

บทที่ 4 ผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร วิชาการที่เกี่ยวข้องและข้อมูลภาคสนาม โดยผ่านกระบวนการตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องของ ข้อมูล การจัดหมวดหมู่ สังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งในบทนี้คณะผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัย โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. แนวปฏิบัติของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. ตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

แนวปฏิบัติของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

นับจากแผนพัฒนาประเทศตั้งแต่ฉบับที่ 1 ที่เอาเงินเป็นตัวตั้งและประสบความสำเร็จในการ หลอกล่อให้คนอยากได้เงินเร็ว ๆ มาก ๆ และง่าย ๆ ทำให้ครอบครัวแตกกระจาย ชุมชนล่มสลาย ละเมิดศีลธรรม ทะเลาะวิวาท และลี้มรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่าง ยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550, หน้า 42) สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นมีผลเกี่ยวเนื่องจาก ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ซึ่งอภิสิทธิ์ อารงวรารัง และทานทิพย์ อารงวรารัง (2550, หน้า 6) ได้เสนอ มุมมองในภาพรวมว่า เศรษฐกิจโลกที่มีเงินเป็นพระเจ้า ได้กำหนดให้เงินเป็นทั้งตัวชี้วัดและเป็น เป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งไม่มีวันพอเพียง เพราะต้องอยู่บนมัจฉาทิฐที่มีความโลภเป็นตัวขับเคลื่อน โดยไม่รู้จักพอ ผลลัพธ์ของเศรษฐกิจในระบบแย่งชิงเช่นนี้จึงนำพาประเทศไทยและโลกเคลื่อนไปสู่ วิฤติและหายนะ เกษตรกรไทยมีหนี้สินระดับครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น ราคาสินค้าทางการเกษตรหลาย ชนิดขายไม่ได้ราคาและขายไม่ออก อันเป็นผลลัพธ์สุดท้ายจากข้อตกลงทวิภาคีทางการค้า

ดังนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นกับการทำเกษตรของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คงหนีไม่ พ้นการทำเกษตรเชิงเดี่ยวหรือเกษตรเคมี ที่เอาเงินเป็นตัวตั้ง พึ่งตลาดภายนอก ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านใน ฐานะ “ผู้นำศูนย์เรียนรู้” ล้วนเคยประสบปัญหาดังกล่าวในการทำเกษตรทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น ประสบการณ์ของพ่อทัศน์ กระยอม ที่ได้สรุปบทเรียนชีวิตให้ฟังว่า เมื่อในปี พ.ศ.2513 ได้พาตนเอง ครอบครัว และชุมชน ไปสู่บ่วงกรรมของหนี้สิน ด้วยการกู้เงิน ธกส. การขาดข้อมูล ขาดการคิด วิเคราะห์ และเกิดความโลภ ทำให้นำเงินมาใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายผิดวัตถุประสงค์ เป็นผลให้ลำบากยากจน ขึ้นแสนปางไปถึงกับต้องไปขอข้าวมากิน (สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, 2545, หน้า 138) รวมถึงชีวิต ของพ่อคำเตื่อง ภาษี ที่ได้ย้อนอดีตให้ฟังว่า ครอบครัวของพ่อคำเตื่องเริ่มปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว เมื่อปี พ.ศ.2504 ทำให้วิถีชีวิตที่เรียบง่ายสุขสบายแบบเดิม ๆ เปลี่ยนแปลงไป ส่อเค้ายุ่งยากขึ้น ต้อง วิ่งตามราคาตลาด ทั้งปอ มันสำปะหลัง ถั่วลิสง อ้อย ยาสูบ ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ ยิ่งทำมากเท่าไรยิ่งเป็น หนี้เป็นสินมากขึ้นเท่านั้น เพราะต้องเสี่ยงรอบด้าน ไม่มีโอกาสล้มตาอำปาก (สำนักงานกองทุนเพื่อ สังคม, 2545, หน้า 124)

นอกจากนี้ พ่อเชียง ไทยดี ก็ประสบเช่นกันซึ่งได้เล่าให้ฟังว่า หลังจากแต่งงานได้ทำมาหากิน เลี้ยงชีพบนเนื้อที่ 7 ไร่ 3 งาน วิถีชีวิตที่ปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวต้องทำงานซ้ำซากจำเจ คือ ไถนา

ดำนากุ๊ยข้าว และฟาดข้าวปีแล้วปีเล่า นอกจากผลผลิตค่อย ๆ ลดลงแล้วยังมองไม่เห็นอนาคตและไม่มีบ้านอายุชีวิต (สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, 2545, หน้า 63) อีกทั้งพ่อผาย สร้อยสระกลาง เองก็ได้เล่าถึงปัญหาการทำเกษตรเชิงเดี่ยวว่า ในปี พ.ศ.2525 ด้วยสภาพอากาศที่แล้งจัดที่บ้านสระคุณ ชาวบ้านลำบากช่วยตัวเองไม่ได้ มีคนมาชักชวนพ่อผายว่าน่าจะหาทางช่วยตัวเองก่อนแล้วจึงกลับช่วยชาวบ้าน พร้อมเสนอขายที่สาธารณะที่อำเภอละหานทราย จำนวน 100 ไร่เศษ เพื่อปลูกข้าวโพด พร้อมพูดหวานล่อให้เห็นลาก้อนโตที่จะเกิดขึ้น ด้วยความคิดถูกครอบงำด้วยความทุกข์จากภัยแล้ง จึงตัดสินใจกู้ ธกส. 40,000 บาท บวกกับเงินออมของตนเองอีก 10,000 บาท ไปลงทุนจ้างคนงาน 5 คน ไปโค่นต้นไม้ ถางป่า 15 ไร่ เพื่อปลูกข้าวโพด ผ่านไปหนึ่งปีข้าวโพดราคาดีมาก แต่ผลผลิตได้นิดเดียว เพราะแล้งจัดไม่พอจ่ายดอกเบี้ย ปีที่ 2 คือ ปี พ.ศ.2527 ได้ ผลผลิตมากแต่ต้องไปเข้าคิวขาย และไม่มีอำนาจต่อรองกำหนดราคาเองไม่ได้ ถูกหักโนนหักนี้ ไม่พอใจก็ทำอะไรไม่ได้ (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก, หน้า 37) พ่อบุญเต็ม ชัยลา เองก็ได้กล่าวถึงสภาพหนี้สินเมื่อปี พ.ศ. 2527 ที่ฝนเริ่มไม่ตกต้องตามฤดูกาลเกิดสภาพแล้งทำนาไม่ค่อยได้ผล จึงก่อให้เกิดอาชีพใหม่ในหมู่บ้านคืออาชีพรับจ้างคนพากันอพยพออกไปขายแรงงานนอกหมู่บ้าน พ่อบุญเต็มก็หนีไม่พ้นวิธีคิดดังกล่าวที่ถูกครอบงำมามุ่งหน้าหาเงินอย่างเดียวด้วยหวังว่าจะรวย ตามมาด้วยปัญหาความแห้งแล้งดินเสื่อม จึงหันไปใช้ปุ๋ยเคมี พื้งสารเคมีต้นทุนสูง กลายเป็นเกษตรกรขาดทุนเงิน และเข้าสู่ระบบฟุ้ง ธกส. ครั้งแรกยืมมา 2,000 บาท ไม่พอใช้กู้ต่ออีก 80,000 บาท มาทำไร่ปอ ไร่มันสำปะหลัง พอราคาปอและมันตกต่ำอีกขาดทุนอีกไม่มีเงินส่งใช้ ธกส. ต้องหันไปกู้ยืมทุนมาส่ง ธกส. ก็ไม่ทันจนหนี้ ธกส. เพิ่มทุนเป็น 300,000 บาท เกิดวิกฤตทางการเงิน จนปี พ.ศ.2532 ต้นและดอกถึง 800,000 บาท ต่อมาปี พ.ศ.2539 ราคาหมูดีมาก ความคิดอยากขายเข้าครอบงำอีกครั้ง มีเงินเหลือ 30,000 บาทเศษ ก็ทุ่มทุนซื้อลูกหมูมาเลี้ยงเมื่อหมูราคาตกจึงขาดทุน จึงได้ข้อสรุปว่า “อยากรวยกลับจน” พ่อบุญเต็มกล่าวว่า “เมื่อก่อนปลูกปอ ปลูกมันสำปะหลัง เห็นเขาได้ก็ปลุกนำเขาไปปรอด เดินหนียิ่งหนักหน้าเรื่อย ยิ่งเฮ็ดยิ่งเป็นหนี้ เฮ็ดใหม่ก็ต้องลงทุนอีก” พ่อบุญเต็ม ชัยลา กล่าวอีกว่า “ผมทำนาเสร็จแล้วก็เข้ากรุงเทพฯ ไปรับจ้าง เป็นช่างไม้ ช่างปูน ช่างเหล็ก ทำงานไป ก็ใช้แต่ดอกเบี้ยเพราะต้องส่งลูกเรียนด้วย ทำงานอยู่ห้วยขวางชักพักก็มีโทรศัพท์มาแจ้งว่า ลูกซึ่รถชนคนตายก็เลยต้องเอาเงินไปเสียให้เขาอีก 30,000 บาท เลยเป็นหนี้อยู่ทั้งหมด 70,000 บาท เริ่มคิดหนักเพราะติดหนี้เขาเยอะ เพราะไหนจะส่งลูกเรียน ไหนจะต้องใช้หนี้ ผมต้องทำงานทั้งกลางวัน กลางคืน... สำคัญที่สุดคนเขามี 2 อย่าง มีรับ-จ่าย มีหนี้สินกับทรัพย์สิน วันนี้นะเกษตรกรไทยบ่มีทรัพย์สิน นาที่จำนอง ธกส. นาก็เป็นหนี้สินบ่แม่นทรัพย์สิน เฮือนก็ไปจำนองเขาอยู่ เฮือนก็บ่แม่นทรัพย์สิน พันหนี้วันใดค่อยเป็นทรัพย์สิน” (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ข, หน้า 49-51) เมื่อมองย้อนรอยอดีตที่เคยล้มเหลวจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา เล่าให้ฟังว่าในปี พ.ศ.2529 ได้มีโอกาสไปทำงานที่ต่างประเทศ อาศัยการทำงานหนักร่วมกับการอดออมภายในเวลาเพียง 1 ปี จึงเหลือเงินกลับบ้าน 150,000 บาท นำมาใช้หนี้และไถ่บ้านคืน แต่แม้จะได้ที่นาคืน การทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวก็ไม่รอดเพราะไม่มีเงินทุนหมุนเวียน ทำนาปีแรกก็เพียงได้กินไปวัน ๆ ทำอยู่ 3 ปี หนี้สินมีแต่เพิ่มขึ้นทุกปีสมดังที่คนพูดกันว่า “ทำนาปีเหลือแต่หนี้กับฟาง ทำข้าวนาบึงเหลือแต่ฟางกับหนี้” (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ข, หน้า 60-61)

เมื่อสภาวะหนี้สินที่พอกพูนขึ้นจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว แนวคิดถูกครอบงำด้วยความอยากรวยเร็ว วิ่งตามเงินจนลืมตนเอง หลงเชื่อคนง่าย ขาดการวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อสิ่งเหล่านี้เข้ามาเยือนวิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้านแต่ละท่าน บทบาทการเปลี่ยนแปลงจึงกลายเป็นเส้นทางสู่ความทุกข์ยากลำบากทั้งทางกายและจิตใจ ต้องแบกรับภาระอันหนักอึ้งของหนี้สินที่เป็นรูปแบบของตัวเงิน จึงจำต้องขายพื้นที่ทำมาหากินของตนเองบางส่วนเพื่อชดใช้หนี้สิน ความผิดพลาดที่เกิดขึ้นกับปราชญ์เป็นบทเรียนที่แสนเจ็บปวด จะเห็นได้ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมา คือ ความยากจน ความแห้งแล้ง การอพยพแรงงาน ล้วนเป็นปัญหาที่มีสาเหตุมาจากการขาดทรัพยากรธรรมชาติที่จะใช้ในการดำรงชีวิตที่สำคัญ เช่น ป่าไม้ ดินที่อุดมสมบูรณ์และน้ำที่จะใช้ดื่มกิน ใช้ในการเพาะปลูกในภาคเกษตรทั้งหมด ซึ่งวิธีคิดแบบทุนนิยมเสรีนี้ พ่อเชียง ไทยดี กล่าวถึงผลกระทบเอาไว้ว่า “วิธีคิดในการมุ่งทำกำไรสูงสุดเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้สุขภาพทางสังคมเสื่อมถอย เพราะจึงจะแข่งขันกัน ทำให้ต้องเอาเปรียบกัน จึงเกิดการแตกสามัคคีกัน ไม่ไว้ใจกัน”

จะเห็นได้ว่า ทิศทางการพัฒนาประเทศได้เปลี่ยนแปลงจากสังคมดั้งเดิมเป็นสังคมอุตสาหกรรม โดยเอาเงินเป็นตัวตั้ง ก่อเกิดผลกระทบโดยตรงต่อเกษตรกรรากฐานของสังคม และวิถีชีวิตของสังคมชาวนาโดยสิ้นเชิง ยิ่งทำยิ่งจน ยิ่งทำยิ่งเป็นหนี้ สังคมเสื่อมโทรม วัฒนธรรมชุมชนอ่อนแอลง การผลิตทางการเกษตรที่จำเป็นต้องอาศัยปุ๋ยและสารเคมี ยากำจัดศัตรูพืชที่เป็นปัจจัยภายนอก สร้างความเสียหายต่อระบบการเกื้อกูลทางธรรมชาติ สารเคมีที่ตกค้างในผลผลิตทางการเกษตรซึ่งนอกจากจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางด้านร่างกายและจิตใจแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางสิ่งแวดล้อม ภาวะอากาศ สุขภาพทางสังคมเกิดความอ่อนแอทั้งระบบ ระบบนิเวศเสียความสมดุล ซึ่งอานันท์ ตันโส (2551, หน้า 5) สรุปว่า การทำเกษตรแผนใหม่ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติตามมาที่เห็นได้ชัดเจน ได้แก่ ปัญหาการพังทลายของหน้าดิน ดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ ปัญหามลพิษในสิ่งแวดล้อมและปัญหาการระบาดของโรคและแมลง

สิ่งที่เกิดขึ้นกับปราชญ์ชาวบ้านในอดีตนั้น ยงยุทธ ขจรธรรม (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2553, หน้า 70) สรุปไว้ว่า ปราชญ์ชาวบ้านต่างก็การถูกกระทำและเป็นเหยื่อจากกระแสความเปลี่ยนแปลง ที่ครอบงำความคิดให้เห็นความสำคัญของเงิน เพื่อสนองตอบต่อกระแสทุนนิยมและบริโภคนิยม มีหนี้สินและได้รับความทุกข์ทรมานจากความหลงผิดและความไม่เท่าทันกระแสบริโภคนิยม ทุนนิยมที่บูชาการได้มาซึ่งเงินด้วยความรวดเร็ว และด้วยจำนวนมาก ๆ โดยละทิ้งวิถีชีวิตที่มุ่งการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูลกัน ความหลงผิดในกระแสบริโภคนิยมดังกล่าวยังคงเป็นวิกฤติของสังคมไทย ชาติไทย และของโลก ที่คนไทยส่วนใหญ่ยังไม่สามารถตีฝ่าออกมาได้

จะเห็นได้ว่า การทำเกษตรเชิงเดี่ยวหรือเกษตรเคมีหรือเกษตรเพื่อขาย ในยุคเศรษฐกิจทุนนิยมที่เอาเงินเป็นตัวตั้ง กลายเป็นที่มาของปัญหาหลักของเกษตรกรทั่วประเทศ สร้างผลกระทบโดยตรงต่อโครงสร้างสังคมเกษตรกรรม เกิดภาวะหนี้สินเรื้อรัง ความทุกข์ยาก ความยากจน วิถีชีวิตสังคม ชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลง แนวคิดถูกครอบงำด้วยความอยากรวยเร็ว วิ่งตามเงินจนลืมตนเอง หลงเชื่อคนง่าย นำไปสู่ความทุกข์ยากลำบากทั้งทางกายและจิตใจ ครอบครัวแตกแยก ต้องอพยพไปรับจ้างต่างถิ่น ความสัมพันธ์ของระบบครอบครัวอ่อนแอขาดความอบอุ่น ระบบนิเวศและชีวิตความเป็นอยู่เสียสมดุล ผลตอบแทน คือ สุขภาพเกษตรกรอ่อนแอ ปัจจัย

4 ถูกทำลาย วัฒนธรรมทางสังคมเสื่อมสลาย ความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติเสื่อมโทรม สุดท้ายคือ ความล่มสลายของเกษตรกร

อย่างไรก็ตาม จากปัญหาดังกล่าวเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้นำมาเป็นบทเรียน เพื่อร่วมกันหาทางออกจากปัญหาด้วยการปรับเปลี่ยนแนวความคิดสู่แนวปฏิบัติใหม่ จนนำมาซึ่งความสุขความสำเร็จในปัจจุบัน โดยแนวปฏิบัติที่นำมาใช้เพื่อการพลิกฟื้นตัวเองจากภาวะหนี้สินและความทุกข์ยากทั้งปวงนั้น คณะผู้วิจัยได้สรุปออกมาในแต่ละประเด็น ดังนี้

1. ยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลภาคสนาม เห็นได้ว่าปราชญ์ชาวบ้านทุกคนเคยมีประสบการณ์ความบอบช้ำจากการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวหรือเกษตรเพื่อขายหรือเกษตรเคมี และการวิ่งตามกระแสทุนนิยมมาโดยตลอด ซึ่งทำให้ชีวิตจมอยู่กับบ่วงทุกข์ทั้งด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านจิตวิญญาณ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ซึ่งผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นนี้ยังส่งผลกระทบต่อครอบครัว ชุมชน และสังคม เมื่อตั้งสติได้ปราชญ์ชาวบ้านได้หันมาดำรงชีวิตและทำการเกษตรกรรม โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อให้เหมาะกับพลังศักยภาพและอัตภาพของตนเอง จนสามารถพลิกฟื้นวิถีชีวิตกลับมาสู่ความสงบสุขได้ในที่สุด

ทั้งนี้ แนวปฏิบัติของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในการทำการเกษตรกรรมนั้น เป็นการยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเครือข่ายเรียกแนวปฏิบัตินี้ว่า “เกษตรพอเพียง” ดังที่พ่อทนต์ กระยอม กล่าวว่า “เกษตรพอเพียงคือเป็นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คำว่าเกษตรพอเพียงก็คือเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน เหลือกินก็แจกพี่น้อง เหลือแจกก็แลก เหลือแลกก็ขาย” จนทำให้สามารถดึงตัวเองออกจากหล่มทุกข์และวังวนของเกษตรเชิงเดี่ยวได้ในที่สุด ซึ่งการยึดเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในการดำรงชีวิตและการทำเกษตรกรรมของเครือข่าย ฯ ถือเป็นภาระกิจสำคัญในการวางแผนชีวิต ปรับเปลี่ยนวิธีคิดใหม่อย่างเป็นขั้นตอน โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล เน้นสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตัวเองและครอบครัวให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งปรากฏชัดทั้งในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ดังนี้

ธนพล ทิมธนสาร กล่าวว่า “เรื่องแรกเลยคือเรื่องสุขภาพ คือปลูกผักกินเองมั่นใจปลอดภัย สองคือเรื่องเงินไม่ต้องซื้อกินประหยัดรายจ่าย สามคือมีภูมิคุ้มกัน คุ้มกันครอบครัวไม่ต้องวิ่งไปซื้อเขา อีกรายอย่างคือได้ออกกำลังกายคือสร้างภูมิคุ้มกันให้ตัวเอง สร้างแหล่งอาหารให้ตัวเอง นี่คือหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือบ่ได้เอาเงินมาเป็นตัวตั้ง สร้างแหล่งอาหารให้เจ้าของ แล้วก็หาความรู้ให้เจ้าของ นี่ละในหลวงเพิ่นตรัสไว้ถูก ไผทำก็อยู่ได้ คือบ่ได้เอาเงินมาเป็นตัวตั้ง ใจผมบ่ได้เอาเงินมาเป็นตัวตั้ง”

ประสาร พลแสน กล่าวว่า “เมื่อพัฒนามาถึงจุดตรงนี้แล้ว ในด้านความสุขผมก็ว่าเกษตรนี้แล้วมีอิสรภาพ บ่มีผู้ใดมากำหนดเป้าหมายบ่มีผู้ใดมาบังคับ พอพัฒนามาถึงจุด ๆ หนึ่งอ้อมโตแล้ว นี่ละความพอเพียง”

พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา ปราชญ์ชาวบ้านนักสู้ชีวิต ที่เคยถูกหลอกแทบหมดตัว หันกลับมายึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำจากเล็กไปใหญ่ ง่ายไปหายาก ใช้ที่น้อย เวลาน้อย และทุนน้อย แต่ผลตอบแทนสูง กล่าวว่า “เศรษฐกิจพอเพียง แม่น(ใช้)แล้ว เป็นทางออกของเกษตรกร ทุกวันนี้คนเขาชอบเฮ็ด(ทำ)หลาย ๆ แต่หักลบกลบหนี้แล้วมันติดลบ เป็นหนี้อีก จะต้องทำทีละขั้นคือเริ่มแรกให้เอาเจ้าของก่อน ให้พัฒนาโตเจ้าของ(ตัวเอง)ได้แล้ว พัฒนาครอบครัวให้มันดี ครอบครัวอยู่ดีแล้วค่อยบอก

ผู้อื่นต่อไปอีก ถ้าเขาบ่เฮ็ดเป็นต้นแบบจะสอนคนอื่นจะบ่ได้ บ่ต้องไปกู้เขามาเฮ็ดใหญ่ สิ่งทีในหลวงท่านว่าพอประมาณก็คือเฮ็ดให้พอดีพอประมาณ อย่าเฮ็ดเกินโตหลายมันเป็นหนี้เป็นสิน ให้มีคุณธรรม มีความพอดี เศรษฐกิจพอเพียงนี้อยู่รอดได้แน่นอน เปลี่ยนแนวความคิดจากพึ่งภายนอก จากการพึ่งเงินหันมาพึ่งตนเอง เอาจุดนี้เป็นหลักเลย ต้องเปลี่ยนจุดนี้ให้ได้ ในหลวงชี้ทางบอกเลยว่าถ้าอยากปลดหนี้ปลดสิน อยากมีความสุขมาทางนี้”

พ่อทัศน์ กระยอม กล่าวว่า “เราต้องมีดุลยพินิจพิจารณาในท้องถิ่นของเขา โบราณว่าเห็นช้างช้อย่าชี้ยำช้าง เฮ็ดตามกำลังเจ้าของมี เราต้องมีจิตใจให้พอเพียงเบิ่ง(ดู)พิจารณาในท้องที่ ดินอันนี้เหมาะสมกับพืชอี่หยั่ง(อะไร) พอว่าทีในหลวงตรัสมาบ่ผิดจักแนว(ชักอย่าง)ถูกหมด เฮ็ดมานี้ก็หายโรคหายโรคร้าย ปากก็ได้กินของดี ให้พอประมาณในตัวเองก่อน อ่านตัวให้ออก บอกตัวให้ได้ ใช้ตัวให้เป็น ต้องพัฒนาตัวเอง พัฒนาครอบครัวขึ้น เฮ็ดให้ได้ เฮ็ดให้เป็น เฮ็ดให้เห็น เป็นของกินได้”

พ่อบุญเต็ม ชัยลา กล่าวว่า “แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงเฮ้านี้เป็นแนวทางที่ดีแนวทางทีดีทีถูกเลย ไฟ(ใคร)เดินสายนี้จะบ่พลาด ทีพอเฮ็ดอยู่ทุกมื่อ(ทุกวัน)นี้ก็ตามรอยของในหลวง 3 ห่วง 2 เงื่อนไข แล้วก็ต้องเดินสายกลาง รู้จักพอประมาณ ต้องอดทุกรู้ร่ว ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ใช้วิธีแบบป่า เศรษฐกิจพอเพียง ปลูกอยู่ปลูกกิน เหลือกินก็แจกพี่น้อง เหลือแจกพี่น้องก็ขายเป็นรายได้ไว้ใช้ คำว่าพอเพียง เฮาก็กเริ่มจากปัจจัย 4 เราต้องมีอาหารกิน มีดินอยู่ มีเครื่องนุ่งห่ม มียารักษาโรค คำว่าพอเพียงต้องอดรู้ร่วของเจ้าของก่อน ให้มันมีรายได้หลายกว่ารายจ่าย นี่คือนพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียงนำไปใช้ได้หมด ใช้ในชีวิตประจำวันก็ได้ เฮ็ดเกษตรก็ได้ แล้วแต่เฮาจะนำมาปรับใช้เอา บ่ต้องไปเล่นน้ำ(วิ่งตาม)กระแส ถ้าบ่เฮ็ด(ไม่ทำ)เศรษฐกิจพอเพียงมันก็เดือดร้อน เฮาจะค่อยขยายงานแทนพระเจ้าอยู่หัว พระองค์บ่เห็นเฮาก็กเฮ็ดแทน เพราะว่าแม่น(ใช่)ทางทีดีทีสุดแล้วของเกษตรกร”

พ่อผอง เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “เศรษฐกิจพอเพียงคือการพึ่งตนเอง ผมเดินตามรอยพ่อทำให้ผมมีความสุข มีความพอประมาณ พอใจในสิ่งที่ตนมี บ่ได้โลภ ทฤษฎีของในหลวงนี้ถูกแล้ว เดินถูกทาง แม้แต่ต่างประเทศก็เอาไปใช้ เราจะต้องช่วยตัวเราเอง อาหารก็อยู่นี้ผมบ่ได้ไปซื้อข้างนอก เฮาต้องเฮ็ดหลายๆ อย่างในแปลงเดียวกัน การแก้ไขปัญหาคือรู้ว่ตนเองเป็นใคร ดูตนเองให้ออก บอกตนเองให้ได้ ต้องพึ่งตนเอง และปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงทีในหลวงท่านบอกไว้ นี่คือการดำเนินชีวิตตามรอยพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เดินตามรอยพ่อหลวงจะมีความสุขทีสุด เพราะว่าพ่อหลวงบ่ตัวะ(ไม่โกหก)เฮาแล้ว ทีสำเร็จมาได้ย่อนเดินตามรอยพ่อ เศรษฐกิจพอเพียงนอกจากจะสามารถเอาโตเองรอดแล้วยังสามารถมีความสุขได้ มีความสุขทางใจแล้วก็กาย บ่มีโรคร้ายไข้เจ็บ เพราะว่าเฮากินอาหารเฮาทำเอง เฮาบ่ได้ไปซื้อพวกอาหารที่เฮาทำสำเร็จรูป เป็นเพราะพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทำให้มีวันนี้ได้”

พ่อผาย สร้อยสระกลาง กล่าวว่า “เฮ็ดตามในหลวงแล้ว นอกจากหมดหนี้หมดสินแล้ว ก็อยู่ดีมีสุขบ่อดบ่อยาก ผมเน้นทุกอย่างครบ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมประเพณี ผมเอาทุกอย่าง ก็คือว่าเอาของในหลวงมาจับไว้ เฮาเอาพ่อแห่งชาติมาเป็นประมุข เป็นผู้เฮ็ด “ถ้าผู้ใดบ่ฟังความพ้อความแม่ผีแก่(ลาก)เข้าหม้อนรก” นั่นก็คือผลบ่ฟังความพ้อความแม่ พ้อแม่บ่บอกบ่ฟัง เฮ็ดตามในหลวงแล้ว นอกจากหมดหนี้หมดสินแล้ว อยู่ดีมีสุขบ่อดบ่อยาก สุขภาพดีขึ้น ชีวิตมีความสุขกินได้นอนหลับ ไม่มีหนี้ มีสมุนไพรเป็นทั้งอาหารและยา”

ไมตรี พร้อมเพรียง กล่าวว่า “เอาแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้กับชีวิตเรา ทุกสิ่งทุกอย่างที่ในหลวงท่านบอกท่านกล่าวมา เพราะทุกสิ่งทุกอย่างนั้นเราปลูกของกินได้ ถ้ามัวแต่กินไม่ได้ใหม่ มันก็กินได้ หลังจากที่มีฝนใหญ่โต เราก็สามารถแปรรูปออกมา คุณจะแปรรูปเป็นเงินก็ได้ คุณจะแปรรูปเป็นข้าวเลยก็ได้ เพราะว่าต่างคนต่างไม่ได้ทำเหมือนกันหมดทุกคน บางคนก็ทำบางคนก็ไม่ทำก็เลยได้สิ่งนี้ไปแลกเปลี่ยนกัน”

สุวลี ภาษี กล่าวว่า “ต้องประมาณเจ้าของ(ตัวเอง)ให้ได้ก่อน เฮ็ดสำนี้(ทำแค่นี้)เฮาอยู่ได้บ่ อยู่ได้นี้หมายถึงเฮาอยู่แบบผาสุก บ่มีหนี้สิน มีอยู่มีกินโดยสมบูรณ์ แค่นี้ก็เฮ็ดให้เฮาพออยู่พอกินได้ มันก็พอเพียงแล้ว แต่ก๊ีบเข้าใจคำว่าพอเพียง พอมาเฮ็ดแล้ว นี่บ่(นี่หรือ)ที่เขาเอ็น(เรียก)ว่าพอเพียง มันเฮ็ดให้เฮารู้สึกว่าผ่อนคลายจากความหนักอึ้งมาจากที่เฮาไปอยู่เมืองหลวงมันร้อนรน ตอนนีเฮารู้สึกว่าเย็น รู้สึกว่าเบา พอมาสัมผัสกับบรรยากาศแบบนี้ แบบวิถีชีวิตดั้งเดิมของเฮา”

หนูเคน กุลสุวรรณ กล่าวว่า “คำว่าพอเพียงนี้บ่ให้เฮ็ดเกินโต บ่ให้กินเกินได้ ใช้เงินมีพอประมาณบ่ให้เฮ็ดหลาย มีภูมิคุ้มกันให้เจ้าของ”

อารักษ์ ภาษี กล่าวว่า “ถ้าเฮาเฮ็ดแล้ว มันจะเห็นความสุขของคำว่าพอ พอไฟพอมัน พอใจเจ้าของ ความรู้เฮาก็พอมิแล้ว พอได้ถ่ายทอดให้คนอื่นรู้ เฮาเฮ็ดเกษตรไรหนึ่งเฮาก็พออยู่พอกินแล้ว บ่เดือดร้อนผู้ใด บ่ได้เอาเงินเป็นตัวตั้ง เฮาอยากให้มันเป็นแบบพอเพียง”

จากการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พอพิทัศน์ กระยอม (กลุ่มที่ 2) ได้สรุปประเด็นที่เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ว่า เป็นการพอประมาณตัวเอง ทำจากเล็กไปหามาก เพราะถ้าเยอะจะทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จ จึงต้องทำแต่พอดี ไม่เกินกำลังของตัวเอง ทำตามทุนตามกำลังของตัวเอง ไม่ไปกู้หนี้ยืมสินมาทำ มีเหตุผลในการทำ เพราะถ้าทำอย่างมีเหตุแล้วผลที่เกิดขึ้นก็จะตามมาอย่างเช่น การปลูกสะเดาเราต้องรู้มีทั้งคุณทั้งค่าคือ หนึ่งปลูกลงไปแล้วทำให้ดินดีขึ้นเพราะใบหล่นลงใส่ดิน เป็นปุ๋ยธรรมชาติ สองให้ความร่มรื่น สามสามารถตัดกิ่งก้านมาทำฟืนได้ และสี่ยอดก็เอาไปปลูกกินน้ำพริกแจ่วบอง ทำสมุนไพรไล่แมลงได้”

จากข้อมูลการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พอพิทัศน์ กระยอม (กลุ่มที่ 3) สรุปได้ว่า เราก็อำพำที่เราก็อำพำที่ตัวเองได้ทำ ไม่ทะเยอทะยาน มีความขยัน อยู่ในศีลธรรม อยู่แบบธรรมชาติ อยู่แบบเกื้อกูลกันไป ไม่ไปโลภเอาของคนอื่น ทำไปทีละขั้นตอนทำวันละเล็กละน้อย พอใจในสิ่งที่ตัวเองทำได้ ไม่ทำเกินโตทำแล้วไม่เป็นหนี้ ในหลวงก็เป็นแบบอย่างที่ดี ซึ่งพระองค์ท่านตรัสอยู่แล้วว่าเศรษฐกิจพอเพียงทำให้แผ่นดินดี ผลไม้หวาน เรามีของดีอยู่แล้ว เรามีทุนอยู่แล้ว ทำให้ได้แล้วยังช่วยลดภาวะโลกร้อนอีกด้วย เราต้องคิดแบบมีเหตุมีผล

จากการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พอพิทัศน์ สุนทรชัย (กลุ่มที่ 6) สรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการเน้นที่คุณภาพชีวิต เช่น ด้านอนามัย ด้านเกษตร ด้านปศุสัตว์ การทำงานที่จะเชื่อมโยงกันได้ และต้องเชื่อมโยงกับการดำเนินในชีวิตประจำวันให้ได้ด้วย เช่น น้ำหมักชีวภาพและเลี้ยงหมู ปุ๋ยที่ได้ไปทำอะไร ถ้าไม่เชื่อมโยงก็ทำงานลำบาก ทำนาอยู่ปลูกผักอยู่ก็เลี้ยงหมูหลุมจะได้ปุ๋ยเอาไปใส่ที่นาไปใส่ผักโดยไม่ต้องซื้อปุ๋ยอินทรีย์ น้ำหมักชีวภาพที่ทำก็ใส่บ่อปลาราคาตกหมู ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงและใช้ประโยชน์ได้

จากรายงานประจำปี พ.ศ.2550 ของโครงการพัฒนาชุมชนภาคอีสานเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพอย่างยั่งยืน โดยอภิสิทธิ์ อารังวรานุรักษ์ และทนายพิทักษ์ อารังวรานุรักษ์ (2550, หน้า 47) ได้สรุป

บทเรียนชุมชนอีสานเป็นสุภาคาอีสานที่มุ่งเน้นสุขภาวะทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคมและทางปัญญาของคนในชุมชนเป็นตั้ง ซึ่งได้ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นหลักชัยของการพัฒนาให้รู้จักตนเอง คือ ความพอเพียง รู้จักอดรู้ร่วที่ไม่จำเป็นในชีวิต ทำให้ลดรายจ่ายและอาศัยการออมความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติไว้ รวมถึงวารสารประชาคมสุภาพอำเภอบุบรัตน์ (2551ค, หน้า 11-12) ที่ได้พูดถึงแนวทางพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน ได้รับด้วยเกล้านำกระแสรับสั่งมาปรับใช้อย่างจริงจัง มาเป็นหัวใจในการดำรงชีวิตของครอบครัวให้พึ่งตนเองได้อย่างรวดเร็ว มีความฝัน มีความหวัง และมีแผนปฏิบัติการ จัดประชุมอย่างต่อเนื่อง พร้อมกับทำกิจกรรมที่พึงกระทำโดยพร้อมเพรียงกัน ขยายเครือข่ายไปสู่เครือข่ายและคนสนิทในชุมชน ในการจัดการความรู้ของเครือข่ายนั้นทำโดยนำความรู้ที่เครือข่ายสร้างขึ้นด้วยการไปดูของจริง ปฏิบัติจริง ด้วยความขยัน อดทน อดออม จนเกิดความสุขและเชื่อมั่นในวิถีทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ศรัทธาในผู้นำภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีความรู้ มีประสบการณ์ เป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณของคนในเครือข่ายที่สำคัญมีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ให้เกิดการได้คิดจนคิดได้ และได้ทำงานทำเป็นและรวมพลังกันให้สามารถแก้ปัญหาได้

ซึ่งความสำเร็จของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปัจจุบัน เกิดจากความเชื่อมั่นในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ว่าสามารถนำพาชีวิตไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น ปลอดภัยจากภาวะทุกข์และหนี้สินของการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวหรือการผลิตเพื่อขาย และมองว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยังนำมาซึ่งความสมดุลทางธรรมชาติ สุขทางจิตใจ และความสมดุลทางสังคม ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจที่จะปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตไปสู่ทิศทางใหม่ (ธวัชชัย เฟื่องพินิจ, 2550, หน้า 112) อีกทั้ง การขยายเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สู่ 1 ล้านครอบครัวทั่วอีสานเป็นภารกิจที่สำคัญมาก เพราะจะช่วยให้คนอีสานมีอยู่มีกินที่สำคัญคือมีความสุขทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตจังหวัดขอนแก่น, 2550ง, หน้า 8) เพราะเป้าหมายการพัฒนาเน้นการทำงานดับทุกข์สร้างสุข ยึดหลักพึ่งตนเองและผู้อื่นพึ่งได้ ด้วยการรู้จักตนเอง ถึงความพอดี พอประมาณ ตามศักยภาพ รู้จักการใช้เหตุผลในการใช้จ่ายและในการใช้ชีวิตทำให้มีเงินเหลือ มีเวลาเหลือและรู้จักการสร้างภูมิคุ้มกันในชีวิตด้วยการออม ส่งสมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาและสั่งสมคุณงามความดี ทำให้มีปัจจัยสี่ที่เพียงพอในครอบครัว คนในครอบครัวมีความสุข คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก และนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติตน (คำคุณ, 2551ค, หน้า 8-9) ซึ่งด้วยพระบารมีและพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแก่คนไทยทุกหมู่เหล่า ได้นำไปปฏิบัติให้สามารถพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองได้อย่างสมดุลและมีความสุขด้วยการรู้จักตนเอง รู้จักอดด้วยการประหยัด รู้จักออมด้วยการออมสิ่งต่าง ๆ ออมเงิน ออมน้ำ ออมสัตว์ ส่งสมกัลยาณมิตร และส่งสมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหา ซึ่งเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้น้อมแนวทางพระราชดำริในเรื่องนี้มาปฏิบัติอย่างจริงจัง พบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงมากมายในชีวิต ดังนั้น เพื่อเป็นการเจริญตามรอยพระยุคลบาท จึงได้พร้อมใจกันนัดหมายมาประชุมเพื่อระดมสมองการปลูกต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายถวายแด่พระองค์ท่าน (คำคุณ, 2550ข, หน้า 8-9)

จะเห็นได้ว่า เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้นำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางการดำรงชีวิต ปรับเปลี่ยนการทำเกษตรกรรมแบบ “หาอยู่หากิน” มาเป็น “ทำอยู่ทำกิน” ปรับเปลี่ยนกระบวนคิดใหม่จากเพื่อให้ “มีอยู่มีกิน” เป็น “พออยู่พอกิน” ไม่คิดเกินแรงของตัวเอง มีความพอเพียงในตัวเอง มีเหตุผลการตัดสินใจต่อการกระทำอย่างรอบคอบ สร้างภูมิคุ้มกันให้กับตัวเองขึ้นมาในรูปแบบใหม่ด้วยการลดรายจ่ายทุกประเภท ไม่พึ่งพาภายนอก จนเกิดแนวทางในการดำเนินชีวิตที่พอเพียงในตนเอง ครอบคลุม และสังครบข้าง สร้างแนวปฏิบัติใหม่ขึ้นในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตตามวิถีแห่งความพอเพียงตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ถือเป็นบทบาทที่สำคัญในการปรับเปลี่ยนแนวคิดมุ่งสู่ภาคปฏิบัติจนสามารถสัมผัสได้ถึงความพอเพียง เกิดผลสำเร็จปรากฏเป็นรูปธรรมในด้านเกษตรกรรม ปรับเปลี่ยนทัศนคติให้มองเห็นความสำคัญในอาชีพ มองทุนทางธรรมชาติที่อยู่รอบข้างอย่างเชื่อมโยง มีความพอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกัน ซึ่งเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านฯ และสมาชิกต่างเห็นชอบและยอมรับโดยทั่วกันว่าเป็นทางรอดของเกษตรกรในปัจจุบัน ยิ่งทำยิ่งปรากฏผล ยิ่งทำยิ่งพออยู่พอกินอย่างพอเพียง ทั้งทางกายและทางจิตใจ ทุกคนต่างก็พูดในสิ่งที่ตนเองทำว่าเป็นการทำ “เกษตรพอเพียง” และนำมาใช้เป็นแนวทางสำคัญในการขับเคลื่อนเครือข่ายสมาชิกเพื่อมุ่งสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอย่างยั่งยืน

การยึดมั่นในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น นำไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกันจากแรงกระทบทั้งจากภายในและภายนอก ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ทั้งต่อพืช สัตว์ ตนเอง ครอบครัว และคนรอบข้าง ภูมิคุ้มกันที่เกิดขึ้นครอบคลุมทุกองค์ประกอบ การทำเกษตรกรรมล้วนเชื่อมโยงกับความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านเริ่มจากการปฏิบัติความคิดของตัวเอง หันกลับมามองที่ตัวเอง สิ่งที่มี ตัวเองเป็น ตัวเองอยู่ จากนั้นก็ใช้เหตุใช้ผลสติและปัญญาไตร่ตรองหาทางออกแห่งทุกขนั้น ทั้งนี้เครือข่ายพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า “นี่คือการเดินตามรอยพระยุคลบาทเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” การยึดเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นทางออก นำมาซึ่งความสำเร็จในชีวิต หลุดพ้นหนี้สิน มีอยู่มีกิน มีความสุข มีญาติพี่น้อง มีเครือข่ายมุ่งสู่การพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเอง ดังคำพูดที่ว่า “เป็นเพราะพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทำให้มีวันนี้ได้” ซึ่งจากการยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสิ่งที่ได้รับมีคุณค่ายิ่ง เห็นได้จากการกล่าวของปราชญ์ชาวบ้านที่ว่า “ทุกวันนี้สิ่งที่ไม่มีอย่างเดียว คือ ไม่มีหนี้”

แนวปฏิบัติที่ยึดมั่นในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น จะเชื่อมโยงกับแนวปฏิบัติอย่างเป็นองค์รวมของชีวิต ซึ่งสัมพันธ์กับแนวปฏิบัติอื่น ๆ ที่ทางคณะผู้วิจัยจะได้นำเสนอ ทั้งนี้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เครือข่ายได้ยึดมั่นนี้จะนำไปสู่การเกษตรที่เครือข่ายเรียกว่า “เกษตรพอเพียง” พร้อมเชื่อมโยงไปสู่ “เกษตรประณีต” ซึ่งคณะผู้วิจัยจะนำเสนอในรายละเอียดในแนวปฏิบัติต่อไป เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงอย่างเป็นขั้นเป็นตอน

2. ประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทที่ 2 จะเห็นว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่มีความสอดคล้องสัมพันธ์กัน โดยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบแนวคิดที่ชี้บอกหลักการและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ ส่วนเกษตรทฤษฎีใหม่เป็น

ตัวอย่างการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติ ทั้งนี้ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน ส่วนทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 และ 3 สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า (แผนภาพที่ 2.4) ซึ่งแนวปฏิบัติของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ล้วนมีความสอดคล้องต้องกันทั้งกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นการน้อมนำไปใช้ทั้งในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ส่วนเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นการประยุกต์ใช้ในการทำเกษตรกรรม กล่าวคือ มิได้เป็นการแบ่งพื้นที่ทำการเกษตรในสัดส่วน 30:30:30:10 แต่ปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่โดยแบ่งออกเป็น แหล่งน้ำ พื้นที่ปลูกไม้ผลไม้ยืนต้น ทำนา เลี้ยงสัตว์ ที่อยู่อาศัยหรือโรงเรียนเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ตามลักษณะพื้นที่ของแต่ละคน ซึ่งมีได้เน้นความเหมือนแต่เน้นที่ความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่เป็นสำคัญ

ในการทำการเกษตรเชิงเดี่ยว เกษตรกรต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกค่อนข้างสูง รวมถึงระบบการตลาดที่คอยควบคุมราคาผลผลิตที่มีความแปรปรวนสูง ทำให้เกษตรกรตกเป็นเหยื่อและผู้รับเคราะห์กรรมจากการลงทุน นำมาซึ่งหนี้สินย่ำแย่ถึงขั้น เมื่อเป็นดังนั้นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่เครือข่ายหาทางออก คือ การประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และพลังศักยภาพของตนเอง ลดต้นทุนการผลิต พึ่งพาระบบเกษตรธรรมชาติ จนนำมาซึ่งทางออกแห่งทุกข์ได้ ในปัจจุบัน โดยมีวิธีการผลิตที่หลากหลาย มีกิจกรรมครบวงจร มีรูปแบบการผลิตที่พึ่งพาระบบธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปรับปรุงรูปแบบการจัดการพื้นที่ของตนเองแบบมีส่วนร่วม มองความเกื้อกูลกันอย่างเป็นระบบของธรรมชาติอย่างเชื่อมโยงกันแบบทฤษฎีป่า สร้างเกษตรทางเลือกใหม่ที่เหมาะสมกับพื้นที่ เหมาะสมตามความสามารถของแรงงานที่จะทำ ดังที่ พ่อเชียง ไทยดี กล่าวว่า “เราทำมานี้ก็หลายอย่างแล้ว ไม่เห็นมีอะไรดีขึ้น ถ้าทำแบบไม่ลงทุนเหมือนป่านี้นั้นจะดีไหม จึงตัดสินใจทำสวนเกษตรเหมือนป่า” ซึ่งเป็นการจัดสรรพื้นที่ให้มีความสมดุล เน้นความหลากหลายไม่ว่าจะเป็นการปลูกพืชผักสวนครัว การปลูกไม้ยืนต้น การเลี้ยงสัตว์ ให้ทุกอย่างสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ให้ดูแลกันตามแบบธรรมชาติ เลียนแบบตามธรรมชาติ และเข้าถึงธรรมชาติ ซึ่งพ่อเชียงเรียกวิธีการปลูกพืชแบบผสมผสานนี้ว่า “ทฤษฎีป่า” โดยอธิบายไว้ว่าทฤษฎีป่า คือ เป็นป่าแล้ว ป่าอยู่โดยธรรมชาติของมันไม่มีการไปตัดแต่ง ฉีดยา ใส่ปุ๋ย รดน้ำอะไรมันเลย

ตุ้ม ธรรมธะ กล่าวว่า “มีที่ทำเกษตร 2 ไร่ ก็แบ่งเป็นบ่อน้ำ ปล่อยปลา ปลูกมะพร้าว มีไม้ยืนต้น พวกผักก็ปลูกหอมแดง ถั่วดิน ปลูกของกิน ผักสวนครัวทุกอย่าง”

ธนพล ทิมธนสาร กล่าวว่า “ก็ปลูกลงไปเลยก็ได้จัดเป็นล๊อคเป็นโซนดอก แต่มันก็ขึ้นก็ดูดีของมันไปเอง ปลูกผสมผสานทุกอย่างรวมกันในนี้หมด มีไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผักสวนครัว ปลูกอย่าให้พื้นที่มันว่าง พอโต(ตัว)นั้นตายเขาก็หาโตใหม่มาใส่เลย”

ประนอม อุสาหะพันธ์ กล่าวว่า “เห็นใบไม้ที่มันร่วงลงมาแล้ว หน้าฝนมันหายไปไหน มันยุบไปต้นไม้ก็ชุ่มชื้น ไม่ได้ใส่ปุ๋ยอะไรทำไมมันเขียวงาม ก็ลองเอาใบไม้มากอง ไม่มีใครว่าไม่มีใครหวงใบไม้ในป่า ขยันทิ้งไปเอามาวันละกอง ที่ถนนก็ไปเอาขี้ควายมากองทำเป็นปุ๋ยหมัก คลุมดินไว้ เอาต้นไม้มาปลูกทีหลัง เป็นดินดำมีไส้เดือนด้วย ปลูกต้นไม้ก็งาม ดินไม่ดีก็ทำให้มันดีได้”

พรมมา สุวะไกว กล่าวว่า “เกษตรทฤษฎีใหม่ คือ เน้นให้ปลูกทุกอย่าง ผมจะเห็ดบ้านอยู่ในนี้ มีอยากมีกินทุกอย่าง หมายความว่า เกษตรทฤษฎีใหม่กับเกษตรผสมผสานเป็นอันเดียวกัน ทุกอย่าง

กินได้เขาต้องเอ็ด ปลุกทุกอย่างที่กินได้เอามาลงเลย วางแผนก่อน ถ้าวางแผนบ่ได้ก็คือตายได้ ต้นไม้ต้องเอ็ดเป็นแถวเป็นแนวไป”

พ่อคำเตื่อง ภาษี กล่าวว่า “การทำเกษตรแนวใหม่จะต้องมีการปรับตัวจัดการในหลายประการ ประการแรกต้องปรับแนวคิดเสียใหม่ในทุก ๆ เรื่อง ทั้งแนวความคิดการทำเกษตรที่พึ่งพาทางธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่พึ่งการตลาด ปรับชีวิตให้พออยู่พอกิน ไม่หวังผลอย่างรวดเร็วและอีกหลาย ๆ อย่าง การปรับแนวคิดนี้สำคัญที่สุดและทำยากที่สุด ต้องจัดการกับความรู้ด้านดิน น้ำ และพืชเสียใหม่ ความรู้สมัยใหม่ที่หลงใหลมานาน มักจะบอกว่าการปลูกพืชแต่ละต้นต้องมีระยะห่าง ต้องตายหญ้าต้องอะไรต่อมีอะไรอีกมากมาย แต่ที่ธรรมชาติสอนเราบอกว่าไม่ต้องถึงขนาดนั้น สมมติว่าเราปลูกกล้วย โคนกล้วยเราก็ปลูกพริก ปลูกมะเขือ หรือปลูกไม้ยืนต้นอย่างตะเคียนทอง ยางนา พืชแต่ละอย่างป้องกันแดดให้กันและกัน คุณน้ำและธาตุอาหารที่ต่างกัน และยังเป็นการจัดการที่ดินทุกตารางนิ้วให้เกิดประโยชน์สูงสุด เรารดน้ำลงไป พวกพริก มะเขือ มีรากอยู่ผิวดิน ก็จะคุณน้ำผิวดินไปใช้ ก่อนที่น้ำจะซึมไปให้พวกตะเคียนทองได้ดูดกิน พวกหญ้าก็เหมือนกันไม่ต้องถอน มันไม่ได้แย่งอาหารหรอก แต่จะป้องกันไม่ให้น้ำระเหยเร็วกว่าปกติ เวลาตายก็กลายเป็นปุ๋ยอีก ที่ดินทุกตารางนิ้วให้เกิดประโยชน์สูงสุด”

พ่อจันทร์ที ประทุมภา กล่าวว่า “ขั้นแรกคือทฤษฎีใหม่หาแหล่งน้ำเลย แต่ต้องเริ่มต้นด้วยการเปลี่ยนความคิดคนก่อน ถ้าเปลี่ยนบ่ได้ก็เกิดผล เพราะว่าทฤษฎีใหม่กับเศรษฐกิจพอเพียงนี้มันอยู่รอดได้แน่นอนเลย ว่าต้องเอาโตนีให้เขาเห็นชัดก่อน เปลี่ยนแนวความคิดคนจากพึ่งภายนอกหันมาพึ่งตนเอง เอาจุดนี้เป็นหลักเลย ต้องเปลี่ยนจุดนี้ได้ ทำเกษตรต้องมีแหล่งน้ำ แต่บ่ต้อง 100% เขาต้องเบ่ง(ดู)เขตพื้นที่ใกล้เคียงว่าใกล้น้ำบ่ ใกล้ที่ลุ่มบ่ มีคลองน้ำมาบ่ หรือว่าอาศัยน้ำฝนอย่างเดียว แล้วการจัดการแหล่งน้ำก็สำคัญ ต้องหาสระรองรับน้ำฝนไว้เพื่อทำการเกษตรส่วนหนึ่งและส่วนหนึ่งไว้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น แล้วก็ต้องไว้ใช้ของเราเองอีกส่วนหนึ่งคือไว้ทำนา อีกส่วนหนึ่งคือที่อยู่อาศัยทางเดิน คอกสัตว์ ให้มันครบวงจรอยู่นี้ต้องแบ่งปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม เพราะแต่ละเขตแต่ละพื้นที่มันจะไม่เหมือนกัน ถ้าที่ใดมีคลองน้ำไหลผ่านใกล้ชลประทานเขาบ่ต้องขุดคลองใหญ่หลาย ถ้าน้ำหมดเขาสามารถเติมได้ ปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม คือว่าในบริเวณบ้านเขาส่วนใหญ่จะมีปัญหาเรื่องน้ำเป็นหลัก ถ้าขาดน้ำเอ็ดหยั่งกับได้ ปัจจัยสำคัญคือแหล่งน้ำ ถ้ามีน้ำเราต้องดูต้องคำนวณแหล่งน้ำ ปลูกพืชให้สมดุลกับแหล่งน้ำ น้ำเขามีน้อยสมควรปลูกพืชขนาดโตค่อยสมดุลกับน้ำ ถ้าน้ำน้อยเขาปลูกพืชหลาย ๆ บ่มีน้ำรดตายหมด บ่ได้กินสักอย่าง ฉะนั้นเขาต้องดูเหตุและผลที่ทำตรงนี้ ต้องดูว่าน้ำกับพืชให้สมดุลกัน ทฤษฎีใหม่ขั้นแรกที่ผมเอ็ด ผมบ่มีเงินขุดสระผมก็ขุดสระเอง เอาคนในครอบครัวขุดสระหาแหล่งน้ำ มีแหล่งน้ำแล้วมาถามว่าครอบครัวเขาได้ซื้ออะไรกินบ้าง ซื้อหมากถั่วปลูกหมากถั่ว ซื้อพริกปลูกพริก ซื้อหมากเขือปลูกหมากเขือ ปลูกทุกอย่างที่กิน ขั้นที่ 2 เจ้าของพึ่งตนเองได้แล้วมีอยู่มีกินบ่อดบ่อยาก ก็แจกพี่แจกน้อง ได้ขายอีกได้ใช้ได้สอยแล้ว ขั้นที่ 3 คือ เป็นกลุ่มเป็นเครือข่ายเดียวกันผมรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายในกลุ่มในหมู่บ้าน ในตำบล อำเภอ ระดับภาคก็หาสมาชิกหาเครือข่ายมาช่วยกัน มันต้องเริ่มจากระดับน้อยสุดก็คือโตเฮาก่อน ผมว่าไม่มีสูตรตายตัว แต่ขอให้ปรับใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละครัวเรือน แต่ละชุมชนให้พึ่งเจ้าของเองให้ได้หลายที่สุดเลย การเริ่มจากพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งก่อนคือ ที่ข้างบ้านหรือข้างครัวสัก 5 ตารางวาหรือ 10 ตารางวา ปลูกหมากหมากพริก หมาก

เชื่อ อยู่ในนั้นหมด ข้า ตะไคร้ อย่างละนิดอย่างละหน่อย เวลาเราไปซื้อ 5 บาท เขาหยิบให้นิดเดียวเอง เวลาเรากินพอเราเก็บแล้วมันก็แตกออกมากินไม่หมดหรอก”

พ่อทัศน์ กระยอม ได้สรุปสิ่งที่ทำอยู่นี้ว่า “มันเป็นอันเดียวกันกับทฤษฎีใหม่ของในหลวง ก่อนจะบอกว่าเป็น เขาบ่เอ็ดเพื่อขายเขาเอ็ดน้อย ๆ เอ็ดพอดีกับเขา ลงทุนน้อยผลรับหลาย ๆ ดีกว่าเอ็ดหลาย ๆ มีแต่ได้จ้างเขา เขาเอ็ดพอดีกับแสงเขา ยามรับก็ได้หลาย”

พ่อบุญเต็ม ชัยลา กล่าวว่า “ต้องมีแบบแผน ต้องเขียนแผนครอบครัว แผนชุมชน แผนชีวิตของเจ้าของ ต้องมาเรียนรู้แผนชีวิตของตนเอง มีแผนแล้วก็ค่อยมีโครงการ ต้องเป็นขั้นเป็นตอนค่อยลงมือทำได้ คือ ที่นาเป็นแบบใด จะขุดสระตรงไหน จะเอ็ดเถียงนาตรงไหน จะเอ็ดนาข้าวตรงไหน จะปลูกไม้ผลไม้ยืนต้นตรงไหน เอ็ดคอกสัตว์ตรงไหน ต้องวางแผนก่อน บันไดขั้นแรก ขั้นสอง ขั้นสาม จังหวะก้าวเข้าสู่ความสำเร็จ ขั้นที่หนึ่งต้องเรียนรู้ตัวเองก่อน ขั้นที่สองเรียนรู้ทรัพยากรที่มีอยู่ เป็นดิน เป็นน้ำ เป็นพืช เป็นสัตว์ เป็นแมลง เป็นภูเขา เป็นทะเล ขั้นที่สามเลือกว่าจะทำอันใดก่อนอันใดหลัง เบ้ง(ดู)เจ้าของให้ออกว่า นามีแหล่งน้ำไป(หรือยัง) ถ้าบ่มีแหล่งน้ำให้เอ็ดแหล่งน้ำก่อน แล้วแหล่งน้ำจะปลูกหยั่งหรือจะเลี้ยงสัตว์ ต้องวางแผนเป็นขั้นเป็นตอน ขั้นที่สี่ต้องเอ็ดบันทึกจดบัญชี トラバิดที่เจ้าบ่จดบันทึกบ่เอ็ดบัญชีเจ้าก็จะมีปัญหาว่าเจ้าจะขาดทุนหรือกำไร ความสำเร็จขั้นที่ 5 คือ ความต่อเนื่อง งานทุกอย่างอย่าขาดความต่อเนื่อง”

พ่อผอง เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “ศูนย์เรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน เอ็ดไร่เดียวต้องสามารถเลี้ยงครอบครัวได้ ต้องใช้เทคนิคในการจัดการอย่างน้อยต้องมีน้ำ ขุดสระน้ำ ปลูกไม้ผล ไม้ใช้สอย พืชผัก และสมุนไพร เริ่มจากไร่เดียวไป 2 ไร่ 3 ไร่ ทฤษฎีใหม่พระองค์ท่านบอกว่าต้องมีน้ำสำคัญที่สุด พ่อมีอยู่ 42 ไร่ พ่อแบ่งเป็นที่อยู่อาศัย 3 ไร่ แล้วอีก 39 ไร่ แบ่ง 3 ส่วน แต่น้ำไม่พอใช้ เดียวนี้ก็เลยสร้างแหล่งน้ำขึ้นให้เยอะ ๆ เพราะว่าที่ของพ่อนี้ไม่มีแหล่งน้ำธรรมชาติอยู่ใกล้ เขาก็แก้ปัญหาเอา เขาก็สามารถยืดหยุ่นได้ เกษตรทฤษฎีใหม่ของพ่อนี้อุดรจ่ายหมดแล้ว อุดรรู้ไว้แล้ว ที่นี้สำหรับการใช้จ่ายในครอบครัวเราก็ต้องพอประมาณ ฐานะของเราอย่างนี้เราควรจะมีกินหมูลามไหม? ไม่ต้องเราก็กินอาหารธรรมชาติที่เราหาได้ มีความสุข ไม่ได้ลงทุน พอประมาณตัวเอง อย่าไปเอาคนอื่นมาเปรียบเทียบ” ในการนี้ พ่อผอง เกตพิบูลย์ ได้ถ่ายทอดถึงขั้นตอนการทำเกษตรผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่ออกมาเป็นบทกลอน (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ค, หน้า 41) ดังนี้

ขอเสนอแนะวิธีทำเกษตรผสมผสาน	ต้องมีงานหลายอย่างในนาในสวน
ก่อนลงมือถือเครื่องเขียนเพียรคำนวณ	ตามขบวนการผลิตคิดดัดแปลง
วัดพื้นที่มีกี่ไร่ในขอบเขต	แยกประเภทกิจกรรมที่ประสงค์
น้อมสนองโครงการของพระองค์	ท่านได้ทรงคิดดำริเพื่อเกษตรกร
แบ่งพื้นที่ออกเป็นที่พักอาศัย	สักกี่ไร่ตามความเหมาะสม
ที่เหลือนั้นให้สามหารงานบรรจง	ปลูกพืชลงจัดแหล่งน้ำและทำนา
ให้ล้อมรั้วไว้ให้มั่นคง	ไม้ยืนต้นปลูกไว้เป็นทิวแถว
ควรปลูกห่างกันบ้างไปตามแนว	ปลูกเป็นแถวงามตาให้น่าดู
สัก ประดู่ สะเดาข้าง ปลูกไว้ข้างรั้ว	ไม่ต้องกลัวเบียดบังไม้ผลอื่น
ปลูกเอาไว้หลายปีได้ทุนคืน	ได้ทำฟืนทำบ้านสำราญใจ
มะพร้าวหมากปลูกเอาไว้แซมไว้สวน	แต่ควรปลูกต้นไม้เอาไว้บ้าง

เพราะเป็นไม้ใช้สอยไว้หลายทาง
ตั้งเป้าหมายให้อะไรเป็นงานหลัก
ควรปลูกผักเลี้ยงสัตว์และทำนา
พืชหลายอย่างปลูกลงแปลงเดียวกันได้
พริกชะพลูปลูกได้ร่มไม่เป็นไร
บ่อเลี้ยงปลาจัดหาไว้ในที่ลุ่ม
ข้า ตะไคร้ ปลูกเอาไว้ให้เหลือเฟือ
ปลาหลายชนิดเราเลี้ยงรวมกันได้
ใส่ปุ๋ยคอกให้น้ำเขียวไม่เหม็นคาว
เลี้ยงไก่ไข่ นกกระต่ายบนคั่นบ่อ
สัตว์เหล่านี้ถ่ายให้ปลากิน
ข้อสำคัญต้องขยันอดทนบ้าง
ใช้ความรู้และเทคนิคเป็นเครื่องมือ
ในท้ายนี้ผมขอเชิญชวนให้
ขอเชิญมาทำเกษตรผสมผสาน

ควรปลูกห่างไม้อื่นสัก 4 วา
ที่ประจักษ์ผลกำไรในวันหน้า
ให้เลี้ยงปลารวมกับไก่ได้ผลดี
ไม่ทำลายพืชพอกันไม่หวั่นไหว
งอกงามได้เจริญดีมีไว้กิน
ปลูกกล้วยไว้ตามคั่นบ่อและมะเขือ
อย่าให้เหลือที่ว่างเป็นทางยาว
จีน นิลโน ยี่สกเทศ ตะเพียนขาว
ขอให้ชาวเกษตรกรคิดพัฒนา
แรงงานพอเลี้ยงสุกรเป็นออมสิน
ได้ทรัพย์สินดินดีก็มีให้เรา
เป็นแบบอย่างให้ลูก หลาน เหลนได้นับถือ
นี่ก็คือกระดูกสันหลังของชาติไทย
เกษตรกรของไทยทุกถ้วนหน้า
ใจก็เบิกบาน รายได้ก็ดี มีสุข เอย”

พ่อผาย สร้อยสระกลาง กล่าวว่า “เฮ็ดตามในหลวงเฮา ขุดสระก่อน น้ำมาก่อน น้ำเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดของมนุษย์และสัตว์ น้ำเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเจริญเติบโตของสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ขอให้มน้ำพอเพียง พืช ผัก ผลไม้ สมุนไพร เห็ด และข้าว ก็จะพากันเจริญเติบโตและออกดอกออกผล ดังนั้นการจัดการน้ำจึงมีความสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการขุดสระ การเจาะบาดาล การสูบน้ำจากห้วย หนอง คลอง บึง เมื่อจัดการดี ๆ วางระบบน้ำโดยเอาฟางข้าวหรือใบไม้มาคลุมดิน อาจจะวางระบบน้ำหยด ซึ่งจะช่วยให้ใช้น้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพเต็มที่และได้ประโยชน์สูงสุด”

วิจิต ประทุมภา กล่าวว่า “ที่เฮาเฮ็ดเป็นแถวขวาง เพราะว่าที่ตรงนั้นมันเป็นเนินลงไป ถ้าหากว่าเฮาเฮ็ดเป็นแถวลายยาว น้ำจะไปอยู่ตรงนั้นทีเดียว เฮาเลยต้องเฮ็ดลายขวาง น้ำจึงจะเสมอกัน ปลูกข้าว 5 ไร่ พอกินแล้วก็ได้ขายพร้อมได้ 93 ถุงปุ๋ยถือว่าได้เยอะ การจัดพื้นที่เฮาก็ได้เอาอะไรเป็นเกณฑ์มากมาย ปลูกแบบป่า ก็ปลูกแบบถั่ว ๆ ไร่ ปลูกทุกอย่าง ปลูกต้นไม้เสริม มาปลูกแรก ๆ เพื่อนหัวเราะอยู่ว่ามันจะเฮ็ดได้ยังไง พอปลูกแล้วเขาก็ว่าถ้าปลูกพร้อมมันก็จะได้อยู่ร่มพร้อมกันแล้ว”

สอน คำเหลียง กล่าวว่า “ระยะเวลาบ่ออด(ไม่ถึง) 10 ปี ต่อไปนี้พ่อจะปลูกต้นไม้แล้ว ไม้ส่วนมากที่พ่อปลูกมันจะเป็นไม้ป่า ก็คือ ยกป่ามาไว้ในเฮา”

สุวัฒน์ชัย จำปามูล กล่าวว่า “แต่ก่อนนี้มีไฟเฮ็ด ทำไปว่าบ้า ปลูกต้นไม้ก็ว่าบ้า ปลูกผักพรวนก็ว่าบ้าได้กินดอก แต่ที่ไหนได้มันได้กินหมด เฮ็ดจนได้สร้างบ้านแล้ว”

สุนัย โค้งอาภาส กล่าวว่า “ผมก็เพาะต้นไม้ไป เฮ็ดไปเรื่อย ๆ เอาไปปลูกอีก เฮ็ดให้มันเป็นป่า ดังที่ว่า ไปเดินเห็นแดดส่องลงมาปลูกเลยบ่ให้มันมีแดด เฮ็ดแบบป่า ถ้ามันใหญ่เฮาก็ปลูกต้นไม้ตาม ไม้ไผ่น้ำถ้าได้มีคอนมื้ออาศัยขึ้นเร็ว คอนมื้อที่ต้นไม้อาศัยเวลาลมพัดมันก็บ่ไกวบ่เอน คือมีที่เลี้ยง”

ไสว พากุดแร่ กล่าวว่า “พ่อเข้ามาอยู่ในเครือข่ายของพ่อทัศน์ เครือข่ายได้พาไปอบรมศูนย์นั้นศูนย์นี้ ก็เลยได้แนวความคิดเฮ็ดของเจ้าของเช่นว่าปลูกไม้ ปลูกจิ้งไต้ ใส่อิหยัง สมมุติว่าไม่อยู่ดงอยู่ป่า

เขาก็พยายามดึงเข้ามาอยู่หน้าเขา พื้นที่มันโนน(สูง) ผมก็เลยมาคิดชุดสระ 2 ไร่ สระใหญ่บ่แม่นสระน้อย ๆ ได้มาแล้วก็มาปล่อยปลา ปลุกต้นไม้ล้อมขอบสระไว้”

อ่อนสา พรณรัตน์ กล่าวว่า “ที่นาเป็นที่ลาดเอียง ที่ลาดก็ปลูกข้าว ขยับขึ้นมาหน่อยก็ชุดบ่อเลี้ยงปลา สูงขึ้นมาก็ทำสวน ปลูกหมากม่วง หมากนาว ผักกาด หอม ปลูกพอได้กิน ในบ่อก็เลี้ยงปลา เลี้ยงเปิด เลี้ยงไก่ บ่มีหลายถ้ามีหลายมันล้นมือ ค่อย ๆ ปลูกไม้ยืนต้น ไม้ยาง ประดูไว้เพื่อให้มันผลิตอากาศไว้หายใจ ถ้าบ่มีปากก็บ่มีออกซิเจนหายใจ”

จากการประชุมร่วมกันเพื่อจะสร้างหมู่บ้านที่อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันและน่าอยู่ที่สุดในโลก ซึ่งได้กำหนดร่วมกันคือใช้หลักการที่ถูกต้องง่าย ๆ และถูกทาง โดยการทำเกษตรทฤษฎีใหม่สู่เศรษฐกิจพอเพียงด้วยการปลูกทุกอย่างที่กินและกินทุกอย่างที่ปลูก สร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในหมู่บ้าน ทั้งการร่วมคิดร่วมเรียนรู้ ร่วมทำกิจกรรม ร่วมกันออกแบบความฝัน ความมุ่งหวัง ตัวชี้วัด ความสำคัญที่ต้องการ และการจัดการองค์กร โดยการสร้างกลุ่มแกนนำต้นแบบที่เกิดผลดีจากการเรียนรู้ และไปดำเนินการเกษตรทฤษฎีใหม่สู่เศรษฐกิจพอเพียงจนเห็นผลเชิงประจักษ์ (รายงานการประชุมเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานครั้งที่ 10/2552, หน้า 6-7) เนื่องเพราะการทำเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นรากฐานที่สำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ส่งผลให้เกษตรกรคิดได้และทำเป็น หันกลับมาทำอยู่ทำกิน ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เหลือกินได้แจกทำให้มีเพื่อน เหลือแจกได้ขายทำให้มีเงินและมีสุขภาวะที่ดี ได้กินอาหารปลอดภัยที่หลากหลาย อยู่ในร่มเงาของต้นไม้ยืนต้น ชีวิตจึงดีวันดีคืน โดยเริ่มจากง่ายไปยาก ปลูกต้นไม้ที่อยากทดลองปลูกแทรกลงไปค่อย ๆ ทำจากเล็กไปใหญ่ จาก 1 ไร่ ขยายเป็น 2 ไร่ 3 ไร่ 4 ไร่ จนเต็มพื้นที่ รวมทั้งทำแบบรักธรรมชาติ (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550, หน้า 6-7) ซึ่งเป็นการทำเกษตรผสมผสานตามแนวคิดทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่เน้นการพึ่งพากันเองตามระบบนิเวศธรรมชาติของพื้นที่ ผ่านการเรียนรู้และประสบการณ์ รวมถึงการนำภูมิปัญญาพื้นบ้านมาใช้ประกอบการทำการเกษตร ส่งผลให้เกิดรูปแบบการเกษตรที่เรียกกันแตกต่างกันออกไป เช่น เกษตรประณีต เกษตรผสมผสาน เกษตรพึ่งตนเอง เกษตรธรรมชาติ เป็นต้น (ธวัชชัย เพ็งพินิจ, 2550, หน้า 118)

การประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ที่เหมาะสม โดยเน้นการใช้ประโยชน์จากพื้นที่อย่างคุ้มค่า นี้ เป็นการปรับปรุงที่ทำการเกษตรกรรมให้มีแหล่งน้ำ ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และสิ่งปลูกสร้างด้วยการปรับใช้ให้เหมาะสมกับขนาด สภาพพื้นที่ กำลัง และทุนทรัพยากรของเกษตรกร เน้นใช้ประโยชน์จากพื้นที่อย่างคุ้มค่า สร้างความหลากหลายทางชีวภาพ ใช้วัตถุดิบทรีย์ ไม่ใช่ปุ๋ยเคมี สารเคมี และยาฆ่าแมลงทุกชนิด ซึ่งเครือข่ายได้พัฒนาสู่แนวปฏิบัติจนประจักษ์ชัดว่า เกษตรทฤษฎีใหม่ได้ผลจริง ปฏิบัติได้จริง และสามารถประยุกต์ใช้สำหรับเกษตรกรทั่วไปได้จริง ด้วยการปรับสภาพตามพื้นที่แปลงเกษตร จนกลายเป็นเกษตรทางเลือกที่เกษตรกรสามารถนำไปปฏิบัติได้ สามารถนำไปสู่ต้นแบบการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ด้านเกษตรกรรมอย่างเป็นรูปธรรม

จะเห็นได้ว่า แนวปฏิบัติของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพทางภูมิศาสตร์กายภาพและอัตภาพของตนเอง ซึ่งเริ่มจากการขุดสระเก็บน้ำ แบ่งพื้นที่ออกเป็นทำนา ปลูกพืชสวน ไม้ยืนต้น เลี้ยงสัตว์ และเป็นที่อยู่อาศัย ซึ่งแนวปฏิบัตินั้นแม้จะมีการเรียกแตกต่างกันออกไป เช่น เกษตรผสมผสาน เกษตรประณีต เป็นต้น แต่แก่นแท้ของการทำเกษตรของเครือข่ายล้วนยืนยัน

ว่านั่นคือ “เกษตรทฤษฎีใหม่” ซึ่งแนวปฏิบัติที่เป็นการประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่นี้ จะสัมพันธ์เชื่อมโยงกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจนนำมาซึ่งการทำเกษตรกรรมที่เรียกว่า “เกษตรพอเพียง” ซึ่งคณะผู้วิจัยจะนำเสนอในประเด็นต่อไป

3. ยึดศาสนธรรม

เป็นการนำเอาหลักธรรมในศาสนามาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และรองรับเหตุผลในกระทำ พร้อมน้อมนำชีวิตและจิตใจไปสู่หลักแห่งคุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรม ปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต และการทำการเกษตรกรรม ดังนั้น ศาสนธรรมจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อระบบคิด และแนวปฏิบัติของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีอิทธิพลซึมลึกเข้าไปสู่ภายในจิตใจของบุคคล และแสดงออกมาเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์หลายประการ เช่น จิตใจดี พุดจาอ่อนโยน เมตตากรุณา อ่อนน้อมถ่อมตน ยิ้มแย้มใจใส เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็น ซึ่งหลักศาสนธรรมที่แสดงออกมาให้เห็นอย่างชัดเจน ประกอบด้วย

3.1 อริยสัจ 4

หลักอริยสัจ 4 คือ ความจริงอันประเสริฐ มองเห็นทุกข์ สาเหตุแห่งทุกข์ และทางเลือกในการดับทุกข์ รวมทั้งวางแผนการลดทอนปัญหานี้ ซึ่งเป็นทุกขภาวะที่นำความทุกข์ทั้ง กายใจ สังคม และจิตวิญญาณ ให้หมดไปจากครอบครัวยุค สังคมและประเทศชาติตลอดไป

พ่อคำเตื่อง ภาษี ได้ชื่อว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน นักคิด นักพูด นักปฏิบัติ” ผู้มีหลักธรรมเต็มเปี่ยมอยู่ในหัวใจ คือ “อนา ทานัง ทุกขัง โลเก: การมีหนี้เป็นทุกข์ในโลก” และใช้หลักอริยสัจ 4 มาวิเคราะห์ถึงการแก้ไขปัญหาของทุกข์ที่เกิดขึ้นจากภาวะหนี้สินและเพื่อเลิกหนี้ คือ รู้ทุกข์ รู้เหตุแห่งทุกข์ รู้วิธีที่จะดับทุกข์ และวิธีที่จะอยู่เหนือทุกข์ ทำให้เห็นสัจจะที่ว่ารู้ทุกข์เป็นจุดเริ่มต้นความสำเร็จที่สำคัญ พ่อคำเตื่อง ภาษี ยังทำหายถึงปัญหาทั้งหลายว่า “ขออย่าได้มีน้อยเลย อยากให้มีมากกว่านี้สัก 100 เท่า ด้วยปัญญาแห่งพุทธว่าจะสามารถนำมาใช้ทะลุทะลวงปัญญาได้จริงหรือไม่” เมื่อสัมผัสทิวหรือความคิดชอบเกิดขึ้น การพูดชอบ การทำชอบก็ย่อมเกิดขึ้นตามมา

พ่อจันทร์ที ประทุมภา กล่าวว่า “อริยสัจ 4 อย่างพระพุทธเจ้าตรัสว่า มีทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มันจะอยู่ตรงนี้หมด พิจารณาเอาว่าทุกข์มันทุกข์เพราะอะไร สาเหตุแห่งการเกิดความทุกข์มันเกิดจากอะไร แล้วแนวทางแก้ทุกข์คืออะไร ที่ทุกข์มันทุกข์เพราะอะไร มันเป็นอะไรค่อยทุกข์ เมื่อเจอทุกข์แล้วหาแนวทางแก้ทุกข์คือฮักแพงแผ่นดิน ต้มโฮมฮักแพง เอ็ดแนวใดเฮาจะกอบกู้แผ่นดินขึ้นมาได้ให้มันฟื้นมาได้ ต้องเอาคนก่อน ถ้าชุมชนเข้มแข็งประเทศชาติก็มั่นคง”

พ่อผาย สร้อยสระกลาง ผู้บวชเป็นสามเณรเพื่อศึกษาพระธรรม จนสอบได้นักธรรมโท และนักธรรมเอก ทำหน้าที่เป็นครูบาสอนคนมาตลอด ใช้หลักอริยสัจ 4 ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ผสมผสานเข้ากับหลักในการดำเนินชีวิตและการทำการเกษตรแบบผสมผสาน ทำให้รู้จักตนเอง ผู้อื่น รู้จักการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง รางวัลคนดีศรีสังคมเป็นเกียรติบัตรที่เป็นความภาคภูมิใจของคน และเป็นสิ่งที่บ่งชี้ให้เห็นความดีงามทางจิตใจของปราชญ์ชาวบ้านท่านนี้ ซึ่งพ่อผายกล่าวเอาไว้ว่า “เศรษฐกิจพอเพียงก็จะไปเชื่อมกับทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ก็ต้องรู้ก่อนว่าทุกข์ มันเป็นอย่างนี้ ทุกข์คืออะไร อีหยังทำให้เกิดทุกข์ สมุทัยคือใจพาทุกข์ นิโรธความดับทุกข์ก็ธรรมะ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นทางพ้นทุกข์ อดีตที่ผ่านมาครอบครัวเป็นยังงี้ มีอยู่มีกินบ่ ความสุขกับนาเห็นอยู่ อนังคตาธรรมมา ยศศาสนธรรม”

ดังนั้น เมื่อมีทุกข์เกิดขึ้น เราต้องรู้เหตุของความทุกข์เกิดขึ้นเพราะอะไร โดยยึดหลัก อริยสัจ 4 มาใช้ คือ รู้ทุกข์ รู้เหตุแห่งทุกข์ รู้วิธีที่จะดับทุกข์ และวิธีที่จะอยู่เหนือทุกข์ เมื่อรู้ต้นเหตุของทุกข์แล้ว ก็จะมีปัญญากับปัญหาของความทุกข์ คือ สามารถแก้ไขปัญหาของความทุกข์ได้

3.2 อธิบาป 4

หลักอธิบาป 4 เป็นธรรมะแห่งความสำเร็จ ฉันทะคือความพึงพอใจ วิริยะคือความขยันหมั่นเพียร อดทนทำงานอย่างเต็มที่และจริงจัง ไม่เกียจคร้านและไม่เลื่องงาน จิตตะคือความใส่ใจที่จะยึดหลักธรรมะที่จะเดินสายกลาง ศึกษาหาแนวทางการทำงานและการปลดหนี้จากผู้รู้ ติดตามข้อมูลข่าวสารใหม่ ๆ และนำมาปรับใช้กับการพัฒนาตนเอง วิมังสาคือการประเมินผลด้วยการทำวิจัย โดยการสังเกต หาข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์อย่างปราศจากอคติ

พ่อทัศน์ กระยอม ผู้บวชตั้งแต่อายุ 7 ขวบและสอบได้นักธรรมตรีเมื่ออายุ 11 ปี บ่งบอกว่าธรรมล้วนสถิตอยู่ในใจท่าน จนถูกเรียกว่า “หมอธรรม” และด้วยการยอมรับจากชาวบ้านว่าท่านเป็นผู้มีศีลธรรม เพียงแค่เห็นท่านเกี่ยวข้าวอยู่ก็จะรับมาช่วยโดยไม่ต้องเอ่ยปากขอหรือจ้างวาน และที่ชัดเจนที่สุดคงเป็นคำกล่าวของปราชญ์ชาวบ้านท่านนี้ที่มองว่า “อธิบาป 4 ที่พระพุทธเจ้าให้ยามา 4 เม็ด พ่อก็ถือเอาเป็นหลักในใจไว้ว่า อธิบาป 4 มี ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ฉันทะแปลว่าฮักงาน วิริยะแปลว่าเพียรงาน จิตตะจดจ่อต่องานที่เฮาทำ วิมังสานี้เม็ดสุดท้ายให้มีปัญญาต่องานนั้นให้สำเร็จได้ ให้มีปัญญาต่อมัน มีปัญญาต่องานทุกอย่างก็สำเร็จได้ คนเราถือพระ 5 องค์ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระมหากษัตริย์ และพยายาม เว้นอบายมุข เพราะว่าอบายมุขนี้เป็นตัวการทำให้เราเป็นหนี้เป็นสิน” ซึ่งพ่อทัศน์ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า “แต่ก่อน ถ้าบ่เล่นนำเงิน บ่เอาเงินเป็นโตตั้ง ถ้าบ่ออกไปอยู่นาคิดบ่ออกเลย มานั่งพิจารณา ถ้าบ่ออกมาเฮาก็จะไปอยู่นาคะเสเก่า ๆ เขาชวนไปใส่ไปหมด เขาชวนกินเหล้ากินยา ก็กินไปนำเขา พ่อเลยถือ 5 พระ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระมหากษัตริย์ พยายาม เอาเป็นหลักเลย 5 พระนี้ จนให้มันจนดู “คนเฮานี้อยากได้ดีมีอยู่มาก” พระพุทธเจ้าสอนไว้ “ดีแต่อยากหากไม่ทำน่าำหนด อยากได้ดีต้องรับทำอย่ารีรอ ดีแต่ขอรอแต่ดีไม่ได้เลย” ผมเลยถือสูตรนี้มาประกอบถือ “พะ” พยายามใหญ่กว่าพระพุทธเจ้า เพราะว่าอยู่กับเฮาเองเป็นพะแท้บ่มีโต “ร” กล้าเลย พยายามนี้ถ้าเฮาพยายามแล้วงานนั้นสำเร็จเลย พ่อออกมาสร้างหลักสร้างฐานได้ถือ 5 พระ สำคัญคนมันบ่สู้บ่มีใจหนักแน่น เพิ่นบอกไว้ว่า “ถ้าอยากกินข้าวให้ปลูกใส่พะลานหิน”

พ่อเชียง ไทยดี ความใฝ่รู้ร่วมกับอธิบาป 4 ประการ ทั้งฉันทะคือความพึงพอใจในความเป็นเกษตรกร วิริยะคือความขยันหมั่นเพียร จิตตะคือความใส่ใจ และวิมังสาคือการประเมินผลตลอดเวลา ทำให้มีความสุขกับการทดลองเรียนรู้ตลอดเวลา เพื่อที่จะพัฒนาเครือข่ายและพัฒนาสังคม ทำการวิจัยกระบวนการปลดหนี้สินของชาวบ้าน บ่งบอกว่าพ่อเชียงเป็นบุคคลที่ยึดหลักศาสนาธรรมในการดำเนินชีวิต รวมถึงคำบอกแก่สังคมที่ว่า “คนที่มีอยู่มีกินมีใช้ จะมีกับคนขยันคิดขยันทำอย่างมีสติ”

จากรายงานการประชุมเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ครั้งที่ 9/2547 (คำคุณ, 2549, หน้า 10-11) ที่กล่าวถึงว่าทำอย่างไรจึงจะเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต ซึ่งได้สรุปหลักอธิบาป 4 ที่จะช่วยให้สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต คือ

1. ฉันทะ ต้องมีความสนใจที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อแก้ปัญหาของตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และโลกโดยการยึดเอาหลักธรรมของศาสนาเป็นปณิธาน นำมาปฏิบัติจนได้ผลแก้ปัญหาได้ และพัฒนาไปเป็นปฏิเวธ

2. วิริยะ ต้องมีความเพียรในการปฏิบัติธรรมตามธรรมะ ว่าด้วยอุปหานิยธรรม คือ การหมั่นประชุมกันเป็นนิจ พร้อมทำกิจที่พึงกระทำโดยพร้อมเพรียงกัน รวมทั้งมีความขยันหมั่นเพียรที่จะมารวมตัวสร้างกลุ่ม สร้างเครือข่าย และสร้างลูกหลานมาสืบทอดให้เป็นชุมชนและสังคมแห่งการเรียนรู้

3. จิตตะ คือ เอาใจใส่ในสิ่งที่กำลังเรียนรู้ โดยเริ่มเรียนรู้จากตัวเอง รู้ว่าตนเองสนใจอะไรอยากเรียนรู้อะไร แล้วขยายวงจากภายในตัวเองออกไปหาสิ่งใกล้เคียงและสิ่งไกลตัว

4. วิมังสา คือ การประเมินผลและแยกแยะคุณและโทษ ดีและชั่ว ได้ผลและไม่ได้ผลเพื่อนำสิ่งที่เป็นอย่างคุณงามความดี และได้ผลมาขยายผล อาศัยคุณสมบัติของความเป็นนักวิจัย ไม่อยู่นิ่ง มีการสังเกต ทดลอง ปฏิบัติจริง และจดบันทึกเป็นหัวใจสำคัญในการนำไปสู่การเรียนรู้ที่สร้างความพร้อมทั้งกาย ใจ สังคม และปัญญา

จะเห็นได้ว่า อิทธิบาท 4 หรือยา 4 เม็ดที่ พ่อทัศน กระจยมเรียก ซึ่งพระพุทธเจ้าให้มานั้น เป็นแนวปฏิบัติทั้งในการดำเนินชีวิตและการทำเกษตรกรรม รักในการทำงาน มั่นศึกษาเรียนรู้ ช่างสังเกต ทดลอง ปฏิบัติ สุดท้ายต้องมีปัญญากำบังงานที่ตนกระทำ จนนำไปสู่หนทางของการเรียนรู้ทั้งกาย ใจ สังคม และก่อเกิดภูมิปัญญาในงานที่ทำ

3.3 อัตตาหิ อัตตาโน นาโถ (ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน)

การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง คือ เป้าหมายสำคัญของเครือข่าย ซึ่งหลักธรรมว่าด้วยการพึ่งตนเอง ต้องเริ่มต้นจากการรู้จักตนเอง ด้วยการมีสติสร้างจิตสำนึกใหม่ให้ตนเอง หาทางอุดหนุนด้วยการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ด้วยการสร้างแหล่งอาหารให้พอเพียงและปลอดภัยจากสารพิษให้กับครอบครัว ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ไม่ก่อหนี้เพิ่ม ลดละเลิกอบายมุขทุกประเภท รวมทั้งทำเกษตรผสมผสาน สะสมน้ำ บำรุงดิน ให้มีพืชและสัตว์หลากหลายผสมผสานกันอย่างค่อยเป็นค่อยไป

พ่อบุญเต็ม ชัยลา หลังจากที่ได้มาดูงานที่บ้านสระคูณายใต้การนำของพ่อผาย สร้อยสระกลาง ซึ่งบ้านนี้ไม่มีห้วย ไม่มีห่อมน้ำ ขุดสระด้วยมือสานบั้งก็เอง หลังกลับจากดูงานทุกคนหันหลังใส่กัน มุ่งหน้าสู่นา ตัดไม้ไผ่สานบั้งก็ ขุดสระด้วยมือเดินตามแนวทางที่พ่อผายชี้แนะไว้ เสียงพ่อผายดังก้องในหัวใจทุกคนว่า “พึ่งตนเอง พึ่งตนเอง และพึ่งตนเอง หุ่นแม่เราให้มาแล้ว 10 นิ้ว ๆ ละลำนก็ 10 ลำน ไม่ต้องไปหาพึ่งใครอีก ใช้หลักอริยสัจ 4 แก้ปัญหาที่จัดเรียงไว้ ทั้งปัญหาภัยแล้ง ปัญหารูรั่ว ปัญหาหนี้สิน ปัญหาอพยพแรงงาน ปัญหาเด็กขาดอาหาร ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม และปัญหาการเรียนรู้” ด้วยความเชื่อมั่นในคำสอนของพระพุทธเจ้าเรื่อง “อัตตาหิ อัตตาโน นาโถ: ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” ของพ่อบุญเต็มและแอบปรึกษาแม่เรียนศรีภรรยาเพื่อไปพึ่งพาแม่อีก 4 แม่ คือหนึ่งแม่ธรณีคือดิน สองแม่คงคาคือน้ำ สามแม่โพสพคือข้าว และสี่แม่บ้าน ในที่สุดการขุดสระของพ่อบุญเต็มและแม่เรียนเสร็จสิ้นลงใช้เวลา 4 เดือน (ปี พ.ศ.2533) ได้สระขนาดกว้าง 8 เมตร ยาว 24 เมตร ลึกประมาณ 1 เมตร ด้วยความช่วยเหลือของแม่ธรณี ทำให้แม่คงคาเริ่มเกิดขึ้น และด้วยความช่วยเหลือของแม่บ้าน และคำแนะนำของพ่อผาน หลงกุล ทำให้มีอาหารการกินทุกชนิด มีสมุนไพรรักษาโรคภัยไข้เจ็บ มีไม้ใช้สอยไว้สร้างบ้าน และเป็นเชื้อเพลิงในเวลาต่อมา

พ่อผอง เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “เราจะต้องช่วยตัวเราเอง เหมือนดังที่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ให้ทำเศรษฐกิจพอเพียงนั้น หมายถึงว่า เราพึ่งตนเองได้ ฉะนั้นจะต้องตัวใครตัวมันก่อน ถามตัวเองว่าจะเอาไหม? จะสู้ไหม? มีความสนใจแค่ไหน การเกษตรจึงจะประสบผลสำเร็จ”

พ่อผาย สร้อยสระกลาง จากจุดเริ่มต้นที่มีมติได้ติดตัวมาเล่มเดียว ไม่มีทุนหรือปัจจัยการผลิตอย่างอื่นเลย แต่ด้วยความที่เคยบวชเรียนมาก่อน พ่อผายจึงยึดถือหลักธรรมของการพึ่งตนเองคือ “อตฺตาทิ อตฺตานิ นาโถ” พร้อมกับมองในเชิงบวกว่าตนเองก็มีทุนติดตัวมา คือ ร่างกายที่พ่อแม่ให้มา แล้วเริ่มลงมือขุดสระ เลี้ยงปลา ปลูกต้นไม้ ทำเกษตรผสมผสานให้พึ่งตนเองได้ “อ่านตัวให้ออก บอกตัวให้ได้ ในที่สุดชีวิตจะดีขึ้น” เมื่อเกิดสัมมาทิฐิพร้อมด้วยพลังกายและพลังใจ ทำให้พ่อผายบอกกับตนเองว่า “เราเป็นชาวนาจะไปเป็นนายอำเภอ ไปเป็นหมอ ย่อมผิดธรรมชาติ น่าจะเป็นชาวนาที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี และที่สำคัญมีความสุข กล่าวคือ มีหลักประกันในชีวิตครบถ้วน มีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมดี มีอิสรภาพ มีความภาคภูมิใจ และเข้าถึงธรรมะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง”

พ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ กล่าวว่า “พระพุทธรูปเจ้าบอกให้พึ่งตนเอง ไม่ได้บอกให้พึ่งเงินพึ่งตลาด” ตนยึดคำสอนของพระพุทธรูปเจ้าเรื่อง “อตฺตาทิ อตฺตานิ นาโถ” รวมถึงหลักอิทธิบาท 4 จนนำมาซึ่งความสงบร่มเย็นของชีวิต

จะเห็นได้ว่า การเอาตัวรอดจากทุนนิยมเสรีและเกษตรเชิงเดี่ยวที่มีแต่หนี้สินไม่รู้จบสิ้น คือ การหันกลับมาดูตัวเอง เอาตัวเองให้รอดด้วยการพึ่งตนเองตามหลักธรรม “อตฺตาทิ อตฺตานิ นาโถ: ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน” อันเป็นแรงใจที่สำคัญทำให้ปราชญ์ชาวบ้านพลิกฟื้นชะตากรรมของตนเองกับคืนมาอีกครั้ง

ด้วยการนำเอาหลักศาสนาธรรมมาพิจารณาตนเอง นำหลักอริยสัจ 4 มาเป็นแรงผลักดันให้มีความสามารถในการต่อต้านกิเลส ความอยากรวยที่ก่อเกิดในจิตใจให้หมดไป หันกลับมามองตนเอง หันกลับมาองภาวะหนี้สินที่เกิดขึ้น พิจารณาถึงเหตุของความทุกข์ เหตุของหนี้สิน แล้วค้นคิดหาหนทางแก้ไขปัญหาลงมือปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 เป็นแรงเสริม ก้าวสู่การพึ่งตนเองตามหลักธรรม อตฺตาทิ อตฺตานิ นาโถ (ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน) มาเป็นแรงผลักดันก่อเกิดพลังกายและพลังใจให้พึ่งตนเองก่อนเชื่อมั่นในความตั้งใจ ความพยายามของตนเอง ดังนั้น หลักศาสนาธรรมจึงเป็นที่พึ่งทางจิตใจเปรียบดังแสงสว่างที่ส่องนำทางปัญญาให้หลุดพ้นออกจากวังวนแห่งความทุกข์ทั้งกายและใจ ที่หลงติดกับดักของการทำเกษตรกรรมแบบทุนนิยม ให้หันกลับมาองตนเอง พึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ซึ่งเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต่างก็มีวิธีคิดและนำเอาหลักธรรมในศาสนามาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาและการดำรงชีวิตซึ่งมีทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน ดังที่ได้กล่าวมา

4. ทำเกษตรพอเพียง

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแนวปฏิบัติในการทำเกษตรกรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ที่เครือข่ายเรียกว่า “เกษตรพอเพียง” ซึ่งเครือข่ายได้พิสูจน์ชัดแล้วว่าสามารถทำได้จริง เกิดผลจริงแก้ปัญหาได้จริง และนำมาซึ่งความสุขอย่างแท้จริง ดังที่เครือข่ายกล่าวไว้ ดังนี้

คุณ สงฆ์คลัง กล่าวว่า “เกษตรพอเพียง พออยู่พอกิน บ่ต้องได้พึ่งพา มีกำลังที่เฮาเอ็ดได้เฮาก็ เอ็ดแค่ที่เฮามี ให้อยู่ดี พอดีกับแสง(แรง)เจ้าของ(ตัวเอง) บ่ต้องให้เกินแสงเจ้าของถ้ามันเกินแสง เจ้าของมันบ่ดี หม่องใด(ตรงใด)พอปลูกได้ก็ปลูกเลย บ่ต้องมีแบบแผน นี่ละที่เฮาว่าเกษตรพอเพียง”

ชาย ดีจะมาลา กล่าวว่า “เกษตรพอเพียงนี้มันพออยู่พอกิน มันก็พอเพียงมันก็อยู่ได้ คือกัน กับในหลวงว่าพึ่งตนเองได้ บ่ได้ออกไปซื้อ บ่ได้ไปจับจ่ายบ่ต้องได้อาเงินออกไปซื้อ สิ่งที่สำคัญที่สุด เฮาค่อยไปซื้อก็เลยพอเพียงกับเจ้าของ เอาปากท้องเจ้าของเป็นกลาง อย่าพึ่งเอาเงินเป็นโตตั้ง”

ทองจันทร์ หุมคำ กล่าวว่า “เกษตรพอเพียง คือ มีอยู่มีกิน อยากกินหยั่ง(อะไร)ก็ได้กิน อยาก กินบักม่วงก็ได้กิน อยากกินปลากี่ลงสระ อยากกินผักก็ลงแปลงผัก มีอยู่มีกิน บ่ได้ซื้อเขา เขาปลูกผักก็ มีปุ๋ยธรรมชาติใส่ ปลูกต้นไม้ก็ได้ร่มเงา ปลากี่เลี้ยง ไก่ก็เลี้ยง เลี้ยงพอได้กินไข่ กินเนื้อ อยู่ในความ พอประมาณ มีหลักการและเหตุผล”

ประนอม อุดาหะพันธ์ กล่าวว่า “เกษตรพอเพียง ถ้าทำก็ไม่ยาก ไม่ได้ทำทุกวัน มีเวลา เท่าไรก็ทำ ไปประชุมที่ไหนก็ไป ทำในเวลาว่าง คิดว่าความรู้ไม่เต็มสักที ขอให้มีความรู้จากการ เรียนรู้ของเรา คนที่มีความรู้มีประสบการณ์เขาถึงบอกเรา ปุ๋ยอินทรีย์เราก็ไปหาเรียนรู้กับเขาแล้วเราก็ มาทำเอง ใส่เดือนเราก็เอามาใส่ต้นไม้มันงามดี ต้นไม้ไม่ตายจะเขียวตลอดเป็นปุ๋ยชีวภาพเอง”

โป๊ะ โฉมไรสง กล่าวว่า “เกษตรพอเพียงก็เหมือนกันกับเศรษฐกิจพอเพียง คือ ไม่ให้โลกมาก ทำพออยู่พอกิน เหลือกินก็แจกพี่น้อง ไม่ทะเยอทะยาน แล้วก็ขัดเกลาจิตใจของเราให้สบาย”

พ่อจันทร์ที ประทุมภา กล่าวว่า “เกษตรพอเพียง คือ ครบวงจร มีทุกอย่าง อยากกินหยั่งมี หมด มีทั้งพืชระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว ทั้งไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้เศรษฐกิจ มีผัก มีปศุ มีปลา มีเป็ด มี ไก่ มีครบสมบูรณ์ทุกแนว คำว่าพอเพียงบ่ต้องวิ่งเต้นไปหาผู้อื่นแค่อู่นี่ก็กินบ่หมด พอแล้วแค่นี้พอแล้ว บ่ต้องวิ่งเต้น ให้มันพอหมดทุกแนว พอที่เฮาจะดำรงชีวิตอยู่ได้ ให้มันมีหมดอย่าให้มันขาด อย่าได้ไป แสวงหาภายนอก นี่คือคำว่าพอเพียง แล้วก็อย่าให้มันเกินกำลังเฮา เกินพื้นที่เฮา อย่าไปหาเช่าผู้อื่นมา ทำ ทำในที่ของเฮาให้มันเต็ม น้อยก็พอเพียงได้ หลายก็พอเพียงได้”

พ่อทัศน์ กระยอม กล่าวว่า “เกษตรพอเพียง คือ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือเอ็ดอยู่เอ็ดกิน เหลือกินแจกพี่น้อง เหลือแจกก็แจก เหลือแจกก็ขาย พอเพียงเฮาบ่ต้องลงทุนหลายให้มีอยู่สามอย่าง คือ หนึ่งในชีวิตประจำวัน สองคือมีสุขภาพดี สามให้เรียนรู้ เกษตรพอเพียงคนก็ต้องพอเพียงด้วย ครอบครัวก็ต้องพอเพียง เฮาต้องมีคุณธรรมมีความพอดีพองาม เฮาบ่เอ็ดเพื่อขายเฮาเอ็ดน้อยๆ เอ็ด พอดีกับเฮา ลงทุนน้อย ผลรับหลาย ๆ ดีกว่าเอ็ดหลาย ๆ มีแต่ได้จ้างเขา เฮาเอ็ดพอดีกับแสงเฮา บัด ยามรับก็ได้หลาย มีภูมิคุ้มกัน มีแนวคิด นำน้อยเฮาก็ต้องเอ็ดไปตามน้อย ให้น้ำใจมันหลายตลอดแล้งบ่ เป็น เฮาต้องเอาเฮาเป็นหลัก พ่อเอาพยายามเป็นหลัก อย่าไปเอาเงินเป็นโตตั้งเฮามีกินแล้วบ่ได้ซื้อ ปลาเจ้าของก็มีปลาแล้ว มีผักอยู่เจ้าของก็บ่ได้ซื้อ แล้วเอามาเอ็ดหยั่งเงิน เฮามีอยู่แล้ว มันจะมีมาเอง เงินเฮาบ่ได้ใช้มัน มันก็อยู่น่าเฮานี้ละ”

พ่อบุญเต็ม ชัยลา กล่าวว่า “เศรษฐกิจพอเพียง ใช้กับชีวิตประจำวันก็ได้ เอ็ด(ทำ)เกษตรก็ได้ เพิ่นก็บอกชัดเจนอยู่ เพราะกระแสโลกมันไปเร็ว บ่ต้องไปเล่นน้ำกระแส บ่เอ็ดเศรษฐกิจพอเพียงก็ เตือร้อน เฮาเอ็ดเฮาบ่ได้หนีจากถิ่นเจ้าของ บ่ได้ไปเอ็ดต่างถิ่น คือโบราณเขาว่าเงินทองเป็นของมายา ข้าวปลาเป็นของจริง เอาแบบพอดีก็บ่ได้ไปเบียดเบียนผู้อื่น คำว่าเศรษฐกิจพอเพียงเฮาเอ็ดเกษตร พอเพียง เฮาก็เอาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นละมาใช้”

พ่อผาย สร้อยสร้อยกลาง กล่าวว่า “เกษตรพอเพียง คือ อย่าไปคิดใหญ่ อย่าไปเห็ดใหญ่ เห็ดพอกิน เห็ดพอดี อย่าได้ไปยืมเงินทองเขามาใช้ อย่าไปเห็ดให้มันใหญ่โต ในหลวงบอกว่าต้องมีความรู้กับคุณธรรม คุณธรรมก็รู้(รู้)จักวัฒนธรรมประเพณีเจ้าของว่าชาวนาคือจ้งไปหารับจ้างตีหัวคือตีหัวตะปุ่นะอยู่ชั้นลอยพุ้น(พุ้น) เหลียวเบ้ง(มองดู)เห็นคาคอกพุ้นนะ ชาวนาแท้ ๆ ตอกปาก! ปาก! อยู่พุ้นนะ ชาวนาต้องอยู่ในท่งโฮ่งนา”

รัตน์ปราณี กรมไทยสงค์ กล่าวว่า “เกษตรพอเพียง ก็คือ เห็ดให้มียู่มิกิน อาจจะเหลืออยู่เหลือกินก็พอได้ขายได้ใช้ มีรายได้ ก็เห็ดให้ได้อยู่บ้านมีอาชีพ แล้วก็ดึงคนที่ไปอยู่ต่างจังหวัดมาอยู่ในชุมชนได้แล้วมีงานมีการเห็ด แต่เขาก็ต้องยึดว่ามีเงินหลาย แต่เขามีอยู่มีกินแท้บ้ออยู่อุดักิน ให้พอเพียงกับเห็ด ความเป็นจริงก็เห็ดยังงี้ให้เจ้าของอยู่ได้บ้อเดือรื้อน เห็ดให้เขามีอยู่มีกิน พอมีใช้พอประมาณในชีวิต บ่ไปเล่นตามกระแสคือฮู้โตเจ้าของ เห็ดตามกำลังเจ้าของ อย่าเห็ดเกินโต พออยู่พอกิน นี่คือนะเกษตรพอเพียง”

สมใจ พลพันธ์ กล่าวว่า “เกษตรพอเพียง เห็ดเหลือกินก็ได้แจก เหลือแจกก็ได้ขาย เห็ดไปเขาก็กินบ่หมด มีพืชน้องก็ว่าวันนี้นั้นไปกินเอานี้ไปกิน ไปส่งให้พี่บ้าน่าอา หมดผู้ส่งยังมีอีกก็เอาไปขายในหมู่บ้านบ่เหลือกลับมา”

สุวลี ภาชี กล่าวว่า “เกษตรพอเพียงคือต้องประมาณเจ้าของให้ได้ก่อน เห็ดแค่นี้เฮอยู่ได้บ่อยู่ได้หมายถึงอยู่แบบสุข บ่มีหนี้สิน มีอยู่มีกินโดยสมบูรณ์ แค่นี้เห็ดให้เฮพออยู่พอกินได้ก็พอเพียงแล้ว ผ่อนคลายรู้สึกว่าย่น รู้สึกว่าเบา”

สุนัย โค่งอาภาส กล่าวว่า “บ่อดบ่อยากมีทุกอย่าง มดแดงก็ได้กิน ปลาาก็ได้กิน อยากกินผักก็ได้กิน หมากเผ็ด (พริก) หมากเขือ หมากแข้ง (มะเขือพวง) ข่า ตะไคร้ปลูกรอบสระ เกี้ยวข้าวแล้วก็ปลูกลั่ว ข้าวโพด ปลูกลงบ่ได้ซื้อเขา ได้ขายพร้อม นี่ละเกษตรพอเพียง แต่ก่อนเรียกเกษตรยั่งยืน เกษตรผสมผสาน ปลูทุกอย่างที่กินได้ ปลูผสมผสานกัน”

หนูเคน กุลสุวรรณ กล่าวว่า “เกษตรพอเพียง คือ ทำจากเล็กไปหาใหญ่ ทดลองไป แก้ไขปัญหาไป”

อารักษ์ ภาชี กล่าวว่า “เกษตรพอเพียงคือเห็ดแล้วจะเห็นความสุขของคำว่าพอ พอใจเจ้าของเห็ดเกษตรไร่นาก็พออยู่พอกินแล้ว บ่เดือรื้อนใคร บ่ได้เอาเงินเป็นตัวตั้ง”

จากการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พอพิศน์ กระยอม (กลุ่มที่ 3) สรุปแนวคิดเกี่ยวกับเกษตรพอเพียงได้ว่า เกษตรพอเพียงคือมีพอเพียง พอเพียงกับตัวเอง ตัวเองมีความพอใจ มีภูมิคุ้มกันเรื่องรายจ่าย พอเพียงโดยไม่ต้องได้ซื้อ เมื่อพอกินแล้วหากเหลือก็ขายบ้าง ความเป็นอยู่ก็ดีขึ้นทุกด้าน

จากการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พอผอง เกตพิบูลย์ (กลุ่มที่ 1) สรุปได้ว่า เกษตรพอเพียงเป็นการทำเกษตรกรรมแบบพออยู่พอกินในครอบครัว พอประมาณไม่ทำเกินตัว มีการวางแผนการดำเนินงานเพื่อให้มีกินทุกอย่าง ซึ่งการทำงานจะทำให้มีภูมิคุ้มกันโรคเพราะว่าได้ออกกำลังกาย

เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำเกษตรพอเพียงตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยประยุกต์ใช้ในการทำเกษตรและการดำรงชีวิตอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยเริ่มจากการปรับเปลี่ยนแนวคิดให้มีความพอเพียง มีเหตุผลในการดำรงชีวิต สร้างภูมิคุ้มกันให้กับตัวเอง หันกลับมามองและทบทวนตัวเอง ทนทุกข์ยาก และสิ่งแวดล้อมรอบตัว ใช้สติและปัญญาไตร่ตรองจนก่อให้เกิดแรงบันดาลใจที่จะปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิต ศึกษาเรียนรู้ควบคู่

ไปกับการปฏิบัติ ซึ่งเครือข่ายเรียกการทำการเกษตรกรรมนี้ว่า “เกษตรพอเพียง” พร้อมทั้งยืนยันเสียงหนักแน่นว่า “เกษตรพอเพียงแก้จนได้” นอกจากความสำเร็จทั้งในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพแล้ว การทำเกษตรพอเพียงยังนำมาซึ่งความสมดุล มั่นคง ยั่งยืน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมที่มีความเข้มแข็ง มีความพร้อมต่อแรงปะทะของเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วจากโลกภายนอกเป็นอย่างดี

5. ทำเกษตรประณีต

เกษตรประณีต เป็นผลมาจากการปฏิบัติและพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากการทำ “เกษตรพอเพียง” ของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งทำให้คำว่า “เกษตรประณีต” นี้เป็นคำที่เครือข่ายเรียกในปฏิบัติของมวลสมาชิกเครือข่าย ทำให้คำว่า “เกษตรประณีต” มีการกล่าวถึงหรือใช้เรียกเฉพาะในเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่านั้น ดังนั้น ในเบื้องต้นคณะผู้วิจัยจะได้นำเสนอในประเด็นของคำว่า “เกษตรประณีต” ในแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อให้ผู้ศึกษาเอกสารการวิจัยชิ้นนี้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรประณีตของเครือข่ายเป็นเบื้องต้น โดยคณะผู้วิจัยเน้นไปที่มุมมองของเครือข่ายในฐานะที่เป็นผู้ริเริ่มใช้คำว่า “เกษตรประณีต” ซึ่งปัจจุบันเครือข่ายยืนยันหนักแน่นว่าสิ่งที่เครือข่ายได้ทดลองย่อการทำการเกษตรพอเพียงในพื้นที่ขนาดเล็กคือการทำ “เกษตรประณีต” เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษาดูงาน พร้อมกับนำเสนอให้สังคมวงกว้างได้รับรู้ ซึ่งจากข้อมูลภาคสนามมีผู้กล่าวถึงความหมาย ความสำคัญ และประเด็นเกี่ยวกับเกษตรประณีตไว้ ดังนี้

คุณ สงค์คลัง กล่าวว่า “เกษตรประณีตหมายความว่าเอาเห็ด(ทำ)ได้เร็ว ได้ผลเร็ว ที่ดินยังน้อยผมก็เห็ดไปเรื่อยๆ ทางนี้ก็ปลูกผัก ทางพูน(พูน)ก็ปลูกต้นไม้ยืนต้น ต่อมาเริ่มได้เก็บก็เอาไปขายได้มือ(วัน)ละร้อยสองร้อย ต่อมาก็ปลูกบวบ ปลูกถั่วเพิ่มอีก ได้ดีกว่าเห็ด(ทำ)นา”

ชาย ดีจะมาลา กล่าวว่า “ประณีตคือเอาเห็ดคัก ๆ เห็ดแน่น ๆ (ทำจริง ๆ) เห็ดให้ละเอียด เห็ดอยู่อย่างต่อเนื่อง เขาต้องใช้เวลาหลายแต่ละมือ เห็ดมาแล้วคนถามเขาก็ตอบได้เพราะว่าเขาเห็ดมาแล้วเขาเห็ดจริง พึ่งตนเองได้ บ่ได้ออกไปซื้อผู้ใดบ่ต้องได้ไปจับจ่ายบ่ต้องได้อาเงินออก สิ่งที่เป็นที่สุดค่อยไปซื้อ เอาปากท้องเจ้าของเป็นกลางอย่าเอาเงินเป็นโตตั้ง”

แดน มุ่งงาม กล่าวว่า “เกษตรประณีต จะมีต้นไม้หลายชนิด คือ มีทุกอย่างอยู่ตรงนี้”

บุญ กล่าวว่า “เกษตรประณีตนี้เขาคิดก่อนวางแผนก่อนว่าจะเห็ดอันนี้ก่อนหรือนั่นก่อน เขาต้องวางแผนพื้นที่หนึ่งนี่ปลูกให้ครบปลูกทุกอย่างทุกแนว การปลูกหยั่งนี้ต้องวางแผน”

มณี มาระแสง กล่าวว่า “เกษตรประณีต ในพื้นที่ต้องปลูกหมดทุกอย่าง นับแต่ไม้ยืนต้นขึ้นไป พืชผักสวนครัว มะเขือ พริก แพง แดง ผมปลูกต้นไม้ยืนต้นรอบนอก ตรงกลางมีสระ ปลูกข้าว ตะไคร้ ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก บ่เอาหลายดอก 6 อย่างก็พออย่างละ 9 ต้น มีกล้วย มะม่วง พริก มะเขือ ตะไคร้ เราสามารถปรับชนิดได้ ไม้ยืนต้นเราปลูกรอบนอกไว้เป็นรั้ว”

ไมตรี พร้อมเพรียง กล่าวว่า “เกษตรประณีต คือ เราบริหารพื้นที่ปลูกให้ได้มากที่สุดและหลายชนิดที่สุดเราบริหารจัดการพื้นที่ให้เป็น ถ้าพูดถึงเกษตรกรรมที่มีที่ดินมากอย่างน้อยก็ 10 ไร่ขึ้นไป พอมี 10 ไร่ การบริหารจัดการที่ดินก็ไม่ถูก มองภาพไม่ออกว่าจะเอาต้นไม้ต้นนี้ไปไว้ตรงไหน ต้นนั้นไปไว้ตรงไหน มันเยอะไปมันกว้างใหญ่ไป เราก็เลยมาคิดว่าน่าจะมาบริหารจากเล็ก ๆ ไปก็คือเอา 1 ไร่

มาทำให้มันประณีตจริงๆ พอมองเห็นประณีต 1 ไร่ แล้วคุณจะขยับขยายไปเท่าไรก็ได้ มันจะมองภาพออกก็คือทำเกษตร 1 ไร่ให้ได้ก่อนแล้วค่อยไปทำไร่อื่น ๆ”

สมใจ พลพันธ์ กล่าวว่า “พ่อมาเห็ดสวนแบบประณีตมีกล้วยประมาณ 1 ไร่ แบ่งมาปลูกหอมกระเทียม พริก มะเขือ 1 ไร่ ปลูกต้นไม้ซ้อนต้นกล้วย เห็ดแบบประณีต อันใดมันจะดี อันใดมันจะงาม เขาก็ดูแลมัน ให้มันประณีตให้มันงาม ให้มันเป็นตาเบิ่ง(นาคู) ใช้ประโยชน์พื้นที่ดินให้มันคุ้ม เขาปลูกหอมจากปลูกหอมแม่หน้อย(คืออะไร) ผักกาด ผักกาดแม่หน้อย ผักเสี้ยน ให้หมุนเวียนกัน”

สายทอง เกสกุล กล่าวว่า “เราปลูกพืชต้องให้มี 4 ระดับ ระดับสูงพวกมะพร้าว หนาก ลมมาก ี่มะนาว ลงมาก ี่พวกกินใบ ลงมาก ี่ข้าว ชิง พวกใต้ดิน หลุมหนึ่ง 4 มุม เราจะลงไม้ยืนต้น ไม้ผล กินใบ แล้วก็พืชผักสวนครัว เขาเรียกเกษตรประณีต 1 เมตร”

สุวลี ภาชี กล่าวว่า “เกษตรประณีตคือละเอียดลออ พื้นที่จำกัด บริหารพื้นที่ให้เป็น แต่ว่าเขา(เรา)ไม่ได้เลียนแบบผู้ใด ออกแบบไม่(ใคร)ออกแบบมัน เห็ดให้หลากหลายที่สุด เอ็น(เรียก)ว่าประณีต เขาเห็ด 1 ตารางเมตรก่อน จากนั้นเขาค่อยขยายออกไปเรื่อย ๆ คือให้เขาเห็ดเบเกินโต ให้เขามั่นใจ เห็ดไปนำเรียนรู้ไปนำ(ด้วย)”

ไสว กล่าวว่า “เกษตรประณีตหมายความว่าบ่เห็ดหลาย แต่ว่าเห็ดที่น้อยได้เนื้อหลาย บ่แน่นอนจะเห็ดน้ำท่วมทุ่งไป ปลูกทุกสิ่งทุกอย่างในนั้น ผมปลูกกล้วยหลุมเดียวมันมีในนั้นหลายอย่าง เอาให้มันมีความหลากหลาย”

อ่อนสา พรพรรณรัตน์ กล่าวว่า “เกษตรประณีตนี้ให้ปลูกพืชระยะสั้นก่อน ผักกาด ผักบุ้ง ต้นหอม กระเทียมให้เห็ดอยู่เห็ดกินก่อน แล้วค่อยปลูกถั่วสองเดือนได้กิน ปลูกหมากนาวไปนำ ปลูกต้นหมากม่วงไปนำ สลับกันไป”

จากข้อมูลที่ได้นำเสนอสามารถสรุปได้ว่า เกษตรประณีต หมายถึง การบริหารพื้นที่อันจำกัด ให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดด้วยความละเอียดลออ โดยวางแผนออกแบบการปลูกพืชให้มีความหลากหลายที่สุดตามสภาพพื้นที่ บนฐานกำลังของตนเอง ทำจากเล็กไปหาใหญ่ ทำอย่างต่อเนื่อง พร้อมกับการเรียนรู้ เน้นพึ่งตนเองแบบพอมีพอกินเพื่อลดรายจ่าย เมื่อทำสำเร็จในพื้นที่หนึ่งค่อยขยายสู่พื้นที่ใหม่

การรวมตัวระดมความคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อหาแนวปฏิบัติที่เป็นทางรอดของเกษตรกร ด้วยการวางกลยุทธ์ลดการทำเกษตรที่เกินตัว ยึดหลักความพอเพียง ในการนี้ ธีรภูมิ สุดแก้ว, ชูขวัญ ทรัพย์มณี และคมสัน หุตะแพทย์ (2552, หน้า 12) อธิบายเอาไว้ว่า การจะใส่ใจกับสิ่งที่ทำและเกิดความประณีต ต้องเริ่มจากการทำจากเล็ก ๆ ใส่ใจกับสิ่งที่ทำ ซึ่งจุดหมายเพื่อแก้ไขปัญหาให้เกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยหลักพอมีพอกิน ปลดภาระหนี้สิน ปลูกไม้ยืนต้นเพื่อเป็นบ้านอายุชีวิต

จากแนวปฏิบัติของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จนพัฒนาสู่การทำ “เกษตรพอเพียง” ซึ่งเป็นทางรอดที่สำคัญของเกษตรกร อย่างไรก็ตาม เครือข่ายมิได้หยุดนิ่งเพียงแค่นั้น แต่มีการปฏิบัติ ทดลอง และพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง จนพัฒนาแนวปฏิบัติดังกล่าวสู่การทำ “เกษตรประณีต” เพื่อหลีกเลี่ยงข้อจำกัดในด้านพื้นที่ ทุน แรงงาน ทรัพยากร และความใจร้อนของเกษตรกร โดยในช่วงแรกนั้นเน้นไปที่เกษตรประณีต 1 ไร่ แต่ต่อมาได้พัฒนาเพื่อหนีข้อจำกัดดังกล่าว

สู่เกษตรประณีต 1 ตารางเมตร และพัฒนามาจนถึงเกษตรประณีตที่ทำได้ในทุกขนาดพื้นที่ตามกำลังความสามารถของเกษตรกร

เข้มจร เดชโม กล่าวว่ “ปลูกไว้กิน ถ้าเหลือกินก็แจกให้ญาติพี่น้อง ถ้าเหลือแจกเขาก็ขาย พอได้ซื้อกิน”

คุณ สงค์คลัง กล่าวว่ “เฮ็ดนะบ่ต้องเฮ็ดเกินโต เฮ็ดพอโตเจ้าของที่จะเฮ็ดได้ อย่าเฮ็ดจากใหญ่ไปหาน้อย ให้เฮ็ดจากน้อยไปหาใหญ่ มันจะได้บ่ต้องไปจ้างผู้้นผู้้น แบ่งเวลาให้ถูกต้อง ต้องทำจริง มีความอดทน มีใจมานะ ให้พอกินพออยู่ บ่ต้องได้ไปซื้อเขา”

จิราพร แก้วใส กล่าวว่ “อะไรเราปลูกได้เราก็ปลูก เราไม่ต้องวิ่งไปหาซื้อเขา เมื่อเราไม่ได้จ่ายเงินมันก็เหลือในกระเป๋เรา มันก็ทำให้เรามีเงินเก็บ”

แดน มุ่งงาม กล่าวว่ “คนที่จะมาทำเกษตรประณีต ต้องมีใจรัก เราปลูกแบบพออยู่พอกิน ก่อน ไม่ทำเกินกำลังเรา เกินกำลังทรัพย์เรา อย่าเอาเงินเป็นตัวตั้ง อย่าใช้เงินเป็นเครื่องมือในการทำงาน เราต้องใช้แรงงานเป็นต้นทุนเอง คิดถึงตัวเราก่อน เรานี้ก็คือทุน ทำเพื่อครอบครัว”

ทองจันทร์ ทุมคำ กล่าวว่ “กินทุกอย่างที่ปลูก ปลูกทุกอย่างที่กิน ซื้อแต่แนวที่เขาเฮ็ดบ่ได้ แนวที่เขาเฮ็ดได้เขาก็เฮ็ดเอง ปลาเขาก็เลี้ยง ไก่เขาก็เลี้ยง เลี้ยงพอได้กินใช้กินเนื้อ เขาบ่ต้องพึ่งผู้อื่น เขาเฮ็ดได้แล้ว เขาเฮ็ดได้หลายเขาก็กิน เหลือกินก็แจกหมู่แจกญาติ เหลือแจกเขาก็เอาไปขาย พอหลวงเฮาสอนไว้ว่า เฮ็ดบ่ให้หลาย บ่ให้น้อย เฮ็ดให้พออยู่พอกิน บ่ให้เป็นหนี้ผู้ใด”

ทองสา จุมคอม กล่าวว่ “เกษตรประณีต เฮ็ดให้มันแคบเข้า มันจะได้ปลูกได้หลายๆ อย่าง เฮ็ดพออยู่พอกินในครอบครัว แล้วปลูกกล้วยปลูกผักรอบ ๆ กอกล้วย เพื่อประหยัดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้เขา เหลือกินเขาก็ขายนิดขายหน่อย ให้ประหยัดดอดอม ให้มีอยู่มีกิน ให้ปลูกทุกอย่างที่กินได้ กินทุกอย่างที่ปลูก”

นิตยา สัพโส กล่าวว่ “เกษตรประณีตคือ บางคนเขาบ่มีพื้นที่หลาย เขาก็สามารถเฮ็ดเกษตรประณีตได้ใน 1 ไร่ สามารถปลูกต้นไม้ยืนต้น ต้นไม้ผล พืชผักต่างๆ ที่ 1 ไร่ เราก็สามารถทำได้พออยู่พอกิน เขาปลูกต้นไม้ยืนต้นเราสามารถนำมาแปรรูปได้ จากเกษตรพอเพียงมาเป็นเกษตรประณีต 1 ไร่ ซึ่งตรงนี้นั้นจะเห็นเป็นรูปธรรมมากกว่า เกษตรพอเพียงนั้นจะกว้างเกินไป เขาเฮ็ดแล้ว ปลูกหยั่งก็ได้ขาย บ่แน่นอนว่าจะขายอย่างเดียว เขาได้กินนำแจกนา พอแจกได้เขาก็แจกเขาไป คนที่เขาบ่มีกินเขาก็แจกให้เขา บ่ถือว่าจะขายแต่อย่างเดียว พออยู่พอกิน พอแจกก็แจก พอขายก็ขาย”

บัวรมย์ พุ่มซ้อน กล่าวว่ “เฮ็ดเกษตรประณีต เริ่มปลูกแนวที่ว่างได้ก่อน บ่ต้องปลูกหลาย ปลูกพออยู่พอกิน บางทีเหลือกินก็แจกชาวบ้าน เหลือแจกก็ขาย พอได้เขียนแผนออกมา ลงมือเฮ็ดเลย พอปลูกหยั่งได้ก็ปลูก ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เขาก็ค่อย ๆ ปลูกไปทีละน้อย มันก็ใหญ่ไล่เลี่ยกัน เขาได้เก็บเอาไปขายทุกมือ เขาเฮ็ดตามกำลังของเขา กำลังเขาน้อยเขาก็เฮ็ดน้อย เขาเฮ็ดไปเรื่อย ๆ ลงทุนน้อย รายได้มันก็เข้ามาเต็ม ๆ เขาเฮ็ดจากเล็กไปหาใหญ่ พอเขาปลูกได้ผลแล้วเขาก็ขายออกมาเรื่อย ๆ เฮ็ดแนวนี้มันดีกว่าไปเฮ็ดอย่างอื่น แนวมันบ่มีคนมาบังคับมันเฮ็ดตามใจเจ้าของ มันเป็นอิสระ เขาอยากเฮ็ดก็เฮ็ด ยามเขาเหมื่อยเขาก็เขาเฮ็ด”

บุญ กล่าวว่ “เฮ็ดเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็พอกินของที่เขาปลูกบ่เกิน 6 เดือนก็ได้กิน เฮ็ดกินเล็ก ๆ น้อย ๆ ไปกินพอแล้ว บ่ต้องให้ในครอบครัวต้องซื้อกินก็พอมันก็เป็นการประหยัดรายจ่าย การที่เขาปลูกไว้กิน เหลือกินเขาก็เอาไปขาย”

โปีะ โฉมโธสง กล่าวว่า “ต้องจัดการแปลงที่ดินให้มันเกิดประโยชน์มากที่สุด บริหารดินให้เป็น ผมก็ปลูกผัก ปลูกбакเชื้อ ทั้งพริก ปลูกเต็มหมดเลย ถ้าเกิดว่าคนไหนมาบอกว่าดินไม่ดี ก็เอาหญ้าแฝกมาคลุมหน้าดินไว้ ด้านข้างก็ปลูกต้นมะม่วง ต่อไปก็ปลูกผัก พอต้นมะม่วงมันโตพอเป็นร่มแล้วเราก็กินผัก หาพืชมาปลูกใส่ ต้นชะอมพอกก็ปลูก แต่เราต้องตัดเรื่อย ๆ ถ้าไม่ตัดยอดมันก็ไม่ออก ต้องมีครบทุกอย่าง มีทั้งยืนต้น ผัก ไม้ผล ในพื้นที่เราต้องมีครบทุกอย่าง ปลูกให้เต็มพื้นที่ จัดสรรให้ลูกสวนพืชอื่นในขอบรมพืชอื่นไหนชอบแดด ต้นไม้ถ้าปลูกคู่กันมันจะแข่งกันขึ้น ถ้าใครเป็นหนี้แล้วมาทำแบบพอปลดหนี้ได้แน่นอน เพราะว่าเราขายได้ทุกวัน เราได้รายได้จากที่เราปลูก รายได้ก็เข้ามาทุกวัน”

พ่อคำเตื่อง ภาษี กล่าวว่า “ปัจจุบันสถานการณ์ด้านหนี้สินและความล้มเหลวจากเกษตรเชิงเดี่ยวรุนแรงขึ้น ก็มาคิดว่าจะทำอย่างไรให้คนที่หนีจากวงจรอุบาทว์ของเกษตรเคมีได้เห็นรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้น ถ้าจะให้ดูการทำในพื้นที่ขนาดใหญ่บางคนก็ทำอะไรไม่ไหวแน่ ๆ ก็มาคิดถึงการทำเกษตรประณีต ถ้าเรามีที่ดิน 50 ไร่ และตัดสินใจทำเกษตรประณีต 1 ไร่ ไม่ได้แปลว่าที่ดินอีก 49 ไร่จะไม่ทำอะไร จริง ๆ แล้วเดิมทำอะไรก็ทำเหมือนเดิมเพียงแต่แปลง 1 ไร่ คือเกษตรประณีต ใช้เวลาวันละ 2 ชั่วโมงมาปลูกและวิจัยและพัฒนาไปพร้อมกัน ปลูกผักบุ้ง ก็ปลูกยางนาไปพร้อมกัน เมื่อยางนาสูงระดับพริก ก็เปลี่ยนปลูกผักบุ้งเป็นพริก ยางนาสูงระดับกล้วยก็ปลูกกล้วย เมื่อรดน้ำผักบุ้งพริกหรือกล้วย ก็พลอยทำให้ยางนาได้น้ำไปด้วย เมื่อยางนาโตทะลุขึ้นไปก็ย้ายกล้วยไปปลูกที่ดินแปลงถัดไป ปลอยให้ยางนาโตต่อไป”

พ่อจันทร์ที ประทุมภา กล่าวว่า “เกษตรประณีต เริ่มจากจุดเล็ก ๆ ตามกำลังที่มีหรือเริ่มพื้นที่ใด พื้นที่หนึ่งแล้วค่อย ๆ เพิ่มขึ้น ตามหลักการเห็ดเกษตรประณีต ลำดับหนึ่งเขาต้องพึ่งตนเองเสียก่อน ให้มันมีอยู่มีกิน ให้มันมีหมดทุกแนว อย่าไปซื้อเขา ซึ่งวัตถุดิบต่าง ๆ ที่สามารถจะเห็ดเองได้ เขาก็ปลูกเพื่ออุดรายจ่ายไว้ เน้นการพึ่งตนเอง การเก็บ การออม ให้มีความพอเพียง ผมจะยกตัวอย่างเกษตรประณีตให้เห็น 1 ตารางเมตร ปลูกกล้วยต้นหนึ่ง มีพริกต้นหนึ่ง บักเชื้อต้นหนึ่ง ต้นยาง ข้า ตะไคร้ มีหมดทุกอย่างที่แค่นี้เดียว แต่ว่ามีของหลากหลายชนิด นี่คือเกษตรประณีต รดน้ำอย่างเดียวแต่เราได้หมดทุกอย่าง เขาเริ่มจากน้อย ๆ แล้วเขาค่อยขยายออกไปเรื่อย ๆ ก่อนที่เขาจะลงมือเห็ดอียัง (ลงมือทำอะไร) เขาต้องมีการวางแผนก่อน เขาต้องบริหารพื้นที่ของเขาให้เกิดประโยชน์สูงสุดทุกตารางเมตรทุกตารางนิ้ว อย่าปล่อยให้ว่าง ให้มันเกิดประโยชน์ ดูแลได้ทั่วถึง คือปลูกพืชผสมผสานหลากหลายชนิด ให้มันเกิดรายได้ในพื้นที่ของเรา ครบวงจร มีทุกอย่าง อยากกินหยั่งมี ทั้งพืชระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว ทั้งไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้เศรษฐกิจ มีผัก มีปู มีปลา มีเป็ด มีไก่ มีครบสมบูรณ์ทุกแนว คำว่าพอเพียงต้องวิ่งเต้นไปหาผู้อื่นแค่อยู่นี้ก็กินบ่หมด อย่าให้ขาดอย่าได้ไปแสวงหาภายนอก ให้มันพอทุกแนว พอที่เขาจะดำรงชีวิตอยู่ได้ แค่นี้ก็พอเพียงแล้ว”

พ่อทัศน์ กระยอม กล่าวว่า “เกษตรประณีตเริ่มจากไร่หนึ่งก่อน อันที่พอว่าเกษตรประณีต 1 ไร่นี้ ปลูกทุกอย่าง ผักบัว (หอม) ผักกาด ผักชี อยู่ในนั้นหมด กล้วย อ้อยสร้อยปลี มีฮอด(ถึง)สระปลา เลี้ยงกบ เลี้ยงหยั่งเรียบ มีหมด ก่อจากน้อยไปหาใหญ่ เห็ดอยู่เห็ดกินเหลือกินแจกเหลือแจกขาย นี่แม่สูตร”

พ่อบุญเต็ม ชัยลา กล่าวว่า “ถ้าเฮามาเริ่มแต่ไร่หนึ่งเฮาจะบ่ได้จ้าง บางคนมี 200 ไร่ ถ้าจะเห็ดหมดทีเดียวมันบ่ได้ ต้องเห็ดจากน้อยไปหาหลาย บันไดขั้นแรก ขั้นสอง ขั้นสาม จังหวะก้าวเข้าสู่ความสำเร็จขั้นที่หนึ่ง ปราชญ์ชาวบ้านก็เลยปรึกษากันว่าเฮาจะเห็ดจั่งใดกันดี ก็เลยมาตกลงกัน

ได้ 1 ไร่ คำว่า 1 ไร่ไม่ยากไม่จน 1 ไร่นี้แรงงานสองผิวเมื่อนี้คงบ่ยาก ปลุกแล้วเฮาดายหญ้า คงบ่ได้ไปจ้างแรงงาน 1 ไร่ นี่ให้ปลุกให้ได้อย่างน้อย 30 ชนิดขึ้นไป บัดนี้ก็เลยมาคุยกันอีกว่าให้เฮ็ดคนละ 1 ตารางเมตร ถ้าเฮ็ดบ่ได้ก็คือจบกัน ก็มาตกลงกันว่า 1 ตารางเมตรเฮาจะปลุกอี่หยั่ง มุมนี้เฮาจะปลุกอี่หยั่ง เฮาก็บ่ได้หยุดที่ว่า 1 ตารางเมตร เฮาก็ขยายออกไปเรื่อย ๆ เอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ เฮาก็อ้อย ๆ เฮ็ดไปเรื่อย ๆ ต่อไป เต็มพื้นที่แล้วมันก็จะสมบูรณ์ หรือต่อไปเฮาก็อุดสรรหาน้อย ๆ ก็ได้ ก็เลี้ยงปลาได้ หรือว่าจะเจาะบาดาลไว้ก็ได้ เพราะว่าเฮาอาบน้ำมันก็ไหลลงแปลงผักที่ปลุกก็สามารถลดรายจ่ายของครอบครัวเฮาไปได้หลาย ถ้าวางแผนดี ๆ มันก็สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ มีกินมีใช้ เรื่องหนี้สินก็สามารถแก้ไขได้ เกษตรประณีต ถ้ากินหยั่งพยายามปลุกให้หมด แล้วเฮาก็ต้องทำงานของเจ้าของทุกมื่อ (ทุกวัน) บ่ได้น้อยก็ต้องได้หลายในแต่ละมื่อ ถ้าเฮาเฮ็ดแบบนี้มันมีงานทำอยู่ทุกวัน ปลุกไปเรื่อย ๆ มันก็บ่อดันวอยู่แนวกิน เอาให้พื้ให้น้องกินนำขายนำ ปลุกทุกอย่างที่เจ้าของกิน กินทุกอย่างที่เจ้าของปลุก เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน เหลือกินก็แจกพี่น้อง เหลือแจกก็แจก เหลือแจกก็ขาย”

พ่อผอง เกตพิบูลย์ กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า “เกษตรประณีตเป็นการเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ของเกษตรกร จากการคิดว่า 1 ไร่ คือ 1,600 ตารางเมตร หยาบเกินไปทำให้ไม่มีการคำนวณและคำนึงถึงประโยชน์ที่จะได้มากนัก อาจจะต้องคิดเป็นตารางฟุต ตารางนิ้ว หรือตารางเซนติเมตรไปเลย เป็นการท้าทายให้ไม่คิดเฉพาะดิน แต่ได้ดินก็สามารถปลุกพืชได้เช่น ปลุกมันเทศซึ่งลงหัวในดิน เหนือดินขึ้นไป 2 ชั้น 3 ชั้น ก็มีต้นไม้มัน และไม้สัตว์ต่าง ๆ รอบ ๆ แปลงปลุกชะอมได้กว่า 500 ต้น เก็บเกี่ยวแต่ละต้นจะมีกิน เหลือแจกเพื่อน เหลือแจกนำไปขาย พื้นที่เหนือดินปลุกผัก น้ำเต้า ในแปลงปลุกผัก ไม้ผล ไม้ใช้สอย พื้นที่ว่างเลี้ยงสัตว์ เพาะเห็ด เป็นต้น ศูนย์เรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้านเขาเฮ็ดไร่เดียว เฮ็ดไร่เดียวจะต้องมีอยู่มีกินใน 5 คน ในครอบครัวนี้จะต้องสามารถเลี้ยงครอบครัวได้ จะต้องใช้เทคนิคในการจัดการอย่างน้อยต้องมีน้ำ แล้วก็บ่ที่ต้องมีมากเริ่มจากไร่เดียวไป 2 ไร่ 3 ไร่ก็ค่อยว่ากันไป แต่ที่นี้ถ้าไม่มี 1 ไร่จริง ๆ ขอให้มื่อครั้งไร่หรือถ้าไม่มีครั้งไร่ก็ขอให้มี 1 งาน แค 100 ตารางวาอยู่ได้ เฮามีโตอย่างแล้วต้นแบบที่เฮาเฮ็ด บ่ปลุกแต่เสาเอือน (เสาบ้าน) มันบ่มีบ่อนปลุกบ่มีที่ดิน คนไปเบ่งก็อู้บ! เลยเกษตรประณีตก็คือใช้ดินบ่หลายแต่ให้ปลุกหลาย ๆ อย่างให้มีอยู่มีกิน ตั้งแต่ 20 ชนิดขึ้นไป ทั้งพืชผักสวนครัว ไม้ผล ไม้ยืนต้น โดยเฉพาะไม้ยืนต้นเขาเรียกว่าบ้านาญชีวิตขาดบ่ได้เลย ผมเฮ็ดหนึ่งไร่เอามาเฮ็ดหนึ่งตารางเมตร คือ กว้างเมตรยาวเมตรขุดหลุมลงไปเอากล้วยมาปลุก แล้วเอาไม้สัดต้นมาปลุก ไม้หยั่งก็ได้ไม้ปากี่ได้ ปลุกหลาย ๆ อย่างทั้งพืชกินใบ กินผล กินหัว แล้วผมมาเฮ็ดป่าสมุนไพรใส่กันได้อะไรกินได้เอามาปลุก เอามาเลี้ยงตามกำลังของตอนที่ทำได้ ไม่นานก็มีผัก ผลไม้ ปู ปลา กุ้ง หอย ให้กินโดยไม่ได้อื้อหาเหมือนแต่ก่อน เหลือกินได้แจกญาติมิตรสหาย ได้ขายมีเงินออมไม่มีหนี้ มีอาหารอุดมสมบูรณ์ มีความสุข ครอบครัวอบอุ่น ปลาบ่ต้องเลี้ยงหลายเลี้ยงพอกิน แจกพี่น้องเหลือก็ขาย ปลุกทุกอย่างที่กินได้ แล้วกินทุกอย่างที่ปลุก ต้องหันกลับ เพราะว่าเดี๋ยวนี้เฮาไปโดนกำแพงแล้ว ถ้าหากว่าเกษตรกรบ่กลับมื่อแต่อยากควาเอามีแต่อยากรวยเร็ว อยากได้เยอะ ๆ นั้นละถึงจุดจบของเกษตรกร เราจะทำอย่างไรจึงจะมีพออยู่พอกิน เมื่อเหลือกินแล้วจึงแจก แจกพี่แจกน้องเพื่อหาถ้อยถามมิตรเอาไว้ แล้วก็ขาย สำคัญที่สุดเฮาอย่าไปมุ่งขาย เฮาเฮ็ดตรงนี้แล้ว มันก็เฮ็ดให้เฮามีแนวอยู่แนวกิน เฮาปลุกผักปลุกมะเขือได้กิน เฮาบ่ต้องหวังคิดขาย ขอให้ได้กินก่อน กินเหลือแล้วก็แจก เหลือแจกแล้วค่อยขาย แต่ก่อนไม่มีต้นไม้แม่แต่ต้นเดียว มันเป็นทุ่งนาล้วน ๆ มองไปไหนก็เห็นแต่บ้านคนเดี๋ยวนี้มองไม่เห็นแล้ว ถ้าขึ้นหลังคามองเห็นบ้านข้างเคียง สัตว์ต่าง ๆ พวกนกกาเหว่าไม่เคยได้ยินก็มา

นกกระปูด นกอะไรหลาย ๆ อย่าง พวกสัตว์เลื้อยคลาน พวกแยะ พวกครึ่งบกครึ่งน้ำ กบ อึ่งอ่าง เวลาฝนตกแยะก็มา แต่ก่อนไม่มีหมีหรือ เพราะคนไปมองเงินเป็นโตตั้ง คือ อยากได้เงิน เอาตัวเลขตั้ง จึงทำให้เป็นหนี้เป็นสิน ทำอย่างไรจึงจะแก้หนี้แก้สินได้มีแต่อยากหาเงิน แต่ของพวกเฮาเนี่ยได้มั่งเงิน เงินเป็นเพียงตัวขับเคลื่อน ถ้าเฮามองในแง่เนี่ยเฮาก็อยู่มีความสุข”

พ่อผาย สร้อยสระกลาง กล่าวถึงขั้นตอนการทำเกษตรประณีตให้ประสบความสำเร็จเอาไว้ว่า “ต้องมีอย่างน้อย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนของการกำหนดเป้าหมาย ขั้นตอนการรวมพลัง ขั้นตอนการตั้งมั่นและขั้นตอนการตั้งใจ การตั้งเป้าหมายต้องอาศัยการคิดการคำนวณ และที่สำคัญต้องคิดถูกทำถูก การรวมพลังคนในบ้าน คนในชุมชนมาช่วยกันสร้างอาหารให้เป็นพลังของคนทั้งแผ่นดิน การตั้งมั่นคือ ต้องรู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่นและรู้จักสิ่งแวดล้อม สำหรับการตั้งใจหมายถึงตั้งใจทำมาหากิน เกษตรกรที่ทำเกษตรประณีต เมื่อมันใจแล้วขยายผลจากเล็กไปหาใหญ่ ซึ่งจะมีอยู่มีกิน ลดหนี้ปลดสิน มีความสุขและ มีบ้านอายุชีวิตในระยะยาว ตลอดจนคนในครอบครัวกลับมาอยู่ด้วยกันอย่างอบอุ่น ชุมชนมีเวลามาปรึกษาหารือ เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้” นอกจากนี้พ่อผาย ยังได้กล่าวอีกว่า “ผมแฮ็ดหมดแล้ว ผมมี 135 ไร่ มันใหญ่โพด(ใหญ่เกิน)ก็เลยย่าน(กลัว) เลยแฮ็ดน้อยๆ เบ้ง(ดู)นี้มันมีทุกอย่าง มีอีรอก มีกระเจียว มีปลา มีผักทุกอย่าง มีฮอดทหารบก ทหารเกณฑ์ กล้วยยืนได้อยู่ทางพุนนะ กล้าเข้ามาป? (กล้าเข้ามาหรือเปล่า) หนี้สิน เข้ามาฮอด(ถึง)นั้นจะเอาฟ้าโคม(ทับ)หนี้ มาตีละ! ฮ่า! ฮ่า! ฮ่า! นี่ละคนเฮาเป็นชาวนาแบ่แม่ชาว(คว่า)หน้าชาวหลัง เริ่มจากไร่หนึ่งก็ได้ แฮ็ดน้อย ๆ แบบฝางสายปือ(สายสะดือ, สายรก)อยู่ตาล่าง(ใต้ถุนบ้าน) พ่อแม่ฝางสายปือขึ้นดอย่าหนีสายปือเด้อ สายปือบันไดจะเอาจักขึ้น ขึ้นหนึ่งแฮ็ดหยั่ง ขึ้นสองแฮ็ดหยั่ง ขึ้นสามแฮ็ดหยั่ง มันมีปือบ้าน มีปือประเทศ มีปือก็คือเฮาแฮ็ดอยู่กับเฮือนเจ้าของบ่อนปืออยู่นั้นละ ไตระดับไปเรื่อย ต้องเอาใจก่อน ผมขอให้พวกเฮานี้ชนะ ชนะผู้อื่นก็สู้ชนะเจ้าของบ่ได้ ชนะครอบครัวตัวเอง ชนะมีสติมีปัญหา ชนะบ่อดบ่อยาก ชนะบ่มีหนี้สิน เกษตรประณีต 1 ไร่ไม่ยากไม่จน ถือเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการช่วยให้คนอีสานอย่างน้อย 1 ล้านครอบครัวพึ่งตนเองได้อย่างมีความสุข”

ไพฑูรย์ เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “แฮ็ดเกษตรประณีต ปลุกทุกอย่างไว้ในสวน ให้เฮาประหยัดรายจ่าย รายได้จะเข้ามาน้อยก็ข้างดีกว่าไม่ได้ เหลือน้อยก็ดีกว่าบ่เหลือ”

มณี มาระแสง กล่าวว่า “เกษตรประณีตปลูกได้หมดทุกอย่าง นับแต่ไม้ยืนต้นขึ้นไป มีหมาก เชื้อ พริก หมากแพ่ง แตง ส่วนมากผมก็ปลูกต้นไม้ยืนต้นรอบนอก ตรงกลางมีสระ ปลูกข้าว ตะไคร้ ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก บ่เอาหลาย 6 อย่างก็พอ อย่างละ 9 ต้น มีกล้วย หมากม่วง พริก มะเขือ ตะไคร้ เราสามารถปรับชนิดมันได้ ไม้ยืนต้นเราปลูกรอบนอกไว้เป็นรั้ว ปลูกพืช 3 ระดับ คือ ระดับหัวก็คือไต่ดิน เป็นพวกข้าว บนดินก็เป็นพวกผัก ระดับสูงขึ้นมาก็หมากเขียบ หมากม่วง ที่สูงขึ้นไปจะเป็นไม้ยืนต้น ไม้ยืนต้นเป็นบ้านอายุชีวิต เกษตรประณีตแก้จนได้ เอาผลผลิตนำแปลงหันละข้าว ตะไคร้ เอาไปขายแล้วเอามาอมมือละ 1 บาท 2 บาท ปีหนึ่งได้ 365 บาท หลายคนช่วยกันออมเป็นกองทุนในกลุ่ม ใครอยากยืมก็ยืมไป ทุกสามเดือนเอาคืนมา คิดดอกเบี้ยกัน 100 ละ 1 บาทต่อเดือน เกิดการร่วมกลุ่มกันขึ้นมาช่วยกันปลดหนี้”

แม่บุญ กล่าวว่า “เกษตรประณีตนี้ เฮาคิดก่อนวางแผนก่อนว่าจะแฮ็ดอันนี้ก่อนหรือนั่นก่อนเฮาต้องวางแผน พื้นที่หนึ่งปลูกให้มันครบทุกอย่าง ต้องใช้พื้นที่ให้คุ้มค่าที่สุด การปลูกหยั่งต้อง

วางแผนคือที่พ่อปราชญ์เราบอก ปลุกหน่อไม้ ปลุกบักเหื่อเก็บชุ่มมือ(ทุกวัน) ถ้าเขาไปซื้อเขาเขาก็ต้องซื้อชุ่มมือ ถ้าเขาเอ็ดมันหลายเหลือกินเขาก็ไปแจกพี่แจนน้อง เหลือแจกเขาก็เอาไปขาย”

ไมตรี พร้อมเพรียง กล่าวว่า “เกษตรประณีต คือ เราบริหารพื้นที่ ปลุกให้ได้มากที่สุดและหลายชนิดที่สุด เราบริหารจัดการพื้นที่ให้เป็น ปราชญ์ชาวบ้านเขาก็เลยมาคิดว่าน่าจะมาบริหารจากเล็ก ๆ ไป ก็คือเอาประณีต 1 ไร่ มาทำให้มันประณีตจริง ๆ พอมองเห็นแล้ว คุณจะยับขยายไปเท่าไรก็ได้ แล้วค่อยไปทำไร่อื่น ๆ มันเป็นการจัดการบริหารพื้นที่ ที่เขาบอกว่า “เดินทีละก้าว กินข้าวทีละคำ” คือเราเริ่มจากจุดเล็ก ๆ ให้มองเห็นภาพก่อน เราบริหารจัดการ อันนี้ปลุกตรงนั้น อันนั้นปลุกตรงนี้ เราต้องทำจากง่าย ๆ ไปหายาก”

รัตนปราณี กรมไทยสงค์ กล่าวว่า “เกษตรประณีต คือ เอ็ดน้อยๆ แล้วมีทุกอย่างว่าต้นไม้ ยืนต้น อาหารการกิน เขาปลูกทุกอย่างที่เขากิน กินทุกอย่างที่เขาปลูกลงไป การปลูกก็ง่าย ๆ ใช้พื้นที่บ่หลายในจำนวนจำกัด การที่เขาว่าปลูกต้นไม้ใน 1 ตารางเมตร เขาลงต้นไม้ ต้นกล้วย ใน 1 ตารางเมตรนี้เขาหยอดผักบุ้ง ถ้าผักบุ้งหมดเขาก็หยอดแนวอื่นลงไป แล้วครบ 1 ปีที่เขาได้กินก็คือกล้วย อีก 2 ปีในอนาคตต้นไม้เขาใหญ่เขาก็เพาะเห็ดได้ เน้นเรื่องอาหารการกิน เรื่องธรรมชาติ ความสมดุล การปลูกพืช แล้วต้นไม้ให้เขามีหลักประกันที่จะให้เขาอยู่ได้”

สมใจ พลพันธ์ กล่าวว่า “เอ็ดแบบประณีตนี้ อันใดจะดี อันใดจะงาม เขาก็ดูแลมัน ให้มันประณีตให้มันงาม ใช้ประโยชน์พื้นที่ดินให้คุ้ม เขาปลูกหอม หลังจากปลูกหอมแม่นยำ ผักกาด ออกจากผักกาดแม่นยำ ผักเสี้ยน ให้หมุนเวียนกันอยู่ ป่าไม้เขาก็ปลูก หมากนาว หมากพร้าว ปลูกไว้ต่างหาก หลังจากมาเอ็ดแนวนี้ก็ลดรายจ่ายหลาย หมากพริกหมากเขือบได้ซื้อ ปลอดภัยพืชเอ็ดกินเอง สุขภาพยังแข็งแรง มาเอ็ดฮั่วเอ็ดสวน ผสมสบายใจหลาย เอ็ดสวนก็ต้องเอ็ดหลาย เอ็ดพออยู่พอกิน ค่อยเอ็ดค่อยไป เอ็ดเท่าแวงเจ้าของมี เอ็ดจากน้อยไปหาใหญ่ ก็เริ่มคิดว่ามือนี่จะเอาแปลงหนึ่ง หรือว่าปีนี้จะเอ็ดสับแปลงหรือต้นไม้สับต้น น้ำก็พอ เอ็ดเพิ่มอีกสับแปลงขยายไปอีก เอ็ดได้อยู่ลงแล้วสบายแค่นี้ยังแข็งแรงอยู่”

สมมาศ วรรณนา กล่าวว่า “มาเอ็ดเกษตร ต้นไม้ก็สดชื่น ทำให้มีชีวิตชีวา ทำให้ได้หลาย ๆ อย่าง ความร่มรื่น ส่วนมากที่ปลูกก็จะเป็นไม้สะเดา ยางนา มีต้นอะไรก็เอาไปปลูก ปลูกหลายอย่าง ส่วนมากที่ปลูกไว้ก็แจกพี่แจนน้อง เหลือแจกก็ขาย ก็พอขายได้อยู่ พอได้กินในครอบครัว ขายได้นิด ๆ หน่อย ๆ”

สวัสดิ์ โชติโรสง กล่าวว่า “เกษตรประณีต คือเขาปลูกทุกอย่าง ไม้ยืนต้น ไม้ผล พืชผักสวนครัว เอ็ดเกษตรประณีตที่พ่อยี้ดก็ไปเบิ่งโตอย่างเพี้ยนแน(ไปดูตัวอย่างเขาบ้าง) ก็ค่อยเอานั่นเอานี้มาปลูกมันก็ค่อยหลายไปเอง”

สายทอง เกสกุล กล่าวว่า “ต้นไม้มันก็โตทุกวัน ๆ อันนี้คือสิ่งที่ภูมิใจมากที่สุดต้นไม้มันก็ค่อยโต ๆ เราก็ได้มีต้นไม้เหลือไว้ให้ลูกหลาน มันเป็นมรดก เราอยากกินอะไรเราก็ได้กิน ในสวนของผมนี้มีทุกอย่าง มีพืชผัก สมุนไพร มีปลา เราต้องการกินเวลาใดก็ได้ มีอาหารครบ เราปลูกพืชต้องให้มี 4 ระดับ ระดับสูง พวกมะพร้าว หมาก ลงมาก็มะนาว ลงมาก็พวกกินใบ ลงมาก็ข้าว ขิง พวกใต้ดิน หลุมหนึ่ง 4 มุม เราจะลงไม้ยืนต้น ไม้ผล กินใบ แล้วก็พืชผักสวนครัว เขาเรียกเกษตรประณีต 1 เมตร”

สุพงษ์ ธารธรรม กล่าวว่า “มีความสุข มาปลูกสิ่งปลูกของแล้วมีความสุข ต้นเข้าขึ้นมาได้เบิ่ง (ดู) สิ่งของของเขา ครอบครัวก็มีความสุข ลูกเต้าก็ได้ปากยาก (สอนยาก) ครอบครัวอบอุ่น ยามมี

แลงมากินข้าวหมกพา (ร่วมกัน) ตื่นเข้ามากินข้าวนำกัน (ด้วยกัน) ลูกกลับมาแต่โรงเรียนมาช่วยเวียก (งาน) พ่อแม่ บ่ได้ไปหาเล่น หม่องมีความสุขละ”

สุพิน สมทา กล่าวว่า “เขาเอ็ดแล้วนี้เอ็ดกินก่อน เหลือกินได้แจกเหลือแจกได้ขาย อันนี้เขา เอ็นว่า (เรียกว่า) พอประมาณ”

สุริยกร ศรีชิน กล่าวว่า “เกษตรประณีต คือ เขาปลูกทุกอย่างที่เขากิน เขามีเนื้อที่น้อยเขาก็ ต้องปลูกจิ้งซี่ หลุมพอเพียง คือ เขาปลูกต้นไม้ต้นหนึ่งแล้ว นำข้าง ๆ เขาก็หาอย่างอื่นมาปลูกนำ เรา จะเอาอะไรใส่เข้าไป เราอยากกินอะไรเราก็ใส่เข้าไป”

สุวลี ภาษี กล่าวว่า “เกษตรประณีตสนองคนที่มีความพื้นที่น้อย เอ็ดให้ละเอียดกว่า หลากหลาย กว่า เอ็ดในเนื้อที่ที่จำกัด กล้วยหลุมหนึ่งกว่าเขาใส่ได้กินกล้วย คุณปลูกบักพริก บักเขือ ปลูกผักนำ กล้วยหลุมนั้นได้ใบในหลุมเดียวกัน คุณปลูกต้นไม้ความยั่งยืนได้บ่ สร้างรายได้ รายวัน รายเดือน รายปี ตลอดชาติ คุณเอ็ดได้ใบในหลุมเดียวเอ็ดให้ละเอียดให้ประณีต น้ำขึ้นเดียวรดให้ได้ทุกอย่างทุกแนวเลย ปุ๋ยใส่กอเดียวได้กินทั้งกล้วย พริก บักเขือ ต้นไม้ยืนต้น ก็เกื้อกูลกันอาศัยกัน เอ็ดในหลุมเดียวให้ ละเอียดให้ประณีต มีน้ำน้อย ถ้าคุณเอ็ดอย่างเดียวแมลงมาตอมเดียวหายหมดเลย อาศัยเอ็ดหลายๆ มันก็มองบ่เห็น ความยั่งยืนของชีวิตเกษตรกร คือ การปลูกต้นไม้ยืนต้น ต้นไม้สำคัญหันมาให้ความสำคัญของคุณค่าของต้นไม้ เขาสอดแทรกความยั่งยืนเข้าไป เขาปลูกต่อไปแล้วเขาก็ก้าวไปได้เลย สิ่งที่เขา ออมไว้เป็นบำเหน็จบำนาญ เขามีคือข้าวสารการ ถ้าเอ็ดไว้แต่เนิ่น ๆ มันมีความยั่งยืนของชีวิตเขา”

อ่อนสา พรหมรัตน์ กล่าวว่า “เกษตรประณีตนี้เพิ่นให้ปลูกพืชระยะสั้นก่อน ผักกาด ผักบุ้ง ต้นหอม กระเทียม ให้เอ็ดอยู่เอ็ดกินก่อน แล้วค่อยปลูกหมากกล้วย สองเดือนยังได้กิน ปลูกหมากนาวไป นำ ปลูกต้นหมากม่วงไปนำ สลับกันไป คั้นผู้ปลูกแล้วมันจะปลูกไปเรื่อย ๆ”

อารักษ์ ภาษี กล่าวว่า “บ่ต้องเอ็ดหลาย เอ็ดไปที่ละนิดละน้อย ค่อย ๆ เอ็ดไป อย่าเกินโต เจ้าของ เอ็ดแค่แสงเจ้าของมี เริ่มเอ็ดจากน้อยไปหาใหญ่”

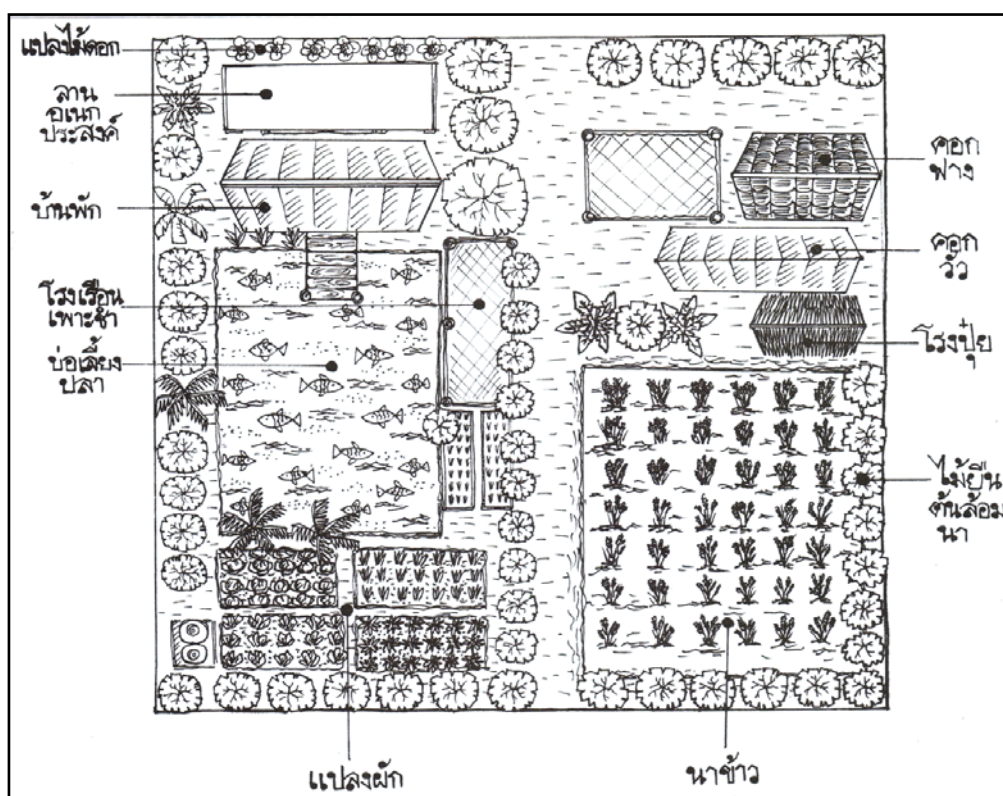
อำพร มาลัยศรี กล่าวว่า “เขาเอ็ดไปเรื่อย ๆ ถ้าเขาเอ็ดจากใหญ่ไปเลยมันจะลงทุนเกินโต ไม่ มีความพอประมาณ เขาก็เริ่มเอ็ดไปเรื่อย ๆ ตามแสงเขาไป เอ็ดตามศักยภาพเขา เอ็ดไปแล้วบางที่ก็ แจก แจกคนที่ยังบ่ได้เอ็ด ส่วนมากก็แจกกล้วย”

จากข้อมูลการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พ่อทัศน์ กระยอม (กลุ่มที่ 2) สรุปได้ว่า เกษตรประณีต คือ การปลูกทุกอย่างที่เรากิน เรามีเนื้อที่น้อยก็ปลูกน้อย เพื่อให้เราลดรายจ่ายที่เกิดขึ้นได้ให้มากที่สุด การทำเกษตรประณีตจะต้องไม่ใจร้อน อย่ารีบอยากเห็นผลเร็ว จะต้องทำไปทีละน้อย ครั้งละนิดละ หน่อย ปลูกนิดปลูกหน่อย แต่ที่สำคัญคือต้องปลูกทุกวันทำทุกวัน เราปลูกไม้ยืนต้นเราก็เอาไว้ให้ ลูกหลานไว้ใช้งาน เราได้ร่มเงา เราแคดูแลไม่กี่ปีจากนั้นต้นไม้เหล่านั้นก็จะดูแลเรา กลายมาเป็น หลักประกันชีวิตของเราในอนาคต

สนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พ่อทัศน์ กระยอม (กลุ่มที่ 3) สรุปได้ว่า เราปลูกต้นไม้ช่วยลดภาวะ โลกร้อน ต้นไม้ปลูกถี่ ๆ กันไว้ดี ปลูกต้นไม้ก็เพื่อลูกเพื่อหลาน เราให้เงินมันก็เอาไปใช้หมดอยู่ดี แต่เรา ปลูกต้นไม้จะอยู่ถึงลูกถึงหลานแน่นอน ใต้ใช้ได้สอย ได้เสริมความมีชีวิตชีวาให้กับแผ่นดิน

จากข้อมูลการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พ่อชาติ มาระแสง (กลุ่มที่ 8) สรุปได้ว่า การทำเกษตร ประณีตจะต้องค่อย ๆ ทำ ไม่ต้องทำเยอะ ทำจากเล็กไปหาใหญ่ อย่างทำทีเดียวนะ เพราะจะทำให้เกิน ตัว เกินแรง เกินเงิน เกินทุน ทำทุกอย่างตามแรงตัวเราเอง ปลูกและเลี้ยงไปเรื่อยตามแรง

การพัฒนาการทำเกษตรพอเพียงสู่การทำเกษตรประณีต เครือข่ายได้ปฏิบัติงานสามารถสัมผัสสัสดิได้ว่าเกิดผลจริงและประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้พออยู่พอกิน ปลอดภัย เป็นบ้านนาญชีวิต จากพื้นที่เพียงไม่กี่ตารางเมตร ไม่กี่ไร่ แต่อาศัยการจัดการที่ดีเข้าช่วยซึ่งความสำเร็จของปราชญ์ชาวบ้านท่านหนึ่งที่ได้รับการยกย่องจากองค์กรต่าง ๆ และได้รับการยอมรับจากสังคมให้เป็นปราชญ์เกษตรของแผ่นดินประจำปี พ.ศ.2553 ด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ พอผ่าย สร้อยสระกลาง ผู้นำศูนย์เรียนรู้ชุมชนกลุ่มอีโต้้น้อย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ถือเป็นภาพสะท้อนความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ เป็นที่ประจักษ์ต่อสังคม แสดงให้เห็นถึงการทำเกษตรประณีตว่าไม่ยากอย่างที่คิด ในการนี้ ญรัฐภูมิ สุดแก้ว (2552ข, หน้า 21-23) ได้สรุปแนวปฏิบัติของพอผ่ายไว้ว่า “เมื่อคนเริ่มปรับวิธีคิดที่จะประณีตการเกษตรก็จะประณีตตามเจ้าของ ทำอย่างผสมผสานในพื้นที่ทำกินทุกอย่าง อดรู้ร้ที่เป้นค่าใช้จ่ายทุกประเภท วางแผนในการจัดการในพื้นที่ หมุนเวียนกิจกรรมให้ลงตัว การทำเกษตรประณีตต้องมี 4 ขั้นตอน หนึ่งต้องกำหนดเป้าหมายโดยที่ไม่เอาเงินเป็นตัวตั้ง เอาความสุขเป็นตัวตั้ง เอาความมีเป็นตัววัด มีในสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในพื้นที่ พืชผัก ไม้ผลยืนต้น ไม้ใช้สอย สัตว์เลี้ยง ฯลฯ สองต้องมีการรวมพลังคนในบ้านและชุมชน เพื่อสร้างอาหารให้พลังแก่ตนเองและคนในแผ่นดิน สามขั้นของการตั้งมั่น คือ การรู้จักตัวเอง รู้จักผู้อื่น รู้จักสิ่งแวดล้อม เพื่อเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตน และสี่ขั้นตั้งใจ คือ ตั้งใจทำมาหากินเพื่อให้มีอยู่มีกิน พึ่งพาตัวเอง ค่อย ๆ ลดหนี้ไป ในเรื่องของพืชปลูกเริ่มต้นเราก็ต้องคิดก่อนว่าใน 1 ไร่ แบบประณีตของเราจะมีอะไรถึงดีที่สุด เริ่มต้นควรจะปลูกต้นไม้ก่อนเพื่อให้เป็นร่ม เช่น ผักหวาน กระชาย กระบุง ฯลฯ จัดพื้นที่สำหรับไม้เลื้อย ไม้เถาวัลย์ ไม้พุ่ม เช่น ย่านาง ชะพลู ฯลฯ มีผักที่ผิวดิน ผักกินหัวกินรากอยู่ใต้ดิน ปลูกหมุนเวียนกันไปให้เหมาะสมในแต่ละพื้นที่และฤดูกาล ฤดูร้อน ฤดูฝน ฤดูหนาวปลูกอะไรจะดี ในการเลี้ยงสัตว์ก็ต้องไม่ก่อให้เกิดความเสียหายกับสิ่งที่ปลูก เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว เลี้ยงปลาในสระน้ำ ตรงนั้นนอกจากบริโภคและใช้สอยเองแล้ว หากต้องการขายเพื่อลดหนี้ก็ต้องดูว่ามีอะไรบ้างที่ราคาดี พอที่จะมีรายได้มาหมุนเวียนบ้าง ในการทำ 1 ไร่ ใช้เวลาวันละแค่ 2-3 ชั่วโมง มีไร่เดียว 4-5 คน ก็สามารถเลี้ยงได้” ซึ่งแปลงพื้นที่เกษตรประณีต 1 ไร่ ของพอผ่าย สร้อยสระกลาง ดังนี้

ภาพที่ 5.1 แปลงเกษตรประณีต 1 ไร่ ของพ่อผาย สร้อยสระกลาง
ที่มา: ธรรมนูญ สุดแก้ว, 2552ข, หน้า 20.

ปริมาณและชนิดของผลผลิตภายในแปลงเกษตรประณีต 1 ไร่ของพ่อผาย สร้อยสระกลางนั้น
 ธรรมนูญ สุดแก้ว (2552ข, หน้า 26) ได้เก็บข้อมูลมีรายละเอียด ดังนี้

1. ปริมาณและชนิดของผลผลิตจากที่ดิน 1 ไร่ของพ่อผาย
 - สัตว์มี 2 ชนิด น้ำหนักรวม 36 กิโลกรัม
 - ผักมี 31 ชนิด น้ำหนักรวม 571.2 กิโลกรัม
 - ผลไม้มี 4 ชนิด น้ำหนักรวม 321.1 กิโลกรัม
 - ข้าวมี 1 พันธุ์ น้ำหนักรวม 150 กิโลกรัม
 - * รวมมีพืชและสัตว์ 38 ชนิด น้ำหนักรวม 1,078.3 กิโลกรัม
 - * ผลไม้ที่ไม่ได้ซัหรือกินได้มีกล้วย 7 ชนิด จำนวน 100 กล้า

พื้นที่ฝั่งตะวันออก 800 เมตร

- พื้นที่สระน้ำ 200 ตารางเมตร
- พื้นที่ขานสระ 64 ตารางเมตร
- พื้นที่อยู่อาศัย 60 ตารางเมตร
- พื้นที่คูสระ 476 ตารางเมตร

พื้นที่ฝั่งตะวันตก 800 ตารางเมตร

- นาข้าว 360 ตารางเมตร
- พื้นที่คันคู 80 ตารางเมตร
- พื้นที่คอกวัว 70 ตารางเมตร
- พื้นที่คอกฟาง 38 ตารางเมตร
- พื้นที่โรงปุ๋ยชีวภาพ 39 ตารางเมตร
- พื้นที่เรือนเพาะชำ 15 ตารางเมตร
- พื้นที่ทางเดินและลานเอนกประสงค์ 197 ตารางเมตร

2. ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการทำเกษตรประณีต 1 ไร่ของพ่อผาย

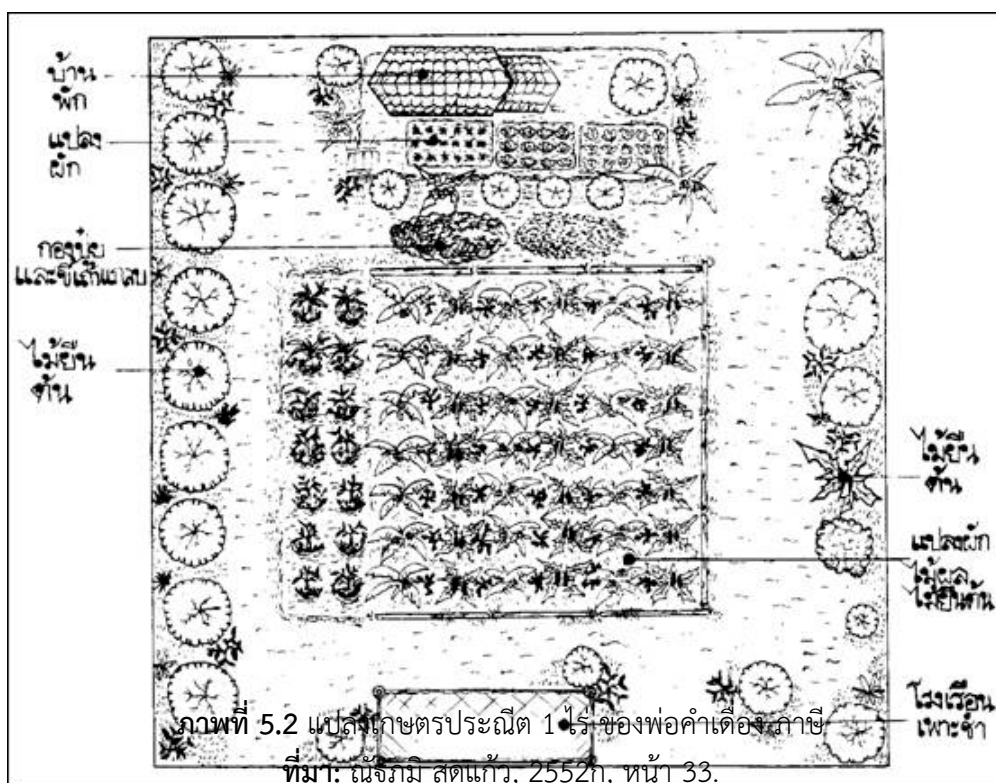
- ค่าแรงงาน 386 ชั่วโมง คิดเป็นเงิน 6,984 บาท
- ปุ๋ย 3,420 กิโลกรัม คิดเป็นเงิน 0 บาท
- ค่าไฟฟ้าสูบน้ำ 114 ชั่วโมง คิดเป็นเงิน 342 บาท
- พันธุ์พืช 6,677 ต้น คิดเป็นเงิน 610 บาท
- เมล็ดพันธุ์ 1,760 กรัม คิดเป็นเงิน 1,385 บาท
- เครื่องจักรกล 150 บาท
- อื่นๆ 200 บาท
- ค่าใช้จ่ายทุกประเภทไม่รวมแรงงานคิดเป็นเงิน 78,637 บาท

- ค่าใช้จ่ายทุกประเภทรวมแรงงาน คิดเป็นเงิน 85,585 บาท

3. จำนวนปีที่เกษตรกรผสมผสาน ความพอเพียงของปริมาณน้ำ ชนิดและจำนวนของต้นไม้ยืนต้นที่มีอยู่ ปลุกใหม่ ตายไป และคงเหลือในแปลงเกษตรประณีต 1 ไร่

- ที่ดินเกษตรประณีต 1 ไร่ของพ่อผายเคยทำเกษตรผสมผสานมาแล้ว 3 ปี
- ใช้น้ำจากสระและบาดาลมีน้ำเพียงพอตลอดปี
- ต้นไม้ยืนต้นที่มีอยู่เดิมมี 3 ชนิด จำนวน 3 ต้น
- จำนวนที่ปลูกเพิ่ม 27 ชนิด จำนวน 82 ต้น
- จำนวนที่ตายไปหรือตัดทิ้งมี 1 ชนิดจำนวน 1 ต้น
- จำนวนคงเหลือ 29 ชนิด จำนวน 84 ต้น

นอกจากนี้ ยังมีพ่อคำเตื่อง ภาษี หนึ่งในเกษตรกรที่ได้รับการยกย่องเป็นปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมรุ่นที่ 1 จากกระทรวงศึกษาธิการ ได้ทำเกษตรประณีตในแปลงเกษตรของตนเองจนประสบผลสำเร็จ อีกทั้งยังเป็นแรงผลักดันที่สำคัญในเรื่องการทำเกษตรประณีตสู่เกษตรกรคนอื่น ๆ ซึ่งพ่อคำเตื่อง กล่าวว่า “เริ่มต้นจากน้อย ๆ ค่อยเป็นค่อยไป ประณีตในการทำด้วยปัญญา เพราะถ้าเริ่มจากใหญ่ ๆ จะไม่มีทางเป็นไปได้ การแก้ไขปัญหาต้องเริ่มจากเล็ก ๆ คิดออกจากกรอบรูปแบบเดิม ๆ” ซึ่งพื้นที่เกษตรประณีต 1 ไร่ ของพ่อคำเตื่อง ภาษี ดังนี้

เกษตรประณีต 1 ไร่ ของพ่อคำเตื่องนั้น ธีรภูมิ สุตแก้ว (2552ก, หน้า 34) ได้สรุปเอาไว้ว่าในพื้นที่ 1 ไร่ของพ่อคำเตื่องจะไม่มีพื้นที่นา จะมีสวนของแปลงผัก ไม้ผล และไม้ยืนต้น รวมทั้งมีพื้นที่สำหรับโรงเพาะชำ โดยจะไม่ได้เลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ 1 ไร่ มีการปลูกไม้ยืนต้น เช่น ต้นกล้วย มะละกอ เป็นต้น มีการปลูกไม้ใช้สอย เช่น ต้นยางนา ต้นไผ่ ต้นสัก ไม้ประดู่ ไม้ตะเคียน เป็นต้น

1. ปริมาณและชนิดของผลผลิตจากที่ดิน 1 ไร่ของพ่อค้าเตียง
 - ไม่มีการเลี้ยงสัตว์ในสวน
 - ไม่มีการทำนาในสวน
 - ผักมี 29 ชนิด คิดเป็นน้ำหนัก 368.6 กิโลกรัม
 - ผลไม้มี 5 ชนิด คิดเป็นน้ำหนัก 543.3 กิโลกรัม
 - เห็ดมี 1 ชนิด คิดเป็นน้ำหนัก 5.3 กิโลกรัม
 - * รวมพืชทั้งหมด 35 ชนิด คิดเป็นน้ำหนัก 938.2 กิโลกรัม
 - * ผลผลิตไม่ได้ซึ่งมีกล้วยไม้ 2 ชนิดจำนวน 8 กล้าและมีไม้ไผ่ 13 ลำ
2. ค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการทำเกษตรประณีต 1 ไร่ของพ่อค้าเตียง
 - ค่าแรงจำนวน 748 ชั่วโมง คิดเป็นค่าใช้จ่าย 13,464 บาท
 - ค่าปุ๋ยจำนวน 1,514 กิโลกรัม คิดเป็นค่าใช้จ่าย 0 บาท
 - ค่าไฟฟ้าสูบน้ำจำนวน 209 ชั่วโมง คิดเป็นค่าใช้จ่าย 627 บาท
 - ค่าพันธุ์พืชจำนวน 1,288 ต้น คิดเป็นค่าใช้จ่าย 448 บาท
 - ค่าเมล็ดพันธุ์จำนวน 13,073 กรัม คิดเป็นค่าใช้จ่าย 75 บาท
 - ค่าพันธุ์สัตว์จำนวน 0 ตัว คิดเป็นค่าใช้จ่าย 0 บาท
3. จำนวนปีที่ทำเกษตรผสมผสาน ความพอเพียงของปริมาณน้ำ ชนิดและจำนวนของต้นไม้ยืนต้นที่มีอยู่ ปลุกใหม่ ตายไป และคงเหลือในแปลงเกษตรประณีต 1 ไร่
 - ที่ดินเกษตรประณีต 1 ไร่ของพ่อค้าเตียงทำเกษตรผสมผสานมาแล้ว 2 ปี
 - ใช้น้ำจากลำห้วยกุดน้ำใส มีน้ำเพียงพอกับความต้องการตลอดปี
 - ต้นไม้ยืนต้นที่มีอยู่เดิมมี 22 ชนิด จำนวน 353 ต้น
 - จำนวนปลูกเพิ่ม 10 ชนิด จำนวน 270 ต้น
 - จำนวนที่ตายไปหรือตัดทิ้งมี 6 ชนิด จำนวน 65 ต้น
 - จำนวนคงเหลือ 27 ชนิด จำนวน 558 ต้น

จากข้อมูลที่น่าสนใจ จะเห็นว่าการพัฒนาสู่แปลงเกษตรประณีตของพ่อผาย สร้อยสระกลาง และพ่อค้าเตียง ภาษี เป็นตัวอย่างที่ปรากฏผลอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการทำเกษตรประณีต ทุกคนสามารถทำได้และทำสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมดังเช่นพ่อค้าทั้งสอง

ด้วยความมีเหตุผลและสติปัญญา ในการคิดไตร่ตรองถึงเหตุแห่งทุกข์ เหตุแห่งหนี้ ทำให้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือค้นพบทางออกจากทุกข์ นั่นคือ การประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่และยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เริ่มจากการออมน้ำ ขุดสระเพื่อเก็บน้ำ ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เหลือกินแจก เหลือแจกขาย อุดรั่วที่ เป็นรายจ่ายของครอบครัว ให้รายจ่ายทุกอย่างคุ้มค่าที่สุด ซึ่งหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทำให้รู้รื้อที่ เป็นรายจ่ายในครอบครัว ลดลงเป็นอย่างมาก ชีวิตความเป็นอยู่จึงดีขึ้นตามลำดับ ซึ่งแนวปฏิบัติดังกล่าวนี้เครือข่ายฯ เรียกกันว่า “เกษตรพอเพียง” และต่อมาได้พัฒนาย่นย่อสู่การทำเกษตรกรรมในพื้นที่ขนาดเล็กที่เรียกว่า “เกษตรประณีต” อันเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า คนยากจนมีที่ทำกินน้อยทำอะไรจึงจะพึ่งพาตนเองได้และมีสุขภาพดี ครอบครัวมีความสุข คือ ทำให้

ตัวเองอยู่รอดก่อน จึงกล่าวได้ว่า เกษตรประณีตเป็นรากฐานที่มั่นคงของเศรษฐกิจพอเพียง อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจน ดังคำกล่าวที่ว่า “เกษตรประณีต 1 ไร่ ไม่ยากไม่จน” นั่นเอง

การทำเกษตรประณีตนั้น เริ่มจากการมองเห็นพลังศักยภาพและขีดจำกัดของตัวเอง แล้วลงมือทำด้วยการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทำจากเล็กไปหาใหญ่ ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ให้เกิดประโยชน์ทุกตารางนิ้ว ทั้งใต้ดิน บนดิน และบนอากาศ วางแผนบริหารจัดการการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ให้มีความหลากหลายด้วยแนวคิดปลูกและเลี้ยงทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูกและเลี้ยง เหลือกินแจก เหลือแจกขาย สร้างรายรับทั้งรายวัน รายเดือน รายปี และบํานาญชีวิต ด้วยการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ไม่ว่าจะเป็นพืชผักสวนครัว สมุนไพร ไม้ใช้สอย ไม้ผล และไม้ยืนต้น ด้วยการประยุกต์เกษตรทฤษฎีใหม่ตามสภาพพื้นที่ เน้นการออมดิน ออมน้ำ ออมต้นไม้ และออมภูมิปัญญา ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด สร้างความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่ออุดหนุนรั้วที่เป็นรายจ่ายในครอบครัว เอาตัวเองให้รอดก่อนในเบื้องต้น เมื่อทำเกษตรประณีตสำเร็จในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งไม่ว่าจะเป็นขนาดใดก็ตาม แล้วค่อยขยายไปสู่พื้นที่อื่นๆ เพื่อขยายเกษตรประณีตให้เต็มพื้นที่ ทั้งนี้ ความหลากหลายของการทำเกษตรประณีตนั้น เครือข่ายให้ความสำคัญกับการพึ่งพาธรรมชาติ พึ่งพาระบบนิเวศ ด้วยการวางแผนให้เกิดกระบวนการผลิตทั้งในระยะเวลาสั้น กลาง และยาว เพื่อให้ผลผลิตจากแปลงเกษตรประณีตเกิดดอกออกผลอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งสร้างรายได้ที่เป็นรายวันคือพืชระยะสั้น รายเดือนคือสัตว์เลี้ยงเป็นเป็ด ไก่ รายปีคือ ปลา วัว ควาย และบํานาญชีวิตคือ ต้นไม้ใหญ่ ซึ่งนอกจากจะสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นทั้งรายวัน รายเดือน รายปี และบํานาญชีวิตแล้ว ยังทำให้ระบบนิเวศก้าวเข้าสู่ภาวะสมดุล กล่าวคือ ดินดี น้ำดี คนสุขภาพดี อากาศดี สิ่งแวดล้อมดี และชุมชนดี

จากแนวปฏิบัติของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในการทำเกษตรประณีตมาอย่างต่อเนื่องนั้น นพ.อภิสิทธิ์ อารังวรานุรักษ์ ผู้ใกล้ชิดกับเครือข่ายมาโดยตลอดได้กล่าวเอาไว้ว่า “หลังจากได้มีโอกาสร่วมเรียนรู้กับปราชญ์ชาวบ้านมา พบว่า เกษตรประณีต 1 ไร่ เป็นยุทธศาสตร์และยุทธวิธีพาไปสู่สัมมาอาชีพ นำมาซึ่งสุขภาวะที่ดี เพราะใช้ที่ดินน้อย แรงงานน้อย ลงทุนน้อย แต่ได้ความสุขมาก” (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก, หน้า 24) นั่นเป็นเพราะว่า เกษตรประณีต 1 ไร่ ช่วยให้ มีอยู่ มีกิน มีแจก มีขาย มีสุขภาพดี ทำให้เจ้าของมีความสุขจากการที่เห็นต้นไม้โตขึ้น อยู่ในที่ที่ร่มรื่น จึงมีความสุขจิตใจ มีเพื่อนมากเพราะคนมาขอกินขอซื้อ จึงมีความสุขทางสังคม และที่สำคัญได้เรียนรู้จากการได้คิดได้ทำ ทำให้ปัญญาดีขึ้น จึงทำให้เกิดสุขภาวะดีทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก, หน้า 7)

อีกทั้ง จากรายงานการประชุมเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ครั้งที่ 3/2548 เรื่อง “คุณค่าของเกษตรประณีต 1 ไร่” (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดี จังหวัดขอนแก่น, 2550ก, หน้า 19-21) ซึ่งที่ประชุมได้ร่วมกันระดมความคิด วิเคราะห์ และสรุปถึงผลดีและปัญหาอุปสรรคในการทำเกษตรประณีต 1 ไร่ จากนั้นที่ประชุมได้นำเสนอผลสรุปในประเด็นสำคัญไว้ ดังนี้

1. ผลดีของเกษตรประณีต 1 ไร่

1.1 ด้านเศรษฐกิจ ผลจากการทำเกษตรประณีต 1 ไร่ ระยะสั้นภายในเวลา 3-6 เดือนช่วยทำให้อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ขึ้นทั้งผัก ผลไม้ สมุนไพร ปลอดภัยสารเคมี หลากหลายชนิดไว้

รับประทาน มีกุ้ง หอย ปู ปลา หมู เห็ด เป็ด ไก่ ไว่กิน ช่วยให้รู้ร่วลลดรายจ่ายลงไปได้มาก เพราะมีอยู่มีกินโดยไม่ต้องซื้อ เหลือกินเหลือใช้ได้แจกทำให้มีเพื่อนสร้างความเป็นปึกแผ่นในชุมชน เหลือแจกได้ขายทำให้มีเงิน ช่วยให้มีโอกาสชีพเสริมมีรายได้เพิ่มขึ้น มีเงินทุนไปลดหนี้ปลดสินช่วยให้หนี้สินลดลง และมีเงินออม ทำให้เงินออมเพิ่มมากขึ้นนำมาลงทุนขุดสระเพิ่ม ซ้อมั่ว ควาย หมู และสัตว์ใหญ่เพิ่มขึ้น ปลุกต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายทั้งผัก ผลไม้ และไม้ใช้สอยที่ปลุกง่าย ดูแลง่ายเพิ่มขึ้น กลายเป็นธนาคารต้นไม้ประจำครอบครัวสามารถผลิตออกซิเจน ออกดอกออกผลออกสมุนไพร ออกเห็ด ออกไข่มดแดง ออกรังผึ้ง และผลผลิตหลากหลายชนิด ช่วยให้ทีมงานทำเป็นอาชีพหลักที่เป็นสัมมาชีพ ไม่ต้องอพยพแรงงานไปที่ใด สามารถพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเองได้อย่างสมดุลและมีความสุข ข้อดีที่สุดของเกษตรประณีต 1 ไร่ คือใช้ที่ดินน้อยในระยะเริ่มต้น ใช้แรงงานน้อย ใช้เวลาไม่มาก ใช้เงินทุนไม่มาก แต่สิ่งที่ได้คุ้มค่า เพราะนอกจากได้อาหารแล้วยังได้ปัญญาในการขยายผล

1.2 ด้านสิ่งแวดล้อม เกษตรประณีต 1 ไร่ ได้ช่วยให้เกษตรกรแต่ละคนได้เรียนรู้จากของจริงในการสร้างความสมดุลให้กับธรรมชาติ ด้วยการเริ่มต้นจากการสร้างแหล่งน้ำให้พอเพียงในการทำเกษตรในแปลง 1 ไร่ หันมาบำรุงดินด้วยปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก และปุ๋ยน้ำชีวภาพ การปลูกพืชตระกูลถั่ว การอนุรักษ์ไส้เดือนดินด้วยการรดเผา งดใช้สารเคมี ร่วมกับการสร้างความหลากหลายทางชีวภาพ ด้วยการปลูกไม้ยืนต้นที่เป็นผัก ผลไม้ ไม้ใช้สอย และสมุนไพรพันธุ์พื้นเมืองที่หลากหลาย ช่วยให้สัตว์เลี้ยงและสัตว์ตามธรรมชาติมาอาศัยช่วยให้ระบบนิเวศดีขึ้นเรื่อย ๆ

1.3 ด้านสังคม เกษตรประณีต 1 ไร่ เมื่อทำจริงจวันละ 2-4 ชั่วโมง จะช่วยให้เหลือกินทำให้ได้แจกแบ่งปันญาติสนิทมิตรสหาย พันความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เกิดกัลยาณมิตร และเนื่องจากไม่มีใครที่รู้เรื่องการทำเกษตรทุกเรื่อง ในขณะเดียวกันก็จะมีใครที่ไม่รู้อะไรสักเรื่อง ดังนั้นการที่มีกัลยาณมิตรที่แต่ละคนมีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องที่แตกต่างกัน แต่มีเรื่องสนใจร่วมกันคือทำเกษตรประณีต 1 ไร่ ให้เป็นห้องครัวของครอบครัวและชุมชน จึงพาไปสู่การรวมตัวเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ทำให้เกิดความร่วมมือ ร่วมกันคิด ช่วยกันทำ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ ช่วยให้เกิดความสามัคคี และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนอื่น ๆ ในสังคมที่ต้องการสร้างสังคมศรีอารีย์ ในลักษณะที่รักและเอื้ออาทรต่อกันในลักษณะนี้

1.4 ด้านวิถีชีวิต เกษตรประณีต 1 ไร่ ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ มีแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา ช่วยให้คิดจนคิดได้ ช่วยให้ทดลองทำตามที่คิดจนทำได้ รู้จักการวางแผน และเกิดการวิจัยและพัฒนาค้นหาคำตอบในทุกเรื่องที่เป็นเรื่องใกล้ตัว ไม่ว่าจะเป็นการวิจัยและพัฒนาที่กินได้ ใช้ได้ ว่าพอกินหรือไม่ การวิจัยและพัฒนาให้ระบบดิน น้ำ ป่าดีขึ้น การวิจัยและพัฒนาการดับทุกข์สร้างสุขในทุกเรื่อง ทำให้เกิดองค์ความรู้พัฒนาเป็นภูมิปัญญาของเจ้าของแปลงเกษตรแต่ละคนที่พึ่งตนเองได้อย่างมีความสุข รวมทั้งมีพลังที่จะร่วมกันปลูกจิตสำนึกของญาติสนิทมิตรสหายที่อยากมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นให้หันมาเจริญรอยตาม รวมทั้งเกิดพลังสร้างลูกหลานที่เป็นเด็กและเยาวชนรักถิ่นมาสืบทอดเจตนารมณ์ให้มีความยั่งยืนสืบไป

1.5 ด้านสุขภาพ การทำเกษตรประณีต 1 ไร่ ช่วยทำให้มีอยู่มีกินมีหลักประกันชีวิตจากปัจจัยสี่และไม้ยืนต้นที่หลากหลายที่เพิ่มขึ้น มีร่างกายและจิตใจแข็งแรงจากการมีอาหารปลอดสารพิษกิน มีร่มเงาและออกซิเจนของต้นไม้ มีเวลาออกกำลังกายด้วยการเดินเหยียบต้นไม้ ใช้จอบขุดดิน ออกกำลังกายอย่างเหมาะสมกับวัย ไม่มีสิ่งบีบคั้นจิตใจ เช่น หนี้สิน สามีภรรยาได้อยู่ร่วมกัน

ทำงานร่วมกัน รักกัน ลูกหลานอยู่ใกล้ ชุมชนเข้มแข็ง จากการรวมตัวร่วมกันคิดช่วยกันทำสิ่งแวดล้อมดีจากสภาพดินดำ น้ำชุ่ม ป่าอุดมสมบูรณ์ ปลอดภัยจากสารเคมีฆ่าหญ้า ฆ่าแมลง มีความภาคภูมิใจจากต้นไม้ยืนต้นที่เติบโตขึ้น ลูกหลานมาอยู่ใกล้มีอิสรภาพที่จะคิด พูด ทำได้ตั้งใจ โดยไม่ไปกระทบคนอื่นและสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญเกิดความสุขในการอยู่ร่วมกันกับทุกชีวิต และสิ่งแวดล้อม ด้วยหลักศีล ทาน ภาวนา ทำให้มีปัญหาที่จะจัดการทุกปัญหาให้น้อยลงเรื่อย ๆ จนความทุกข์หมดไป มีความสุขครบถ้วนทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา

2. ปัญหาอุปสรรคในการทำเกษตรประณีต 1 ไร่

2.1 ภัยแล้ง เนื่องจากฝนตกลงมาน้อยผู้ที่เริ่มทำจึงเกิดปัญหาอุปสรรคอย่างมากบางคนไม่เข้าใจสูบน้ำจากสระไปใส่ในข้าวแต่พบความแล้งต่อเนื่องจนข้าวก็ตาย ปลาในสระก็ตาย บางคนเพิ่งขุดสระไม่นานทำให้เก็บน้ำไม่ได้ตลอดปี ซึ่งเรื่องนี้ปราชญ์ชาวบ้านได้แนะนำว่าควรเร่งศึกษาว่าไม้ยืนต้นพันธุ์พื้นเมืองที่หลากหลายชนิดใดที่ยังคงเขียวสดขึ้นให้ผลผลิต และสามารถอยู่ได้ก็ควรปลูกต้นไม้เหล่านี้ในแปลงเกษตรให้มากพอ เพื่อคงสภาพความสดชื่นและมีผลผลิตให้เราบริโภคมีใช้แม้จะแล้ง นอกจากนั้นควรสงวนน้ำไว้ดูแลต้นไม้ยืนต้น สัตว์เลี้ยงที่ใช้น้ำน้อย และไม่ควรรูบน้ำไปปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ที่ใช้น้ำมากในฤดูแล้ง และอาจลงทุนขุดบ่อบาดาลไว้สำรองในปีที่แล้งจัด

2.2 องค์ความรู้ ชุมชนความรู้ยังมีไม่พอ ไม่ว่าจะเป็นการปลูกพืชต่างระดับ บางคนปลูกพืชแล้วแย่งอาหารกัน บางต้นบังแสงกันเอง การเลี้ยงสัตว์บางชนิดทำลายต้นไม้ในบางช่วง เป็นต้น จึงอาจจำเป็นต้องวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างองค์ความรู้ให้มากพอในการแก้ปัญหาดังกล่าว

2.3 ขาดอิทธิบาทสี่ เนื่องจากสมาธิบางคนไม่ได้สนใจจริง ขาดความพอใจในการดำเนินการเกษตรประณีต 1 ไร่ อย่างจริงจัง ขาดการติดตามและประเมินผล จึงทำให้ล้มเหลว

ในการขยายขอบเขตการทำเกษตรประณีตนั้น นพ.อภิสิทธิ์ อารังวรกร ได้สรุปเอาไว้ว่าเพียงเวลาผ่านไปไม่ถึง 2 ปี ต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายที่ปลูกไว้ เริ่มเติบโตขึ้นต้องการการดูแลลดน้อยลงมาก เจ้าของแปลงเกษตรประณีตก็มีเวลาทำขยายผลสู่แปลงที่ 2 แปลงที่ 3 แปลงที่ 4 จนเต็มพื้นที่ ทำให้มีกิน มีแจก มีขาย เพิ่มมากขึ้นไปอีก มีต้นไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้นมาก จนเกิดความร่มรื่นหลากหลายและอุดมสมบูรณ์ (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550, หน้า 30) ซึ่งจากการทดลองปฏิบัติ และพัฒนามาอย่างต่อเนื่องเป็นขั้นเป็นตอน ทำให้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้พัฒนาเกษตรประณีต 1 ไร่ ย่นย่อสู่พื้นที่ขนาดเล็กเพียง 1x1 ตารางเมตร ที่เรียกกันว่า “หลุมพอเพียง” หรือ “เกษตรประณีต 1 ตารางเมตร” เพื่อเป็นแนวทางการทำเกษตรทางเลือกให้เหมาะสมกับสถานะของสังคมในยุคปัจจุบัน ให้ขนาดแปลงเกษตรประณีตสอดคล้องกับแรงงาน เวลา พื้นที่ และพลังศักยภาพของคนในยุคปัจจุบันมากขึ้น เพื่อสร้างทางเลือกใหม่ในการทำเกษตรในพื้นที่ขนาดเล็กที่เหมาะสมสำหรับทุกคนไม่เฉพาะในภาคการเกษตรเท่านั้น แต่ยังเหมาะกับคนในเมืองหรือคนที่มีพื้นที่น้อยให้สามารถเริ่มทำได้ในทุกที่ทุกเวลา ดังที่ พ่อบุญเต็ม ชัยลา ได้กล่าวเอาไว้ว่า “ปราชญ์ชาวบ้านก็เลยปรึกษากันว่าเราจะเอ็ดจั่งใดกันดี ก็เลยมาตกลงกันได้ 1 ไร่ คำว่า 1 ไร่ไม่ยากไม่จน 1 ไร่นี้แรงงานสองผัวเมียคงบ่ยาก ปลูกแล้วเขาตายหญ้า คงบ่ได้ไปจ้างแรงงาน 1 ไร่ นี่ให้ปลูกให้ได้อย่างน้อย 30 ชนิดขึ้นไป บัดนี้ก็เลยมาคุยกันอีกว่าให้เอ็ดคนละ 1 ตารางเมตร ถ้าเอ็ดบ่ได้ก็คือจบกัน ก็มาตกลงกันว่า 1 ตารางเมตรเขาจะปลูกอี่หยั่ง มุมนี้เขาจะปลูกอี่หยั่ง เขาก็ได้หยุดที่ว่า 1 ตารางเมตร เขาก็ขยายออกไปเรื่อย ๆ เอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้... เขาก็ค่อย ๆ

เฮ็ดไปเรื่อย ๆ ต่อไป เต็มพื้นที่แล้วมันก็จะสมบูรณ์ หรือต่อไปเฮาก็ขุดสระน้อย ๆ ก็ได้ ก็เลี้ยงปลาได้ หรือว่าจะเจาะบาดาลไว้ก็ได้ เพราะว่าเฮาอาบน้ำมันก็ไหลลงแปลงผักที่ปลูกก็สามารถลดรายจ่ายของ ครอบครัวเฮาไปได้หลาย ถ้าวางแผนดี ๆ ก็สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ มีกินมีใช้ เรื่องหนี้สินก็สามารถ แก่ไขได้ต้องมีแบบแผน ต้องเขียนแผนครอบครัว แผนชุมชน แผนชีวิตของเจ้าของ ต้องมาเรียนรู้แผน ชีวิตของตนเอง มีแผนแล้วก็ค่อยมีโครงการ ต้องเป็นขั้นเป็นตอนค่อยลงมือทำได้ คือ ที่นาเป็นแบบใด จะขุดสระตรงไหน จะเฮ็ดเถียงนาตรงไหน จะเฮ็ดนาข้าวตรงไหน จะปลูกไม้ผลไม้ยืนต้นตรงไหน เฮ็ด คอกสัตว์ตรงไหน ต้องวางแผนก่อน” ซึ่งจากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับอำเภอให้กับต้นแบบ เกษตร ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทำเกษตรทฤษฎีใหม่ การทำเกษตรผสมผสานในพื้นที่ 1 ตารางเมตร โดยปลูกกล้วยลงในใจกลางแปลงผัก กว้าง 1 เมตร ยาว 1 เมตร ปลูกไม้สร้างบ้านได้ 4 มุมของแปลงเมื่อรดน้ำพรวนดินแปลงผัก กล้วย และไม้สร้างบ้านก็พลอยได้น้ำและปุ๋ยไปด้วย เมื่อ กล้วยโตเต็มที่สามารถแยกหน่อไปปลูกก็ย้ายผักและหน่อกล้วยไปปลูกในแปลงใหม่ ถ้าต้องการผลผลิต เพิ่มขึ้นขยายเป็นสิบ เป็นร้อย เป็นพันตารางเมตร ตามความสามารถของแต่ละคน (คำคุณ, 2553, หน้า 46)

การย่อส่วนการทำเกษตรประณีตลงมาให้เหลือเพียง 1 ตารางเมตรนั้น เครือข่ายได้ทำเป็น ตัวอย่างสาธิตในพื้นที่ 1 ตารางเมตรในหลากหลายรูปแบบเพื่อให้ผู้มาเรียนรู้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ ให้เหมาะสมกับบริบทของตนเองได้ เช่น ตรงกลางปลูกกล้วย ปลูกไม้ยืนต้นและไม้ผลตามมุมแปลง เช่น ยางนา มะม่วง เป็นต้น พื้นที่ที่เหลือก็จะเป็นพืชผักสวนครัวระยะสั้น เช่น พริก มะเขือ ผักกาด ข่า ตะไคร้ เป็นต้น โดยให้ความสำคัญกับระยะให้ผลผลิตของพืชแต่ละชนิดให้เกิดความต่อเนื่อง ในขณะที่ต้นทุนในการดูแลรักษาไม่เพิ่มขึ้นมากนัก เช่น การรดน้ำ ใส่ปุ๋ย เป็นต้น เพราะพืชเหล่านั้นจะ ได้รับพร้อมกัน อีกทั้งยังมีการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน รวมถึงป้องกันความเสี่ยงจากโรคแมลงและศัตรูพืช เมื่อพืชระยะสั้นให้ผลผลิตหรือหมดอายุก็สามารถนำพืชชนิดใหม่ใส่เข้าไป จนเมื่อถึงระยะเวลาหนึ่งไม้ ยืนต้นก็สามารถเติบโตและเจริญงอกงามตามธรรมชาติได้เอง ซึ่งแนวคิดการย่อส่วนพื้นที่การทำ เกษตรประณีตนี้ มีความสำคัญอย่างยิ่งกับการพัฒนาองค์ความรู้ จนปรากฏผลที่เด่นชัดว่าเกษตรกร และบุคคลทั่วไปสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้เกิดประโยชน์ได้อย่างแท้จริง

จะเห็นได้ว่า เกษตรประณีตเป็นรูปแบบการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกิน มีที่ ทำกินน้อย ขาดแรงงาน ไม่มีเวลา ซึ่งการพัฒนาเกษตรประณีตในช่วงแรกเครือข่ายทดลองวิจัยพัฒนา ในพื้นที่ 1 ไร่ ให้สามารถเลี้ยงคนในครอบครัวจำนวน 5 คนได้ด้วยการปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่าง ที่ปลูก ต่อมาเพื่อให้เกษตรประณีตก้าวสู่ขั้น เพื่อคนไทยทุกคนสามารถทำได้แม้มีพื้นที่เพียงน้อย นิดหรือมีแรงงานเพียงคนเดียว โดยอาศัยเวลาเพียงวันละไม่กี่นาที ทางเครือข่ายได้ทดลองและพัฒนา จากเกษตรประณีต 1 ไร่ ย่นย่อสู่ 1 ตารางเมตร ซึ่งเป็นการย่อขนาดพื้นที่ลงมาอีก อย่างไรก็ตาม เครือข่ายเน้นย้ำเสมอว่าเกษตรประณีตนั้นจะทำกี่ไร่ กี่ตารางเมตร หรือกี่ตารางนิ้วก็ได้ ขอเพียงให้ทำ จริง เพราะผู้ทำเกษตรประณีตสามารถเริ่มต้นได้ทันทีจากขนาดพื้นที่เท่าใดก็ได้ เพื่อสร้างกำลังใจใน การมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ในพื้นที่เกษตรประณีตของตนนั้นเจริญเติบโตให้ผลผลิตในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ทั้งนี้เมื่อพื้นที่แรกเริ่มสำเร็จก็สามารถย้ายไปสู่พื้นที่ใหม่ได้ ซึ่งเมื่อขยายพื้นที่ออกไปได้เรื่อย ๆ ในที่สุด เกษตรประณีตก็จะเต็มพื้นที่ ดังนั้น ในขั้นเริ่มต้นการทำเกษตรประณีตจะไม่จำกัดขนาดพื้นที่ เพราะ เมื่อทำสำเร็จแล้วขยายออกไปเรื่อยๆ สุดท้ายเกษตรประณีตก็จะเต็มพื้นที่ของเกษตรกรเช่นเดียวกัน

เมื่อเป็นดังนี้ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยจึงเรียกเพียงว่า “เกษตรประณีต” เท่านั้น โดยไม่ได้ใส่จำนวนขนาดพื้นที่ต่อท้ายว่าเป็น 1 ไร่ หรือ 1 ตารางเมตร เพราะเล็งเห็นแล้วว่า “เกษตรประณีต” เป็นแนวปฏิบัติที่ถือเป็นหลักทางความคิดในการทำเกษตรกรรม ซึ่งขนาดพื้นที่เป็นสิ่งที่ผู้ทำเกษตรประณีตหรือเกษตรกรจะนำไปประยุกต์ใช้ ในขนาดพื้นที่เท่าใดก็ขึ้นอยู่กับพลังความสามารถ ศักยภาพ และความพร้อมของเกษตรกรแต่ละคน ดังนั้น ในงานวิจัยชิ้นนี้จึงใช้เพียงคำว่า “เกษตรประณีต” เท่านั้น ด้วยเหตุผลดังที่ได้กล่าวมา

เกษตรประณีต ถือเป็นทางเลือกในการทำเกษตรกรรมของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่พลิกฟื้นออกจากความบอบช้ำและความล้มเหลวจากประสบการณ์การทำเกษตรเชิงเดี่ยวที่หวั่นวายกรวยกลับจน ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนแนวคิดโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยไม่หวังรวยเงินทองแต่รวยธรรมชาติและรวยความสุข ทั้งนี้เครือข่ายเรียกสิ่งของตนเองปฏิบัติจนประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมนี้ว่า “เกษตรพอเพียง” และพัฒนาย่นย่อขนาดลงมาสู่ “เกษตรประณีต” ดังที่คณะผู้วิจัยได้นำเสนอมา

6. พึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง

จากประสบการณ์ความล้มเหลวในการทำเกษตรเชิงเดี่ยวหรือเกษตรเคมี ซึ่งเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือประจักษ์แล้วว่านำมาซึ่งทุกข์และภาวะหนี้สินเรื้อรัง จนต้องหันกลับมาทบทวนเหตุแห่งทุกข์เหตุแห่งหนี้ และมองว่าตนเองน่าจะกลับมาเป็นเกษตรกรที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรีได้ ด้วยการทำการเกษตรกรรมที่หนีออกจากวังวนแห่งทุกข์เหล่านั้น จนทำให้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือค้นพบ “เกษตรประณีต” ที่เป็นการทำการเกษตรบนฐานทรัพยากรทุนทางสังคม และพลังศักยภาพของตนเอง ซึ่งเครือข่ายยืนยันชัดเจนว่าเกษตรประณีตเป็นทางรอดของเกษตรกรอย่างแท้จริง เกษตรกรคนใดทำเกษตรประณีตหายจนแน่นอน ทั้งนี้เพราะว่าเกษตรประณีตมีเป้าหมายให้เกษตรกรมุ่งสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอย่างยั่งยืน

แนวคิดสำคัญยิ่งประการหนึ่งของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่แสดงให้เห็นจุดยืนของเครือข่าย คือ การนำแนวคิดการ “พึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง” ที่เป็นจุดมุ่งหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้งแบบพื้นฐานและแบบก้าวหน้า มาเป็นจุดยืนที่แสดงให้เห็นพลังความสำเร็จแห่งการหลุดพ้นจากแรงกดทับของกระแสภายนอก เพื่อให้เกษตรกรดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองอย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี ทำให้การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง เป็นเป้าหมายที่สำคัญของเครือข่ายที่ได้รับการพิสูจน์แล้วว่า เป็นสิ่งนำพาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม ไปสู่หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ทำให้ชีวิต ครอบครัว ชุมชน และสังคมมีความสุขอย่างยั่งยืน

กฤษณะ ทาพะนาร์ กล่าวว่า “เรื่องทำอยู่ทำกินนี้ เราก็หามาปลูก ถ้ามีอยู่มีกินได้แล้ว คนเราก็นี่มีความสุข ครอบครัวมีความสุข ถึงความสุขได้ในทันที ไม่จำเป็นต้องมีเงินก่อนค่อยมาซื้อความสุข ตอนนี้สิ่งที่พวกผมทำ คือ ทำเรื่องง่าย ๆ ใกล้เคียง ๆ ตัวก่อน”

กองสิน จันทาทุม กล่าวว่า “ความเป็นอยู่ของแม่ก็ดีขึ้น บ่ได้ไปเดือดร้อนใคร แม่ปลูกผักกาด ผักบุ้ง ผักคะน้า ลงทุนก็บ่หลาย น้ำหมักแม่ก็เอ็ดเอง เมล็ดผัก 40 บาทต่อเดือน เดือนหนึ่งแม่ก็มีรายได้ประมาณ 3,000 บาท หักค่าใช้จ่ายแล้วแม่ก็เหลือเดือนละ 1,000 กว่าบาท แม่ก็เก็บไว้ ผักธนาคารไว้”

ชาย ดีจะมาลา กล่าวว่า “ถ้าเขาพอเพียงกับเจ้าของ เอาปากท้องเจ้าของเป็นกลาง อย่าเอาเงินเป็นโตตั้งได้ เขาเอาครอบครัวเขาก่อน พอเขาเอาครอบครัวเขาแล้ว ครอบครัวก็จะอยู่เย็นเป็นสุข บ่เดือดร้อนไผ คือ ฟังโตเจ้าของได้แล้ว”

แดน มุ่งงาม กล่าวว่า “ผมทำตรงนี้ผมก็มีความสุข ผมก็ค่อย ๆ ทำไปเรื่อย ๆ แต่ทำทุกวัน ทำวันละนิดละหน่อยไป”

ถนน ภูมิเกล้า กล่าวว่า “เกษตรประณีต เกษตรพอเพียง พอได้เฮ็ดแล้วชีวิตแม่ดีขึ้น เฮ็ดกินแบ่งพี่แบ่งน้องไปกิน เวลาพี่น้องมาก็ได้ให้ได้ฝากได้ต้อนรับเขา เหลือให้พี่ให้น้องเขาก็เอาไปขาย มีรายได้แล้ว รายจ่ายบ่ค่อยมี หนี้สินมันก็ลด มันก็ทำให้เขามีเงินออมเก็บไว้”

ทวี สะเทินรัมย์ กล่าวว่า “แต่ก่อนผมบ่เข้าใจเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ตอนนั้นผมมาเข้าใจแล้วก็คืออุ้มชูตัวเองได้ อุ้มชูครอบครัวได้ ฟังตนเองได้ ผมบ่เคยคิดเลยว่าผมจะปลดหนี้ 2 แสนของผมได้ ผมปลดได้ก็เพราะแปลงเกษตรนี้ละ เฮ็ดตรงนี้ที่ผมมองก็คือเขาเฮ็ดอยู่เฮ็ดกินเฉย ๆ เป็นหยั่ง (เพราะอะไร) เขาคือสามารถปลดหนี้ได้ พอผมมาเฮ็ดได้ 3 ปี ผมเริ่มเข้าใจ คือเขาบ่ได้ซื้อ พอเขาบ่ได้ซื้อเขาก็มีเงินออม มันเข้าสู่การพึ่งพาตนเอง”

ทองสา จุ่มคอม กล่าวว่า “ให้พอเพียงมีทุกสิ่งทุกอย่าง ให้พึ่งตนเองได้”

ชนพล ทิมธนสาร กล่าวว่า “สร้างแหล่งอาหารให้เจ้าของ แล้วเขาต้องสร้างกัลยาณมิตร อย่าไปเบียดเบียนสัตว์ สิ่งแวดล้อม เขาก็อยู่ได้”

บัวรมย์ พุ่มซ้อน กล่าวว่า “ที่จะมาเฮ็ดตรงนี้ได้ต้องใจสู้ แล้วพ่อก็รวยพร้อม พ่อรวยต้นไม้ รวยความสุข เฮ็ดเรียก(ทำงาน)ก็อิสระ บ่ขึ้นกับไผ แล้วรายได้ก็ได้ทุกมื่อ”

ประนอม อุสาหะพันธ์ กล่าวว่า “เรามาทำตรงนี้ เราทำให้ตนเอง ทำเพื่อตนเอง ทำเพื่อตัวของเรา ก็มีความสุขอยู่ดีกินดี ครอบครัวก็มีความสุข”

ปาน ทองแพง กล่าวว่า “เฮ็ดแล้วบ่แม่นจะขายตลอด เฮ็ดแล้วเขาก็มาแบ่งปันกันกิน มันดีตรงนี้ละ เพราะว่าเขาบ่ได้ซื้อมา มีแล้วก็แจกกันกิน พี่น้องคนนั้นมิผัก เขามีแนวอื่นเขาก็แจกกันไป ผู้นั้นเฮ็ดผักผู้นี้มีไก่มีปลา ก็กินกันไป มาเฮ็ดตรงนี้แล้วจิตใจเขาก็ดีขึ้น บ่ไข้บ่ป่วย ในครอบครัวเขาก็มีความสุข บ่ได้ทะเลาะเบาะแว้งกัน การอยู่การกินอุดมสมบูรณ์ ความสบายก็หลายขึ้น”

โปะ โฉมไรสง กล่าวว่า “พอมาทำตรงนี้เราเห็นต้นไม้ ได้ยินเสียงนกเสียงหนู ก็เลยมีความสุขเกิดขึ้น ถ้าใครเป็นหนี้แล้วมาทำแบบพ่อนี้ปลดหนี้ได้แน่นอน เพราะว่าเราขายของได้ทุกวัน มีรายได้จากที่เราปลูก รายได้เข้ามาทุกวัน รายจ่ายมันก็น้อย”

พ่อจันทร์ที ประทุมภา กล่าวว่า “เกษตรพอเพียง นอกจากจะทำให้เจ้าของหมดหนี้สินแล้วยังเฮ็ดให้จิตใจสบาย มีสุขภาพจิตดี ถ้าสุขภาพจิตดีสุขภาพกายก็ดีด้วย หนี้สินหลาย ๆ ลองเบ่ง นอนบ่หลับพูนแล้ว ทุกมื่อนี้พ่อบ่ยัน(ไม่กลัว)แล้ว ไม่มีหนี้ไม่พึ่งภายนอกแล้วกลับมาพึ่งตนเอง จากการซื้ออยู่ซื้อกินกลับมาเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน เกษตรพอเพียงนี้ถูกทางแล้ว ถูกแน่นอนครับ จังใดผมก็ว่าแม่น(ใช่)พันเปอร์เซ็นต์ครับ เกษตรกรทั้งหลายชาวไร่ชาวนานี้เดินตามรอยพ่อบ่ผิดหวังถูกต้องที่สุดเลย ในหลวงชี้ทางบอกเลย “ถ้าอยากปลดหนี้ปลดสิน ถ้าอยากมีความสุขมาทางนี้” แน่นนอนเพราะเป็นตัวชีวิตที่เราทำให้เห็นแล้ว เฮ็ดโตนี้สามารถปลดเปลื้องหนี้สินได้ภายใน 5 ปี พิสูจน์ได้แล้วว่ามันเฮ็ดได้จริง ได้ผลจริงแน่นอน จนกล้าว่ากับทุกคน ถ้าบ่เชื่อลองมาหาข้อมูลจากสวนผมเบ่ง 22 ไร่ ตรงนี้ฮือหยั่งแน่ที่จะเกิดเป็นรายได้ ฮือหยั่งแน่จะปลดเปลื้องหนี้สินได้ ถ้าว่าแต่ปากบ่ฮู้บ่เห็น ถ้าเข้ามานี้จะเห็นเลย กล้าเอา

โตนี่ไปว่าต่อได้เลย ตามหลักการเห็ดเกษตรประณีต ลำดับหนึ่งเขาต้องพึ่งตนเองเสียก่อน ให้มือผู้มีกิน ให้มีหมดทุกแนวอย่าไปซื้อเขา ซึ่งวัตถุดิบต่าง ๆ ที่สามารถจะเห็ดเองได้เขาก็ปลูกเพื่ออุดรายจ่ายไว้ เน้นการพึ่งตนเอง การเก็บ การออม ให้มีความพอเพียง ซึ่งนอกจากจะเป็นผลดีต่อพ่อแล้ว ยังเป็นผลดีต่อครอบครัวอีก คนอยู่เขาก็มีแสง ครอบครัวก็บ่ทะเลาะเบาะแว้งกัน อยู่ร่วมกันช่วยกันเห็ดงานอย่างมีความสุข ลูกหลานกลับมาอยู่ร่วมกันหมด แต่ก่อนทำงานอยู่พุ้นเงินเดือนหมื่นกว่าบาท กลับมาแล้วลูกชายหล้า กลับมาอยู่ร่วมกันชวนลูกชวนหลานกลับมาอยู่ร่วมกัน สิ่งที่เขาได้รับคือความสุข ครอบครัวเขาอบอุ่น บ่บ้านแตกสาแหรกขาด ครอบครัวเขาก็มีความสุข พอเขาสร้างครอบครัวแล้วเขาก็มาสร้างชุมชน เมื่อเขามีความสุขเขาก็แบ่งปัน เขาบ่หวงความสุข”

พ่อทัศน กระยอม กล่าวว่า “ยามได้ไปอยู่ใต้ต้นไม้คือลมเย็นดีแท้ มีความสุขแท้ ความสุขตั้งแต่โบราณมามีคู่ขนาน มีเงินค่าเต็มถุงเต็มไ่ มีเฮือนหลังใหญ่มุงแป้นผากระดาน มีลูกมีหลานมานั่งเฝ้า ยามใดเผ่าขอให้ได้พึ่งธรรม ความสุขแท้ๆ คือ ความสงบ บ่อยากได้นั้นบ่อยากได้นี้ โบราณว่าให้มีที่ดินทำกิน สุขจริงสุขจังนี้ให้ั่งสมาธิ คนเฮารู้จักว่าบาปน้อยบาปหลาย นั่งพิจารณาโตเจ้าของบอกโตเจ้าของก่อน”

พ่อบุญเต็ม ชัยลา กล่าวว่า “ความสุขที่พ่อได้จากเห็ดตรงนี้ คือ ครอบครัวผมอบอุ่น ครอบครัวผมมือผู้มีกิน ที่ผ่านมาก็พึ่งแต่ผู้อื่น ไปพึ่งนายทุน เขาก็ฉลาด มันเอาโตบ่รอด ต้องมาพึ่งตนเองต่อไปเขาจะสบาย บ่มีหนี้มีสิน แนวอยู่แนวกินบ่อดิ บ่ต้องไปพึ่งพาผู้อื่น บ่ต้องลงทุนหลายใช้ที่ดินที่เขามี ที่พ่อแนะนำให้สร้างก็เป็นประเภท ไม้ยืนต้น ไม้ผล พืชผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ เลี้ยงจัว เลี้ยงควาย เลี้ยงหมู หมา กา ไก่ กบ เขียด สิ่งที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตเขา บ่ต้องไปพึ่งพาผู้อื่น บ่ต้องลงทุนหลาย ใช้ที่ดินที่เขามี แล้วอย่าขายกิน ปัจจุบันเศรษฐกิจพอเพียงถ้าสำเร็จแล้วต้องการเห็ดเครือข่ายขยายผล เขาต้องการที่จะเห็ดช่วยเฟ้น เศรษฐกิจพอเพียงขั้นแรกก็ต้องมือผู้มีกิน ถ้ามีในหมู่บ้านเขาก็ขยายไปหมู่บ้าน ขยายไปตำบล ไปอำเภอ จังหวัด ผมมาเห็ดตรงจุดนี้ สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ มีกินมีใช้ เรื่องหนี้สินก็สามารถแก้ไขได้ ได้เงินมาก็เหลือ ครอบครัวผมบ่มีหนี้ อย่างที่เขาว่าคนเป็นหนี้เป็นทุกข์ที่สุดในโลก ผมสบายแล้วผมบ่มีหนี้แล้ว เมื่อก่อนการทำงานยึดเงินเป็นตัวตั้ง แต่ทุกวันนี้จะทำเพื่อพออยู่พอกิน ดังคำโบราณที่กล่าวไว้ว่า “ช่วงดัมเกลือบ่มีเกลือกิน ช่วงดีมีดบ่มีมีดใช้” คนบ่มีหนี้เป็นลาภอันประเสริฐ ทำงานให้มีความสุข ตอนนี้อย่างเดียว คือ บ่มีหนี้”

พ่อบุญเต็ม ชัยลา กล่าวว่า “เห็ดอยู่เห็ดกิน เหลือกินแจกพุ้น้อง เหลือแจกแลก เหลือแลกขาย”

ไมตรี พร้อมเพรียง กล่าวว่า “เรากียังยืนในกัลยาณมิตร เพราะสิ่งที่เราปลูกเยอะไป คนมาขอเราให้ คนมาซื้อเราขาย แต่เรากียังยึดว่าเราขายในราคาถูก เป็นอาหารที่ปลอดภัย ก็เกิดความยั่งยืนก็คือยั่งยืนในตัวเอง ในครอบครัว และครอบครัว ดินก็ยั่งยืนดินก็ดีด้วย สิ่งที่ได้จากการทำเกษตรประณีต คือ ความยั่งยืน คำว่ายั่งยืนอันดับแรก คือ อาหาร อาหารยั่งยืนแน่นอน สุขภาพของเราก็ดี เรามีคุณธรรม จริยธรรมเกิดขึ้น เพราะเราได้กินอาหารดี ๆ ทำให้เรามีจิตสำนึก แล้วลูกหลานครอบครัวก็เกิดความอบอุ่น เพราะสิ่งเหล่านี้พ่อแม่ปลูกสร้างไว้แล้วลูกก็อยากจะเข้ามาหา เพราะมีหลายสิ่งหลายอย่างที่ถูกเข้ามาเห็นแล้วก็อยากจะอยู่ อยากจะมาเยี่ยม”

วิจิต ประทุมภา กล่าวว่า “มาเห็ดเกษตรพอเพียงแล้ว ครอบครัวก็กลับมาอยู่บ้านพร้อมหน้าพร้อมตา ชีวิตมีความสุข มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในครอบครัว พาลูกพาเต้าออกมาเล่น เห็นลูกเห็นเต้าก็มีความสุขใจเห็ด”

สง่า จันทร์ศิริ กล่าวว่า “พ่อมาเฮ็ดตรงนี้ก็พออยู่พอกินในครอบครัว มีอยู่มีกินพึ่งตนเองได้ หนี้สินก็ลดลง เดียวนี้บ่มีหนี้ทำให้เขามีเงินออม มีเงินเก็บ เงินมาทางใดก็ได้เก็บ วิธีชีวิตก็เปลี่ยนไป มีเงินบ่ขาดมือ มาเฮ็ดตรงนี้คนในหมู่บ้านก็ช่วยเหลือกันดี สามัคคีกันดี”

สมชาย ท่าฉลาด กล่าวว่า “ตนแลเป็นที่พึ่งของตน เอาตัวให้รอด ไม่ต้องรบกวนผู้อื่น”

สายทอง เกสกุล กล่าวว่า “เราไม่ได้เอาเงินเป็นตัวตั้ง จะได้ขายหรือไม่ได้ขายมันไม่สำคัญ เราทำไว้เพื่อกินเท่านั้น เราทำไว้ให้พอกินก็พอ ถ้าเราอยากกินของที่เราไม่มีเราก็เก็บไปแลกกัน ในสวนของผมนี้มีทุกอย่างเลยมีพืชผักสมุนไพร มีปลา เราต้องการกินเวลาใดก็ได้ มีอาหารครบ ถ้าของเราไม่มีเราก็เก็บมาแลกเปลี่ยนที่ร้านค้าเขา”

สุริยกร ศรีชิน กล่าวว่า “ต้องพึ่งตนเองให้ได้ เอาความพอเพียงของในหลวงท่านมาใช้ คนที่เขาทำได้แล้วประสบความสำเร็จก็มีเยอะ”

สุวลี ภาษี กล่าวว่า “แม่คิดว่าเขาเดินถูกทางแล้วละ เขาเห็นความร่มเย็น วงจรชีวิตมันกลับมาคือเก่า เขาเห็นธรรมชาติ ดิน อากาศ ทุกอย่าง ระบบนิเวศที่สมดุลสมบูรณ์กลับมาทั้งหมด แค่ว่าอย่างเดียวกันก็มีความชุ่มชื้น สิ่งที่เขาได้จากต้นไม้ คือ ความร่มรื่น ความร่มเย็น หันมาสู่วิถีชีวิตค่อยเฮ็ดพึ่งเจ้าของ แม่ก็มาคิดว่าเขาหย่าง(เดิน)ถูกทางแล้วละ อยู่อย่างร่มเย็น อยู่แบบสบาย ผาสุก เป็นอิสระ บ่ได้ไปเกี่ยวเกาะกับอียิ่งที่มันพุ่มเฟือย บ่เกินโต อาหารที่เขากินก็เป็นอาหารชั้นสูง คือคนรวยเขากิน คือมหาเศรษฐีเขากิน เขาก็กินเหมือนกัน เขามีแต่สิ่งดี ๆ ตื่นขึ้นมาได้เบิกบานใจ ชีวิตนี้มันมีความสุขแล้ว”

สุวัฒน์ชัย จำปามูล กล่าวว่า “มีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน คือ ต้องการให้คนเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน ให้คนลดละเลิกอบายมุข ทำอยู่ทำกินพึ่งตนเอง ลดการใช้สารเคมี หันมาใช้ปุ๋ยทำเอง พึ่งกันดูแลกัน เพราะว่าเขาอยู่คนเดียวบ่ได้”

ไสว พากุดแร่ กล่าวว่า “แต่ก่อนพริกหน่วย(เม็ด)หนึ่งก็ซื้อเขา บักหุ่งหน่วยหนึ่ง(มะละกอลูกหนึ่ง)ก็ซื้อเขา แต่ว่าทุกวันนี้มันก็ผิดแต่ก่อนแต่เก่าหลายเตี๋ยรายจ่ายก็ลดลง มีเงินออมมีเงินเก็บ หนี้ก็หายไป บ่มีหนี้ มีแต่เงินออม สิ้นเดือนมาผมก็มาเก็บไว้ รายได้ผมหลายอยู่”

หนูเคน กุลสุวรรณ กล่าวว่า “แต่ก็พอก็เฮ็ดแต่เกษตรเชิงเดี่ยว เฮ็ดแต่อย่างเดียว บัดนี้เฮามาเฮ็ดแนวกิน เขาก็มีเงินออม ขายอย่างละน้อยหลายอย่างผสมกันไป”

เอ็ด เฉียดโรสง กล่าวว่า “เฮามาเฮ็ดมาทำเกษตรพอเพียงตรงนี้ มันก็ทำให้เฮาพอได้อยู่ได้กิน มีความพอเพียงในความพอใจของเขา มันบ่ต้องได้ซื้อเขากิน เขาก็กินบ่เป็นหนี้ เขาก็มีเงินเก็บเงินออมเอาไว้ใช้”

จากข้อมูลการสนทนากลุ่มเครือข่ายพ่อจันทร์ที่ ประทุมภา (กลุ่มที่ 5) สรุปได้ว่า การทำเกษตรพอเพียง ทำให้มีอยู่มีกินพึ่งตนเองได้ มีความอุดมสมบูรณ์ มีความสุขทางใจ ซึ่งเป็นความสุขที่หาจากที่อื่นไม่ได้

จากข้อมูลการสนทนากลุ่มเครือข่ายพ่อชาลี มาระแสง (กลุ่มที่ 8) สรุปได้ว่า เมื่อเราทำไปแล้วปลูกไปแล้วไม่ว่าอะไรก็จะได้ผลผลิตได้กิน อย่างน้อย ๆ ก็ไม่ได้ซื้อกินดังคำโบราณว่า “พริกเหือนเหนือ เกลือเหือนใต้” ผู้ไม่ทำไม่ปลูกมาซื้อกินก็แบ่งปันให้ บางครั้งก็แลกเปลี่ยนกัน เหลือจากนั้นก็ขาย มีบำเหน็จบำนาญชีวิต ครอบครัวก็อบอุ่น พร้อมหน้าพร้อมตา รักและสามัคคีกัน

ผลของการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ช่วยให้เกิดความชัดเจนในการอ่านตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้ใช้ตัวเองให้เป็น การสร้างความรู้ในการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอย่างสมดุลและมีความสุข การเคลื่อนสังคมด้วยการจัดการความรู้ และการเสนอแนะเชิงนโยบายด้วยเกษตรประณีต 1 ไร่ไม่ยากไม่จน ถือเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการช่วยให้คนอีสานอย่างน้อย 1 ล้านครอบครัว พึ่งตนเองได้อย่างมีความสุข (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก, หน้า 18) เมื่อวิถีชีวิตมีความร่มรื่น ห้อมล้อมด้วยต้นไม้ที่ส่งกลิ่นหอมพร้อมด้วยดอกผลที่อุดมสมบูรณ์ ย่อมส่งผลต่อจิตใจให้อารมณ์มีสุข มีแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้สนใจและอนุชนรุ่นหลัง ช่วยให้ไม่ต้องปากกัดตีนถีบเพื่อความอยู่รอด มีเวลาเรียนรู้และปฏิบัติธรรม ตั้งสติฝึกจิต ทำสมาธิ ช่วยให้จิตแข็งแรงพบกับความสงบ สามารถฝึกจนบรรลุธรรมที่อยู่ร่วมกันอย่างสมดุลกับผู้อื่นและธรรมชาติ ร่วมมือกับผู้อื่นในการพัฒนาครอบครัว พัฒนาชุมชน และพัฒนาประเทศ ทำให้มีครอบครัวที่อบอุ่น มีชุมชนที่เข้มแข็ง และมีประเทศชาติที่มั่นคง ช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องทุกคนมีความสุขทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และจิตวิญญาณ (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2546, หน้า 20) ซึ่งจะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือปราชญ์ชาวบ้านได้อาศัยธรรมะว่าด้วยหลักอริยสัจ 4 มาวางแผนเพื่อปฏิบัติการ โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่มาประยุกต์ใช้จนสามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้ ด้วยการลดรายจ่าย อดรู้ร่ำที่มีทั้งหลาย รวมทั้งรู้จักการออม และสั่งสมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต ผลลัพธ์ที่ได้ตามมามีคือ มีอาหารอุดมสมบูรณ์ มีปัจจัย 4 พอเพียง เหลือกินเหลือแจกก็ขาย ทำให้มีรายได้ ที่สำคัญคือมีหลักประกันชีวิตเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ มีชุมชนเข้มแข็ง ครอบครัวอบอุ่น และมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์

หลักการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองที่พอมหาอยู่ สุนทรธัย เมื่อตอนมีชีวิตอยู่และเคยถ่ายทอดแก่ผู้มาเยือนถึงหลักการเกษตรตามแนวทางที่พ่อแม่ทำไว้ คือ ทำพออยู่พอกิน เหลือกินแจกทำให้มีเพื่อนและมีเงิน ต้องศรัทธาในแนวคิดการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ต้องเน้นผสมผสานด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ต้องออมน้ำ ออมดิน ออมต้นไม้ใหญ่ ออมเงิน และสั่งสมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหา ต้องผสมผสานด้วยความหลากหลายทางชีวภาพช่วยให้เราลดรายจ่ายด้านอาหารการกินลงได้อย่างชัดเจน เพราะเราปลูกและเลี้ยงทุกอย่างที่ต้องกินและต้องใช้ เมื่อมีเหลือก็แจกญาติสนิทมิตรสหาย ทำให้รักใคร่และพึ่งพากันเองได้ เหลือกินเหลือใช้ เหลือแจกก็ขายช่วยให้มีรายได้เพิ่ม ปลดเปลื้องหนี้สินได้ และมีเงินออม ทั้งออมเงินในรูปของแม่ธรณี แม่คงคา แม่จางา แม่โพสพ และรุกขเทวดา รวมความว่าความหลากหลายทางชีวภาพช่วยให้เศรษฐกิจดีขึ้น ช่วยให้ระบบนิเวศดีขึ้น เพราะใบไม้ของต้นไม้ชนิดหนึ่งย่อยสลายแล้วกลายเป็นปุ๋ยอินทรีย์ของอีกชนิดหนึ่ง การมีต้นไม้หลากหลายทำให้มีแมลงที่หลากหลายและควบคุมกันเอง มีสัตว์กินแมลง เช่น นก กบ เขียด มาอาศัยอยู่เพราะมีอาหารอุดมสมบูรณ์ ตามมาด้วยงู กระจง กระจงมาอยู่ร่วมกันได้ เพิ่มปุ๋ยคอกแก่ต้นไม้ด้วยการเป็นอาหารของกันและกัน พร้อมควบคุมกันเองทำให้ห่วงโซ่อาหารครบวงจรเกิดความยั่งยืน รวมทั้งไม่ต้องซื้อปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า และสารเคมีฆ่าแมลง ช่วยให้พึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้ (สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, 2545, หน้า 48-52)

รายงานการประชุมครั้งที่ 11/2550 เรื่อง “แผน 5 ปี ของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน” ได้สรุปถึงพันธกิจสร้างคนโดยใช้การอบรมหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชนเพื่อปลูกจิตสำนึกเกษตรเป้าหมายและตกลึกทางความคิดมาทำงานดับทุกข์สร้างสุข บนฐานของการ

พึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง สร้างเกษตรอาสาโดยการอบรมฟื้นฟูเพื่อปรับปรุงตนเอง หันมาสร้างบำเหน็จบำนาญให้ชีวิต สร้างแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรให้พอเพียง ขยายศูนย์ฐานคนค้าคนคูณและต้นแบบเกษตร เพื่อช่วยกันสร้างสมาชิกเครือข่ายให้เข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้อย่างมีความสุข (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2552ก, หน้า 15-16) การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ ด้วยการพูดคุยกันอย่างต่อเนื่อง การศึกษาดูงาน การเสริมวิทยากร ส่วนขาดของกลุ่ม และการสื่อสารข้อมูลระหว่างกลุ่มด้วยวารสารคำคูณ (วารสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของผู้ผลิตและผู้บริโภค) จัดหมายข่าวก้าวหน้าประชาชนชาวบ้านภาคอีสาน และจดหมายข่าวก้าวหน้าประชาคมสุขสภาพอำเภออุบลรัตน์ ทำให้เปลี่ยนวิถีชีวิตทั้งของชาวบ้าน ผู้นำชุมชน คนทำงานทั้งภาครัฐและเอกชนลงไปได้มาก เรียนรู้จากตัวอย่างผู้ที่ประสบผลสำเร็จมาจากวิถีคิดพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและการจัดการระดมสมอง ยังเกิดการแลกเปลี่ยนความสำเร็จของสมาชิกภายในกลุ่ม ทำให้เกิดความภูมิใจที่จะเผยแพร่และมั่นใจที่จะถ่ายทอดให้ผู้อื่น (ประชาคมสุขสภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ก, หน้า 53) ซึ่งยุทธศาสตร์และยุทธวิธีที่สำคัญ ในการขยายเครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง 1 ล้านครอบครัวทั่วอีสาน เครือข่ายฯ ได้กำหนดเอา “เกษตรประณีต” เป็นเครื่องมือเทคโนโลยีวิทยาการในการขับเคลื่อน โดยใช้ให้เห็นถึงความสำคัญว่าเป็นแนวคิดและแนวทางปฏิบัติบนสัมมาทิฐิที่ใช้ความสุขเป็นตัวตั้ง ทำจากเล็กไปหาใหญ่ ทำจากง่ายไปหายากอย่างมีสติ จะช่วยให้เกษตรกรที่ได้คิดจนคิดได้ ได้ทำ จนสำเร็จได้ในที่สุด (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดี, 2550ค, หน้า 17) เพราะเมื่อเปลี่ยนวิถีคิดมาทำการเกษตรเพื่อดับทุกข์สร้างสุขทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา เน้นการพึ่งตนเองด้วยการรู้จักตนเอง รู้จักอดรู้จักออม สังสมกัลยาณมิตร ปรากฏว่ามีอยู่มีกิน เหลือกินได้แจกทำให้มีเพื่อน มีเงินและมีความสุข ซึ่งช่วยให้เศรษฐกิจทางสังคมและสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต และที่สำคัญคือการพึ่งตนเองได้อย่างมีความสุข (คำคูณ, 2552ก, หน้า 14) ทั้งนี้ประชาชนชาวบ้านในฐานะผู้นำที่ดั้นด้นควมมีสัมมาทิฐิคือ ผู้นำที่ดีต้องเน้นเอาความสุขเป็นตัวตั้ง โดยเป็นทั้งตัวชี้วัดและเป็นเป้าหมายของการพัฒนา เน้นการทำงานดับทุกข์สร้างสุข ยึดหลักพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง มีความซื่อสัตย์สุจริตและไม่เห็นแก่ตัว ผู้นำที่ดีจะต้องเห็นแก่ส่วนรวม มีอุดมการณ์ เสียสละ สื่อสารได้ จะต้องเป็นคนที่ไม่พูดจาวู้อะไรคอยติดต่อดสื่อสารและถ่ายทอดให้ความรู้กับสมาชิกตลอดเวลา มีคุณธรรมนำชีวิต มีศีลธรรมประจำใจ มีความรับผิดชอบ เป็นแบบอย่างที่ดีของคนในชุมชน จนคนในชุมชนรัก ศรัทธา เชื่อถือและยอมรับ (คำคูณ, 2551ค, หน้า 8-9)

จากรายงานการประชุมเครือข่ายประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานครั้งที่ 4/2553 (2553, หน้า 4-5) ชี้ให้เห็นว่า ผลลัพธ์ที่ควรเกิดขึ้นกับเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายหลังจากการอบรมจะกลับไปปลูกและเลี้ยงทุกอย่างที่กินและใช้ พร้อมทั้งใช้และกินทุกอย่างที่ปลูกและเลี้ยง ทำให้ลดรายจ่ายได้ ลดการพึ่งพิงภายนอก สามารถพึ่งตนเองได้ และผู้เข้ารับการอบรมประสบผลสำเร็จจะกลับไปสร้างกัลยาณมิตร จัดระบบชีวิตเอื้อต่อการสร้างครอบครัวที่อบอุ่นและมีความสุข แบ่งปันกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความรักความสามัคคีกัน มีการช่วยกันขยายเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง สามารถประกอบสัมมาอาชีพจนมีรายจ่ายน้อยกว่ารายรับ ใช้หลักการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองจนมีความสุขพอเพียง มีธรรมะมีคุณธรรมในการประกอบอาชีพ ลด ละ เลิก อบายมุขลงได้ เป็นตัวอย่างในการดูแลสุขภาพตนเองของคนในชุมชน คนในชุมชนอื่น ๆ

จะเห็นได้ว่า แนวปฏิบัติของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการมุ่งสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง โดยเริ่มจากการพึ่งตนเองด้วยการปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูกเพื่อสร้างอาหารให้กับตนเองและครอบครัว อุดรรัฐที่เป็นรายจ่ายในด้านการบริโภค เมื่อเหลือกินก็แจกจ่ายให้คนอื่นด้วยความเอื้ออาทรต่อกัน เป็นการสร้างกัลยาณมิตร สร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน และสร้างเครือข่ายเพื่อมุ่งสู่การพึ่งพากันเอง เมื่อเหลือแจกจึงค่อยขายเพื่อสร้างการออมขึ้นในครอบครัว อันเป็นหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้งในแบบพื้นฐานและแบบก้าวหน้า ซึ่งจะทำให้เกษตรกรสามารถดำรงตนอยู่ได้ในกระแสโลกาภิวัตน์ได้อย่างมีศักดิ์ศรี ทั้งนี้เครือข่ายได้คิดค้น พัฒนา และทดลองมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งประเด็นการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้กลายมาเป็นแนวทางที่สำคัญในการขยายแนวคิดเกษตรประณีต และการขยายสมาชิกเครือข่ายของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปัจจุบัน

จากการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ผ่านมาสามารถสรุปได้ว่า แนวปฏิบัติของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย ยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ ยึดศาสนาธรรม ทำเกษตรพอเพียง ทำเกษตรประณีต พึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง

ตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

“เกษตรพอเพียง” และ “เกษตรประณีต” ที่กล่าวถึงนั้น เป็นชื่อที่เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือใช้เรียก การทำการเกษตรกรรมโดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้เป็นฐานสู่การปฏิบัติ เพื่อหาทางออกจากปัญหาในการทำการเกษตรกรรมที่ประสบอยู่ โดยเฉพาะปัญหาภาวะหนี้สินและความทุกข์ยากทั้งปวง ทั้งนี้นอกจากจะน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ เพื่อเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพแล้ว ยังน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยมีเป้าหมายเพื่อการพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันอย่างยั่งยืน

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาทั้งในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ บนทางสายกลางหรือมีขั้วมาปฏิบัติ ไม่เร็วหรือช้าจนเกินไป โดยยึดหลักความพอเพียงที่ประกอบด้วยความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีเพื่อป้องกันแรงปะทะอันไม่พึงประสงค์ทั้งปวง ภายใต้เงื่อนไขคุณธรรมที่ประกอบขึ้นจากความซื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทน แบ่งปัน และเงื่อนไขความรู้คือ ความรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวังในการนำวิชาการต่าง ๆ ไปใช้ในการวางแผนและการดำเนินการอย่างมีสติและปัญญารู้เท่าทัน เพื่อมุ่งสู่ความสุขความสมดุลที่มั่นคงอย่างยั่งยืนในทุกด้าน

ในหัวข้อนี้ คณะผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเกิดจากกระบวนการศึกษาเอกสาร การเก็บข้อมูลภาคสนาม ทั้งจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ ทั้งนี้ในการนำเสนอ คณะผู้วิจัยจะนำเสนอตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ได้จากการประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นลำดับแรกในรูปของตารางเรียง

ตามลำดับค่าคะแนนความสำคัญของตัวชี้วัดตามองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จากนั้นจะนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และจากเอกสารที่เกี่ยวข้องมาประกอบการนำเสนอในแต่ละประเด็น เพื่อเป็นการยืนยันผลการวิจัย ทั้งนี้ในการวิเคราะห์ตัวชี้วัดตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คณะผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์ในแต่ละองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยแยกตามองค์ประกอบและนำเสนอ ดังนี้

1. ตัวชี้วัดความสำเร็จบนทางสายกลาง

ทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา เป็นการดำเนินการโดยไม่เอนเอียงหรือเอนเอียงเกินไป มีความพอดี อยู่อย่างประมาณตน ตามฐานะตามอัตภาพ ไม่หลงกระแสวัตถุนิยม มีอิสรภาพ สร้างพื้นฐานความมั่นคง สามารถพึ่งพาตนเอง และมีการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน ทั้งนี้ตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือบนทางสายกลาง และการจัดลำดับความสำคัญของตัวชี้วัด สามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.1 ตัวชี้วัดความสำเร็จบนทางสายกลาง

ที่	ตัวชี้วัดความสำเร็จบนทางสายกลาง	คะแนน	ร้อยละ
1	ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด	102	35.42
2	ไม่สร้างหนี้	33	11.46
3	ครอบครัวอบอุ่น	29	10.07
4	ทำเกษตรผสมผสาน	27	9.38
5	ลดรายจ่าย	21	7.29
6	พึ่งตนเองและพึ่งพากัน	17	5.90
7	เป็นแบบอย่างที่ดี	17	5.90
8	มีงานทำตลอดปี	16	5.56
9	มีความพอเพียง	16	5.56
10	วางแผนชีวิต	10	3.47
รวม		288	100.00

จากตารางที่ 4.1 พบว่า ตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือบนทางสายกลาง มีทั้งหมดจำนวน 10 ตัวชี้วัด ซึ่งตัวชี้วัดที่สำคัญ 3 ลำดับแรก ประกอบด้วย ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด ไม่สร้างหนี้ และครอบครัวอบอุ่น คิดเป็นร้อยละ 35.42, 11.46 และ 10.07 ตามลำดับ

คำทอง ดงกันจำ กล่าวว่า “ทำเกษตรผสมผสานมันช่วยลดรายจ่ายไม่ต้องลงทุนมากแรก ๆ ปลูกหอมแดง กระเทียม ผักกาดผักชีปลูกหลายอย่างหลายชนิดผสมกันก็พออยู่พอกิน ได้ขายตอนเช้า ทุกมือ ในแปลงแม่มีปากกล้วยหลายได้ขายเข้าละ 50-100 บาท ขายใบตองและขายทุกอย่างตอนนั้นก็ขายผักหวาน แดง ถั่ว พริก ข่า ตะไคร้ได้หมดเลย หัวปลีก็ได้ขาย เงินก็มีใช้ ลูกก็ส่งเรียนจบแล้ว”

คำนิง เจริญศิริ กล่าวว่า “การไม่เบียดเบียนตัวเอง ดำเนินชีวิตด้วยความขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด เรียบง่าย มีความพอเพียง ด้วยปัจจัยที่หาได้ใกล้ตัวมีประโยชน์สูงสุด”

คุณ สงฆ์คลัง กล่าวว่า “ชุดสระครึ่งหนึ่ง เอ็ด(ทำ)สวนครึ่งหนึ่ง เป็นหนึ่งไร่พอดีที่ดินน้อยผมก็เอ็ดไปเรื่อย ๆ ปลุกผักปลุกสวนปลุกมะม่วง ทางพูน(พูน)ก็ปลุกต้นไม้ยืนต้น ต่อมาเริ่มได้เก็บแล้วก็เอาไปขายได้มื่อ(วัน)ละร้อยสองร้อย ต่อมาก็ปลุกบวบปลุกถั่วเพิ่ม ได้ดีกว่าเอ็ดนา”

จัด ทอयरรมย์ กล่าวว่า “ทำอะไร ๆ ก็ใช้กำลังตนเอง ใช้ความคิดของตนเอง พัฒนาสิ่งที่เราต้องการ ลดรายจ่าย โดยที่เราไม่ต้องจ้างใครมาก”

จิราพร แก้วใส กล่าวว่า “นี้ส้มโอกำลังติดลูก เก็บสนุกสนานเลย ญาติมาก็แจกญาติไม่ต้องไปซื้ออยู่ตลาด หน่อไม้ฝรั่งปลุกนิดเดียวเองปลุกกินได้ตลอดปี อะไรเราปลูกได้เราก็ปลูก เราไม่ต้องวิ่งไปหาซื้อเขา เมื่อเราไม่ได้จ่ายเงินมันก็เหลือในกระเปาะเรา”

ชาย ดีจะมาลา กล่าวว่า “เขาปได้ซื้ออยู่ซื้อกิน อยากปลาเขาก็กินนี้ เขาก็เอาทุกอย่างมาปลูกแบบว่ากินบ่ต้องได้ซื้อเขา เพราะว่ามันอยู่สวนเจ้าของ”

แดน มุ่งงาม กล่าวว่า “เราปลูกแบบพออยู่พอกินก่อน ตรงนี้จะทำปุ๋ยเองด้วย จะทำเหมือนกับที่ศูนย์เรียนรู้ ทำน้ำหมักชีวภาพ จุลินทรีย์หน่อกล้วย ที่เราทำตรงนี้เพื่อต้องการลดรายจ่าย”

ณอม ภูมิเกล้า กล่าวว่า “เอ็ดเกษตรประณีตเกษตรแบบพอเพียง เพื่อแบ่งที่แบ่งน้องไปกินเหลือแบ่งเขาก็เอาไปขาย ก่อนจะมาเอ็ดตรงนี้ก็ฟังที่เขาบอกมา ได้ยินเขาว่าก็อยากเอ็ด พอได้เอ็ดแล้วชีวิตดีขึ้น เขาก็บ่ค่อยได้ซื้อ ลดค่าใช้จ่าย เพราะว่าเขาปลูกไว้หมดแล้ว มันก็เอ็ดให้เขาบ่มีรายจ่ายหลาย ลูกก็มักกินแนวที่เขาปลูกอยู่นี้ละ เอ็ดกินนำขายนำ เขาก็ไปขายส่งอยู่ตลาด”

ทองสา จุมคอม กล่าวว่า “ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกทุกอย่างที่กินได้ กินทุกอย่างที่ปลูกเหลือกินแจกเพื่อนบ้าน เหลือแจกขายลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ มีเงินออมมีอยู่มีกินให้พอเพียงมีทุกสิ่งทุกอย่างเอ็ดตามในหลวงท่านบอกกล่าว มีอยู่มีกินเม็ดเงินเขาก็บ่ได้ออกทางอื่น มันก็จะได้ประหยัดรายจ่ายมันก็จะเพิ่มรายได้ให้เขา เหลือกินเขาก็ขายนิดขายหน่อย”

ธนพล ทิมธนสาร กล่าวว่า “ก็ปลูกลงไปเลยบ่ได้วางแผน แต่มันก็ขึ้นก็ดูดีของมันไปเอง ผมก็ปลูกผสมผสาน ทุกอย่างรวมกันในนี้หมด มีไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผักสวนครัว ผมปลูกเขาอย่าให้พื้นที่มันว่าง พอโตนั้นตายเขาก็หาโตใหม่มาใส่เลยเขาซื้อเขากินกำละ 1-2 บาท หลายอย่างขึ้นมามันก็หลายบาท อย่างพริกเขาซื้อเขามือละ 5 บาท อยู่ 3 มื้อ ถ้าเขาปลูกเอง 3 ต้น ตื่นเข้ามาไปล้างหน้าใส่ได้กินตลอดปี ถ้าเขาปลูกกินเองบ่ได้ซื้อเขาเงินเขาก็เหลือ ผมก็จะมานั่งเรื่องการผลิตปุ๋ยใช้เอง เขาต้องผลิตอาหารให้พืช เพราะพืชผลิตอาหารให้เขา มันก็จะได้ประหยัดค่าใช้จ่าย”

บัวรมย์ พุฒซ้อน กล่าวว่า “ตอนนี้พอกก็พออยู่พอกิน ผักก็บ่ได้ซื้อ ข้าวก็บ่(ไม่)ได้ซื้อ มาเอ็ดเกษตรพอเพียง มันลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ มันก็มีเงินเหลือเก็บอยู่ที่พอกปลูกต้นไม้ พอกก็ปลูกเพื่ออนาคตนี้ละเพื่อลูกเพื่อหลาน ต่อไปต้นไม้ก็จะแพงลูกหลานจะเอาหยั่งอยู่ แปลงเดียวพอกปลูกหลาย ๆ อย่างรวมกันหมดเลย”

บุญหา เสือปู กล่าวว่า “มาเอ็ด(ทำ)ตรงนี้นันก็ทำให้เขาลดค่าใช้จ่ายลง ผักก็บ่ได้ซื้อ ค่าใช้จ่ายของแม่เดือนหนึ่งตก 3,000 บาทต่อเดือน รายรับแม่ได้ขายเดือนหนึ่งประมาณ 4,000-5,000 บาท ถ้าได้ขายไก่ก็ได้หลายอยู่”

ประกอบ สุเรนรัมย์ กล่าวว่า “อยู่ตรงที่เราอยู่แล้วเราสบายใจ เรามีความสุขเราก็มีสติมีปัญญา ถ้าเราทำอะไรขาดสติขาดปัญญาทำอะไรก็ไม่สำเร็จหรอก สวรรค์ก็เหมือนกันอยู่ตรงที่เราอยู่สบายไม่ต้องรอชาติหน้าหรอกเราอยู่กับธรรมชาติศึกษาธรรมชาติ ผมมีงานทำตลอดปีทำเรื่อย ๆ วัน

หนึ่งก็ไม่เกินสองชั่วโมง แต่เราทำทุกวันบางคนขยันเกินไปแต่ผลงานไม่มี ขยันมากเกินไปก็ทำทั้งวัน ปลุกทั้งวันพุงนี้ก็ไม่มาแล้วหัววันก็ไม่มาแล้ว ผมมาศึกษาดูแบบละเอียดดี ๆ แล้วถ้าสมมติต้องแบกรับเงินแบกรับหนี้เป็นแสน ๆ มันจะสบายยังไง สู้เรามีน้อยกินน้อยรู้จักพอเพียงมันจะไม่สุขกว่าหรือ”

ประนอม อุสาหะพันธ์ กล่าวว่า “หลังจากไปดูมาก็ลองมาทำเกษตรผสมผสานลองดู เลี้ยงปลาบ้าง ปลุกต้นไม้ ปลุกผักสวนครัว เอาขายที่ตลาดน้ำปลีก ส่งร้านกล้วยเตี๋ยด้วย ทำแบบพออยู่พอกิน ทำอะไรก็ไม่ไปขอทุนใครมาเป็นทุน”

ปัญญลัย รัชนี กล่าวว่า “คำว่าพอเพียงก็คือพออยู่พอกิน บ่ได้มีหนี้มีสิน บ่ได้ไปเบียดเบียนเอาของคนอื่น คำว่าอยากได้รถ อยากได้บ้าน มันเป็นความต้องการของคนอยู่ แต่ว่าคำว่าพอเพียงเขาบ่ดันไปเป็นหนี้เขา ไปขอยืมเขามาเพื่อให้เจ้าของดูดีมันบ่แม่นพอเพียง อยากกินหยังได้กิน เจ้าของเลี้ยงปลาก็ได้กินมันจั่งว่าพอเพียงแต่ก็บ่รู้จักเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน พอไปได้แนวความคิดจากปราชญ์ก็ไปเห็นเพื่อนเฮ็ด ก็ถือว่าเป็นแนวทางที่ดีเลยลองมาปฏิบัติ มันก็ช่วยได้ เรื่องลดค่าใช้จ่าย ที่เขาเคยซื้อกินเขาก็ปลุกกินเอง มันก็เกี่ยวกับสุขภาพเขาด้วย ถือว่าดีขึ้นหลายอยู่ ค่าใช้จ่ายแต่นี้ประมาณคาบละเกือบ 100 บาท แต่เดี๋ยวนี้อีกบ่ค่อยได้ซื้อกิน”

ปาน ทองแพง กล่าวว่า “เริ่มแรกผมยังบ่ได้เข้ามาอยู่ในจุดนี้ ก็เฮ็ดแบบบ่รู้เรื่องเลย มันก็มีหนี้มีสินหลาย ก็เลยหันเข้ามาอยู่ในกลุ่มนี้ หนี้สินก็ลดลงเกือบหมด เพราะว่าแต่กี้เฮาหาเงินมาได้ก็มาหมดกับอาหารการกิน บัดนี้ก็เข้ามาอบรมอยู่ในกลุ่มอีได้น้อย เกษตรพอเพียง ผมก็เลยได้สละมาแต่ปี 2542 ได้มาก็มาปล่อยปลา การอยู่การกินก็ดีขึ้น เฮาหาเงินมาได้มันก็บ่รู้ไหลไปซื้อกิน พอมีน้ำก็มาปลุกของขายมันก็เฮ็ดให้เฮามีรายได้ ปีหนึ่งตก 10,000-20,000 บาท เฮ็ดแล้วมันก็ขึ้นฉ่ำไปทุกอย่าง มีหม่องอยู่หม่องกิน จิตใจเฮาก็ดีขึ้น บ่ใช้บ่ป่วย ในครอบครัวเฮาก็มีความสุข บ่ได้ทะเลาะเบาะแว้งกันครับ”

พรมา สุวะไกว กล่าวว่า “พื้นที่ 5 ไร่ เฮ็ดเกษตรผสมผสานบ่ได้เฮ็ดเชิงเดี่ยว ถ้าปลุกสิ่งใดกินได้ก็ปลุก รักษาได้ก็ปลุก ปลุกต้นไม้ยืนต้น และก็บอกว่าชาวไร่ชาวนาเฮานี้เฮ็ดเชิงเดี่ยวบ่ได้เท่าผสมผสาน ทุกอย่างที่ดินได้เฮาต้องเฮ็ด ปลุกทุกอย่างที่ดินได้เอามาลงเลย วางแผนก่อน ถ้าวางแผนบ่ได้ก็คือตายได้ ต้นไม้ต้องเฮ็ดไปแถวเป็นแนวไป ให้มันได้รับแสงแดด อีกฝั่งหนึ่งก็ให้มันมีผลไม้”

พรสวรรค์ นันทารักษา กล่าวว่า “การพึ่งตนเอง เราต้องทำให้คนอื่นเห็นเป็นแบบอย่างที่ดีว่าเราทำจริง ๆ”

พ่อจันท์ที ประทุมภา กล่าวว่า “คือคนที่ยึดหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ เงินมาทางสายกลาง ไม่โลภมาก รู้จักตนเอง ไม่ใช้จ่ายเกินตัวไม่สร้างหนี้ สร้างแหล่งอาหารให้พอกินพอใช้ ไม่ฟุ่มเฟือย มีน้อยใช้น้อย รู้จักประหยัดอดออม”

พ่อทัศน์ กระยอม กล่าวว่า “เกษตรประณีตเริ่มจากไโรหนึ่งก่อน ปลุกทุกอย่างผักกาด ผักชีอยู่ในนั้นหมด มีสระปลา เลี้ยงกบ ก่อจากน้อยไปหาใหญ่”

พ่อบุญเต็ม ชัยลา กล่าวว่า “ตราบใดที่คนบ่มาเฮ็ดอุดรรัฐของเจ้าของนี่ไปบ่รอด เจ้าจะหามาได้หลายเท่าใดก็บ่เหลือ เพราะว่ารายจ่ายมันหลายค่าโทรศัพท์ ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าลูกไปโรงเรียน ค่าปลาทุ ค่าผัก ค่าตะไคร้ ค่าพริก ค่ามะนาว ผักกาด ผักชี ไปบ่รอด เจ้าว่าเจ้านับครบ บ่แนวเจ้ากินบ่ค่อย ชูมือนี่ลองมาจดยายเบ้ง คำว่าอุดรรัฐนี้ มันพอเพียงตามระดับมันมีขั้นมีตอน ระดับครอบครัวผะครอบครัวมัน พอเพียงบ่เท่ากัน ปัจจุบันนี้นับว่าไม่มีรอยร้าวเลยเช่น ยาสระผมเราก็อำเอง น้ำปลาก็ทำเอง น้ำยาล้างจานเราก็อำเองหมด แต่ไม่ทำขายทำใช้ในครัวเรือนของเรา ปัญหาใหญ่ ๆ เราก็อำได้

หมด บัญชีรายจ่ายของครอบครัว เมื่อเรามาปลูกสิ่งของกินเอง ปัญหาการขายเราก็ไม่มี จากนั้นปัญหาหนี้สินก็เลยแก้ได้ความสุขที่พอได้ คือ ครอบครัวผมอบอุ่น ครอบครัวผมมีอยู่มีกิน ครอบครัวผมมีหนี้ อย่างที่เขาว่าคนเป็นหนี้เป็นทุกข์ที่สุดในโลก ผมสบายแล้วผมมีหนี้แล้ว”

พ่อผอง เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “อะไรก็ได้เอามาปลูก เอามาเลี้ยงตามกำลังของตนที่จะทำได้ ไม่นานก็มีผัก ผลไม้ ปู ปลา กุ้ง หอย ให้กินโดยไม่ต้องซื้อหาเหมือนแต่ก่อน เหลือกินได้แจกญาติมิตร สหาย ได้ขายมีเงินออมไม่มีหนี้ มีอาหารอุดมสมบูรณ์ มีความสุข ครอบครัวอบอุ่น ปลาบ่อดึงเลี้ยงหลายเลี้ยงพอกิน แจกพี่น้องเหลือก็ขาย ปลูกทุกอย่างที่กินได้ แล้วกินทุกอย่างที่ปลูกเขาต้องอุดรายจ่ายหมด อุดรื้อไว้แล้ว ที่นี้การใช้จ่ายในครอบครัวเราก็ต้องพอประมาณ”

พัฒนา พรหมสาขา กล่าวว่า “เราต้องมีความรับผิดชอบ อะไรที่ทำได้เองก็ไม่ต้องไปขอหรือใช้ก็ได้ และควรคิดว่าว่าการพึ่งตนเองไม่ใช่การที่จะหมกมุ่นอยู่กับตัวเอง อยู่ในโลกส่วนตัวมาก จนเกินไป ควรที่จะหาแนวคิดใหม่ ๆ อะไรใหม่ ๆ สิ่งที่ดีความมั่นคง นำมาใช้และปฏิบัติ”

พูน ดวงภักดี กล่าวว่า “ยากเหลือเกินกับการจูงใจและดึงดูดให้คนหันมาทำการเกษตรแบบผสมผสาน ยิ่งสมัยนี้เทคโนโลยีเข้ามาใหม่เยอะอยู่ในกลุ่มเกษตรต้นแบบมันก็เหนื่อยนะ แต่ใจเรารักในคนขยันมีเงินล้าน คนซื้อข้าวไม่มีสักบาทปลาที่เลี้ยงมันเกิดมาเพื่อเกื้อกูลเราอย่าไปคิดว่าเราขำมัน เราเลี้ยงเราก็ประหยัดรายจ่าย พอกินเราถือว่าปลาเป็นอาหารเราไง ดีกว่าฆ่าวัว ฆ่าควาย ทำอะไรเราก็ต้องทำให้พอได้กิน”

เพชร วิติสา กล่าวว่า “ทุกอย่างในชีวิตเราจะให้ลูกหลานปฏิบัติได้เหมือนเรา เรารู้สึกที่เราทำได้แล้วพึ่งตัวเองพึ่งพากันเองได้”

เพชร ศักดิ์ศรี กล่าวว่า “ผักถ้ามันเกิดเพลี้ยก็หมักใส่ตะไคร้ ผักสะเดา หนาม คุณ ใส่แล้วก็ได้ผลอยู่บ่อยเกิดเพลี้ย บ่อยมีหนอน มันก็ลดค่าใช้จ่ายได้ลง”

เพียบ มลิมาศย์ กล่าวว่า “การทำให้เป็นตัวอย่างให้เพื่อนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน”

ไพโรธูรย์ เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “เอ็ดเกษตรประณีต ปลูกทุกอย่างไว้ในสวน ให้เขาประหยัดรายจ่าย รายได้จะเข้ามาน้อยก็ข้างดีกว่าไม่ได้ เหลือน้อยก็ดีกว่าบ่เหลือ”

มณี มาระแสง กล่าวว่า “เกษตรประณีตปลูกได้หมดทุกอย่าง นับแต่ไม้ยืนต้นขึ้นไป มีหมา กะเทย พริก หนามแดง แตง ส่วนมากผมก็ปลูกต้นไม้ยืนต้นรอบนอก ตรงกลางมีสระ ปลูกข้าว ตะไคร้ ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก บ่อหลาย 6 อย่างก็พอ อย่างละ 9 ต้น มีกล้วย หนามม่วง พริก มะเขือ ตะไคร้ เราสามารถปรับชนิดมันได้ ไม้ยืนต้นเราปลูกรอบนอกไว้เป็นรั้ว สมุนไพรขึ้นเองบ่ได้ปลูก ปลูกพืช 3 ระดับ คือ ระดับหัวก็คือไต่ดิน เป็นพวกข้าว บนดินก็เป็นพวกผัก ระดับสูงขึ้นมาก็พวกเห็บ หนามม่วง ที่สูงขึ้นไปจะเป็นไม้ยืนต้น ไม้ยืนต้นเป็นบ้านนกชีวิต”

รัตน์ปราณี กรมไทยสงค์ กล่าวว่า “เอ็ดอยู่บนพื้นฐานของเจ้าของ บ่ต้องไปเบียดเบียนคนอื่น พึ่งตนเองและพึ่งพาตนเองได้”

เรืองทรัพย์ งอยจันทร์ศรี กล่าวว่า “เราสามารถช่วยเหลือตนเองและอยู่ในสังคมได้และไม่เบียดเบียนคนอื่น ๆ”

วงศ์ อันสุวรรณ กล่าวว่า “ปลูกต้นไม้ถ้าเขาเอาขี้วัว ขี้ควาย มาลงดินเขาก็จะอุดมสมบูรณ์ รากมันก็ออกไปไกล ดินก็บ่แตก เขาใช้ปุ๋ยคอกแทนปุ๋ยเคมี เขาก็บ่ต้องไปเสียเงินซื้อปุ๋ยเคมีมาใส่ เขาก็ลดค่าใช้จ่ายที่จำเป็นลงไป”

วนิดา เดชฤทธิ์ กล่าวว่า “เราต้องวางแผนชีวิตให้ดี ทำด้วยตัวเองก่อน ไม่พึ่งคนอื่นมากนัก”

วรารณ ชินน้อย กล่าวว่า “ปลูกผักกินเอง เลี้ยงปลากินเอง พอใจในสิ่งที่มี”

วอน ศิริพอง กล่าวว่า “ทำให้เรามีกินมีใช้ในครอบครัว”

วิจิต ประทุมภา กล่าวว่า “น้ำหมักชีวภาพเขาก็เอ็ดเอง ใส่กากน้ำตาล มีสูตรเร่งดอกเร่งผล สูตรกำจัดศัตรูพืช เราก็จะใช้วิธีการหมักเอากำจัดวัชพืช ถ้าเขาไปซื้อก็ราคาแพง ถ้าเขาเอ็ดเองมันก็ลดต้นทุนในครอบครัวมาเอ็ดตรงนี้เกินคุ้ม ครอบครัวอยู่บ้านพร้อมหน้าพร้อมตา ชีวิตมีความสุข ช่วยเกื้อกูลกันในครอบครัวเฮาค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนจากสารเคมีมาใช้ปุ๋ยที่ทำเอง หลักการคือ ลด ละ เลิกไปทีละนิด พอเอามาใช้แล้วผลที่ตามมา ข้าวก็ได้หลายปลอดภัยจากสารเคมี มีสุขภาพดีต้นทุนก็ลดลง”

ศักดิ์ชัย ทองดี กล่าวว่า “การพึ่งตนเองมีความหมายว่าเราพึ่งตนเองได้แล้วเพราะเรามีอยู่มีกินปลดหนี้ปลดสินได้แล้ว เราไม่ได้พึ่งของภายนอก เราก็พึ่งตนเองได้แล้ว”

ศุภย์ โคธอากาศ กล่าวว่า “จิ้งจี่ละเพิ่นว่าบ๊อดบ๊อยากมีทุกอย่าง มดแดงก็ได้กิน ปลาก็ได้กิน อยากรู้อากินผักก็ได้กิน หมากเผ็ด(พริก) หมากเขือ หมากแข้ง ข่า ตะไคร้ปลูกรอบสระ บั๊ตซื้อเขาได้ขายพร้อม นี่ละเกษตรพอเพียงแต่ก็เอ็นเกษตรยั่งยืน เอ็ดเกษตรผสมผสาน ปลูกทุกอย่างที่กินได้ ปลูกอยู่เห็นผสมผสานกัน ปลูกกินได้แล้วบ๊อดบ๊อยาน(กล้วย) ปลูกเลย ถ้าบ๊อดกินน้อยก็ได้กินหลายละ”

เศรษฐพงษ์ โมนาติ กล่าวว่า “เว้าถึงรายได้เขาก็ดี เก็บขายได้ตลอดปี เกษตรผสมผสานสามารถเลี้ยงครอบครัวได้ พื้นที่น้อย ๆ นี่เขาสามารถดูแลได้หลาย ผลผลิตมันก็หลายมันดูแลได้เต็มที่”พืชสวนครัวผมมีทุกอย่าง เฒ่าพ่อเพิ่นก็ปลูกไว้บ๊อดซื้อหยิ่งดอก เพราะว่าอยู่สวนเขาก็มีครบหมดแล้ว เขาปลูกไว้กินมันก็ช่วยลดค่าใช้จ่ายในบ้านเฮาลงไปน้า”

สง่า จันทรศิริ กล่าวว่า “วิถีชีวิตแมกเปลี่ยนไป สามารถส่งหลานเรียนได้ ความเป็นอยู่ในครอบครัวดีขึ้น มีอยู่มีกิน แล้วแมกก็มีหนี้”

สมควร เพียงงา กล่าวว่า “ทำให้ตนเองอยู่ได้อย่างไม่เดือดร้อน และไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน”

สมใจ พลพันธ์ กล่าวว่า “แต่ก็พอเป็นหนี้ หลังจากมาเอ็ดแนวนี้ก็เบาบางไปน้า ไกลจะหมดแล้ว ลดรายจ่ายหลาย หมากพริกหมากเขือเขาบ๊อดซื้อ สรุปแล้วการเอ็ดเกษตรพอเพียงนี้รายรับได้หลายกว่ารายจ่าย”

สมพงษ์ บาลไธสงค์ กล่าวว่า “ผมมีพื้นที่ทั้งหมด 5 ไร่ 1 งาน ที่ข้างบ้านหลังบ้านจะขุดสระไว้ประมาณ 1 ไร่ ปลูกต้นไม้ ต้นมะม่วงกับต้นยูคา ต้นยูคาใบมันตกลงไปในสระแล้วมันเน่า ผมคิดว่าจะปลูกต้นไม้อื่นทดแทนที่ผมตัดทิ้ง ข้างทุ่งนาจะทำคอกวัวใหม่เพราะแต่ก่อนผมทำติดกับบ้าน แต่ผมจะพาใหม่ให้ติดกับทุ่งนาเพราะปลูกหญ้าอยู่ กบก็มีอยู่ 4-5 ตัว ตัดไร่นาทำสวนผสมแต่ไม่ได้ปลูกหลายอย่าง กลับบ้านไปผมคิดว่าจะปลูกมะละกอใส่กับแตง ปลูกแตงใส่กับถั่ว เอาฟางลงแล้วเอาขี้วัวใส่แล้วรดด้วยน้ำหมัก ข้างสระน้ำจะตัดยูคาออกแล้วปลูกมะนาวแทน ผมจะทำสวนผสมก่อนผมจะปลูกมะเขือ แตง มะนาว พักทอง จะปลูกรวมกันหลาย ๆ อย่าง ในพื้นที่ 2 งาน”

สมพิศ ผงนาวัน กล่าวว่า “การคิดเอง มีจุดมุ่งหมาย ไม่ต้องรอความช่วยเหลือรัฐบาล ทำเท่าที่ตัวเองทำได้ อย่าทำเกินตัว”

สมมาศ วรณนา กล่าวว่า “หลังจากมาเอ็ดเกษตรพอเพียง พอเขาได้เอ็ดแล้วต้นไม้มันก็สดชื่น ทำให้มีชีวิตชีวา ทำให้ได้หลาย ๆ อย่าง ความร่มรื่น ส่วนมากที่ปลูกก็จะเป็นไม้สะเดา ยางนา มีต้น

อะไรก็เอาไปปลูก ปลูกหลายอย่าง ทุกวันนี้ก็พอใจในสิ่งที่ตัวเองทำ เราทำได้พอใจแล้วก็ภูมิใจ ส่วนมากที่ปลูกก็แจกพี่แจกน้อง เหลือแจกก็ขายพอขายได้อยู่ พอได้กินในครอบครัวขายได้นิดหน่อย”

สมศรี บุตตานันท์ กล่าวว่า “การพึ่งตนเองเป็นสิ่งที่ดี มีคุณธรรมประจำใจไม่โลภ โกรธ หลง”

สมสมัย วิดีสา กล่าวว่า “เราสามารถปลูกพืชทุกชนิดที่เราทานได้ โดยไม่ได้ขอคนอื่นหรือซื้อ”

สอน คำเหลือง กล่าวว่า “ทางสายกลางเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ปีกใหญ่(แก่นหลัก)คือเอาปลดหนี้ปลดสิน ที่แรกเอาไปลดซะก่อน ค่อยลด ลดไปลดมาเขาก็ปลดเลย”

สัน สีพี กล่าวว่า “ความเข้าใจกันพึ่งพากันเอง ไม่เอาไรต์เอาเปรียบซึ่งกันและกัน”

สายทอง เกสกุล กล่าวว่า “ต้นไม้มันก็โตทุกวัน ๆ นี่คือนิสัยที่ภูมิใจมากที่สุดต้นไม้มันก็ค่อย ๆ โต เราก็ได้มีต้นไม้เหลือไว้ให้ลูกหลาน มันเป็นมรดก เราอยากกินอะไรเราก็ได้กิน ในสวนของเรามีทุกอย่าง มีพืชผัก สมุนไพร มีปลา เราต้องการกินเวลาได้ก็ได้ มีอาหารครบ เราปลูกพืชต้องให้มี 4 ระดับ ระดับสูง พวกมะพร้าว หมาก ลงมาก็มะนาว ลงมาก็พวกกินใบ ลงมาก็ข้าว ขิง พวกไต่ดิน หลุมหนึ่ง 4 มุม เราจะลงไม้ยืนต้น ไม้ผล กินใบ แล้วก็พืชผักสวนครัว เขาเรียกเกษตรประณีต 1 เมตร ตอนนี้ปราชญ์เขากำลังทำ”

สำเรียง สุขแสง กล่าวว่า “ใช้กำลังสมองความคิดของเราเป็นหลัก โดยพึ่งตนเองให้มากที่สุด เช่น การปลูกพืชเราใช้เวลาและความคิดกำลังของเราเป็นส่วนใหญ่”

สุเทพ เกิดศักดิ์ ณ แวงน้อย กล่าวว่า “เป็นสิ่งที่ดีในการพึ่งพากันเอง เป็นการแบ่งปัน พึ่งพาอาศัยกันของสังคมมนุษย์เรา”

สุพงษ์ ธารธรรม กล่าวว่า “มีความสุข มาปลูกสิ่งปลูกของแล้วมีความสุข ต้นเข้าขึ้นมาได้ เบ่งกิ่งของของเฮา ครอบครัวมีความสุข ลูกเต้าก็ไปได้ปากยาก(พูดยาก) ครอบครัวอบอุ่น ยามมีแล้งมากินข้าวห่อพว ต้นเข้ามากินข้าวนำกัน ลูกกลับมาแต่โรงเรียนมาช่วยงานพ่อแม่ บ่ได้ไปหาเล่น หมองอื่นก็มีความสุขละ”

สุพรรณิ จอยจันทร์ศรี กล่าวว่า “ทำกินใช้ในครัวเรือน คิดเองทำเอง พัฒนาตนเอง”

สุวลี ภาษี กล่าวว่า “เกษตรพอเพียงก็คือเขาต้องประมาณเจ้าของให้ได้ก่อน เอ็ดขำนี้(เท่านี้) เขาอยู่ได้บ่ อยู่ได้นี้หมายถึงเขาอยู่แบบผาสุก บ่มีหนี้สิน มีเงินใช้จ่ายบ่ขาดตกบกพร่อง มีอยู่มีกินโดยสมบูรณ์ บ่อดอยากบ่ขัดสน แล้วเขาก็สามารถแจกจ่ายอาหารการกินสู่ผู้อื่นได้นำว่าแจก บ่ว่าขาย เขาสามารถกระจายออกไปความยั่งยืนของชีวิตเกษตรกรคือการปลูกต้นไม้ยืนต้น ชีวิตเกษตรตอนนี้ก็คล้ายกับนักบวชคือ ถ้าเขาปรับสัมมาทิฐิได้ ถ้าเขาเห็นถูกก็ถือถูก เห็นผิดก็คือผิดไปเลย ชีวิตดำเนินไปเอามาคิดว่าชีวิตเกษตรกรเอ็ดจั่งได้จั่งจะบ่ต้องมาตกแดด เอ็ดจั่งได้จะบ่ต้องมาเริ่มต้นใหม่ให้มันนับ 1 2 3 4 5 แต่ให้มันยั่งยืนไปชั่วลูกชั่วหลานเป็นเกษตรผสมผสานแต่ว่าลองวิเคราะห์เจาะลึกด้วยประสบการณ์ เจาะลึกความคิด การได้เห็นงาน การพูดคุยกัน คำว่าเกษตรประณีตหมายถึง เหมือนเอาอะไรหลาย ๆ อย่างมาจัดการมาวางแผนให้อยู่รวม ๆ กัน โดยบริหารจัดการกลุ่มเดียวกัน เช่น หลุมหนึ่งทำให้ได้กิน วางแผนให้ได้กินผักในระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว”

ไสว พากุดแร่ กล่าวว่า “แต่ก่อนผักเส้นหนึ่งก็ซื้อเขา พริกหน่วยหนึ่งก็ซื้อเขา บักหุ่งหน่วยหนึ่งก็ซื้อเขา แต่ว่าทุกวันนี้มันก็ผิดแต่ก่อนแต่เก่าหลาย สมมุติว่าเก็บผักแน่ ก็วิ่งเข้าสวนบ่ได้เข้าตลาดไปเก็บเขาก็ได้ผักหลากหลายออกมา รายจ่ายก็ลดลง”

หนูพลอย จุมเกต กล่าวว่า “การพึ่งตนเองได้ จะต้องมียูมิกินมิใช้”

อรพันธ์ งอยจันทร์ศรี กล่าวว่า “รู้จักคิดวิเคราะห์ ศึกษาด้วยตนเองและแลกเปลี่ยนหาประสบการณ์ ออมน้ำในดินในที่ของเรา ปลุกอย่างละนิดละน้อย”

อ่อนสา พรรณรัตน์ กล่าวว่า “ที่นาเป็นที่เอียง ที่ลาดก็ปลูกข้าว ขยับขึ้นมาหน่อยก็ขุดบ่อ เลี้ยงปลา สูงขึ้นมาก็ทำสวน ปลูกหมากม่วง หมากนาว ผักกาด หอม ปลูกพอได้กิน ในบ่อก็เลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ บ่มีหลายถ้ามีหลายมันล้นมือ ค่อย ๆ ปลุกไม่ยั้งต้น ไม่ยาง ประดู่”

อารักษ์ ภาชี กล่าวว่า “สิ่งที่เห็นชัดที่สุดคืออนาคต เขาต้องสามารถให้คนอื่นตอบแทนเขาได้ ว่าอนาคตลูกผมจะเป็นจ้ังได้ คือจ้ังเขาปลูกต้นไม้ปลูกไว้ให้ลูก ก็คือผลข้างหน้าคืออนาคตลูก ต่อไปลูกผมมาสืบทอดต่อจากผม ก็บ่ต้องเฮ็ดหยั่งหลายแค่อนุรักษ์ไว้ซื้อบ่ต้องมาเริ่มต้นใหม่ บ่ต้องไปตากแดด ความยั่งยืนคือเป้าหมายของเขา”

อำนวย ศรีคล้าย กล่าวว่า “ในเมื่อลดค่าใช้จ่ายได้แล้ว สุขภาพเขาก็ดีขึ้น บ่ค่อยมีโรคประจำตัว นี่ละคือผลที่ว่าหลักเลี้ยงสารเคมีมาใช้ปุ๋ยชีวภาพ ค่าใช้จ่ายมันก็ลดลง จากที่ใช้ปุ๋ยเคมีหมดปีละ 20,000 บาท มาใช้ปุ๋ยชีวภาพก็เหลือปีละ 10,000 บาท มันก็ลดค่าใช้จ่าย ความแตกต่างคือลดค่าใช้จ่ายครัวเรือนด้านเกี่ยวกับอาหาร ด้านสุขภาพเขาดีขึ้น เขาปลูกต้นไม้ก็ลดภาวะโลกร้อน”

อุดม ทิขาว กล่าวว่า “เราต้องจัดการเวลาให้ตัวเองเพื่อเป็นประโยชน์ของเรา ที่ใช้กินอยู่ทุก วัน เราต้องมาปลูกในพื้นที่ของเรา โดยไม่ต้องไปซื้อคนอื่น ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก”

อุทัย จำยก กล่าวว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างที่เราพอหาได้ ทำได้ เราต้องหาเองทำเอง ไม่ต้องพึ่งคนอื่นจ้ังคนอื่นเลย”

อุบล เกิดศักดิ์ ณ แวงน้อย กล่าวว่า “ให้เราอยู่แบบพอเพียง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ในการดำรงชีวิตเราต้องทำให้ชีวิตของเราพอเพียง อย่าหวังแต่พึ่งผู้อื่นอย่างเดียว เพื่อการอยู่รอดของตนเอง”

สุรัตน์ วัลย์วัลย์ กล่าวว่า “การที่เราภาคึกให้มีการรวมกลุ่มกัน ให้มีงานทำตลอดปี มีความมั่นคงขึ้นไป เมื่อมีการรวมกลุ่มกันขึ้นจะทำสิ่งใดก็จะสำเร็จง่ายขึ้น”

เอ็ด เถียดโรสง กล่าวว่า “ที่พอเฮ็ดตรงนี้นันก็พอเพียงอยู่ พอได้อยู่ได้กิน พอเพียงในความพอใจของเขา บ่ได้ซื้อเขากิน พอได้กินเจ้าของ บ่ได้เป็นหนี้เขา เดียวนี้ก็หมดหนี้หมดสินแล้ว”

จากการสนทนากลุ่ม ณ แปลงเกษตรพอสุกุล แก้วเลื่อน (กลุ่มที่ 13) สรุปได้ว่า เรื่องกระบวนการจัดกิจกรรม ถือว่าเสริมทักษะขั้นแรกของวิทยากรกระบวนการ การใช้สื่อประกอบ ถือว่าเป็นการพัฒนาทักษะอย่างไม่เป็นทางการ ควรมีการพัฒนาเพิ่มเติมอีก โดยเฉพาะต้นแบบที่เป็นทีมประเมินและทีมวิทยากร แคว่อยากให้เรารู้จักวิธีการวางแผนชีวิต วิธีร่วมกันคิด อยากให้รู้จักการช่วยกันแก้ปัญหา

จากการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พอผาย สร้อยสระกลาง (กลุ่มที่ 16) สรุปได้ว่า การทำเกษตร ประณีตเหมือนมีเงินออมอยู่ในธนาคาร ฝากผักบุง 22 วันก็ถอน ถั่วฝักยาว 45 วันก็ถอน ฝากผักกาดขาว 50 ก็ถอน โดยไม่ต้องเอาเงินมาเป็นตัวตั้งไม่ต้องเสียเงินเสียเวลาไปธนาคาร ไม่ต้องไปเข้าคิวกดบัตรคิว ไม่ต้องไปนั่งเขียนนั่งพิมพ์ ยางนาปลูกวันละต้นสองต้น 20-30 ปี ให้ลูกให้หลานไปเบิกเอาไม่ต้องลงทุนสักบาท และยังได้มีโอกาสฝังรากแก้วให้ลูกให้หลานสืบสานต่ออย่างน้อย ๆ สิ่งไหนที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ก็อยากให้นำสิ่งดี ๆ ไปเหมือนได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้

จากข้อมูลการสนทนากลุ่มเครือข่ายพ่อชาลี มาระแสง (กลุ่มที่ 8) สรุปได้ว่า การทำเกษตรพอเพียงทำไปเราเองก็ได้กิน อย่างน้อย ๆ ก็ไม่ต้องไปซื้อคนอื่นเขา ทำเกษตรพอเพียงแล้วกินไม่หมดได้แลกเปลี่ยนกัน ไม่มีรายจ่าย มีบำเหน็จบำนาญ ครอบครัวอบอุ่น

จากข้อมูลการสนทนากลุ่มเครือข่ายพ่อทัศน์ กระยอม (กลุ่มที่ 3) สรุปได้ว่า เกษตรประณีต คือ การปลูกทุกอย่างที่เรากิน เรามีเนื้อที่น้อยก็ปลูกลittle เพื่อให้เราลดรายจ่ายที่เกิดขึ้นได้ให้มากที่สุด แนวคิดหลักของเราคือไม่ทะเยอทะยาน ไม่ขี้เกียจไม่เกียจคร้าน เราต้องขยันอยู่ในศีลในธรรม อยู่แบบธรรมชาติ อยู่แบบเกื้อกูลกันไป ไม่โลภเอาของคนอื่น พอใจในสิ่งที่ตัวเองทำได้ ทำเท่าที่แรงตัวเองทำได้ ไม่ต้องจ้างคนอื่นมาทำ ให้เราทำแล้วไม่เป็นหนี้เป็นสิน ไม่ก่อหนี้สิน

จากข้อมูลการสนทนากลุ่มเครือข่ายพ่อผอง เกตพิบูลย์ (กลุ่มที่ 1) สรุปได้ว่า การทำเกษตรพอเพียงเรามีแค่ไหนเราก็ทำแค่นั้น มีอะไรก็ปลูกอย่างนั้น ปลูกสิ่งที่เรากินได้ขายได้ ทำพอประมาณไม่ต้องทำเกินตัวเอง มีการวางแผนก่อนทำ คิดก่อนว่าจะทำอะไรถึงจะทำให้ตนเองอยู่รอดได้

ยุทธศาสตร์หลัก ในการสร้างครอบครัวและชุมชนเป็นสุขของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน เพราะต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายได้ช่วยให้เศรษฐกิจของเกษตรกรดีขึ้น เพราะทำให้รายจ่ายลดลง หนี้สินค่อย ๆ ลดลง รายได้ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น เงินออมค่อย ๆ มากขึ้น ระยะเวลามีธนาคารต้นไม้เป็นบำนาญชีวิต ช่วยให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น เพราะมีความร่มรื่น มีใบไม้ ดอกไม้ กิ่งก้านสาขาร่วงหล่นลงมาทับถมกับชั้นทำให้ดินดีขึ้น มีระบบนิเวศดีขึ้นทำให้ไม่ต้องใช้สารเคมีฆ่าแมลง ทำให้วิถีชีวิตดีขึ้น เพราะพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้ ผู้คนอยู่ได้พลอยทำให้ครอบครัวอบอุ่น และชุมชนเข้มแข็งอยู่เย็นเป็นสุข ดังนั้น เครือข่ายได้สนับสนุนปราชญ์ชาวบ้าน คนค้าคนคูณ และต้นแบบเกษตรกรทำการพัฒนาและวิจัยการเพาะกล้าไม้ยืนต้นคนละ 1 ชนิด เพื่อนำมาปลูก มาแลกกัน มาแจกกัน แล้วนำไปปลูกหรือขายในราคาไม่แพงกลายเป็นสินค้าประจำศูนย์แก่ผู้สนใจ ทั้งนี้เกษตรกรผสมผสานต้องปลูกหลาย ๆ อย่างรวมกัน ยึดหลักในการทำอยู่ทำกิน ไม่ได้ซื้อกิน ลดรายจ่าย ลดต้นทุนการผลิต พร้อมทั้งปลูกต้นไม้ค่อย ๆ ขยายไปจนเต็มพื้นที่ของตนเอง ปลูกพืชทั้งระยะสั้นและระยะยาว ครอบครัวมีอยู่มีกิน มีเหลือกินเพื่อที่จะได้แจก เหลือจากแจกก็นำไปขายได้ มีเงิน มีเพื่อน ชาวบ้านทำเกษตรทฤษฎีใหม่สู่เศรษฐกิจพอเพียงและร่วมกันส่งเสริมคนในหมู่บ้าน เพาะกล้าไม้สร้างบ้าน จนมีสมาชิกร้อยละ 40 ของหลังคาเรือนในหมู่บ้าน เข้าร่วมกิจกรรม และสามารถนำไปพัฒนาทั้งในและนอกชุมชนของตนเองได้ (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2554, หน้า 29-31)

ตัวอย่างแห่งความสำเร็จอย่าง คำมี มุ่งคุณ ต้นแบบเกษตรศูนย์เรียนรู้พ่อจันทร์ที่ ประทุมภาเป็นคนใฝ่รู้แต่ฐานะครอบครัวขัดสน การได้มีโอกาสเรียนรู้วิถีเกษตรผสมผสานจากเครือข่ายปราชญ์และพหุภาคีภาคอีสาน ด้วยความเป็นคนช่างคิดวิเคราะห์ และถอดบทเรียนทำให้พ่อคำมีติดใจอย่างมากกับสังคมแบบพอเพียง ไปเจอแล้วไม่คิดอยากรวย อยากทำแบบพออยู่พอกิน คิดว่าถ้าไม่ซื้อ เงินก็คงเหลือ และเมื่อได้เข้าอบรมมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นประจำอย่างต่อเนื่อง ในเวทีสัญจรไปตามพื้นที่เกษตรผสมผสานหลักการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง บนหลักการแห่งดุลยภาพและสันติสุข จึงเป็นต้นแบบเกษตรที่เด่นในเรื่องการรื้อฟื้นคุณภาพดินด้วยวิถีธรรมชาติ (คำคุณ, 2554, หน้า 25-27)

นอกจากนี้ โครงการพัฒนาเพื่อความอยู่รอดของเด็ก เน้นการรวมกลุ่ม เสริมสร้างกระบวนการการเรียนรู้ โดยการพูดคุยของสมาชิกกลุ่มอย่างต่อเนื่อง ศึกษาดูงานเข้าใจเรื่องของการพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเอง เรียนรู้ประโยชน์ของความหลากหลายทางชีวภาพ ความคิดได้

เปลี่ยนแปลงไปมาก ปันดินจนได้บ่อน้ำ เพื่อเลี้ยงปลา ปลุกพืช ผัก ผลไม้ ทุกชนิด และกินทุกชนิดที่ปลูกจนเต็มพื้นที่ที่มีอยู่ มีผลผลิตกินจนมีเหลือแจกญาติสนิทมิตรสหายและขายให้ตลาด รายจ่ายไม่มีรายรับค่อย ๆ เพิ่มขึ้นจากการขายปลา ไก่ หมู วัว ผัก และผลไม้ มีบ้านอายุชีวิตทั้งเงินออมที่สะสมในออมทรัพย์ของหมู่บ้าน และต้นไม้ใหญ่ทั้งไม้ผลและไม่ใช้สอยที่ปลูกไว้หลายพันต้น สิ่งแวดล้อมรอบตัวความอุดมสมบูรณ์ของดินดีขึ้น เพราะใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสด ปลูกต้นไม้ใหญ่หลากหลายชนิด ก่อให้เกิดความรักระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มีความสุขและแข็งแรงไม่เจ็บป่วยบ่อย ทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2553, หน้า 34) ซึ่งพลเมืองและเยาวชนจิตอาสา เรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านและศูนย์เรียนรู้ภาคีเชิงยุทธศาสตร์ช่วยกันค้นหาพลเมือง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สามารถช่วยให้รายจ่ายลดลง เพิ่มการออม ลดหนี้สิน และรายได้ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น ด้านสิ่งแวดล้อมทำให้ดินดำ น้ำชุ่ม ป่าอุดมสมบูรณ์ ปลอดภัยจากขยะจากสารเคมีฆ่าหญ้า สารเคมีฆ่าแมลงสามารถดับทุกข์สร้างสุขด้านสังคม โดยช่วยให้สมาชิกคนในครอบครัวกลับมาอยู่ด้วยกัน สร้างสุขให้วิถีชีวิตมีอยู่มีกิน เหลือกินได้แจก เหลือแจกได้ขาย มีอยู่มีกิน มีเพื่อน มีเงิน มีสุขภาพดีทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา การเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง การศึกษาดูงาน พร้อมทั้งนำข้อมูลเผยแพร่ทางสื่อต่าง ๆ ทั้งวารสารจดหมายข่าว วิทยุชุมชน เพื่อให้เป็นกระบวนการจิตอาสาที่ไม่ทอดทิ้งกัน ขยายตัวและรับรู้กันอย่างกว้างขวาง (คำคุณ, 2553, หน้า 44-45) ส่งผลให้ทุกคนทุกครอบครัวได้ยึดหลักการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการรู้จักความพอดี พอประมาณ ตามศักยภาพ ไม่โลภมาก ใช้เหตุและผลในการใช้เงินและใช้เวลาทำให้มีเงินเหลือและมีเวลาเหลือ สังคมคุณงามความดี ช่วยให้ชีวิตมีความพอเพียง สามารถปฏิบัติธรรมจนมีธรรมะในจิตใจเป็นเครื่องนำทางในการดำเนินชีวิต มีคุณภาพ มีจริยธรรม ตามหลักคำสอนของผู้ทรงศีล ช่วยให้เกิดละเลิก อบายมุขและสารเคมีในการผลิตที่จะทำลายตนเอง ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม ยังผลให้ครอบครัวอบอุ่นเข้าใจซึ่งกันและกัน เคารพความคิดเห็นของกันและกัน ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ร่วมกันคิด ช่วยกันทำ จนเกิดปรากฏการณ์ได้คิดจนคิดได้ ซึ่งเมื่อวันนั้นมาถึงทุกครอบครัวในชุมชนจะสามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้ มีทุนอุดมสมบูรณ์ทั้งทุนทางธรรมชาติ ดินที่อุดมสมบูรณ์ น้ำดี สัตว์ และต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย แก้ปัญหาทุกเรื่องได้ ทำให้คนในชุมชนไม่ขัดแย้ง ไม่ทะเลาะวิวาทกันเอง ช่วยกันสร้างและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ให้ไม่มีมลภาวะแต่มีความหลากหลายทางชีวภาพ อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม ช่วยเหลือเด็ก สตรี คนชรา และผู้ด้อยโอกาส เป็นครอบครัวที่อบอุ่น สังคมที่เข้มแข็งปลอดภัย อบายมุข มีความสงบสุขทั้งในครอบครัว ในชุมชน และสังคมตลอดไป (คำคุณ, 2552ข, หน้า 9-10)

หลังจากคิดพึ่งตนเอง พอผายและครอบครัวพบว่าเกิดความเปลี่ยนแปลงมากมาย เศรษฐกิจดีขึ้นรายจ่ายลดลง รายรับเพิ่มขึ้นจากบ้านอายุชีวิตที่สร้างไว้ ทั้งพืชและสัตว์มีเหลือกิน เหลือแจก และมีเหลือขาย เป็นรายได้เข้าครอบครัวอย่างต่อเนื่อง สิ่งแวดล้อมดีขึ้นมีการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด สุขภาพดีขึ้นกินได้ นอนหลับ ไม่มีหนี้ มีสมุนไพรเป็นทั้งอาหารและยา ปัญหาดินขึ้น โดยสามารถคิดจนรู้ เท่าทันเรียนรู้ทุกวัน จนพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองได้ (คำคุณ, 2551ค, หน้า 33) อีกทั้งจากผลการทำงานดับทุกข์สร้างสุขของชาวบ้านอำเภออุบลรัตน์และชาวอีสาน ด้วยการจัดกระบวนการให้ได้คิดจนคิดได้ พัฒนากิจกรรมให้ทำจนทำเป็น จากง่ายไปหายาก จากเล็กไปหาใหญ่ การปลูกทุกอย่างกิน กินทุกอย่างที่ปลูก ลดรายจ่ายให้ครอบครัว พัฒนาร่างกายและจิตใจให้แข็งแรง

สร้างครอบครัวที่อบอุ่น สร้างชุมชนที่เข้มแข็ง สร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี สร้างความภาคภูมิใจและอิสรภาพที่จะคิดดีทำดี พร้อมทั้งสร้างความสามารถในการอยู่ร่วมกันทั้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ก, หน้า 46) โดยเริ่มจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทดลองทำในพื้นที่เล็ก ๆ เกษตรประณีต 1 ไร่ จึงเป็นคำตอบสำหรับคนที่ไม่มีที่ดิน แรงงานน้อยและเงินน้อย เปรียบเทียบกับอดีตที่ทำอย่างเดียว มีแต่จ่ายกับจ่าย ขายข้าวก็ไม่ได้ราคา ได้เงินมาก็ไม่พอกินอด ๆ อายาก ๆ เหลือแต่หนี้ พอตันแบบเกษตรไปอบรมและได้ไปเรียนรู้กลับมาทำเกษตรประณีต 1 ไร่ กลับมาปลูกผัก ผลไม้ สมุนไพร เลี้ยงสัตว์ ปลูกทุกอย่างที่กิน เหลือกินแจก เหลือแจกขาย ทำให้ไม่มีรายจ่าย มีเงินใช้หนี้ และมีเงินออม และที่สำคัญคือมีเพื่อนแถมพอทำถูกทางเศรษฐกิจ สังคมสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตที่ดีหมด (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก, หน้า 20-21)

การเป็นคนดี มีคุณธรรมนำชีวิต มีศีลธรรมประจำใจ เป็นแบบอย่างที่ดีมีความรับผิดชอบตรงต่อเวลา มีจิตอาสา มีน้ำใจ มีการพัฒนาตนเองตลอดเวลา มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีมองโลกในแง่ดี ยิ้มแย้มเบิกบาน ใจกว้าง ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น ในขณะเดียวกันต้องมีความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่ติดอบายมุข มีการบริหารจัดการดี แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน หนักแน่น ใฝ่เรียนรู้มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจ คนในครอบครัวให้การสนับสนุน เป็นผู้นำของครอบครัว และแบบอย่างที่ดีของคนในชุมชน สร้างความสามัคคีและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้ ให้คนในชุมชนเกิดความรัก ศรัทธา เชื่อถือและยอมรับ มาร่วมมือส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านต่าง ๆ ร่วมกันฟื้นฟูและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ร่วมกันอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมเป็นประเพณี และวิถีชีวิตที่ดีงามในทุกด้าน (คำคุณ, 2551ค, หน้า 9)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือบนทางสายกลาง มีทั้งหมด 10 ตัวชี้วัด ซึ่งเรียงลำดับตามความสำคัญได้ ดังนี้ ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด ไม่สร้างหนี้ ครอบครัวอบอุ่น ทำเกษตรผสมผสาน ลดรายจ่าย พึ่งตนเองและพึ่งพากัน เป็นแบบอย่างที่ดี มีงานทำตลอดปี มีความพอเพียง และวางแผนชีวิต

2. ตัวชี้วัดความสำเร็จตามคุณลักษณะความพอเพียง

ความพอเพียง ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ต่อผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายในและภายนอก ซึ่งตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะความพอเพียง มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ตัวชี้วัดความสำเร็จตามคุณลักษณะความพอประมาณ

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ ซึ่งตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือบนพื้นฐานความพอประมาณ สรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 4.2 ตัวชี้วัดความสำเร็จตามคุณลักษณะความพอประมาณ

ที่	ตัวชี้วัดความสำเร็จตามคุณลักษณะความพอประมาณ	คะแนน	ร้อยละ
-----	---	-------	--------

1	วางแผนการใช้พื้นที่	70	23.97
2	พึ่งตนเองและพึ่งพากัน	43	14.73
3	สร้างแหล่งน้ำ	36	12.33
4	อาหารปลอดภัย	35	11.99
5	ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด	20	6.85
6	มีที่ดินทำกินของตนเอง	20	6.85
7	ครอบครัวอบอุ่น	14	4.79
8	มีลูกหลานสืบทอด	14	4.79
9	ไม่สร้างหนี้	13	4.45
10	ใช้แรงงานตนเอง	9	3.08
11	ใช้ปุ๋ยอินทรีย์	8	2.74
12	อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม	4	1.37
13	มีกัลยาณมิตร	3	1.03
14	สิ่งแวดล้อมดี	3	1.03
รวม		292	100.00

จากตารางที่ 4.2 พบว่า ตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะความพอประมาณ มีทั้งหมด 14 ตัวชี้วัด และตัวชี้วัดที่สำคัญที่สุด 3 ลำดับแรก ประกอบด้วย วางแผนการใช้พื้นที่ พึ่งตนเองและพึ่งพากัน และสร้างแหล่งน้ำ คิดเป็นร้อยละ 23.97, 14.73 และ 12.33 ตามลำดับ

กองเหรียญ น้อยผาง กล่าวว่า “มีที่ดินทำกินของตัวเองทำให้มีอยู่มีกิน มีของกินปลูกเอง”

คำนิง เจริญศิริ กล่าวว่า “ต้องวางแผนการใช้พื้นที่ก่อน สมมุติว่าอยากจะทำแบบ แบบสวยงาม แบบประณีตคือการทำให้มันดี ทำให้มันงาม ทำให้มันดีอย่างประณีตละเอียดลออ ถ้าทำได้ ประณีตมันจะสุดยอดมากเลยทุกคนปลูก ทั้งผัก ก็ต้องวางแผนว่าเราอยากมีทางเดินตรงไหน ข้างบน ผักลอยฟ้าข้างล่างลงกล้วย พืชมันมีหลายระดับเราก็กว้างแผนว่าพืชต้นนี้อายุขนาดไหนโตเท่าไรด้วย เราต้องรู้จักพืชระยะสั้นระยะยาวขนาดไหนแล้วกินอาหารแบบไหน เรื่องน้ำบางต้นมันชอบน้ำมากบางต้นชอบน้ำน้อยแล้วก็เวลาต้นเข้ามาก็มารด เวลาที่เราไปปรับจ้างในชุมชนก็ทำไป เข้ามาก็ทำทดลองทำไปทำมาจนในที่สุด เราก็แทบไม่ต้องไปปรับจ้างเลย”

จิต ทอธรรมย์ กล่าวว่า “พึ่งตนเอง ทำสิ่งใด ๆ ก็ตาม ใช้กำลังตนเอง ใช้ความคิดของตนเอง พัฒนาสิ่งที่เราต้องการจะสร้างให้ดีขึ้น โดยเราไม่ต้องจ้างให้มาก”

ตา พระจันทร์ กล่าวว่า “การพึ่งพากันเอง ทำให้มีเพื่อน มีพี่น้องเต็มบ้าน มีครอบครัวอบอุ่น มีลูกหลานสืบทอด”

ทวี สะเทินรัมย์ กล่าวว่า “ที่พอสะสมไว้ก็ได้หลายแนวอยู่มี สเลสพังพอน ปลาหมอ หนุ่ย หนวดแมว หลาย ๆ แนวอยู่ ถ้ามีคนมาเบ่งงานอาศัยว่าผู้ใดสนใจพอก็จะแจกเขาไป ให้เขาไปช่วยกัน ขยายผลสมุนไพรพวกนี้หายากมันจะหมดไป ถ้าเขาไปช่วยกันอนุรักษ์ เดียวนี้ชาวต่างชาติเขาไปจดทะเบียนเป็นลิขสิทธิ์เขาหมด เห็นบ่ข้าวมะลิถ้าเขาไปต่อสู้นี้ก็เกือบตกเป็นของชาวต่างชาติไปแล้วที่เขา

เฮ็ดตรงนี้ไว้ มันเป็นการวิ่งผลัดชีวิต ยื่นต่อให้ลูกหลานเล่นต่อได้ ที่ได้ปลูกต้นไม้ได้เฮ็ดเกษตรได้เฮ็ดไว้ให้ลูก ลูกมีอยู่มีกิน มันมีความสุขก่อนตาย”

ทานทิพย์ พ่อบำรุง กล่าวว่า “เราอยู่ได้ด้วยตนเอง โดยการพึ่งพาอาศัยร่วมกันกับสิ่งรอบตัว”

ชนพล ทิมธนสาร กล่าวว่า “ไว้เพื่อลูกเพื่อหลานดอก ตายไปแล้วก็ไปได้เอาไปนำดอก ผมก็สอนให้หลานผมขายผักน้ำ ที่แรกก็อาย พอผมแนะนำวิธีการไป พอเขาขายได้เงิน ผมก็ให้เขาเก็บเงินไว้เลย ต่อมาเขาก็ชิน ขายได้เงินแล้วก็หมั่น (ขยัน)”

ธิดาพร สามขุนทด กล่าวว่า “ถ้าเรามีการพึ่งตนเองแล้ว เราก็จะภูมิใจในการที่เราได้ทำทุกอย่างที่เราได้ตั้งใจทุกประการ”

นอ แวงวรรณ กล่าวว่า “เราจะได้รับประโยชน์ตลอดเวลา โดยไม่ต้องรอวันเวลา”

นิตยา สัพโส กล่าวว่า “แม่มาเฮ็ดตรงนี้ ลูกชายแม่ก็บ่อยากไปทำงานข้างนอกบ้านแล้ว อยากมาเฮ็ดนำแม่ อยากอยู่บ้าน อยากไปปลูกต้นไม้ แต่ก็ลูกชายแม่เฮ็ดงานอยู่หัวหิน แต่ก็อยากกลับคืนมาเฮ็ดเกษตรแล้ว”

บุญเรือง ช่วยนา กล่าวว่า “ทำให้เหมาะสมกับกำลังกาย กำลังความสามารถของเรา”

บุญหลาย คำเงิน กล่าวว่า “ทำให้เรามีกินมีใช้ในครัวเรือนไม่อดอยาก”

บุษรินทร์ งอยจันทร์ศรี กล่าวว่า “ทำให้เรามีกินมีใช้ในครอบครัว ไม่ขาดแคลน”

ประมวล ชำกรม กล่าวว่า “พึ่งตนเอง ทำทุกอย่างเองก่อน ทำจนสุดความสามารถ”

ประนอม อุสาหะพันธ์ กล่าวว่า “อย่างพวกต้นไม้ ถ้าเราไม่ทำลาย มันก็ไม่ตายนะ ลดโลกร้อน ช่วงเดือนเมษายน ก็เข้าไปหลบใต้ร่มไม้ ไม่ใช่แอร์นะ เป็นแอร์ธรรมชาติ ผมเดินไปไหนไม่ได้กางร่ม ชีวิตจะยั่งยืน ต้นไม้จะดูแลเราสารพัด มันจะป้องกันคนไว้”

ปัญวลัย รัชนี กล่าวว่า “พอเพียงก็คือพออยู่พอกิน บ่ได้มีหนี้มีสิน บ่ได้ไปเบียดเบียนคนอื่น”

ปาน ทองแพง กล่าวว่า “เฮามักอืหยั่งเฮาก็ปลูกอง มาเฮ็ดแล้วมันก็ขึ้นน้ำไปทุกอย่าง มีหม่องอยู่หม่องกิน (ที่อยู่กิน) ไปไฮ้ไปนาถ้าเหมื่อยเฮาก็เขา(หยุด) จิตใจเฮาก็ดีขึ้น บ่ไข้บ่ป่วย ในครอบครัวเฮาก็มีความสุข บ่ได้ทะเลาะเบาะแว้งกัน มันก็ดีไปอย่าง”

โป๊ะ โฉมโธสง กล่าวว่า “ทำเกษตรพอเพียง เราต้องทำจากเล็กไปหาใหญ่ เราต้องค่อย ๆ ทำ ค่อยเป็นค่อยไป เราจะมาทำใหญ่เลยไม่ได้ ต้องทำแบบไม่จ้างคน เราทำส่วนตัว เราก็กินของเราไปเรื่อย ๆ มันก็ได้เอง ปลูกวันละต้น เดือนหนึ่ง 30 วัน ก็ 30 ต้น ถ้าปีหนึ่ง 365 วัน ก็ได้ 365 ต้น เราทำทุกวัน เราเหนื่อยเราก็กิน เราทำของเราเองไม่ต้องให้ใครมาบังคับ ส่วนมากที่พ่อทำก็ทำตอนเช้ากับตอนเย็น เพราะตอนกลางวันมันทำไม่ได้มันร้อน”

พงษ์ศักดิ์ สุไชยสงค์ กล่าวว่า “เป็นการบริหารจัดการพื้นที่ของตนเองที่มีอยู่ ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยตนเอง”

พรงาม งอยแพง กล่าวว่า “ทำให้เราเข้มแข็งในการพัฒนาตนเองและครอบครัวได้”

พรมา สุวะไกว กล่าวว่า “ผมเป็นกรรมการอยู่คณะคุณธรรมของตำบล เป็นรองประธานคุณธรรมของครอบครัวของหมู่บ้าน วันพระให้ชาวบ้านเข้าวัด ให้แม่พาเด็กเข้าวัดฟังธรรม”

พรศักดิ์ งอยภูธร กล่าวว่า “ทำให้เรามีกินมีใช้ในครอบครัว”

พ่อคำเตื่อง ภาษี กล่าวว่า “เฮามาเฮ็ดจังซี่แล้วเฮาก็เริ่มเข้าใจชีวิตเจ้าของหลายชิ้น มาเบิ่งใส่กันกับคำสอนของศาสนามันถูกกันเด้บัดนี้ สร้างโลก สร้างสิ่งแวดล้อม มันถูกไปหมด มันพินขึ้น มันบ่มี

หยั่งมันก็ดีขึ้น มันก็เป็นโถวัดให้เขาเห็น ชีวิตดีขึ้น สิ่งแวดล้อมดีขึ้น มันดีขึ้นหมดทุกแนว มันเป็นความมั่นคง”

พ่อจันทร์ที กล่าวอีกว่า “ทฤษฎีใหม่ขั้นแรกที่ผมเอ็ด ผมมีเงินขุดสระผมก็ขุดสระเอง เอาคนในครอบครัวขุดสระหาแหล่งน้ำ มีแหล่งน้ำแล้วมาถามว่าครอบครัวเขาได้ซื้ออะไรกินบ้าง ซื้อหมาก ถั่วปลูกหมากถั่ว ซื้อพริกปลูกพริก ซื้อหมากซื้อปลูกหมากซื้อ ปลูกทุกอย่างที่กิน ชั้นที่ 2 เจ้าของพึ่งตนเองได้แล้ว มีอยู่มีกินบ่อดบ่อยาก ก็แจกพี่แจกน้อง ได้ขายอีกได้ใช้ได้สอยแล้ว ชั้นที่ 3 คือ เป็นกลุ่มเป็นเครือข่าย เดียวนี้ผมรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายในกลุ่มในหมู่บ้าน ในตำบล อำเภอ ระดับภาคก็หาสมาชิกหาเครือข่ายมาช่วยกันโสมกัน มันต้องเริ่มจากระดับน้อยสุดก็คือโตเฮาก่อน ผมว่าไม่มีสูตรตายตัว แต่ขอให้ปรับใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละครัวเรือน แต่ละชุมชนให้พึ่งเจ้าของเองให้ได้หลายที่สุดเลย การเริ่มจากพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งก่อนคือ ที่ข้างบ้านหรือข้างครัวสัก 5 ตารางวาหรือ 10 ตารางวา ให้มันปลูกหมดหมากพริก หมากซื้อ อยู่ในนั้นหมด ข่า ตะไคร้ อย่างละนิดอย่างละหน่อย เวลาเราไปซื้อ 5 บาท เขาหยิบให้นิดเดียวเองเวลาเรากินพอเราเก็บแล้วมันก็แตกออกมาอยากกินยังมีหมด มีทั้งพืชระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว ทั้งไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้เศรษฐกิจ มีผัก มีปู มีปลา มีเป็ด มีไก่ มีครบสมบูรณ์ทุกแนวคำว่าพอเพียง บ่ต้องวิ่งเต้นไปหาผู้อื่น พอแล้วแค่นี้พอแล้วให้มันพอหมดทุกแนว พอที่เฮาจะดำรงชีวิตอยู่ได้ ให้มันมีหมดอย่าให้มันขาด อย่าให้มันเกินกำลังเฮา เกินพื้นที่เฮา ต้องบริหารพื้นที่ของเฮาให้เกิดประโยชน์สูงสุดทุกตารางเมตรทุกตารางนิ้ว อย่าปล่อยให้ว่างให้มันเกิดประโยชน์ ดูแลได้ทั่วถึง คือ เอ็ดปลูกพืชผสมผสานหลากหลายชนิด ให้มันเกิดรายได้ในพื้นที่ของเรา บางคนมีพื้นที่ 1 ไร่ ปลูกกล้วยเต็มหมด 1 ไร่ ผมยกตัวอย่างเกษตรประณีตให้เห็น ปลูกกล้วยต้นหนึ่ง มีבקพริกต้นหนึ่ง บักเช็ดต้นหนึ่ง ต้นยาง ข่า ตะไคร้ มีหมดทุกอย่าง ที่แค่นี้เดียว นี่คือนิเวศประณีต แต่ว่ามีของหลากหลายชนิด รดน้ำอย่างเดียวแต่ว่าได้หมดทุกอย่าง”

พ่อเชียง ไทยดี กล่าวว่า “ทำให้เต็มไปด้วยต้นไม้ 4 ระดับ ทั้งระดับสูงที่สุดคือ ระดับที่ 4 เช่น ต้นหมาก ต้นมะพร้าว ระดับรองลงมาคือ ระดับ 3 เช่น มะม่วง ส้มโอ ชมพู กระท้อน มะเฟือง มะขาม ลำไย ลิ้นจี่ ส้มเขียวหวาน ขนุน กระถิน สะเดา กระโดน ผักต้ว ชะอม ต้นแต้ ต้นประดู่ ระดับที่ 2 เช่น ละครุด มะนาว ฝรั่ง ทับทิม มะขามเทศ น้อยหน่า มะละกอ กล้วย มะกอกน้ำ มะปราง ผักเม็ก เป็นต้น รวมทั้งระดับต่ำสุดทั้งขิง ข่า ตะไคร้ พริก ผักอีตู๋ (แมงลัก) ต้นกระเจียว เป็นต้น มีความหลากหลายของพันธุ์ไม้นับร้อยชนิด พร้อมด้วยต้นไม้ใหญ่กว่า 1,000 ต้น นอกจากนั้นยังมีปลาในบ่อนับแสนตัว มีเป็ด ไก่ กบ และหมู ซึ่งอยู่กันอย่างสมดุลและมีความสุข”

พ่อทัศน์ กระยอม กล่าวว่า “เกษตรประณีตเริ่มจาก 1 ไร่ก่อน ปลูกทุกอย่าง หอม ผักกาด ผักชี อยู่ในนั้นหมด กล้วย อ้อยสร้อยปลี มีฮอดสระปลา เลี้ยงกบ มีหมด”

พ่อบุญเต็ม ชัยลา กล่าวว่า “ถ้าเฮามาเริ่มแต่ไร่ 1 เฮาจะบ่ได้จ้าง ปัจจุบันบางคนก็มี 200 ไร่ แต่ว่าเขาก็เริ่มเอ็ดทีละไร่นั่นละ ต้องเอ็ดจากน้อยไปหาหลาย บันไดขั้นแรก ขั้นสอง ขั้นสาม ถ้าบ่มีแหล่งน้ำให้เอ็ดแหล่งน้ำก่อน แล้วแหล่งน้ำจะปลูกหยั่งหรือจะเลี้ยงสัตว์ ต้องวางแผนเป็นขั้นเป็นตอน เอ็ดแบบประณีตมันก็ได้หลาย เกษตรประณีต 1 ไร่ก็คือเอ็ดจากไร่นึงก่อน คือไร่นึงนี้ปลงทุนหลาย ตามทฤษฎีใหม่ที่ว่าต้องมีน้ำ มีพืช มีหยั่งหลาย ๆ แบบหลากหลาย แต่ว่ายอลงเหลือไร่เดียว บ่แม่นเฮาจะเหลือไร่เดียวเท่านั้น ถ้าไร่เดียวสำเร็จเฮาก็ย้ายไปไร่ที่สอง ที่สาม”

พ่อผอง เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “เกษตรประณีตเป็นการเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ของเกษตรกร จากการคิดว่า 1 ไร่ คือ 1,600 ตารางเมตร หยาบเก็นไปทำให้ไม่มีการคำนวณและคำนึงถึงประโยชน์ที่จะได้มากนัก อาจจะต้องคิดเป็นตารางฟุต ตารางนิ้ว หรือตารางเซนติเมตรไปเลย เป็นการทำให้ไม่คิดเฉพาะดิน แต่ได้ดินก็สามารถปลูกพืชได้เช่น ปลูกมันเทศซึ่งลงหัวในดิน เนื้อดินขึ้นไป 2 ชั้น 3 ชั้น ก็มีต้นไม้มินก และมีสัตว์ต่าง ๆ รอบ ๆ แปลงปลูกขะอมได้กว่า 500 ต้น เก็บเกี่ยวแต่ละต้นจะมีกินเหลือแจกเพื่อน เหลือแจกนำไปขาย พื้นที่เนื้อดินปลูกผัก น้ำเต้า ในแปลงปลูกผัก ไม้ผล ไม้ใช้สอย พื้นที่ว่างเลี้ยงสัตว์ เพาะเห็ด เป็นต้น ศูนย์เรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้านเขาเอ็ดไร่เดียวจะต้องมีอยู่มีกินในครอบครัวหรือใน 5 คน จะต้องสามารถเลี้ยงครอบครัวได้ จะต้องใช้เทคนิคในการจัดการอย่างน้อยต้องมีน้ำ แล้วก็มีที่ที่ต้องมีมากเริ่มจากไร่เดียวไป 2 ไร่ 3 ไร่ก็ค่อยว่ากันไป แต่ที่นี่ ถ้าไม่มี 1 ไร่จริง ๆ ขอให้มีครึ่งไร่หรือถ้าไม่มีครึ่งไร่ก็ขอให้มี 1 งาน แค 100 ตารางวาอยู่ได้ เขามีตัวอย่างแล้วจากต้นแบบที่เขาเอ็ด ไร่ปลูกแต่เสาเหือน (เสาบ้าน) เกษตรประณีตก็คือใช้ดินบ่หลายแต่ให้ปลูกหลาย ๆ อย่างให้มีอยู่มีกิน ตั้งแต่ 20 ชนิดขึ้นไป ทั้งพืชผักสวนครัว ไม้ผล ไม้ยืนต้น โดยเฉพาะไม้ยืนต้นเขาเรียกว่า บานาญชีวิต ขาดบ่ได้เลย”

พ่อผาย สร้อยสระกลาง กล่าวว่า “ให้มันมีทุกอย่าง มีตำ มีไต้พื้น ไต้พื้นก็เป็นมัน ดอกกระเจียว มันสาคุ ถ้าสูงขึ้นมาหน่อยก็น้อยหน้า บักสิดาให้มีครบทุกอย่าง ปลูกข้าว ชิง ตะไคร้ น้อยหน้าละมุด เลี้ยงไก่ วัว ควาย ทั้งพืชผักสวนครัว ไม้ยืนต้น ให้มันมีหมดทุกอย่าง ปลูกพืชเริ่มต้นแรกก็ต้องคิดก่อนว่าใน 1 ไร่แบบประณีตของเราจะมีอะไรถึงดีที่สุด เริ่มต้นควรจะปลูกต้นไม้ก่อนเพื่อให้เป็นร่มอย่างเช่น ผักหวาน กระชาย กระบูก ฯลฯ จัดที่สำหรับไม้เลื้อย ไม้เถาวัลย์ ไม้พุ่ม เช่น ย่านาง สะพลู ถั่ว บวบ ฯลฯ มีผักที่ผิวดิน ผักกินหัวกินรากที่อยู่ใต้ดิน ในแปลงของผองเองก็จะมีผักปลูกหมุนเวียนกันไป ต้องดูการปลูกผักที่เหมาะสมในแต่ละฤดูกาลและพื้นที่ ฤดูร้อน ฤดูฝน ฤดูหนาวปลูกอะไรจะดีในการเลี้ยงสัตว์ก็ต้องไม่มีผลกับสิ่งที่ปลูกผองก็จะเลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว แล้วก็เลี้ยงปลาในสระน้ำ ตรงนี้นอกจากบริโภคและใช้สอยเองแล้ว หากต้องการขายเพื่อลดหนี้ด้วยก็ต้องดูว่าอะไรที่ราคาดีพอที่เราจะมีรายได้มาหมุนเวียนบ้าง”

พิกุล เรื่องอาหาร กล่าวว่า “รู้ตัวเอง พึ่งพาตนเองได้ ปลอดภัย และไม่ต้องพึ่งคนอื่น”

เพชร วิติสา กล่าวว่า “เรารู้สึกว่าเราทำได้ทุกอย่างในชีวิต และจะให้ลูกหลานปฏิบัติได้เหมือนเรา”

มณี มาระแสง กล่าวว่า “อ้อมต้นไม้ก็ปลูกไปเรื่อย ๆ เป็นบานาญชีวิต ประโยชน์จากมันก็มีได้ ปูนาใบมัน บางครั้งก็มีรังมดแดง เอาไว้กินไข่พร้อม”

ไมตรี พร้อมเพรียง กล่าวว่า “เกษตรประณีต 1 ไร่ คือเราบริหารพื้นที่ปลูกให้ได้มากที่สุดและหลายชนิดที่สุดเราบริหารจัดการพื้นที่ให้เป็น ถ้าพูดถึงเกษตรกรจะมีที่ดินมากอย่างน้อยก็ 10 ไร่ขึ้นไป พอมี 10 ไร่การบริหารจัดการที่ดินก็ไม่ถูก มองภาพไม่ออกว่าจะเอาต้นไม้นี้ไปไว้ตรงไหน ต้นนั้นไปไว้ตรงไหน มันเยอะไปมันกว้างใหญ่ไป ปราชญ์ชาวบ้านเขาก็เลยมาคิดว่าน่าจะมาบริหารจากเล็กๆ ไปก็คือเอาประณีต 1 ไร่ มาทำให้มันประณีตจริง ๆ พอมองเห็นประณีต 1 ไร่ แล้วคุณก็จะขยายไปเท่าไรก็ได้ มันจะมองภาพออกก็คือทำเกษตร 1 ไร่ให้ได้ก่อนแล้วค่อยไปทำไร่อื่น ๆ มันเป็นการจัดการบริหารพื้นที่ ที่เขาบอกว่า “เดินทีละก้าว กินข้าวทีละคำ” คือเราเริ่มจากจุดเล็กๆ ให้มองเห็นภาพก่อน เราบริหารจัดการ อันนี้ปลูกตรงนั้น อันนั้นปลูกตรงนี้ เราต้องทำจากง่าย ๆ ไปหายาก”

ยวนใจ ยาสาไชย กล่าวว่า “คิดและวิเคราะห์วางแผนการทำด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดประโยชน์”

ลำตวน ไชยโคตร กล่าวว่า “ต้องอาศัยตัวเองทำก่อนที่จะไปบอกคนอื่น”

วอน ศิริพงษ์ กล่าวว่า “ทำให้เรามีกินมีใช้ในครอบครัว”

วิจิต ประทุมภา กล่าวว่า “มาเฮ็ดตรงนี้เกินคุ้ม เพราะอยู่กรุงเทพฯ ครอบครัวเกือบแตกแยกกันหลายครั้งเพราะเหล้าเพราะยา เพราะบินตามกระแสสังคม เพลิดเพลินกับความสนุกสนาน แล้วก็กลับมาอยู่บ้านพร้อมหน้าพร้อมตา ชีวิตมีความสุข ช่วยเกื้อกูลกันในครอบครัว”

ศักดิ์ชัย ทองดี กล่าวว่า “เราพึ่งพากันเองได้เพราะเราเชื่อใจกันได้ เราจะไม่เอาไรต์เอาเปรียบซึ่งกันและกัน”

ศิรยา ใจทน กล่าวว่า “การทำอะไรต้องค่อยเป็นค่อยไป อย่าให้มากเกินไป อาศัยซึ่งกันและกัน มีพื้นที่น้อยแต่ปลูกพืชผักได้มาก โดยการทำอะไรก็ตามต้องทำด้วยตัวเองก่อน”

สกุล แก้วเลื่อน กล่าวว่า “การทำจากเล็กไปหาใหญ่ ต้องทำด้วยตนเองก่อนแรงงานตัวเองทุนตัวเองที่ของตัวเอง”

สกุลไท กรีนฮอลส์ กล่าวว่า “ช่วยเหลือตัวเองอย่างเช่น ทำปุ๋ยใช้เอง ปลูกผักผลไม้กินเอง”

สงัด ภูตะมาตย์ กล่าวว่า “เราต้องทำด้วยกำลังที่เรามี ทุนที่เรามี และทำบัญชีในครัวเรือน”

สมใจ พลพันธ์ กล่าวว่า “เฮ็ดไปเฮ็ดไปเฮาก็กินบ่หมดตามเพิ่นว่าอีหลี (จริง ๆ) มีพื้มีน่องก็ว่ามือนี้อออันนั้นไปกินเด้อ เออนี้ไปกินเด้อ ไปส่งให้พี่บ้านอา หมดผู้ส่งมันยังมีอีกอยู่เฮาขายได้อีก”

สมชาย ดีจะมาลา กล่าวว่า “คนเราต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันอาศัยกัน เรียนรู้แก้ปัญหาาร่วมกันในเวลาที่มีอุปสรรคต้องช่วยเหลือกัน”

สมปung อินทร์เฮ้า กล่าวว่า “มีพวก มีเพื่อนบ้านไปมาหาสู่กัน”

สมมาศ วรรณนา กล่าวว่า “ส่วนมากที่ปลูกก็แจกพี่เจกน้อง เหลือแจกก็ขาย ก็พอขายได้อยู่พอได้กินในครอบครัว ขายได้นิด ๆ หน่อย ๆ”

สมสมัย วิดีสา กล่าวว่า “เราสามารถปลูกพืชทุกชนิดที่เราทานได้ โดยไม่ได้ขอคนอื่นหรือซื้อ”

สอน คำเหลือง กล่าวว่า “ปลูกทุกอย่างที่ปลูกกินได้ ทำปุ๋ยหมักน้ำหมักชีวภาพ”

สำเรียง สุกแสง กล่าวว่า “การพึ่งตนเอง กระทำการใด ๆ ก็ตาม เราใช้กำลังสมองความคิดของเราเป็นหลัก โดยการพึ่งตนเองให้มากที่สุด เช่น การปลูกพืชเราใช้เวลาและความคิดกำลังของเราเป็นส่วนมาก”

สุนิจ กระยอม กล่าวว่า “คือการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพิงสิ่งอื่น ๆ จากคนอื่นหรือจากภายนอก ทำให้ครอบครัวอบอุ่นมีความสุข”

สุพงษ์ ธารธรรม กล่าวว่า “ปลูกหมากหน่วย(ลูก)หลาย ให้หมู่มาเก็บช่วย แลกกันก็ได้แลกขายก็ได้ขาย ผู้มาเก็บช่วยก็ปันให้เพื่อนไปกิน เลี้ยงเป็ดไก่ เดียวนี้ลูกก็ใหญ่หมดแล้ว มีความสุข มาปลูกสิ่งปลูกของแล้วมีความสุข ตื่นเช้าขึ้นมาได้เบิ่งสิ่งของของเฮา ครอบครัวมีความสุข ลูกเต้าก็บ่ได้ปากยาก (สอนยาก) ครอบครัวอบอุ่น ยามมีแลงมากินเข้าฮ่วมพา ตื่นเช้ามากินเข้าน้ากัน ลูกกลับมาแต่โรงเรียนจะมาช่วยเวียก(ช่วยงาน)พ่อแม่ บ่ได้ไปหาเล่น หม่องมีความสุขละ”

สุพรรณิ งามจันทร์ศรี กล่าวว่า “ทำกินใช้ในครัวเรือน คิดเองทำเอง พัฒนาตนเอง”

สุวลี ภาษี กล่าวว่า “คนเราเลือกเกิดไม่ได้ แต่ทุกคนเลือกทางเดินได้ เลือกเป้าหมายชีวิตได้ ถ้าเห็นทางชัดเจนแล้วเดินไปตามเส้นนั้นรับรองเราไปได้แน่นอน เข้าใจให้ชัดเจนในสัจจะของชีวิตว่า เราเกิดมาเพื่ออะไรในชีวิตถ้าวิ่งหาเงินแล้วเรื่องใหญ่เลย บางครั้งเงินมันไม่ใช่ตัวชี้วัด และมันก็ไม่ใช่วางเลือกเดียว เรื่องสุขภาพต่อให้มีเงินเป็นพัน ๆ ล้าน เป็นมะเร็งระยะสุดท้ายก็จบ สู้ปลูกอยู่ปลูกกิน เอายาพิษออกจากตัวเองและครอบครัว ทำครอบครัวให้อบอุ่นจะดีกว่าทำเกษตรประณีตคือ ละเอียดลออ พื้นที่จำกัด บริหารพื้นที่ให้เป็น แต่ไม่ได้เลียนแบบผู้ใด ออกแบบใครออกแบบมัน คุณเฮ็ดได้ให้หลากหลายที่สุด เรียกว่าประณีต เฮ็ด 1 ตารางเมตรก่อน จากนั้นค่อยขยายออกไปเรื่อย ๆ คือให้เฮ็ดเบเก็นโต ให้เฮ็ดมั่นใจ เฮ็ดไปนำเรียนรู้ไปนำเกษตรพอเพียงก็คือเฮ็ดต้องประมาณเจ้าของให้ได้ก่อน แคนี่เฮ็ดอยู่ได้บ่ อยู่ได้นี้หมายถึงเฮ็ดอยู่แบบผาสุก บ่มีหนี้สิน มีเงินใช้จ่าย บ่ขาดตกบกพร่อง มีอยู่มีกินโดยสมบูรณ์ บ่แม่นฮึดอยากบ่แม่นขัดสน”

ไสว พากุดแร่ กล่าวว่า “พื้นที่มันสูง ผมก็เลยมาคิดขุดสระ 2 ไร่ สระใหญ่ไม่ใช่สระน้อย ๆ ได้มาแล้วก็มาปล่อยปลา ปลูกต้นไม้รอบขอบสระไว้”

หนา เชื้อกุดธุ กล่าวว่า “คือ การออกกำลังกาย ก็ทำให้ร่างกายแข็งแรง ไม่ต้องพึ่งหมอ หมั่นออกกำลังกายให้สม่ำเสมอ สุขภาพแข็งแรงปลูกผักกินเอง ทำอาหารกินเองไม่ต้องซื้อ”

หนูนิล ส้ารวมรัมย์ กล่าวว่า “ต้องเข้าใจในหลักธรรม ในคำสอนของพ่อแม่แต่การอนุรักษ์ ประเพณีและวัฒนธรรม ตอนแรกคิดว่าไม่ได้สำคัญเท่าไร มาอบรมกับพ่อใหญ่ พ่อใหญ่บอกว่า วัฒนธรรมและประเพณี ธรรมคือธรรมชาติ ธรรมะอยู่ในตัวเราเมื่อเราไปรักษาธรรมชาติ ธรรมชาติที่เราพึ่งพิงมีปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ในโลกนี้จะมีธาตุ 4 อย่างคือ ดิน น้ำ ลม ไฟ แสงแดดให้ความร้อน มันจะอยู่ได้ด้วยต้นไม้ที่เป็นตัวเชื่อมโยงเป็นสายเลือดที่อยู่ในดิน ในน้ำ ในอากาศ ในแสงแดดให้อยู่ในความพอดี ฉะนั้นการกระทำของเราในวันนี้ถ้าเราทำโดยไม่คิดถึงหลักธรรมเราจะเป็นคนทำลายธรรมชาติ ทำลายสิ่งแวดล้อม ทำลายตัวช่วยที่เป็นที่พึ่งของเรา”

หนูแวง หินะกาล กล่าวว่า “ทำด้วยตัวเอง”

อนงค์รัก ไยพันธ์ กล่าวว่า “ตนเป็นที่พึ่งของตน ยืนด้วยตัวเราเอง”

อร่าม จันทรป่าขาว “ไม่ต้องไปวิ่งตามสังคมโดยใช้เหตุ”

อำนวย ศรีคล้าย กล่าวว่า “เฮาปลูกต้นไม้ก็ลดภาวะโลกร้อน เฮ็ดเกษตรอันนี้ละ ปลูกพืชผักหลากหลายชนิด บั้ใช้สารเคมีปลอดสารพิษหมดเลย เฮ็ดเอาเองดูแลสุขภาพได้ ผิวพรรณก็เปล่งปลั่ง ไม่มีโรค ไม่มีพิษภัย ฉันทบเคยนอนโรงบาลบ่เคยไปหาหมอ ได้นอนโรงบาลแค่ลดลูกเท่านั้นเอง”

เอ็ด เฉียดโธสง กล่าวว่า “ความพอเพียงที่พ่อเฮ็ดตรงนี้นันก็พอเพียงอยู่ มันก็พอได้อยู่ได้กินพอเพียงในความพอใจของเขา มันบ่ได้ซื้อเขากิน พอได้กินเจ้าของ บ่ได้เป็นหนี้เขา เดียวนี้ก็หมดหนี้หมดสินแล้ว”

จากการสนทนากลุ่ม ณ แปลงเกษตรนางอำนวย ศรีคล้าย (กลุ่มที่ 14) สรุปได้ว่า เกษตรต้นแบบ มีการวางแผนใช้พื้นที่ให้คุ้มค่าทำเถียงนา ทำสระน้ำ ทำเถียงนาใกล้สระน้ำ ปลูกหญ้าเลี้ยงวัว รอบสระน้ำ ปลูกต้นไม้เอาจมูลวัวที่เลี้ยงไว้มาใส่ ปลูกไม้ยืนต้นไว้เพื่อให้เป็นร่มเงาในแปลงเกษตร มีการปลูกพืชบนดินปลูกพืชใต้ดินปลูกทุกอย่างที่กินและขายได้ บริหารจัดการได้สมบูรณ์ทั้งด้านสัตว์ ด้านพืช การทำปุ๋ย ด้านการประมง มีสมุนไพรมีที่อยู่อาศัย มีการสร้างแหล่งน้ำ มีอาหารที่ปลอดสารพิษครบสมบูรณ์ ไม่ต้องไปทำงานต่างถิ่น แต่ทำอยู่กับลูกกับครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่น

จากการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พ่อผาย สร้อยสระกลาง (กลุ่มที่ 16) สรุปได้ว่า ขยันอย่างเดียวไม่ได้ต้องรู้จักนำความรู้มาปรับใช้ ต้องรู้จักว่าพืชชนิดไหนควรปลูกในระยะห่างเท่าไร คนสมัยก่อนขยันเห็นพื้นที่ตรงไหนก็ปลูกจะถี่จะห่างก็ไม่สนใจ ซึ่งจริง ๆ แล้วควรมีการวางแผนในการใช้พื้นที่ วางแผนในการปลูก ควรเรียนรู้ไม้ชนิดโตเร็ว ไม้ชนิดไหนโตช้า ชนิดไหนชอบแดดไม่ชอบแดด พืชผักสวนครัวบางอย่างขาดน้ำไม่ได้ บางอย่างเจอน้ำมาก ๆ ก็ตาย ข้อดีของการวางแผนก่อนปลูก เช่น การปลูกผักสวนครัวภายในแปลงเดียว ถ้าเรารู้ว่าพืชชนิดไหนชอบแบบไหนจะช่วยเพิ่มความสะดวกเวลารดน้ำใส่ปุ๋ยอีกด้วย

จากข้อมูลการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พ่อทัศน์ กระยอม (กลุ่มที่ 2) สรุปได้ว่า แนวคิดหลักคือ ไม่ทะเยอทะยาน ไม่เกียจคร้าน อยู่ในศีลในธรรม อยู่แบบธรรมดา อยู่แบบเกื้อกูลกันไป ไม่โลภเอาของคนอื่น พอใจในสิ่งที่ตัวเองทำได้ ทำเท่าที่แรงตัวเองทำได้ ไม่ต้องจ้างคนอื่นมาทำ ทำแล้วไม่เป็นหนี้เป็นสิน ไม่ก่อหนี้สิน ต้นแบบเกษตรศูนย์เรียนรู้พ่อทัศน์ กล่าวว่า “ต้นไม้มันปลูกมันช่วยลดภาวะโลกร้อน ปลูกไว้ให้ลูก เห็นต้นไม้ยืนต้นก็ดีใจ ปลูกแล้วลูกหลานได้ใช้ได้สอย ดีใจว่าได้เสริมชีวิตชีวา คิดว่าอายุจะยืนยื้นคือต้นไม้ยืนต้น คิดแล้วจิตใจสบาย ต้นแดง ต้นสะเดา ต้นสมอ ต้นยาง ปีน้ามาดูมาเห็นก็มีความภูมิใจขึ้นมา คือเฮาคืนคุณให้แม่ธรณี”

จากข้อมูลสนทนากลุ่มเครือข่ายพ่อชาลี มาระแสง (กลุ่มที่ 8) สรุปได้ว่า เราทำแล้วเราก็ได้กิน อย่างน้อยก็ได้ซื้อ แต่ก่อนเดินออกจากบ้านก็ได้ซื้อ พอทำแล้วเราได้กิน ได้แลกเปลี่ยน ได้แจก ไม่มีรายจ่าย ครอบครัวอบอุ่น

การทำเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นรากฐานที่สำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ส่งผลให้เกษตรกรคิดได้ และทำเป็นหันกลับมาทำอยู่ทำกิน ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เหลือกินได้แจกทำให้มีเพื่อน เหลือแจกได้ขายทำให้มีเงินและมีสุขภาวะที่ดี ได้กินอาหารปลอดภัยพืชที่หลากหลาย อยู่ในร่มเงาของต้นไม้ยืนต้น ชีวิตจึงดีวันดีคืน โดยเริ่มจากง่ายไปยาก ปลูกต้นที่อยากทดลองปลูกแทรกลงไปค่อย ๆ ทำจากเล็กไปใหญ่ จาก 1 ไร่ ขยายเป็น 2 ไร่ 3 ไร่ 4 ไร่ จนเต็มพื้นที่ รวมทั้งทำแบบวิถีธรรมชาติในที่สุดธรรมชาติก็กลับมารักพวกเรา (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก, หน้า 6-7) ซึ่งการมองเห็นคุณค่าและปฏิบัติตามนั้น ช่วยให้เกษตรกรที่ได้คิดจนคิดได้ ได้ทำจนสำเร็จได้ มีครัวเรือนของตนเองพร้อมด้วย ผัก ผลไม้ และสมุนไพรปลอดภัยเคมี นอกจากนั้นยังเป็นห้องทดลองสำหรับฝึกสมองสร้างปัญญาแก่ตนเองและกลุ่ม ในการวิจัยและพัฒนานำไปขยายผลในพื้นที่อื่นและเครือข่ายที่เหลือ (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ค, หน้า 17) ทั้งนี้ การรวมตัวของปราชญ์ชาวบ้านและเครือข่ายได้เกิดจิตสาธารณะที่อยากจะเห็นพี่น้องชาวไทยประสบความสำเร็จ เพื่อจะให้ชุมชนพื้นที่ ๆ จัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันนำไปทดลองปฏิบัติจนประสบความสำเร็จ พบว่า ทุกครัวเรือนมีน้ำเพื่อการเกษตรอุดมสมบูรณ์ขึ้น และมีการใช้สารเคมีลดลงอย่างเห็นได้ชัด หันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพปุ๋ยหมักแทน ดินดีขึ้นมีพืชผักผลไม้และสมุนไพรเพิ่มขึ้น มีอาหารมากขึ้น สะอาดปลอดภัย สำหรับเงินออมมีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนสามารถปลดหนี้สินจนหมด มีการทำบัญชีฟาร์ม และบัญชีครัวเรือนจนมองเห็นรายจ่ายที่ไม่จำเป็นและส่งผลเสียต่อสุขภาพ เช่น เหล้า บุหรี่ หวย การพนัน ลดลงและเลิกไปในที่สุด (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ข, หน้า 41) ซึ่งกระบวนการอบรม วปอ.ภาคประชาชน เพื่อปลูกจิตสำนึกเกษตรกรเป้าหมาย และตกผลึกทางความคิดจากการทำงานหาเงินซื้อความสนุกสนานมาเป็นการทำงานดับทุกข์สร้างสุข บนรากฐานของการพึ่งตนเองและ

พึ่งพากันเอง หันมาสร้างบำเหน็จบำนาญให้ชีวิต ด้วยการปลูกต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย สร้างแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรให้พอเพียง เพื่อปลูกทุกอย่างที่กินและใช้ จะได้กินและใช้ทุกอย่างที่ปลูก ทั้งสระน้ำ และบาดาล ทั้งชุดด้วยทุนส่วนตัว เงินกู้ และขอพรจากแหล่งทุนต่าง ๆ ทำปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภาพ ไว้ใช้แทนปุ๋ยเคมี ลด ละ เลิก อบายมุข เหล้า เบียร์ บุหรี่ และสิ่งเสพติดทุกประเภท สร้างผู้สืบทอดทั้งเด็กและเยาวชน สร้างผู้สืบทอดทั้งเด็กและเยาวชนและสร้างครอบครัวให้สมาชิกทุกคนมีสุขภาวะดี เป็นครอบครัวที่อยู่เย็นเป็นสุขอย่างค่อยเป็นค่อยไป (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดี จังหวัดขอนแก่น, 2552ก, หน้า 15)

ทั้งนี้ การสร้างความสมดุลให้กับธรรมชาติ ด้วยการเริ่มต้นจากการสร้างแหล่งน้ำให้พอเพียง ในการทำเกษตร หันมาบำรุงดินด้วยปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก และน้ำหมักชีวภาพ การปลูกพืชตระกูลถั่ว การอนุรักษ์ไส้เดือนดินด้วยการงดเผา งดใช้สารเคมีด้วยการสร้างความหลากหลายทางชีวภาพด้วยการปลูกไม้ยืนต้นที่เป็นผัก ผลไม้ ไม้ใช้สอย และสมุนไพรพื้นเมืองที่หลากหลาย ช่วยทำให้สัตว์เลี้ยง และสัตว์ตามธรรมชาติมาอาศัยช่วยทำให้ระบบนิเวศดีขึ้นเรื่อย ๆ (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ค, หน้า 19-20) ด้วยความสำคัญดังกล่าว ประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานมุ่งมั่นที่จะเห็นคนอีสาน 1 ล้านครอบครัวพ้นทุกข์ให้จงได้ โดยได้สร้างพันธกิจร่วมกันว่าจะสร้างคน สร้างป่า สร้างชุมชน สร้างชาติและช่วยโลกพ้นจากวิกฤตโลกร้อน โดยผลักดันนโยบายเกษตรประณีต 1 ไร่ ให้มีสระน้ำและบ่อบาดาลในไร่นา เพื่อทำเกษตรผสมผสาน การปลูกไม้ใช้หนี้ พลเมืองจิตอาสาและเยาวชนจิตอาสา และวางแนวทางปฏิบัติที่สำคัญของชุมชนเป็นสุข คือ การได้คิดและคิด ได้ทำจนทำเป็น มารวมตัวกันทำเรื่องที่เป็นไปได้และมีศักยภาพ (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2552ข, หน้า 28) จากรายงานการประชุมเครือข่ายประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานครั้งที่ 5/2548 เรื่อง “เกษตรประณีต 1 ไร่ แก้อันคนอีสาน” ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างไม่น่าเชื่อกับพอมาย สร้อยสระกลาง ที่ได้กล่าวไว้ว่า “ผมเจอกับตัวเองแต่ผมไม่เชื่อ คิดว่าไม่ผิด ความที่บวชมาหลายปีจึงไปนั่งสมาธิบทวนจึงรู้ว่าไม่ผิด จึงเดินหน้าชุดสระด้วยมือพอสระเก็บน้ำได้ก็ปลูกทุกอย่างเลี้ยงทุกอย่าง อุดรรัฐทั้ง 285 ไร่ได้หมดสิ้น ไม่ว่าจะเป็นอาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ไม้ทำบ้าน ทำเชื้อเพลิง พอทำถูกทาง เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต ดีหมด ตรงตามสิ่งที่พระเทศนาไว้คือ อายุ วัฒน สุขัง พลัง เพราะธรรมะคือการกระทำ” (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก, หน้า 21)

การสร้างความมั่นคงในชีวิตนั้น เริ่มจากสมาชิกในครอบครัวมีความสุข มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเองมีบ้านเป็นของตัวเองครอบครัวอบอุ่นอยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตามีลูกหลานที่จะสืบทอดต่อ โดยฝึกให้ทำงานไปด้วยกันกับพ่อ แม่ แบ่งตำแหน่งหน้าที่ให้ และให้ลูกมีรายได้จากการทำงาน ทำให้ลูกได้เรียนรู้การทำงาน การเป็นนายของตนเอง ไม่ต้องไปเป็นลูกจ้างของใคร และสามารถอยู่ได้ด้วยการทำงาน แผ่นดินของพ่อ เขารัก ห่วงและอยากอยู่ต่อ และมั่นใจว่ามีชีวิตที่ดีอยู่ได้อย่างมีคุณภาพ (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2554, หน้า 34) ซึ่งการทำเกษตรผสมผสานตามแนวราชดำริ โดยการประยุกต์ปรับใช้ตามพื้นที่ ในขณะเดียวกันพยายามศึกษาหาความรู้จากสื่อหนังสือ และการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เน้นการพึ่งตนเอง พึ่งพากันเอง ปลูกต้นไม้ตามหัวไร่ปลายนาและดูแลให้ดี โดยเฉพาะต้นยางนารอบ ๆ ฝัมนา ปลูกเป็นบำนาญชีวิตเป็นมรดกให้ลูกหลาน โดยกุศโลบาย คือ เกษตรประณีต 1 ตารางเมตร หันมาทำอาหารปลอดภัยจะมีค่ามากต่อชีวิต ครอบครัวและชุมชน

(ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2554, หน้า 39) เนื่องจาก สังคมไทยมีภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เอื้อต่อการเกษตร สร้างอาหารและยาเลี้ยงคนได้ค่อนข้างดี จึงหันมาวิเคราะห์และส่งเสริมกันอย่างจริงจังในแนวทางการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอย่างสมดุลและมีความสุข จัดตัวเองและครอบครัวให้มีความสุขระหว่างการพึ่งตนเองกับการพึ่งเงิน พึ่งตลาด และพึ่งคนอื่น จัดวิถีชีวิตและวิธีปฏิบัติให้สมดุลระหว่างความสุขที่ยั่งยืน จัดความสมดุลระหว่างการแบ่งปันกับการแข่งขัน อาศัยการออม น้ำ ออมดิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ ออมเงิน สังคมกัลยาณมิตร (คำคุณ, 2554, หน้า 32) เพราะความสุขที่แท้จริงของชีวิตคือการมีหลักประกันในชีวิต มีอยู่มีกินไม่อดไม่ยาก มีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง มีครอบครัวที่อบอุ่น มีชุมชนที่เข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีความภูมิใจ มีอิสรภาพที่จะคิดดี พูดดี ทำดี โดยไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม จึงต้องรู้ทุกข์ รู้เหตุแห่งทุกข์ คือ สมุทัย รู้ทางเลือก คือ นิโรธ และรู้วิธีดับทุกข์ให้หมดไป ทำให้ความทุกข์ต่าง ๆ ค่อย ๆ ลดลงจนหมดไป เป็นผลให้ความสุขค่อย ๆ เพิ่มขึ้น ช่วยให้เกิดความพึงพอใจ ความสุขที่ผุดบังเกิดขึ้น มีวิริยะคือความขยัน มั่นเพียรที่จะทำให้มีความสำเร็จเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้กระบวนการดับทุกข์สร้างสุขสามารถทำได้เลยโดยไม่ต้องรอใคร ต่อยอดไปได้เรื่อย ๆ ด้วยการรู้จักตนเอง อุดรภู่วรรณรายจ่ายที่ไม่จำเป็นทุกชนิด รวมทั้งเพิ่มการออมด้วยการออมน้ำ ออมดิน ออมต้นไม้ ออมสัตว์ ปลอดภัยภาวะ มีรายจ่ายลดลง รายได้เพิ่มขึ้น หนี้สินค่อย ๆ ลดลง เงินออมค่อย ๆ เพิ่มขึ้น คนในครอบครัวกลับมาอยู่ ด้วยกันคนในชุมชนมีเวลารวมตัว ร่วมคิด ร่วมเรียนรู้ ร่วมทำอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอจนมีคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมดีขึ้นอย่างชัดเจน (คำคุณ, 2553, หน้า 17-18)

การน้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาใช้ใน ชีวิตประจำวัน ทำให้รู้จักศักยภาพของตนเองถึงความพอดี พอประมาณ ไม่โลภมาก ทำให้สามารถลดรายจ่ายอุดหนุนด้วยการใช้เหตุและผลในการดำรงชีวิต ทำให้มีเงินเหลือ เพราะปลูกทุกอย่างที่กิน และกินทุกอย่างที่ปลูก และลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นในชีวิตประจำวัน นอกจากนั้น ยังสร้างภูมิคุ้มกันให้ชีวิต ด้วยการออมน้ำ ออมดิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ยืนต้น ออมเงิน สังคมกัลยาณมิตร สังคมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาและสังคมคุณงามความดี ช่วยทำให้มีอยู่มีกิน เหลือกินได้แจกทำให้มีเพื่อน เหลือแจกได้ขาย ทำให้มีเงิน มีความสุข มีปัญญาที่จะสร้างความดีงาม และมีจิตอาสาที่จะผลิตอาหารปลอดภัยเคมี สร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี และสร้างสังคมที่ร่มเย็นเป็นสุข (คำคุณ, 2551ข, หน้า 6) ซึ่งแนวทางการช่วยเหลือ คือ การปลูกจิตสำนึกให้รู้จักตนเอง ว่าเป็นใคร มีอาชีพอย่างไร ทำอย่างไรจึงจะดับทุกข์ สร้างสุขได้ ทำอย่างไรจึงจะพอดี พอประมาณตามศักยภาพของตน ไม่โลภมาก ปลูกฝังการใช้เหตุและผลเพื่ออุดหนุนในการใช้จ่าย การใช้ชีวิต ทำให้มีเงินเหลือโดยไม่ต้องหาเงินมาก มีเวลาเหลือมารวมกัน ในการสร้างภูมิคุ้มกันของชีวิตด้วยการออมสัตว์ ออมไม้ยืนต้น ออมเงิน สังคมกัลยาณมิตร ซึ่งจะช่วยให้ชีวิตสามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้ เกิดความรักความศรัทธาต่ออาชีพของตนเอง รวมทั้งปลูกฝังให้รู้เขา รู้เรา รู้เท่า รู้ทัน รู้กัน รู้แก่ การปลูกจิตสำนึกให้สามารถอยู่ร่วมกันด้วยหลักเอาใจกัน เข้าใจกัน และไว้ใจกัน (คำคุณ, 2551ก, หน้า 11-12) เพราะความสุขที่แท้จริงของชีวิต คือ การมีหลักประกันในชีวิต มีอยู่มีกินไม่อดอยาก มีร่างกายจิตใจที่แข็งแรง ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีความสามารถที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น ซึ่งความสุขที่กล่าวมานี้สามารถสร้างได้ ด้วยการ ทำงานดับทุกข์ หรือแก้ปัญหาในประเด็นต่าง ๆ ที่มีอยู่ ดังนั้น จึงต้องรู้ทุกข์ รู้เหตุแห่งทุกข์ ทำให้ทุกข์ต่าง ๆ ค่อย ๆ ลดลงจนหมดไปเป็นผลให้ความสุขค่อย ๆ เพิ่มขึ้น ช่วยให้เกิดความพึงพอใจ ใน

ความสุขที่ผุดบังเกิดขึ้น มีวิริยะ คือ ความขยันหมั่นเพียรที่จะทำให้มีความสำเร็จเพิ่มมากขึ้น (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก, หน้า 8-16)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะความพอประมาณ มีทั้งหมด 14 ตัวชี้วัด ซึ่งเรียงลำดับตามความสำคัญได้ ดังนี้ วางแผนการใช้พื้นที่ พึ่งตนเองและพึ่งพากัน สร้างแหล่งน้ำ อาหารปลอดภัยพืช ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด มีที่ดินทำกินของตนเอง ครอบครัวอบอุ่น มีลูกหลานสืบทอด ไม่สร้างหนี้ ใช้แรงงานตนเอง ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ อนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม มีกัลยาณมิตร และสิ่งแวดล้อมดี

2.2 ตัวชี้วัดความสำเร็จตามคุณลักษณะความมีเหตุผล

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ ซึ่งตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะความมีเหตุผล และการจัดลำดับความสำคัญของตัวชี้วัด สรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 4.3 ตัวชี้วัดความสำเร็จตามคุณลักษณะความมีเหตุผล

ที่	ตัวชี้วัดความสำเร็จตามคุณลักษณะความมีเหตุผล	คะแนน	ร้อยละ
1	ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด	79	27.34
2	ดูแลตัวเองให้ออก-บอกตัวเองให้ได้-ใช้ตัวเองให้เป็น	62	21.46
3	วางแผนการใช้พื้นที่	43	14.88
4	ทำเกษตรผสมผสาน	26	9.00
5	เป็นแบบอย่างที่ดี	22	7.61
6	เรียนรู้ศึกษาดูงาน	16	5.54
7	ทำเกษตรทฤษฎีใหม่	15	5.19
8	สร้างแหล่งน้ำ	13	4.50
9	แบ่งปันความรู้	9	3.11
10	ใช้ปุ๋ยอินทรีย์	4	1.38
รวม		289	100.00

จากตารางที่ 4.3 พบว่า ตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะความมีเหตุผล มีทั้งหมด 10 ตัวชี้วัด และตัวชี้วัดที่สำคัญที่สุด 3 ลำดับแรก ประกอบด้วย ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด ดูแลตัวเองให้ออก-บอกตัวเองให้ได้-ใช้ตัวเองให้เป็น และวางแผนการใช้พื้นที่ คิดเป็นร้อยละ 27.34, 21.46 และ 14.88 ตามลำดับ

คำนิง เจริญศิริ กล่าวว่า “จัดการเวลาได้มันก็อธิบายได้ชัดเจน มันต้องไปเรียนรู้ดูพื้นที่ที่ทำด้วย เขาเข้าไปดูงานดูพื้นที่แต่เข้าไปแล้วก็เจอแต่ป่าเสร็จเรียบร้อยแล้ว เขาก็มองไม่เห็น

รูปแบบเกษตรต้องทำแบบไหนจะปลูกอะไร เมื่อก่อนผมก็ปลูกกล้วยแต่พอเดินไปอีก100เมตร เขาก็เจอเกษตรผสมผสานเรื่องพืช ไม่ถามหรือทักชาวบ้าน เขาไม่ชอบทฤษฎีเขาอยากดูแล้วอยากเห็นเลย เกษตรนอกตำราเขาเห็นแล้วเขาจะเข้าใจเลยนะ ชาวบ้านแถวนี้เขาจะปลูกหอม ปลูกพริก ปลูกมะเขือ ปลูกมะละกอด้วย เพราะมันเกิดทีละชั้น ๆ พออันหนึ่งเก็บก็ยังมีอันหนึ่งต่อ บางคนก็ทำไม่ได้ บอกไม่มีที่แต่พออธิบายวางแผนมีพื้นที่มีแปลงให้เขาก็เข้าใจ”

แดน มุ่งงาม กล่าวว่า “การทำเกษตรก็ได้ความรู้จากที่เราไปศึกษาดูงาน ส่วนหนึ่งก็มาจากศูนย์ปราชญ์ 12 ศูนย์ ได้ฟังจากประสบการณ์ของคนอื่น เรียนรู้จากการปฏิบัติด้วย เราก็กทำไป เรียนรู้ไป สังเกตไป หลังจากที่เรามาจากคนอื่นแล้วเราก็กกลับมาทำเลย”

ตา พรหมจันทร์ กล่าวว่า “การพึ่งตัวเองไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน คิดเองทำเองดูตัวเองให้ออก-บอกตัวเองให้ได้-ใช้ตัวเองให้เป็นในการทำให้อยู่มีกินอย่างหลากหลาย”

ถนอม ภูมิแถม กล่าวว่า “เกษตรผสมผสานที่เฮ็ดอยู่นี้ มันก็เฮ็ดให้พออยู่พอกิน พอกับครอบครัว ถ้าเฮาบ่เฮ็ดแบบนี้เฮาก็บ่มีอยู่มีกิน มันเป็นการยืนยันของเจ้าของแล้ว ถ้าเฮ็ดเกษตรพอเพียงแล้วมันก็เฮ็ดให้เจ้าของมีอยู่มีกิน บ่เดือดร้อนไฟ ทำเป็นแบบอย่างเฮ็ดให้คนอื่นเห็นมาอบรม พี่ก็เริ่มให้ปลูกต้นไม้ ก็เลยได้มาเริ่มเฮ็ดปลูกต้นไม้ได้ 2 ปี ปลูกต้นไม้มันก็บ่ค่อยมีไฟเฮ็ดนำเฮา แม่ก็ชวนว่ามาเพาะกล้าไม้ช่วยกัน มาเพาะอยู่แปลงของแม่ล่ะเพาะไว้เลยจะรดน้ำให้ ฮอดยามจะเอาไปปลูกมาเอาไปปลูกแม่จะปลูกช่วย พี่(เขา)ก็มาเฮ็ดอยู่ 3-4 คน พี่ก็มาเอาเบี้ยมันไปปลูกอยู่”

ทวี สะเทินรัมย์ กล่าวว่า “ตอนผมมาอยู่ผมก็เฮ็ดแต่นา เฮ็ดเกษตรเชิงเดี่ยว ผมมาอยู่ต้นไม้ก็บ่มีเป็นนาโลง พอเฮ็ดนาแล้วเอาข้าวขึ้นเล้า(ยุ้ง)แล้วก็ต้องไปรับจ้าง บัดนี้เลยกลับมาอยู่บ้าน พ่อก็เข้ามาเป็นสมาชิกกับพ่อผาย ผมก็เริ่มได้แนวคิด พอเฮ็ดไปเฮ็ดมามันมีทุนเจ้าของเกิดขึ้น เลยไปจ้างให้เขามาขุดลอกสระให้ใหม่ ผมก็ลงมือปลูกทุกอย่างที่กินได้ กินทุกอย่างที่ปลูก”

ธนพล ทิมธนสาร กล่าวว่า “ก็ปลูกลงไปเลยบ่ได้วางแผน แต่มันก็ขึ้นก็ดูดีของมันไปเอง ผมก็ปลูกผสมผสาน ทุกอย่างรวมกันในนี้หมด มีไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผักสวนครัว อย่ายให้พื้นที่มันว่าง พอโตนั้นตายเฮาก็หาใหม่มาใส่เลย”

นงคันทุข พรหมอย กล่าวว่า “ก่อนทำต้องวางแผนก่อนจะใช้พื้นที่ตรงไหน ปลูกอะไรบ้าง ส่วนหนึ่งปลูกต้นไม้ ดอกไม้ ทำเป็นรั้ว 2 ชั้น ชั้นบนอาจปลูกผักหอม บนดินปลูกดอกไม้ บนรั้วปลูกผักสวนครัว ถ้าเป็นไปได้อย่าอยากให้ไปดูที่บ้าน เพราะจุดนี้เราอาจได้รับความรู้ไม่เพียงพอ เริ่มต้นจากตัวเราเองก่อน คือ ปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ปลูกพืช ปลูกอะไรก็เริ่มจากเราและก็เผยแพร่ต่อญาติ เราก็กทำเป็นแบบอย่างให้เขาดูก่อน”

นิตยา สัพโส กล่าวว่า “แรงบันดาลใจเกิดจากไปดูงานของพ่อผาย ไปดูงานหลายๆ ศูนย์ พ่อทองหล่อเป็นคนมาชวนไป เราก็กพาไปอบรมบ้านพ่อผาย 5 วัน เห็นแต่คนทำที่ดินเขาบ่หลายเขาก็กทำได้ ก็เลยมาลงมือเฮ็ดขุดสระในพื้นที่ 1 ไร่”

ประกอบ สุเรนรัมย์ กล่าวว่า “มีสติฟังบรรจบให้ครบบาท อย่ายให้ขาดของฟังประสงค์ มีน้อยใช้น้อยค่อยบรรจบ อย่ายจ่ายลงให้มากจะยากนาน สอนอยู่หยก ๆ ยังทำไม่ได้ ต้องดูตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้ใช้ตัวเองให้เป็น เงินนะถ้าได้มาแบบรู้จักใช้มันก็เหลือพอ ถ้าได้มาแบบไม่รู้จักใช้มันก็หมดก็ไม่พอ ทุกวันนี้อยู่บ้านนอกมันไม่น่าอายนะ รายได้ดีกว่าคนอยู่ในเมืองอีกแค่ทำเกษตรนี้แหละ

ผมก็คิดหาแนวทางจะจูงใจพวกเขาเหล่านั้นเข้ามาสนใจในการทำเกษตรเพื่อความอยู่รอดจะปลูก จะทำอะไร เราค่อย ๆ ทำเท่าที่กำลังเรามี ไม่ต้องไปทำมาก ดูแลทุกวันแค่วันละ 2 ชั่วโมง ก็พอ”

ประนอม อุสาหะพันธ์ กล่าวว่า “หลังจากไปดูมาก็ลองมาทำเกษตรผสมผสานลองดู เลี้ยงปลาบ้าง ปลูกต้นไม้ ปลูกผักสวนครัว เอาขายที่ตลาด ส่งร้านก๋วยเตี๋ยวด้วย ทำแบบพออยู่พอกิน ไม่ไปขอทุนใครมาเป็นทุน”

โปีะ โฉมไธสง กล่าวว่า “ผมปลูกผัก ปลูกбакเชื้อ พริก ปลูกเต็มหมดเลย เราต้องจัดการแปลงที่ดินให้เกิดประโยชน์มากที่สุด บริหารดินให้เป็น เราก็ปลูกไม้ยืนต้น ปลูกผัก ไม้ผล ในพื้นที่เราต้องมีครบทุกอย่าง ปลูกให้เต็มพื้นที่ จัดสรรให้ลูกส่วน พี่ช้อนไหนชอบบรรม พี่ช้อนไหนชอบแดด ถ้าใครเป็นหนี้แล้วมาทำแบบพอปลดหนี้ได้แน่นอน เพราะว่าเราขายได้ทุกวัน เราได้รายได้จากที่เราปลูก รายได้ก็เข้ามาทุกวัน”

พรมมา สุวะไกว กล่าวว่า “ถ้าปลูกสิ่งใดกินได้ก็ปลูก ปลูกต้นไม้ยืนต้น ชาวไร่ชาวนาเหล่านี้เฮ็ดเชิงเดียวไปได้เท่าผสมผสาน ทุกอย่างที่ดินได้เฮ็ดต้องเฮ็ด ปลูกทุกอย่างที่ดินได้เอามาลงเลย วางแผนก่อน ถ้าวางแผนได้ก็คือตายได้ ต้นไม้ต้องเฮ็ดไปแถวเป็นแนวไป ให้มันได้รับแสงแดด อีกฝั่งหนึ่งก็ให้มันมีผลไม้ เกษตรทฤษฎีใหม่กับเกษตรผสมผสานเป็นอันเดียวกัน”

พ่อจันท์ที ประทุมภา กล่าวว่า “ปัจจัยสำคัญหลัก ๆ ที่หาไม่ได้เลยก็คือการอมดิน ออมน้ำ ออมต้นไม้ ออมภูมิปัญญา คำว่าอมดินคือที่ดินน้อย ๆ แต่ทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทุกตารางวาต้องให้มีไม้ มีพืชผักสวนครัว สารพัดอย่าง ทั้งพืชระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว ไม้เศรษฐกิจอยู่รอบนี้ทั้งหมดเลย แล้วก็อมน้ำต้องใช้น้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดคือ ในฤดูแล้งต้องศึกษาหาข้อมูลว่าน้ำในสระเราจะใช้ปลูกผักได้ก็แปลงผักต้องมีอายุวันถึงจะเก็บเกี่ยว เราต้องคำนวณกับพื้นที่น้ำที่มีอยู่ต้องปลูกให้น้อยลง เราต้องปลูกทุกอย่างแต่ไม่มาก ในน้ำจะต้องมีปลาอย่าให้น้ำอยู่เปล่า ๆ ต้องให้มีครบวงจร มีน้ำ มีกุ้งหอยปูปลา ออมต้นไม้ ต้นไม้ต้นหนึ่งห่างกัน 1.5 เมตร บริเวณพื้นที่ของผมประมาณ 20 ไร่ มีไม้เป็นร้อย ๆ ต้น ต้นหนึ่งถ้า 20 ปี จะแปรรูปออกมาไม่ต่ำกว่าต้นละหนึ่งหมื่นบาท ถ้าหากว่า 200 ต้นจะเป็นเท่าไร สิ่งนี้คือเราอมต้นไม้ใหญ่ในพื้นที่น้อย ๆ และจะเกิดผลประโยชน์สูงสุด และอีกอย่างหนึ่งไม้ผลก็จะปลูกแซมไปด้วย มีทั้งไม้เศรษฐกิจ ไม้ผล สารพัดอย่าง ออมภูมิปัญญาคือออมความรู้ เมื่อเราเห็นจุดนี้แล้วเรายังมองเห็นคนอื่นที่ยังไม่รู้ ผู้ที่เกิดวิกฤตเหมือนเราก็มีมากมาย แต่เขาหาทางออกไม่ได้อยากให้เขาได้เรียนรู้ตรงนี้ อยากให้เขาทำเหมือนกับเรา เราจึงเก็บรวบรวมความรู้ภูมิปัญญาที่เราได้อยู่ที่เราได้ประสบการณ์ ต้องขยายถ่ายทอดให้กับผู้อื่นก็คือการร่วมกลุ่มประชุมปรึกษาแลกเปลี่ยนความรู้กันเพื่อแก้ปัญหา ของดีเราอยู่ที่ไร่นา มีพืชผักปลาที่อยู่อาศัยอุดมสมบูรณ์ ทำให้เราต้องปักหลักอยู่กับไร่กับนา ความสุขก็อยู่กับไร่กับนาคือไปดูบ่อมีปลา ไปดูนามีข้าว ดูคันคูมีต้นไม้ ดูแคมสระ (ริมสระ) มีเป็ด ไก่ หมู แต่ก่อนเราเคยทำเกษตรแบบฟุ่มเฟือย บุกก็ต้องไปซื้อจากเมือง จากนายทุน แต่บัดนี้เกษตรผสมผสานของผมทำครบวงจรอย่างปุยหมัก ปุยอินทรีย์ ทำจากพืชผักจากไร่นา เศษอาหารจากครอบครัว เมื่อเรามีตรงนี้เราศึกษาตรงนี้ เราก็รู้ว่าของดีมันอยู่ที่ไร่นาของเราเอง เราไม่ต้องไปซื้อจากตลาดจากนายทุน ทำให้เรามีความมั่นใจแล้วว่าทำเกษตรแบบผสมผสานครบวงจรเป็นสิ่งที่ยั่งยืนและพึ่งตนเองได้อย่างแน่นอน”

พ่อเชียง ไทยดี กล่าวว่า “ทำให้เต็มไปด้วยต้นไม้ 4 ระดับ ทั้งระดับสูงที่สุดคือ ระดับที่ 4 เช่น ต้นหมาก ต้นมะพร้าว ระดับรองลงมาก็คือ ระดับ 3 เช่น มะม่วง ส้มโอ ชมพู กระท้อน มะเฟือง มะขาม

ลำไย ลิ้นจี่ ส้มเขียวหวาน ขนุน กระถิน สะเดา กระโดน ผักต้ว ชะอม ต้นแต้ ต้นประดู่ ระดับที่ 2 เช่น ละมุด มะนาว ฝรั่ง ทับทิม มะขามเทศ น้อยหน่า มะละกอ กล้วย มะกอกน้ำ มะปราง ผักเม็ก เป็นต้น รวมทั้งระดับต่ำสุดทั้ง ขิง ข่า ตะไคร้ พริก ผักอีตู (แมงลัก) ต้นกระเจียว เป็นต้น มีความหลากหลายของพันธุ์ไม้บรื้อยชนิด พร้อมด้วยต้นไม้ใหญ่กว่า 1,000 ต้น นอกจากนั้นยังมีปลาในบ่อนับแสนตัว มี เป็ด ไก่ กบ และหมู ซึ่งอยู่กันอย่างสมดุลและมีความสุข

พ่อทัศน์ กระยอม กล่าวว่า “เขาก็แนะนำเขา สอนเขา ให้เขามาเบี่ยงว่าเขาเห็ดจิ้งใด เขามาอบรมกับเขา เขาต้องมาเรียนรู้แนวทางก่อน เรื่องต้นไม้ ต้นนี้เป็นยา ก่อนที่เขาคจะแจกต้นไม้ให้เขา เขาต้องอบรมให้เขารู้จักต้นไม้ บุญคุณของต้นไม้ก่อน”

พ่อผอง เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “ทฤษฎีใหม่พระองค์ท่านบอกว่าต้องมีน้ำสำคัญที่สุด พ่อมีอยู่ 42 ไร่ พ่อแบ่งเป็นที่อยู่อาศัย 3 ไร่ แล้วอีก 39 ไร่ แบ่ง 3 ส่วน แต่น้ำไม่พอใช้ เดียวนี้ก็เลยสร้างแหล่งน้ำขึ้นให้เยอะ ๆ เพราะว่าที่ของพ่อนี้ไม่มีแหล่งน้ำธรรมชาติอยู่ใกล้ ก็แก้ปัญหาเอาก็สามารถยึดหยุ่นได้ เรากินอาหารธรรมชาติที่เราหาได้ มีความสุข ไม่ได้ลงทุน พ่อประมาณตัวเอง อย่าไปเอาคนอื่นมาเปรียบเทียบ ศูนย์เรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้านเขาเห็ดไร่เดียว จะต้องมียูมิกินใน 5 คน จะต้องสามารถเลี้ยงครอบครัวได้ ต้องใช้เทคนิคในการจัดการอย่างน้อยต้องมีน้ำ ขุดสระน้ำ ปลุกไม้ผล ไม้ใช้สอย พืชผัก และสมุนไพร เริ่มจากไร่เดียวไป 2 ไร่ 3 ไร่ อะไรกินได้เอามาปลูก เอามาเลี้ยงตามกำลังของตอนที่ทำได้ ไม่นานก็มีผัก ผลไม้ ปู ปลา กุ้ง หอย ให้กินโดยไม่ได้ซื้อหาเหมือนแต่ก่อน เหลือกินได้แจกญาติมิตรสหาย ได้ขายมีเงินออมไม่มีหนี้ มีอาหารอุดมสมบูรณ์ มีความสุข ครอบครัวอบอุ่น ปลาบต้องเลี้ยงหลายเลี้ยงพอกิน แจกพี่น้องเหลือกก็ขาย ปลุกทุกอย่างที่กินได้ แล้วกินทุกอย่างที่ปลุก”

พ่อผาย สร้อยสระกลาง กล่าวว่า “ให้มันมีทุกอย่าง ใต้พื้นก็เป็นมัน กระเจียว มันสาคุ ข่า ขิง ตะไคร้ น้อยหน่า ละมุด เลี้ยงไก่ วัว ควาย ทั้งพืชผักสวนครัว ไม้ยืนต้น ให้มีหมดทุกอย่าง ปลุกพืชเริ่มต้นแรกก็ต้องคิดก่อนว่าใน 1 ไร่แบบประณีตของเราจะมีอะไรถึงที่สุด เริ่มต้นควรจะปลูกต้นไม้ก่อนเพื่อให้เป็นร่มอย่างเช่น ผักหวาน กระชาย กระบุก จัดที่สำหรับไม้เลื้อย ไม้เถาวัลย์ ไม้พุ่ม เช่น ยานาง ชะพลู ผักกินหัวกินรากที่อยู่ใต้ดิน ในแปลงของผมนเองก็จะมีผักปลูกหมุนเวียนกันไป ต้องดูการปลูกผักที่เหมาะสมในแต่ละฤดูกาลและพื้นที่ ตรงนี้นอกจากบริโภคและใช้สอยเองแล้ว หากต้องการขายเพื่อลดหนี้ด้วยก็ต้องดูว่าอะไรที่ราคาดีพอที่เราจะมีรายได้มาหมุนเวียนบ้าง เห็ดตามในหลวงเขาขุดสระก่อนน้ำมาก่อน น้ำเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดของมนุษย์และสัตว์ น้ำเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเจริญเติบโตของสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ขอให้มันน้ำพอเพียง พืช ผัก ผลไม้ สมุนไพร เห็ด และข้าวก็จะพากันเจริญเติบโตและออกดอกออกผล ดังนั้นการจัดการน้ำจึงมีความสำคัญไม่ว่าจะเป็นขุดสระ การเจาะบาดาล การสูบน้ำจากห้วย หนอง คลอง บึง เมื่อจัดการดี ๆ วางระบบน้ำโดยเอาฟางข้าวหรือใบไม้มาคลุมดิน อาจจะวางระบบน้ำหยด ซึ่งจะช่วยให้ใช้น้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพเต็มที่และได้ประโยชน์สูงสุด”

เพียบ มลิมาศย์ กล่าวว่า “ทำอยู่ทำกินโดยไม่ต้องอาศัยผู้อื่น ทำเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนอื่น”

ภัทรพล บรรเลงเสียง กล่าวว่า “รู้จักคิดรู้จักทำ แล้วนำไปใช้ชีวิตประจำวัน ฟังจากคนอื่นแล้วนำมาปรับใช้ในชีวิตของเรา”

มณี มาระแสง กล่าวว่า “เกษตรประณีตปลูกได้หมดทุกอย่าง นับแต่ไม้ยืนต้นขึ้นไป มีหมาก เชื้อ พริก หมากแพ่ง แตง ส่วนมากผมก็ปลูกต้นไม้ยืนต้นรอบนอก ตรงกลางมีสระ ปลูกข้าว ตะไคร้

ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก บ่อหลาย 6 อย่างก็พออย่างละ 9 ต้น มีกล้วย หนามม่วง พริก มะเขือ ตะไคร้ เราสามารถปรับชนิดได้ ไม่ยืนต้นเราปลูกรอบนอกไว้เป็นรั้ว ปลูกพืช 3 ระดับ คือ ระดับหัวก็คือไต้หวัน เป็นพริกขี้หนู บอนดินก็เป็นพริกขี้หนู ระดับสูงขึ้นมาก็พริกขี้หนู หนามม่วง ที่สูงขึ้นไปจะเป็นไม้ยืนต้น ไม้ยืนต้นเป็นบ้านนกขี้หวีด”

เมฆ สุตตา กล่าวว่า “เป็นการดีต่อสังคมจะไม่เดือดร้อนต่อการดำรงชีพ”

ไมตรี พร้อมเพรียง กล่าวว่า “เราบริหารพื้นที่ ปลูกให้ได้มากที่สุดและหลายชนิดที่สุด เราบริหารจัดการพื้นที่ให้เป็น ปราชญ์ชาวบ้านเขาก็เลยมาคิดว่าน่าจะมาบริหารจากเล็ก ๆ ไป ก็คือ เอา ประณีต 1 ไร่ มาทำให้มันประณีตจริง ๆ พอมองเห็นประณีตแล้ว คุณจะขยับขยายไปเท่าไรก็ได้ แล้วค่อยไปทำไร่อื่น ๆ สิ่งที่ได้จากการทำเกษตรประณีตคืออาหารที่ยั่งยืนแน่นอน เป็นอาหารที่ปลอดภัย สุขภาพเราก็ดี เรามีคุณธรรมจริยธรรมเกิดขึ้น ลูกหลานครอบครัวเกิดความอบอุ่น ลูกอยากอยู่ อยากจะมาเยี่ยม หลังจากนั้นเราก็ยั่งยืนในกัลยาณมิตร มันก็เกิดความยั่งยืน ก็คือยั่งยืนในตัวเอง ในครอบครัวและคนรอบข้าง ดินก็ยั่งยืน”

รัศมี คำควร กล่าวว่า “มองตัวเองให้ออก รู้จักช่วยตัวเองเป็น รู้จักตัวเอง”

เรืองกิจ พิลาสิ กล่าวว่า “คนที่เกิดขึ้นมาในโลก จะต้องพึ่งพากันแบ่งปันความรู้กัน ต้องมีการแลกเปลี่ยนกันและกัน”

วัชรพงษ์ พรศรี กล่าวว่า “ได้นำความรู้ไปใช้ไปปฏิบัติและพลิกแพลงตามสถานการณ์”

ศิรยา ใจทน กล่าวว่า “มีพื้นที่น้อยแต่ปลูกพืชผักได้มาก เห็นความสำคัญของตัวเองและจะนำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติ ไม่ต้องพึ่งคนอื่น โดยการทำอะไรก็ตามต้องทำด้วยตัวเองก่อน”

ศุณย์ โค่งอาภาส กล่าวว่า “บ่อปลูกทุกอย่าง มดแดงก็ได้กิน ปลาก็ได้กิน อยากกินผักก็ได้กิน หนามม่วง(พริก) หนามเขียว หนามแดง ข่า ตะไคร้ปลูกรอบสระบ่อได้ซื้อเขา ได้ขายพร้อม นี่ละ เกษตรพอเพียงแต่ก็เอื้อ(เรียก)เกษตรยั่งยืนเกษตรผสมผสาน ปลูกทุกอย่างที่กินได้ ปลูกผสมผสานกัน ปลูกกินได้แล้วต้องย้าย(กลัว)ปลูกเลย ถ้าปลูกได้กินหนอยก็ได้กินหลายละ”

สมบูรณ์ แสนโชติ กล่าวว่า “มีอยู่มีกิน ครอบครัวอบอุ่น มีของกินปลูกเอง มีการวางแผนปลูกทุกอย่างอยู่ในพื้นที่เกษตรประณีต 1 ไร่ มีมากก็ขาย”

สมหมาย สารางคำ กล่าวว่า “การที่มีแหล่งเรียนรู้ การไปศึกษาดูงาน การเรียนรู้ที่จะสร้างอาหารปลอดภัย”

สายทอง เกสกุล กล่าวว่า “ต้นไม้มันก็โตทุกวัน ๆ อันนี้คือสิ่งที่ภูมิใจมากที่สุด ต้นไม้มันก็ค่อย โต ๆ เราก็ได้มีต้นไม้เหลือไว้ให้ลูกหลานเป็นมรดก เราอยากกินอะไรเราก็ได้กิน ในสวนผมมีทุกอย่าง มีพืชผัก สมุนไพร มีปลา เราต้องการกินเวลาใดก็ได้ มีอาหารครบ เราปลูกพืชต้องให้มี 4 ระดับ ระดับสูง พริกมะพร้าว หนาม ลงมาก็มะนาว ลงมาก็พริกขี้หนู ลงมาก็ข่า ขิง พริกไต้หวัน หนามหนึ่ง 4 มุม เราจะลงไม้ยืนต้น ไม้ผล กินใบ แล้วก็พืชผักสวนครัว เขาเรียกเกษตรประณีต 1 เมตร ตอนนี้ ปราชญ์เขากำลังทำ”

สุภาพ เกิดศักดิ์ ณ แวงน้อย กล่าวว่า “การพึ่งตนเองเป็นสิ่งที่ดีของชีวิต และความเป็นทุก ๆ ด้านของการดำรงชีวิตประจำวัน”

สุริยกร ศรีชิน กล่าวว่า “การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีอะไรก็กินก็ใช้ร่วมกัน มีกิจกรรมหรือการทำงานที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันทำงานสำเร็จ แลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้ที่ได้เรียนรู้ มาช่วยเหลือกันและกันทำให้เกิดความสงบสุขในสังคมในชุมชน”

สุวลี ภาษี กล่าวว่า “มีไหมที่คนเข้าบรรมไม่มีที่ดินแม้แต่ดินเดียวคือสร้างกำแพงให้กันตัวเอง ก่อน พ่อผายแก้วชพอแกสีกออกมาแล้วแบ่งที่นาให้พี่น้อง มีหลายคนที่ยึดต้นจากศูนย์ไม่มีอะไรเลยก็สามารถตั้งเนื้อตั้งตัวได้ ก็เริ่มต้นจากจุดเล็ก ๆ ไม่มีเงินนี้แหละ สวนผักก็เริ่มปลูกกันไปเรื่อย ๆ ปลูกให้หลากหลาย พอมันแน่นแล้วก็ขยับไปเรื่อย ๆ จนในที่สุดไม่มีที่แล้วมันเต็ม อย่าไปทำใหญ่ เริ่มทำจากน้อยไปหาเยอะ ปลูกพริก 2 ต้นก็ได้ มะเขือสัก 3 ต้นก็ได้ ถั่วสัก 4 ต้นก็ได้ ปลูกหลาย ๆ อย่างแล้วทำตามพ่อปราชญ์รับรองมีกินตลอดปี”

สุวัฒน์ชัย จำปามูล กล่าวว่า “เริ่มเรียนรู้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ผมนับถือศรัทธาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมากที่สุด มาศูนย์เรียนรู้ยังไม่เสียหลาย ศูนย์เรียนรู้มีศักยภาพ มีใบประกาศการันตี แต่แรกผมไม่เชื่อว่าทำเกษตรแล้วจะทำให้คนมีกินได้ ตอนผมมาเรียนรู้ศึกษาดูงานที่นี่ไม่มีอาคารไม่มีที่นั่งนอนผมนอนมดกัด ศรัทธาแรกในสายปราชญ์ชาวบ้านที่ให้เรามา เราลงไปทำ ทำแล้วได้อะไร ทำแล้วหนี้สินสองแสนสามแสน ที่นาที่จำนองก็ได้คืน อาหารการกินที่ไม่เคยได้กินก็ได้กิน ความคิดไม่แตกฉานก็แตกฉาน แตกฉานจนสามารถวางแผนใช้พื้นที่ทำหนึ่งไร่ให้เป็นสามไร่ในไร่เดียวกัน และผมมีวิธีการปลูกผักหวานในกิ่งมะม่วง ผมจะเอาเชื้อผักหวานใส่ วิชาปรับดินปลูกแปลงผักถาวรผมได้จากปราชญ์พ่อคำเตื่อง เวลาฟังผมก็จด ๆ ๆ เอาวิชาเข้าสมอง จะใช้อันไหนค่อยเอาออกมา เอาไปใช้แล้วได้ผล แปลงผักถาวรจะทำ 1 เมตร เราก้ทำ 60 เซ็น 50 เซ็น 1 เมตร ใครจะปลูกผักหวานโตเร็วชุดเลย 1 เมตร หมายความว่า ปลูกใส่ต้นมะม่วง ใส่กิ่งไม้ต่าง ๆ ที่ผุ ตัดกิ่งไม้ลงหลุม กิ่งใหญ่ลงล่างกิ่งเล็กอยู่บน แล้วคลุมด้วยฟางอินทรีย์ใบไม้ต่าง ๆ เอาลงเลยอัดให้แน่นปุ๋ยชีวภาพดินร่วน ตรงนี้ไม่ใช่แค่ผักหวาน เราปลูกผักหวาน 4 ต้น ได้ไม้ยืนต้น 2 ต้นในหลุมเดียวกัน ตัดกิ่งมะม่วงลงหลุมก็ปลูกกับต้นมะม่วงได้ ต้นนุ่นยังดีต้นมะพร้าวยังดีสับ ๆ ๆ ใส่ลงดิน นี่คือการแก้ปัญหาดินน้อย ปุ๋ยคอกปุ๋ยอินทรีย์ที่ ให้จุลินทรีย์แข็งแรงที่สุด”

แสงจันทร์ โยคินชัย กล่าวว่า “เราต้องลงมือทำด้วยตัวเราเอง ต้องบอกตัวเองให้ได้ ใช้ตัวเองให้เป็น ไม่ต้องพึ่งใคร”

แสงทอง มนต์อิม กล่าวว่า “ทำอะไร แม้ก้วางแผนก่อนละ ว่าเราจะลงอะไรตรงนี้ตรงนั้น เดียวนี้ที่บ้านแม่ปลูกผักกาดดอก ผักกวาดตุง หอม มะเขือเทศ พอได้ขายนะ ผักก้านจ่องเราก้ขายดอก มีทุกอย่างอยู่ตรงหน้า เราก้บ่ต้องไปตลาด การลงทุนก้พอสมควรนะแต่คุ้ม”

ไสว พากุดแร่ กล่าวว่า “พื้นที่มันสูง ผมก้เลยมาคิดชุดสระ 2 ไร่ สระใหญ่ไม่ใช่สระน้อย ๆ ได้มาแล้วก้มาปล่อยปลา ปลูกต้นไม้รอบขอบสระไว้”

หนูเคน กุลสุวรรณ กล่าวว่า “พึ่งตนเองได้เป็นการทำเอง คือค่อย ๆ ทำไป ทำตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ ไม่ต้องรอใครในการกระทำนั้น”

หนูนิล สารวมรัมย์ กล่าวว่า “ไปอบรมปี พ.ศ.2552 อบรมอยู่บ้านพ่อใหญ่ผายอยู่ 4 คืน 5 วัน เพื่อน(พ่อผาย)ก็ถามถึงปัญหา เพื่อนก้เลยสอนปัญหาของเจ้าของต้องแก้เอง ต้องรู้จักคิดเอง จะให้ผู้อื่นมาแก้เขาแก้ให้เขาบ่ได้ การแก้ปัญหา คือ ดูเจ้าของให้ออก”

อ่อนสา พรณรัตน์ กล่าวว่า “ที่นาเป็นที่เอียง ที่ลาดก็ปลูกข้าว ขยับขึ้นมาหน่อยก็ขุดบ่อ เลี้ยงปลา สูงขึ้นมาก็ทำสวน ปลูกหมากม่วง หมากนาว ผักกาด หอม ปลูกพอได้กิน ในบ่อก็เลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ บ่มีหลายถ้ามีหลายมันล้นมือ ค่อย ๆ ปลูกไม่ยืantan ไม่ยาง ประดู่”

อารักษ์ ภาชี กล่าวว่า “ผมเฝ้าเกษตรผสมผสานได้มา 10 กว่าปีแล้ว แต่ก็เฝ้าธรรมชาตินี้ ละ ที่เปลี่ยนมาเฝ้าเกษตรผสมผสานเพราะผมไปอบรมนำพ่อค้าदेोग ทุกมื่อนี้ผมก็เป็นวิทยากรประจำ ศูนย์ ในศูนย์ก็มีวิทยากรหลายคน แล้วแต่ความถนัดของเฝ้าของมัน”

จากการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พ่อผาย สร้อยสระกลาง (กลุ่มที่ 12) สรุปได้ว่า เมื่อได้มา เรียนรู้จริง ๆ ทำให้ได้แนวคิดใหม่ ๆ ได้เห็นแบบอย่างที่ดี และสามารถนำไปปรับเปลี่ยนเรียนรู้ได้ใน ชีวิตประจำวันให้สามารถทำได้ ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้มาทำให้ได้พัฒนาตัวเองไปในทางที่ดีขึ้น ทำให้ได้รู้ตัวเองมากขึ้น พอรู้แล้วก็สามารถบอกตัวเองได้ชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งการเรียนรู้ต้องควบคู่กับการ ปฏิบัติด้วยถึงจะเห็นผล

จากการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พ่อผาย สร้อยสระกลาง (กลุ่มที่ 17) สรุปได้ว่า มีการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์หลากหลาย ส่วนมากก็ปลูกแบบผสมผสานไม่ได้ปลูกเป็นแปลง ในพื้นที่นาก็ทำนา ปลูกไม้ ยางนาหรือไม้ยืantanตามคันนา ในครัวเรือนก็ปลูกผักสวนครัว พริก สะระแหน่ หอม กระเทียม ตะไคร้ มะกรูด มะนาว ปลูกไว้คนละมุมในแปลงเล็ก ๆ แปลงเดียวกัน ช่วยแก้ปัญหาสำหรับคนที่มที่ดินน้อย ได้เพราะกว่าไม้ยืantanจะใหญ่ก็อีกสี่ห้าปี พอต้นไม้ใหญ่ค่อยย้ายไปอีกที่หนึ่ง ถ้าทำแบบมีใจรักแล้ว จะเข้าใจในการวางแผนการใช้พื้นที่ เพราะไม่มีอะไรมาก ยิ่งถ้าหนึ่งตารางเมตรไม่ต้องวางแผนอะไร เลยในครัวเรือนกินอะไรก็ปลูกสิ่งนั้น มีหลักในการทำงานง่าย ๆ คือ การดูตัวเองให้ออกบอกตัวเองให้ ได้ใช้ตัวเองให้เป็น ทำวันละสองชั่วโมง ต้องทำงานอย่างต่อเนื่อง จะได้รู้ว่าต้องเพิ่มหรือตัดอะไร

จากการประชุมเพื่อจะสร้างหมู่บ้านที่อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันและน่าอยู่ที่สุดในโลก ซึ่งได้ กำหนดร่วมกัน คือ ใช้หลักการที่ถูกต้องง่าย ๆ และถูกทาง โดยการทำความเข้าใจใหม่สู่เศรษฐกิจ พอเพียงด้วยการปลูกทุกอย่างที่กินและกินทุกอย่างที่ปลูก สร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนใน หมู่บ้าน ทั้งการร่วมคิดร่วมเรียนรู้ ร่วมทำกิจกรรม ร่วมกันออกแบบความฝัน ความมุ่งหวัง ตัวชี้วัด ความสำคัญที่ต้องการและการจัดการองค์กร โดยการสร้างกลุ่มแกนนำต้นแบบที่เกิดผลดีจากการ เรียนรู้ และไปดำเนินการเกษตรทฤษฎีใหม่สู่เศรษฐกิจพอเพียงจนเห็นผลเชิงประจักษ์ (รายงานการ ประชุมเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานครั้งที่ 10/2552, หน้า 6-7) ทั้งนี้ การทำ เกษตรทฤษฎีใหม่เป็นรากฐานที่สำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ส่งผลให้เกษตรกรคิดได้และทำเป็น หัน กลับมาทำอยู่ทำกิน ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูกเหลือกินได้แจกทำให้มีเพื่อน เหลือแจกได้ ขายทำให้มีเงินและมีสุขภาพที่ดี ได้กินอาหารปลอดสารพิษที่หลากหลาย อยู่ในร่มเงาของต้นไม้ยืantan ต้น ชีวิตจึงดีวันดีคืน โดยเริ่มจากง่ายไปยาก ปลูกต้นไม้ที่อยากทดลองปลูกแทรกลงไปค่อย ๆ ทำจากเล็ก ไปใหญ่ จาก 1 ไร่ ขยายเป็น 2 ไร่ 3 ไร่ 4 ไร่ จนเต็มพื้นที่ รวมทั้งทำแบบรักธรรมชาติในที่สุด ธรรมชาติก็กลับมารักพวกเรา (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก, หน้า 6-7) อีกทั้ง การ มองเห็นคุณค่ากับการทำเกษตรประณีตและปฏิบัติตามนั้น ช่วยให้เกษตรกรที่ได้คิดจนคิดได้ ได้ทำจน สำเร็จได้ มีครัวบ้านของตนเองพร้อมด้วย ผัก ผลไม้ และสมุนไพรปลอดสารเคมี นอกจากนั้นยังเป็น ห้องทดลองสำหรับฝึกสมองสร้างปัญญาแก่ตนเองและกลุ่ม ในการวิจัยและพัฒนาไปขยายผลใน พื้นที่อื่นและเครือข่ายที่เหลือ (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น,

2550ค, หน้า 17) ทั้งนี้ การปรับพื้นที่ตามสูตรในเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวทางพระราชดำริ ทำให้สามารถเก็บน้ำไว้ใช้ได้ตลอดปี เมื่อน้ำพอเพียงจึงได้ปลูกต้นไม้ทดแทนต้นไม้ที่ตายไป และปลูกต้นไม้ยืนต้นเพิ่มกลายเป็นป่า มีสมุนไพรมะเขือเทศเป็นทั้งอาหารและยา ช่วยให้ระบบนิเวศดีขึ้นอย่างชัดเจน (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2552ก, หน้า 28) ซึ่งการขยายการทำเกษตรประณีต ทำให้มีอาหารปลอดภัยสารพิษไว้กิน เหลือกินแจก เหลือแจกขาย ทำให้เกิดความเอื้ออาทรต่อกัน เมื่อเวลาผ่านไปไม่ถึง 2 ปี ต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายที่ปลูกไว้เริ่มเติบโตขึ้นต้องการการดูแลลดน้อยลงมาก เจ้าของแปลงเกษตรประณีต 1 ไร่ ก็มีเวลาทำไปขยายผลไปสู่แปลงที่ 2 แปลงที่ 3 แปลงที่ 4 จนเต็มพื้นที่ ทำให้มีกิน มีแจก มีขาย เพิ่มมากขึ้นไปอีก มีต้นไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้นมากจนเกิดความร่มรื่น หลากหลาย และอุดมสมบูรณ์ เพราะเกษตรประณีตเป็นเกษตรทฤษฎีใหม่ที่ช่วยให้ระบบนิเวศดีขึ้น จากการออมน้ำ ออมนิน ออมสัตว์ และออมน้ำมันยืนต้น ทำให้ไม่ต้องใส่สารเคมีฆ่าหญ้า สารเคมีฆ่าแมลง รวมทั้งปุ๋ยเคมี ทำให้มนุษย์ไม่ต้องเสี่ยงภัยจากสารเคมี ช่วยให้คุณภาพสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตดีขึ้น มีอยู่มีกิน มีเพื่อน มีเงิน มีภูมิปัญญา และมีคุณภาพชีวิตที่ดี จะเห็นได้ว่าเกษตรประณีตเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตและสุขภาวะของคนในชุมชน จึงควรช่วยกันขยายให้เต็มทุกชุมชน ทุกตำบล ทุกอำเภอ และทุกจังหวัด (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก, หน้า 30) ดังที่พ่อผาย สร้อยสระกลาง กล่าวเอาไว้ว่า “ผลของการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ช่วยให้เกิดความชัดเจนในการอ่านตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้ใช้ตัวเองให้เป็น การสร้างความรู้ในการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอย่างสมดุลและมีความสุข การเคลื่อนสังคมด้วยการจัดการความรู้ และการเสนอแนะเชิงนโยบายด้วยเกษตรประณีต 1 ไร่ไม่ยากไม่จน ถือเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการช่วยให้คนอีสานอย่างน้อย 1 ล้านครอบครัวให้พึ่งตนเองได้อย่างมีความสุข” (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก, หน้า 18)

นอกจากนี้ ต้นแบบเกษตรก็มีบทบาทสำคัญในการเป็นแบบอย่างที่ดี มีความสามารถในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หลักสูตรการพัฒนาอาชีพต่างๆ เช่น คุณสุวิมลชัย จำปามูล ต้นแบบเกษตรศูนย์เรียนรู้พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา ที่กล่าวไว้ว่า “ตัวเองเป็นวิทยากรเกี่ยวกับลด ละ เลิกอบายมุข เขาจะมากินเหล้าได้ เขาจะไปสอนเขาได้ อีกอย่างหนึ่งมันมีแต่ผลเสีย สุขภาพไม่ดี เวลาสอนในห้องอบรม ผมก็จะพูดเรื่องนี้ทุกครั้ง 5 วันก็ 5 ครั้ง” และด้วยความรู้ความสามารถของปราชญ์ชาวบ้านผสมผสานกับการเอาใจใส่ดูแลแปลง รดน้ำพรวนดินทุกวันใส่ปุ๋ยอินทรีย์ตามสูตรล่อม รวักกันวัว ควาย มาทำลาย ทำร้านให้ พัก แฝง น้ำเต้า เสาวรส ปีนขึ้นไปได้และเพื่อให้เกิดการผสมผสานของต้นไม้ตั้งแต่ 10 ชนิดขึ้นไปในพื้นที่ 1 ตารางวา โดยการจัดแบ่งพื้นที่ ส่วนที่เหลือเลือกปลูกไม้ยืนต้นและพืชชนิดอื่น ๆ จากดำเนินการได้ 2 เดือน พบว่า ต้นไม้เริ่มเขียวชอุ่มมากขึ้น ต้นไม้เริ่มแตกใบ เช่น มะเขือ ใบแมงลัก ใบกระเพรา เริ่มเก็บกินได้ คาดว่าโดยวิธีนี้เกษตรกรแต่ละครอบครัวจะสามารถผลิตเกษตรผสมผสานหรือเกษตรประณีต ได้ครอบครัวละประมาณ 10 ไร่ พร้อมด้วยแรงงานเสริมจากครอบครัว (คำคุณ, 2555ก, หน้า 23)

ทั้งนี้ เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้ เกษตรกรไทยต้องหันมาผลิตผลผลิตทางการเกษตร ให้มีคุณภาพ ปลอดภัยด้วยการผลิตอาหารปลอดภัยหรือเกษตรอินทรีย์ เร่งสร้างดินที่อุดมสมบูรณ์ด้วยปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ ใส่เดือนดิน พืชตระกูลถั่ว และการปลูกพืชให้หลากหลายชนิดเพื่อเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพและเชื่อมโยงของฟรี ทั้งแสงแดด แหล่ง

น้ำ และอากาศ รัฐต้องทำงานเชิงรุก ลงพื้นที่อบรมให้ความรู้และส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย สารเคมี และสนับสนุนกลุ่มเกษตรกรให้มีความเข้มแข็ง โดยการทำเกษตรทฤษฎีใหม่สู่เศรษฐกิจพอเพียง ช่วยเหลือด้านเงินทุนแก่เกษตรกรในการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ สนับสนุนงบประมาณให้ประชาชนชาวบ้าน เพื่อจัดประชุมและฝึกอบรมการทำเกษตรทฤษฎีใหม่สู่เศรษฐกิจพอเพียงให้มากขึ้น (คำคุณ, 2554, หน้า 12) อย่างไรก็ตาม ในการที่จะพัฒนาตนเองและครอบครัวให้พึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้ จะต้องเตรียมความคิดและความศรัทธา หลักแนวคิดของบรรพบุรุษที่สร้างแนวคิดให้ลูกหลานรู้จักรักและเคารพน้ำ รักและเคารพดิน รวมทั้งเรียนรู้เท่าทันภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาและสร้างทุนทางสิ่งแวดล้อมเป็นบ้านนาภูชีวิต ซึ่งประชาชนชาวบ้านได้ประสบความสำเร็จมาตลอด ต้องเดินทางไปหาน้ำจากที่ไกล ๆ เพื่อหาน้ำมาใช้ เมื่อเกิดภาวะแห้งแล้งมาก ๆ ทำให้เกิดแรงบันดาลใจที่จะสู้ความแห้งแล้ง และได้ตั้งปณิธานมุ่งมั่นขุดบ่อทำฝายกั้นน้ำ โดยใช้กำลังของตนเอง จนมีสระน้ำจำนวนมาก สามารถกักเก็บน้ำไว้ตลอดปี สามารถสร้างความหลากหลายทางชีวภาพที่ช่วยลดรายจ่ายด้านอาหารการกินลงได้อย่างชัดเจน เพราะปลูกและเลี้ยงทุกอย่างที่ต้องกินและต้องใช้ เมื่อมีเหลือก็แจกญาติสนิทมิตรสหาย ทำให้รักใคร่และพึ่งพากันเองได้ เหลือกินเหลือใช้ เหลือแจกก็ขายช่วยให้มีรายได้เพิ่ม ปลอดเปลืองหนี้สินได้ และมีเงินออมเพิ่มขึ้นอีกด้วย (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2553, หน้า 12-13)

วิถีคิดและวิถีดำรงชีวิตโดยมุ่งหลักความพอประมาณ ความพอดีไม่โลภมาก หลักการใช้จ่ายอย่างมีเหตุผล อุดรวัตรรายจ่าย ทำให้มีเงินเหลือโดยไม่ต้องหาเงินหลาย และหลักการสร้างภูมิคุ้มกันบนฐานคิดของความสมดุลและยั่งยืน ร่วมกับการใช้ความรู้คู่คุณธรรมมาเป็นกรอบการดำรงชีวิตในแนวทางการเกษตรทฤษฎีใหม่ให้ความสำคัญกับการออมน้ำ การออมดิน การออมสัตว์ การออมต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย เพื่อให้เกษตรกรทั่วประเทศกลายเป็นคนที่มีอยู่ มีกิน มีสุขภาวะดีทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ค, หน้า 26) ซึ่งโครงการพัฒนาเพื่อความอยู่รอดจะเน้นการรวมกลุ่ม เสริมสร้างกระบวนการการเรียนรู้ โดยการพูดคุยของสมาชิกกลุ่มอย่างต่อเนื่อง และศึกษาดูงานหลายแห่งจนเข้าใจเรื่องของการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ประโยชน์ของความหลากหลายทางชีวภาพ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดจากการขายแรงงานมาจับจองขุดดิน บ้นดินจนได้บ่อน้ำเพื่อเลี้ยงปลา ปลูกพืช ผัก ผลไม้ จนเต็มพื้นที่ มีผลผลิตกินจนมีเหลือแจก เหลือขาย ทำให้รายจ่ายไม่มี รายรับค่อย ๆ เพิ่มขึ้น มีบ้านนา ทุ่งเงินออมและต้นไม้ใหญ่ ทุ่งไม้ผลและไม้ใช้สอย ก่อให้เกิดความรักความห่วงใยต่อคนในครอบครัวและในชุมชน มีความสุขและแข็งแรงไม่เจ็บป่วย ทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2550, หน้า 27) จากผลของการรวมตัวร่วมคิด ร่วมทำ อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ช่วยให้เกิดความชัดเจนในการอ่านตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้ ใช้ตัวเองให้เป็น การสร้างความรู้ในการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอย่างสมดุลและมีความสุข การเคลื่อนสังคมด้วยการจัดการความรู้และการเสนอแนะเชิงนโยบายด้วยเกษตรประณีต 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน ถือเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการช่วยให้คนอีสานอย่างน้อย 1 ล้านครอบครัวพึ่งตนเองได้ อย่างมีความสุข (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก, หน้า 18) ดังที่ นพ.อภิสิทธิ์ อารังวรานุรักษ์ กล่าวไว้ว่า “จากที่ได้ร่วมเรียนรู้กับประชาชนชาวบ้านมา พบว่า เกษตรประณีต 1 ไร่ เป็นยุทธศาสตร์และยุทธวิธีพาไปสู่สัมมาอาชีพ เพราะใช้ที่ดินน้อย แรงงานน้อย ลงทุนน้อย แต่ได้ความสุข

มาก มีหลักประกันในชีวิต มีปัจจัย 4 ครบ มีร่างกายจิตใจที่แข็งแรง ปลอดภัยปลอดภัย ครบถ้วน อบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง ดินดำน้ำชุ่ม ป่าอุดมสมบูรณ์ ปลอดภัยและมีความสุข (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก, หน้า 24) อีกทั้ง วิถีชีวิตโลกถือเป็นโอกาสสำคัญที่จะชวนให้คนทั้งโลก มารวมตัวกันใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ช่วยกันพลิกฟื้นเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตและสุขภาวะที่ดี ทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และรวมไปถึงทางปัญญา ด้วยการมองตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้ และใช้ตัวเองให้เป็น ด้วยการปลูกทุกอย่างที่กินและกินทุกอย่างที่ปลูก เหลือกินเหลือใช้ แจก ทำให้มีเพื่อน เหลือแจกได้ขายทำให้มีเงิน จึงกลายเป็นคนมีอยู่มีกิน มีเพื่อน มีเงิน มีสุขภาวะดี จนครอบคลุม ผู้สนใจทั่วภาคอีสานทั่วประเทศและทั่วโลก (คำคุณ, 2550ค, หน้า 7)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะความมีเหตุผล มีทั้งหมด 10 ตัวชี้วัด ซึ่งเรียงลำดับตามความสำคัญได้ ดังนี้ ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด ดูแลตัวเองให้ออก-บอกตัวเองให้ได้-ใช้ตัวเองให้เป็น วางแผนการใช้พื้นที่ ทำเกษตรผสมผสาน เป็นแบบอย่างที่ดี เรียนรู้ ศึกษาดูงาน ทำเกษตรทฤษฎีใหม่ สร้างแหล่งน้ำ แบ่งปันความรู้ และใช้ปุ๋ยอินทรีย์

2.3 ตัวชี้วัดความสำเร็จตามคุณลักษณะการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล ซึ่งตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และลำดับความสำคัญของตัวชี้วัดสามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.4 ตัวชี้วัดความสำเร็จตามคุณลักษณะการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

ที่	ตัวชี้วัดความสำเร็จตามคุณลักษณะการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี	คะแนน	ร้อยละ
1	มีที่ดินทำกินของตนเอง	36	12.04
2	มีคุณธรรม	33	11.04
3	สร้างแหล่งน้ำ	31	10.37
4	อาหารปลอดภัย	28	9.36
5	แบ่งปันความรู้	27	9.03
6	ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด	26	8.70
7	ทำบัญชีครัวเรือน	19	6.35
8	มีงานทำตลอดปี	19	6.35
9	มีกัลยาณมิตร	18	6.02
10	ครอบครัวอบอุ่น	18	6.02
11	มีความรู้และประสบการณ์	13	4.35
12	มีเงินออม	10	3.34
13	มีลูกหลานสืบทอด	7	2.34
14	ที่อยู่อาศัยมั่นคง	7	2.34
15	ศรัทธาในอาชีพ	3	1.00

16	อนุรักษ์ป่าไม้	2	0.67
17	อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม	2	0.67
รวม		299	100.00

จากตารางที่ 4.4 พบว่า ตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี มีทั้งหมด 17 ตัวชี้วัด และตัวชี้วัดที่มีความสำคัญ 3 อันดับแรก ประกอบด้วย มีที่ดินทำกินของตนเอง มีคุณธรรม และสร้างแหล่งน้ำ คิดเป็นร้อยละ 12.04, 11.04 และ 10.37 ตามลำดับ

ก้อม หล้าโคตร์ กล่าวว่า “ปลูกผักปลอดสารพิษ”

คำทอง ดงกันจำ กล่าวว่า “ปลูกกล้วย 1 กอ มันก็ออกกออีกออกหน่ออีก ขายหัวปลี ขายกล้วย ขายใบตอง คือในหมู่บ้านมีเชิงวังเขาเอาห่อส้ม ห่อแหม่มทุกเช้า แม่ตัดเอาไปให้เขาทุกมื้อ(วัน) เขาเอ็ดหลาย ข่า ตะไคร้จั่งซี่ ถ้าเขาเอ็ดเป็นแวน คือ ตะไคร้ 2 หัว ข่า 2 แวน ใบมะกรูด 4 ใบ เอาวางรัดไว้ก็ขายได้ละ ตอนแรกเอ็ดแม่ปได้วางแผน แต่พอไปอบรมแม่ก็เอ็ดบัญชีครัวเรือน มีเจ้าหน้าที่มาแต่บุรีรัมย์มาให้แม่ลองเอ็ด ที่แรกแม่ก็เอ็ดงู ๆ ปลา ๆ ไปนี้แหละ บัดนี้แม่ก็เลยมาตั้งใจเอ็ดใหม่ แม่เอ็ดอีหลี แม่ก็พยายามให้มีรายการซื้อ แม่ก็คิดวิธีได้ แม่ก็เอ็ดทุกวิถีทาง ได้เขียดโลสองโล โลละ 100 บาท แม่ก็มีรายได้มีเงินออม”

คำนิง เจริญศิริ กล่าวว่า “ต้องมีประสบการณ์ตรงด้วย บางทีปลูกมะละกอกับต้นกล้วยชิดกันเกินไป เพราะต้นกล้วยมันโตเร็วปีหนึ่งโตกว่าต้นมะละกอด้วยซ้ำ เราสามารถให้ผลผลิตได้เร็วกว่าต้องมีความรู้มีประสบการณ์ในการปลูกเรียนรู้ที่จะประหยัดและเรียบง่าย เราไม่ต้องไปทำที่ละเยอะ ๆ ก็กะเอาทำที่ละ 1 ตารางเมตรไปต่อยอด พออันนี้สำเร็จก็ต่อยอดไปจนเรามีป่า มีทั้งไม้ผล มีทั้งผักหวาน มีอะไรหลายอย่าง แบบมองไปข้างหลังแล้วเห็นว่าเรามีเยอะแล้วมันชัดเจน มันไม่เหนียว เกิดความหลากหลาย เกิดการรักธรรมชาติ การอนุรักษ์ป่าไม้ อนุรักษ์ดิน”

คุณ สงฆ์คลัง กล่าวว่า “ทำให้ครอบครัวอบอุ่น ไม่อดไม่ยาก มีอยู่มีกินในครอบครัว”

จิราพร แก้วใส กล่าวว่า “อะไรเราปลูกได้เราก็ปลูก เราไม่ต้องวิ่งไปหาซื้อเขา เมื่อเราไม่ได้จ่ายเงินมันก็เหลือในกระเป๋าเรา มันก็ทำให้เรามีเงินเก็บ”

ตุ้ม ธรรมธะ กล่าวว่า “มีที่เกษตร 2 ไร่ ก็แบ่งเป็นบ่อน้ำ ปล่อยปลา ปลูกมะพร้าว มีไม้ยืนต้น พวกผักก็ปลูกหอมแดง ถั่วดิน ปลูกของกิน ผักสวนครัวทุกอย่าง”

ถนอม ภูมิเกล้า กล่าวว่า “พอได้เอ็ดแล้วชีวิตแม่ดีขึ้น เขาก็บ่ค่อยได้ซื้อ ลดค่าใช้จ่าย เขาก็ไปขายส่งอยู่ตลาด เมื่อเขามีรายได้แล้ว รายจ่ายบ่ค่อยมี หนี้สินมันก็ลด มันก็ทำให้เขามีเงินออมเก็บไว้”

ทวี สะเทินรัมย์ กล่าวว่า “ที่พอสะสมไว้ก็ได้หลายแนวอยู่มี สเลสฟงพอน ปลาหมอ หนุ่ย หนวดแมว หลายๆ แนวอยู่ ถ้ามีคนมาเบ้งงานอาศัยว่าผู้ใดสนใจพอก็จะแจกเขาไป ให้เขาไปช่วยกันขยายผลสมุนไพรพวกนี้หายากมันจะหมดไป ถ้าเขาบ่ช่วยกันอนุรักษ์ เดียวนี้ชาวต่างชาติเขาไปจดทะเบียนเป็นลิขสิทธิ์เขาหมด”

ทองสา จูมคอม กล่าวว่า “ซื้อสัตย์ต่อเจ้าของต่อผู้อื่น ทำงานตรงตามเวลา แล้ววางแผนก่อน พวกพ่อก่อนนี่ต้องวางแผนว่ามีอันจะเอ็ดหยั่ง อย่าตัวะ(โกหก)เจ้าของ อย่าตัวะผู้อื่นต้อง ซื้อสัตย์สุจริต มีคุณธรรมในสมาชิก ถ้าคนเราบ่มีคุณธรรมเอ็ดหยั่งไปก็ปรอด บ่มีคนนับถือ”

นิตติยา บรรเลงเสียง กล่าวว่า “รู้จักคิด แล้วนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ฟังจากคนอื่นเล่าแล้วนำมาปรับใช้ชีวิตเรา ต้องรู้จักปลูก ไม่ใช่สารเคมี เราต้องทำปุ๋ยได้เอง”

นิตยา สัพโส กล่าวว่า “ปลูกผักพรวัว เลี้ยงปลาก็ได้ บักพรวัวปลูกไว้ก็บักคิดว่ามันจะเป็นหน่วย (ลูก) ดอก ออกมารอบแรกแจกเขาไปกิน พอแจกไปแจกมาเขามาซื้อฮอดบ้านก็เลยได้ขาย บักพรวัวมีอยู่ 10 กว่าต้น ขายอยู่หน่วยละ 5 บาท ปลูกหลายอย่าง 10 กว่าอย่าง เงินรายได้ที่เข้ามามีเงินไปซื้อที่ดิน ก็เกิดจากการเอ็ดเกษตรประณีต รายจ่ายมันบ่มี รายได้มันก็เพิ่มขึ้น ต้องมีบัญชีรายรับ-รายจ่ายทุกวัน”

ประครอง แสงสุข กล่าวว่า “เมื่อเราตื่น (รู้) เราก็กทำด้วยตนเอง ตามกำลังกายเท่าที่มี ทำไปทีละน้อย”

ปรีชา วงศ์ศรี กล่าวว่า “การพึ่งพากันเอง มีความรู้และประสบการณ์ มีการแก้ปัญหาาร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน”

ปาน ทองแพง กล่าวว่า “พ่อได้เข้ามาอยู่ในกลุ่มนี้ก็เลยรู้จักวิถีชีวิต การอยู่การกินก็ดีขึ้น การอยู่การกินมันก็บ่ลำบากคือแต่ก่อน อยากรินก็ได้กิน อยากรินเปิดกินก็เลยกิน หาเงินมาได้มันก็บ่ไร้ไหล เอ็ดให้เฮามีรายได้ ฮู้จักประหยัด ฮู้จักอด ฮู้จักออม มีเงินเก็บ”

พรงาม งอยแพง กล่าวว่า “ปลูกกก ปลูกไหลไว้ตำสาด(ทอเสื่อ) ทอสาดเอาต้นมันมาเอ็ดสาดขาย ช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมบ้านเราไว้ด้วย อยากให้ไปเบ่งพื้นที่บ้านอยากให้ไปเห็นว่าพื้นที่แค่นี้เฮาจะปลูกหยั่ง อยากให้ไปให้ความรู้จะได้ให้คำแนะนำเฮา”

พรมมา สุวะไกว กล่าวว่า “มีอันใดก็ทานอันนั้น ทานน่ำบ่แม่นว่าจะเอ็ดแต่เกษตรอย่างเดียว ยึดถือคุณธรรมเป็นหลักเกณฑ์ ตัวะ(โกหก)คนอื่นก็ตัวะบ่ได้ เจ้าของยังตัวะบ่ได้นี้คือคุณธรรม พุดจริง ทำจริง รักษาศีลรักษาศรัทธา ทำบุญทำทาน”

พ่อจันท์ที ประทุมภา กล่าวว่า “เกษตรพอเพียง คือ ครอบงมทุกอย่าง อยากรินหยั่งมีหมด บ่ต้องวิ่งเต้นไปหาผู้อื่น ให้มันพอหมดทุกแนวพอที่เฮาจะดำรงชีวิตอยู่ได้ ให้มันมีหมดอย่าให้มันขาด อย่าให้มันเกินกำลังเฮา เกินพื้นที่เฮา อย่าไปหาเช่าผู้อื่นมาเอ็ด เอ็ดในที่ของเฮาให้มันเต็ม น้อยก็พอเพียงได้ หลายก็พอเพียงได้ ให้พึ่งตนเองได้ระดับหนึ่งในครอบครัว อาหารการกินที่เฮาซื้อทุกสิ่งทุกอย่างเคยซื้อเคยใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ใช้ทุกมื่อทุกวันนี้ ให้เฮาหันมาปลูกมาเอ็ดแนวหมูนี ให้มันมีอยู่มีกินตลอด ให้มันพึ่งตนเองได้ระดับหนึ่งอย่าไปพึ่งภายนอก”

พ่อบุญเต็ม ชัยลา กล่าวว่า “ความสุขที่พ่ได้จากเอ็ดตรงนี้ คือ ครอบครัวผมบ่อบุ่น ครอบครัวผมมีอยู่มีกินที่ผ่านมาก็พึ่งแต่ผู้อื่น ไปพึ่งนายทุนเขาก็ฉลาดมันเอาโตบ่รอด ต้องมาพึ่งตนเองต่อไปเฮาจะสบาย บ่มีหนี้มีสิน แนวอยู่แนวกินบ่อด บ่ต้องไปพึ่งพาผู้อื่น บ่ต้องลงทุนหลาย ใช้ที่ดินที่เฮามีมาเอ็ดตรงจุดนี้ สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ มีกินมีใช้ เรื่องหนี้สินก็สามารถแก้ไขได้ ได้เงินมาก็เหลือ ครอบครัวผมบ่มีหนี้ อย่างที่เขาว่เป็นคนเป็นหนี้เป็นทุกข์ที่สุดในโลก ผมสบายแล้วผมบ่มีหนี้แล้ว เมื่อก่อนการทำงานยัดเงินเป็นตัวตั้ง แต่ทุกวันนี้จะทำเพื่อพ่อยู่พ่กิน ดังคำโบราณที่กล่าวไว้ว่าช่างต๋มเกลื่อไม่มีเกลื่อกิน ช่างต๋มิดไม่มีมิดใช้ คนไม่มีหนี้เป็นลาภอันประเสริฐ ทำงานให้มีความสุข ตอนนี บ่มีอย่างเดียว คือ บ่มีหนี้”

พ่อผอง เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “อะไรกินได้เอามาปลูก เอามาเลี้ยงตามกำลังของคนที่ทำได้ ไม่นานก็มีผัก ผลไม้ ปู ปลา กุ้ง หอย ให้กินโดยไม่ได้ซื้อหาเหมือนแต่ก่อน เหลือกินได้แจกญาติมิตร

สหาย ได้ขายมีเงินออมไม่มีหนี้ มีอาหารอุดมสมบูรณ์ มีความสุข ครอบครัวอบอุ่น ปลาบ่ต้องเลี้ยงหลายเลี้ยงพอกิน แจกพี่น้องเหลือก็ขาย ปลูกทุกอย่างที่กินได้ แล้วกินทุกอย่างที่ปลูก”

พ่อผาย สร้อยสระกลาง กล่าวว่า “มีความหลากหลาย ผมเน้นทุกอย่างครับ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมประเพณี ผมเอาทุกอย่าง ก็คือว่าเอาของในหลวงมาจับไว้ เอาพ่อแห่งชาติมาเป็นประมุข เป็นผู้เฝ้า “ถ้าผู้ใดบ่ฟังความพ่อความแม่ผีแก่(ลาก)เข้าหม้อนรก” นั่นก็คือผล บ่ฟังความพ่อความแม่ พ่อแม่บอกบ่ฟัง ผมจึงเฝ้าตามนั้นผมเฝ้ามาตั้งแต่ ปี พ.ศ.2518 แล้ว สระข้างในชุดเองด้วยมือ ชุดเองชุดจนได้สระ 2 แห่ง กับลูกกับเมียช่วยกัน จนเสร็จสามารถเก็บน้ำเฝ้าเกษตรตามที่พ่อบอกได้เฝ้าตามในหลวงเฮา ชุดสระน้ำมาก่อน น้ำเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดของมนุษย์และสัตว์ น้ำเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเจริญเติบโตของสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ขอให้มน้ำพอเพียง พืช ผัก ผลไม้ สมุนไพร เห็ด และข้าว ก็จะพากันเจริญเติบโตและออกดอกออกผล ดังนั้นการจัดการน้ำจึงมีความสำคัญไม่ว่าจะเป็น การขุดสระ การเจาะบาดาล การสูบน้ำจากห้วย หนอง คลอง บึง เมื่อจัดการดี ๆ วางระบบน้ำโดยเอาฟางข้าวหรือใบไม้มาคลุมดิน อาจจะวางระบบน้ำหยด ซึ่งจะช่วยให้ใช้น้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพเต็มที่ และได้ประโยชน์สูงสุด”

พูน ดวงภักดี กล่าวว่า “การทำเกษตรประณีตมันไม่ยาก แต่ต้องใช้ความขยัน การได้มาเป็นวิทยากรไม่ใช่ว่าจะรู้ไปหมดทุกเรื่องนะเขาก็ได้จากเรา เราก็ได้จากเขา เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน”

แพง เอาหานัด กล่าวว่า “เราจะรวมกลุ่มและเปลี่ยนความคิด”

มงคล วงศ์ศิริ กล่าวว่า “การพึ่งตนเองคือการทำอยู่ทำกินบนที่ดินทำกินของตนเอง”

มอญไข่ วุฒามนตรี กล่าวว่า “ช่วยกันออกความคิดเห็น”

มะลิวัลย์ จินสีดา กล่าวว่า “ต้องมีคุณธรรม มีขันติ มีความอดทน มีสติ มีปัญญา”

ไมตรี พร้อมเพรียง กล่าวว่า “สิ่งที่ได้จากการทำเกษตรประณีต คือ ความยั่งยืน คำว่ายั่งยืนอันดับแรก คือ อาหาร อาหารยั่งยืนแน่นอน สุขภาพของเราก็ดี เรามีคุณธรรม จริยธรรมเกิดขึ้น เพราะเราได้กินอาหารดี ๆ ทำให้เรามีจิตสำนึก แล้วลูกหลานครอบครัวก็เกิดความอบอุ่น เพราะสิ่งเหล่านี้พ่อแม่ปลูกสร้างไว้แล้วลูกก็อยากจะเข้ามาหา เพราะมีหลายสิ่งหลายอย่างที่ถูกเข้ามาเห็นแล้วก็อยากจะอยู่ อยากจะมาเยี่ยม”

ลำดวน ไชยโคตร กล่าวว่า “พึ่งเราพึ่งเขา ช่วยกันคิดช่วยกันทำ”

วนิดา เดชฤทธิ์ กล่าวว่า “เรามีศรัทธาในอาชีพของเรา ต้องทำให้ได้ในสิ่งที่เราคาดหวังเอาไว้ให้สำเร็จให้ได้”

วิจิต ประทุมภา กล่าวว่า “มาเฝ้าตรงนี้เกินคุ้ม เพราะอยู่กรุงเทพฯ ครอบครัวเกือบแตกแยกกันหลายครั้งเพราะเหล้าเพราะยา เพราะบินตามกระแสสังคม เพลิดเพลินกับความสนุกสนาน แล้วก็กลับมาอยู่บ้านพร้อมหน้าพร้อมตา ชีวิตมีความสุข ช่วยเกื้อกูลกันในครอบครัว มาเฝ้าเกษตรพอเพียงแล้ว ครอบครัวก็กลับมาอยู่บ้านพร้อมหน้าพร้อมตา ชีวิตมีความสุข มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในครอบครัว พาลูกพาเต้าออกมาเล่น เห็นลูกเห็นเต้าก็มีความสุขใจเฝ้า”

สง่า จันทร์ศิริ กล่าวว่า “พ่อมาเฝ้าตรงนี้ก็พออยู่พอกินในครอบครัว มีอยู่มีกินพึ่งตนเองได้หนี้สินก็ลดลง เดียวนี้มีหนี้ทำให้เขามีเงินออม มีเงินเก็บ เงินมาทางใดก็ได้เก็บ”

สมควร เตียงงา กล่าวว่า “ช่วยเหลือกันเอง ความมีน้ำใจ มีคุณธรรม ไม่เห็นแก่ตัว”

สมใจ พลพันธ์ กล่าวว่า “เฮ็ดไปเหลือกินก็ได้แจก เหลือแจกก็ได้ขาย มีพื้มีน่องก็ว่ามือนี้อันนั้นไปกินเด้อเอานี้ไปกินเด้อ ไปส่งให้พี่ป้าน้าอา หมดผู้ส่งยังมีอีกอยู่ ขายได้อีกเอาไปขายในหมู่บ้านนี้ขอให้แต่เอาไปเขาก็อยากกินอาหารปลอดสารพิษคือกัน”

สมหมาย นามบุรี กล่าวว่า “ให้มีกัลยาณมิตรร่วมกันคิดดีกว่าคิดคนเดียว”

สมหมาย สารางคำ กล่าวว่า “การสร้างแหล่งน้ำ การสร้างอาหาร การสร้างภูมิคุ้มกัน”

สุนิจ กระยอม กล่าวว่า “พึ่งพากัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความสมัคสมานสามัคคีกัน อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม”

สุพงษ์ ธารธรรม กล่าวว่า “มาปรับปรุงใหม่ มาปลูกอยู่ปลูกกิน เลี้ยงเป็ดไก่ เตียนนี้ลูกก็โตหมดแล้ว มีความสุข มาปลูกสิ่งปลูกของแล้วมีความสุข ตื่นเช้าขึ้นมาได้ดูสิ่งของของเขา ครอบครัวมีความสุข ลูกก็ได้สอนยาก ครอบครัวอบอุ่น ยามมีอแลง(ยามเย็น)มากินเข้าฮ่วมพา(ร่วมกัน) ตื่นเช้ามากินเข้านำกัน ลูกกลับมาแต่โรงเรียนจะมาช่วยงานพ่อแม่ บ่ได้ไปหาเล่น หม่อมมีความสุขละ”

สุพงษ์ ด่านซ้าย กล่าวว่า “การดำรงชีพอย่างเรียบง่าย ด้วยการหารายได้ด้วยตัวเอง มีเงินออม โดยไม่ต้องเบียดเบียนผู้อื่น”

สุรัตน์ วันวาลย์ กล่าวว่า “คือการที่เรามาคิดให้มีการรวมกลุ่ม แบ่งปันให้มีความรู้และประสบการณ์ให้มีความมั่นคงขึ้นไป เมื่อมีการรวมกลุ่มกันขึ้นจะทำสิ่งใดก็จะสำเร็จขึ้น”

สุวดี ศรีไพรงาม กล่าวว่า “การช่วยเหลือกันภายในเครือข่ายเดียวกัน เมื่อมีใครเดือดร้อน”

สุวลี ภาษี กล่าวว่า “มันเป็นฐาน เป็นต้นทุนเป็นชีวิต เกษตรกรคนไหนที่เขาสามารถปรับเปลี่ยนมาได้แนวคิดตรงนี้ ชีวิตทั้งชีวิตเลยและก็ไม่ใช่วิตเฉพาะเขา ลูกหลานเขาจะสืบทอดความยั่งยืนนี้ได้ไม่เหมือนอาชีพอื่น จริง ๆ เรื่องนี้มันเข้าสู่ของระบบธรรมะนะ มันเป็นทางเดินของวิถีพุทธจริง ๆ ที่นี้ถ้าใครมาเดินเส้นทางนี้แม่มันใจว่ามันเป็นชีวิตที่ผาสุกสงบมันมีคุณธรรมอยู่ในตัว เป็นเส้นทางที่ดีที่สุดแล้ว มีอิสระไม่ต้องไปอยู่ใต้อำนาจของใคร แล้วเป็นชีวิตที่หลากหลายมากไม่ใช่เชิงเดียวมันคือการผสมผสาน มีอะไรให้คิดอยู่ตลอดเวลา แล้วก็อะไรเปลี่ยนแปลงให้เราเห็นอยู่ตลอดเวลา มันทำให้เราไม่เครียด มันเกี่ยวกับชีวิตโดยตรงเลย”

สุนัย โคงอาภาส กล่าวว่า “ปลูกทุกอย่าง ปลูกมีอละ 5-6 ต้น ปลูกไปนำ มีความสุข มีอยู่มีกิน เขาก็บ่เป็นทุกข์ อยากกินหยั่งก็ไปเอาตามรั้วตามสวนมากิน ครอบครัวก็บ่ได้อุดได้อากครอบครัวก็อบอุ่น”

แสงจันทร์ โยคันชัย กล่าวว่า “ช่วยกันคิด ช่วยกันออกความคิดเห็น”

ไสว พากุดแร่ กล่าวว่า “แต่ก่อนพริกเม็ดหนึ่งก็ซื้อเขา บักหุ่งหน่วยหนึ่ง(มะละกอลูกหนึ่ง)ก็ซื้อเขา แต่ว่าทุกมือ(วัน)นี้มันก็ผิดแต่ก่อนแต่เก่าหลายเต็บ (มาก) รายจ่ายก็ลดลง มีเงินออมมีเงินเก็บหนักก็หายไป บ่มีหนี้ มีแต่เงินออม สิ้นเดือนมาผมก็มาเก็บไว้”

หนูนิล ส้ารวมรัมย์ กล่าวว่า “ธรรมคือธรรมชาติ ขอให้เราเข้าใจตรงนี้ “ธรรม ร” กับ “ทำ ท” ทำลาย ทำอะไร ทำไม เราใช้ตัวนี้มากไปไม่ได้ดูแลรักษา เพราะฉะนั้นสำคัญเลยตัวธรรมคือการรักษา รักษาธรรมชาติ การอนุรักษ์ป่าไม้ อยากจะปลูกอะไรให้ได้กินนานๆ ถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน ให้ลูกเราได้มาทำกินในที่ดินตัวเอง ทำยังไงให้ชีวิตเราเปลี่ยนไป ให้เรามีรายได้ จากการปลูกพืชปลูกผัก”

อารักษ์ ภาษี กล่าวว่า “เราก็ตีให้เห็นว่าคนที่เฮ็ดเกษตรเชิงเดี่ยวมันเป็นจั่งใด เกษตรผสมผสานมันเป็นจั่งใด แล้วเราก็ตีเหตุปัจจัยที่ครัวเรือน เวลาลูกจะเอาเงินไปโรงเรียนเราก็ตีเขียนลงไว้หมด

พอหลังจากนั้นเอามาให้ลูกเบ้ง(ดู)ลูกก็เข้าใจได้ ลูกก็ประหยัดลงช่วยกัน แล้วเราก็เอ็ดให้คนมองเห็น เกษตรพอเพียงมันมีรายได้แคไหน มีแดง มีกล้วย มีบักเชือก อยู่ในแปลงเดียวกัน ยามขายกล้วยก็ขาย มีแดงก็ขาย”

อุดม ที่ขาว กล่าวว่า “มีอาหารแบ่งกัน มีสิ่งดี ๆ แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน รักกัน แบ่งปันกัน ช่วยกัน มีที่อยู่อาศัยมั่นคง”

จากการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พ่อผาย สร้อยสระกลาง (กลุ่มที่ 16) สรุปได้ว่า สมาชิกได้ไปเรียนรู้การทำน้ำหมักชีวภาพของแม่อำนวย ศรีคล้าย ซึ่งเป็นเรื่องสุขภาพล้วน ๆ ไปถึงจะเป็นที่พักจะมี ต้นลิ้นมังกรตอนกลางคืนจะให้ดอกซิเจน ต้นไม้ส่วนใหญ่จะให้คาร์บอนไดออกไซด์ในตอนกลางคืน ใครที่ชอบปลูกต้นไม้ในห้องนอนแนะนำต้นลิ้นมังกรไปปลูก ด้านหลังห้องน้ำจะมีต้นยางนาแซมไปด้วย ต้นขี้เหล็ก ต้นชะอม และผักสวนครัวที่เรากินได้ทุกอย่าง จะมีต้นไผ่กล้วย ๆ ต้นไผ่จะเป็นมะฮอกกานีใช้สำหรับทำสีผม ต่อมาก็จะเป็นสระไว้เลี้ยงปลาแล้วก็มีต้นไม้ใหญ่ เช่น ต้นแดง ต้นสะเดา ปะปนกับต้นยางนา พอเดินมาสู่สระน้ำ ป้ายนาปลูกมาแล้ว 4 ปี เห็นปลวกเห็นตระไคร้ก็มี กล้วย ๆ มีผักสวนครัว มีมะเขือ ถั่วฝักยาว มะเขือใช้น้ำหมักขี้หมูใส่แทนสารเคมี นอกจากช่วยประหยัดมีอาหารปลอดสารพิษไว้รับประทาน ยังทำให้มีงานทำตลอดปีอีกด้วย

จากการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พ่อผาย สร้อยสระกลาง (กลุ่มที่ 17) สรุปได้ว่า ต้นแบบเกษตรเกิดจากความศรัทธาในอาชีพของตัวเอง บวกกับความรักในที่ดินทำกินของตนเอง บางคนบอกว่าเมื่อก่อนรู้สึกเอาเองว่าการเป็นเกษตรกรดูต่ำต้อย แม้แต่ไปตามงานเลี้ยงยังได้รับการต้อนรับผิดกันเลย แต่เดี๋ยวนี้ไม่ใช่แล้วเมื่อมาถึงจุดนี้แม้จะมีเงินเยอะแค่ไหนแต่เรื่องความสุขสั่วพวกเขาไม่ได้ อยู่ในสวนสบายไม่มีใครไปตั้งเป้าหมายให้ทำ ไม่มีเจ้านาย ไม่มีผู้บังคับบัญชา มีความสุขเพราะสิ่งแวดล้อมก็ดี มีนกมีสัตว์ต่าง ๆ เมื่อไม่ไปเบียดเบียนเขาก็มาพึ่งพาอาศัย ถือเป็นการบำเพ็ญกุศลอย่างหนึ่ง มีคุณธรรม ใครทำอย่างนี้ได้ถือเป็นคนมีบุญมีกุศลด้วย เพราะวานอกจากจะมีอยู่มีกินแล้ว ยังมีเพื่อน มีผู้หลักผู้ใหญ่ไปเหยียบบรรยากาศนา มีลูกศิษย์ แต่ก่อนไปไหนมาไหนคนไม่เคยเรียก แต่เดี๋ยวนี้เดินผ่านได้คุยได้ทักทายกัน ได้มีอยู่มีกิน มีไว้ให้ลูกหลานสืบทอด เป็นเกษตรกรที่ไม่ธรรมดา

จากข้อมูลการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พ่อชาลี มาระแสง (กลุ่มที่ 8) สรุปได้ว่า การทำเกษตรพอเพียงทำไปคนทำเองก็ได้กินในสิ่งที่ปลูก อย่างน้อย ๆ ก็ไม่ได้ซื้อหรือใช้จ่ายเงิน เมื่อก่อนเดินออกจากบ้านไปได้ซื้อกิน พอมาทำอยู่ทำกินแล้วรายจ่ายก็ไม่มี ไม่ได้ซื้อกินเหมือนเดิม เพราะของที่เรปลูกไว้ก็มีครบอยู่แล้วในสิ่งที่ต้องกิน เมื่อรายจ่ายไม่มีก็ทำให้มีเงินออม มีบำเหน็จบำนาญชีวิต ครอบครัวก็อบอุ่น พร้อมหน้าพร้อมตา รักและสามัคคีกัน

ผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นกับเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายหลังจากการอบรม ที่ถือว่าประสบความสำเร็จนั้น ผู้เข้ารับการอบรมจะกลับไปปลูกและเลี้ยงทุกอย่างที่กินและใช้ พร้อมทั้งใช้และกินทุกอย่างที่ปลูกและเลี้ยง ทำให้ไม่ต้องซื้อ มีอยู่มีกิน เหลือกินได้แจกทำให้มีเพื่อน มีเงินออม มีสิ่งแวดล้อมที่ดี จัดระบบชีวิตที่เอื้อต่อการสร้างครอบครัวที่อบอุ่น อยู่กันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา ประกอบสัมมาอาชีพจนมีรายจ่ายน้อยกว่ารายรับ และมีงานทำตลอดทั้งปี มีธรรมะ มีคุณธรรมในการประกอบอาชีพ ลด ละ เลิกอบายมุข มีสุขภาพดีขึ้นทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา นำมาซึ่งความสุขทั้งกับตัวเอง ครอบครัว และคนรอบข้าง (รายงานการประชุมเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานครั้งที่ 4/2553, หน้า 4-5) ทั้งนี้ การจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย ช่วยให้ลดรายจ่ายในครอบครัว

ลง พึ่งตนเองได้มากขึ้น ทำให้มีเงินออมตลอดปี มีอยู่มีกิน มีความสุข (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ก, หน้า 30) รวมถึง การประชุมระดมสมองอย่างต่อเนื่อง โดยพร้อมเพรียงกันหรือที่คนอีสานเรียกว่า “กลุ่มโส” ทำให้ข้อมูล ประสบการณ์ และความรู้ที่มีอยู่ใน สมาชิกแต่ละคนสามารถเชื่อมโยงกัน ทำให้ข้อมูลและความรู้ของกลุ่มและเครือข่ายกว้างขวางมากขึ้นเรื่อยๆ จนแก้ปัญหาที่ยากขึ้น ทั้งของครอบครัว ของชุมชน ของประเทศและของโลกได้ในที่สุด (คำคุณ, 2553, หน้า 27) อีกทั้งการเป็นคนดี มีคุณธรรมนำชีวิต มีศีลธรรมประจำใจ เป็นแบบอย่างที่ดี มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา มีจิตอาสา มีน้ำใจ มีการพัฒนาตนเองตลอดเวลา มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มองโลกในแง่ดี ยิ้มแย้มเบิกบานใจกว้าง ยอมรับการความคิดเห็นของคนอื่น มีความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่ติดบายมุข มีการบริหารจัดการดี แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน หนักแน่น ใฝ่เรียนรู้ มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจ คนในครอบครัวให้การสนับสนุน เป็นผู้นำของครอบครัว และแบบอย่างที่ดีของคนในชุมชน สร้างความสามัคคีและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้ ให้คนในชุมชนเกิดความรัก ศรัทธา เชื่อถือและยอมรับ มาร่วมมือส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านต่าง ๆ ร่วมกัน ฟื้นฟูและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ร่วมกันอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมเป็นประเพณี และวิถีชีวิตที่ดีงามในทุกด้าน (คำคุณ, 2551ค, หน้า 9) ซึ่งการรวมตัวของปราชญ์ชาวบ้านและเครือข่าย เกิดจากจิตสาธารณะ ที่อยากจะเห็นพี่น้องชาวไทยประสบความสำเร็จ เพื่อจะให้ชุมชนพ้นทุกข์ จึงจัดกระบวนการเรียนรู้ ร่วมกันนำไปทดลองปฏิบัติจนประสบความสำเร็จ พบว่า ทุกครัวเรือนมีน้ำเพื่อการเกษตรอุดมสมบูรณ์ขึ้น และมีการใช้สารเคมีลดลงอย่างเห็นได้ชัด หันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพปุ๋ยหมักแทน ดินดีขึ้น มีพืชผักผลไม้ และสมุนไพรเพิ่มขึ้น มีอาหารมากขึ้นสะอาดปลอดภัย สำหรับเงินออมมีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนสามารถปลดหนี้สินจนหมด มีการทำบัญชีฟาร์ม และบัญชีครัวเรือน จนมองเห็นรายจ่ายที่ไม่จำเป็นและส่งผลเสียต่อสุขภาพ เช่น เหล้า บุหรี่ หวย การพนันค่อย ๆ ลดลงและเลิกไปในที่สุด (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ก, หน้า 41) ถ้าลดหนี้ปลดสินได้สำเร็จ ทุกคนทุกครอบครัวจะมีสมาธิ มี ความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ มีอยู่มีกินไม่ยากไม่จนมีความพอเพียง มีธนาคารสัตว์ ธนาคารต้นไม้ และธนาคารเงินเก็บเงินออม เป็นหลักประกันชีวิตและหลักประกันของครอบครัว มีสติปัญญาในการ ประกอบสัมมาอาชีพ ทำงานอย่างมีบ้านอายุชีวิต ช่วยให้สุขภาพ สบายใจ นอนหลับฝันดี ไม่มีความวิตกกังวล อารมณ์ดี สุขภาพจิตดี อยู่ในสภาพสมดุลกายสบายใจ สงบ เกิดความรักใคร่ปรองดอง เอาใจกัน เข้าใจกัน ไว้วางใจกัน ทำให้สมาชิกอยากอยู่พร้อมหน้าพร้อมตาช่วยกัน สร้างครอบครัวที่อบอุ่น มีความมั่นคง (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2548, หน้า 28)

เพื่อตัวเองออกจากหล่มทุกข์ พ่อเชียง ไทยดี ได้ตัดสินใจครั้งยิ่งใหญ่ ซึ่งพ่อเชียงกล่าวว่า “เราทำมานี้ก็หลายอย่างแล้ว ไม่เห็นมีอะไรดีขึ้น ถ้าทำแบบไม่ลงทุนเหมือนป่านี้นั้นจะดีไหม” ซึ่งการ ค้นหาทางออกของปัญหาจำเป็นต้องอาศัยประสบการณ์เข้ามาช่วย รวมถึงพ่อคำเตื่อง ภาษี ที่มองว่า “ทุกวันนี้ฝนมันบ่ตก มันต้องอาศัยคนแล้ว ทุกวันนี้มันมีวิกฤต มันบ่ธรรมดา ต้องเอาประสบการณ์มี เท้าโตจืดเอาออกมาใช้ ใช้ถูกปลูก บรู๊บเคยใช้ คือหนูลองยา คือหมอลองยานำคนป่วย เขาต้องลองผิด ลองถูกไปเรื่อย เขาต้องพัฒนาความรู้เขาไปเรื่อย ๆ” เช่นเดียวกับพ่อชาติ มาระแส ที่เคยได้ตั้งสัตย์ ปฏิญาณตนว่า “นับจากนี้ไปข้าพเจ้าจะตั้งหลักปณิธานไว้ว่า จะนำประสบการณ์ที่ได้จากการไปเป็น ทาสของคนรวยต่าง ๆ ตามจังหวัดนครปฐม นครนายก ทั้งประสบการณ์สวนส้ม ขุดร่องวาง สายโทรศัพท์ ขุดบ่อปลา ทำนาข้าว สวนมะพร้าว สวนกล้วย สวนมะม่วง และงานชลประทาน นำมา

ปฏิบัติในพื้นที่นี้ให้มีบ่อปลา นาข้าว สวนผลไม้ ถ้ามีบ่อปลานาข้าว สวนผลไม้ ข้าพเจ้าจะไม่ยอมโกนหนวดโกนเครา” ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านค้นพบว่า ที่ผ่านมามีชีวิตไม่ถูกต้อง เนื่องจากเชื่อว่ามีเงินมาก ๆ แล้วชีวิตจะมีความสุขแต่ตรงกันข้าม จึงเปลี่ยนวิธีคิดมาทำการเกษตรเพื่อดับทุกข์สร้างสุขภาวะทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา เน้นการพึ่งพาตนเอง ด้วยการรู้จักตนเอง รู้จักอด รู้จักออม ทั้งออมน้ำ ออมเงิน สัมผัสกลิ่นมิตร ปรากฏว่ามีอยู่มีกิน เหลือกินได้แจก ทำให้มีเพื่อน เหลือแจกได้ขาย ทำให้มีเงิน จึงกลายเป็นคนมีอยู่มีกิน มีเพื่อน มีเงิน และมีความสุข ซึ่งต่างจากตั้งหน้าตั้งตาทำขายจะขาดทุน จึงควรหยุดกลับมาคิดทบทวน (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ข, หน้า 14)

ความมั่นคงในชีวิตเริ่มจากสมาชิกในครอบครัวมีความสุข มีความอบอุ่น ไม่มีใครเจ็บป่วยทั้งกายและใจ มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ช่วยให้เราทำอยู่ทำกินได้ มีบ้านเป็นของตนเอง มีต้นไม้ยืนต้นเป็นธนาคารต้นไม้ไว้เป็นบำนาญชีวิต และออกดอกผลให้ชีวิตอื่น ๆ ได้พึ่งพาอาศัย และที่สำคัญที่สุดคือการได้อยู่ในสังคมที่ปลอดภัยและไม่มีโจรขโมยในหมู่บ้านของตนเองและต่อชุมชน (ประชาคมสุขภาพ อำเภออุบลรัตน์, 2554, หน้า 34) สังคมไทยมีภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เอื้อต่อการเกษตรสร้างอาหารและยาเลี้ยงคนได้ค่อนข้างดี โชคดีเรามีศาสนาพุทธที่เข้มแข็ง มีพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงเมตตาต่อปวงชน ถึงขนาดมีพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแก่พสกนิกร จึงสมควรตามรอยพระยุคลบาททำการเกษตรที่พึ่งตนเองถวายพระองค์ท่านเป็นราชสัการะ สร้างหลักประกันในชีวิตให้ลูกหลานของเราเห็นว่าภาคเกษตรไม่มีคำว่าตกงาน ไม่ต้องดิ้นรนไปหางานทำ อาศัยการออมน้ำ ออมดิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ ออมเงิน สัมผัสภูมิปัญญา และกลิ่นมิตร ร่วมกับมวลมิตร รวมตัวร่วมคิดร่วมเรียนรู้ ร่วมทำอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ พร้อมทั้งประสานและเชื่อมโยงกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้าใจแนวทางการพัฒนาคนด้วยการพัฒนาความคิดให้อยู่ในสัมมาทิฐิ ให้เป็นคนที่มีความหวัง มีความฝัน และมีแผนปฏิบัติการสู่ฝันก็จะมีพลังพาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติไปสู่ชีวิตใหม่ ครอบครัวใหม่ สังคมใหม่ และประเทศชาติใหม่ ที่มีความสุขอย่างยั่งยืนในทุกด้านตลอดไป (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2553, หน้า 64) ในอดีตภาคอีสานเป็นสังคมเกษตรกรรมตามจุดแข็งของภูมิประเทศและภูมิอากาศ ที่มีแสงแดดมาก มีน้ำฝนตกลงมามาก และที่ดินยังอยู่ในมือของเกษตรกรของคนอีสาน ภูมิปัญญาจึงออกแบบวิถีชีวิตที่พึ่งพาหรือวัฒนธรรมคนอีสานในรูปแบบของการทำอยู่ทำกิน เหลือกินได้แจกทำให้มีเพื่อน เหลือแจกได้ขายทำให้มีเงิน จนกลายเป็นคนมีอยู่มีกิน มีเพื่อน มีเงิน มีสุขภาวะดีทั้งทางกาย ทางใจ และทางปัญญา และรวมพลังคนที่คิดได้ทำเป็นมาทำสิ่งที่เป็นไปได้ให้กับภาคอีสาน ให้ประเทศไทย และให้กับโลก โดยหันมาปลูกต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายด้วยการปลูกทุกอย่างที่กินและกินทุกอย่างที่ปลูก ทำให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงไป รายจ่ายลดลง หนี้สินลดลง รายได้ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น เงินออมค่อย ๆ มากขึ้น ลูก ๆ ตักงานกลับมามีงานทำบนที่ดินทำกินของพ่อแม่และอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ชุมชนมีเวลาใส่ใจ (พูดคุย) กัน แบ่งกันพึ่งพากัน และร่วมกันสร้างคุณงามความดี ร่วมกันสร้างสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (ประชาคมสุขภาพ อำเภออุบลรัตน์, 2551ค, หน้า 6) ซึ่งเครือข่ายมีองค์ความรู้ที่ชัดเจนในการดับทุกข์สร้างสุข ด้วยการรู้ทุกข์หรือรู้ปัญหา รู้สาเหตุ รู้ทางเลือก และรู้แผนปฏิบัติการ ในการออมน้ำ ออมดิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย มีความรู้ในการออมเงิน การสัมผัสกลิ่นมิตร และสร้างภูมิปัญญาในการแก้ปัญหา และความรู้ในการสัมผัสคุณงามความดี ซึ่งมีการจัดการความรู้โดยนำความรู้ที่เครือข่ายสร้างขึ้นด้วยการไปดูของจริง ปฏิบัติจริง ด้วยความขยัน อดทน อดออม จนเกิดความสุขและเชื่อมั่นใน

วิถีทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ศรัทธาในผู้นำภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีความรู้ มีประสบการณ์ เป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณของคนในเครือข่าย ลูกขึ้นมาคัดเลือกกลุ่มที่เป็นต้นแบบที่ดีมาร่วมเป็นเครือข่าย สร้างลูกหลานเยาวชนให้เข้ามาสืบทอดงานของเครือข่ายจนเกิดกลุ่มคนที่คิดได้ คิดดี พูดได้ ทำเป็น ทำดี มีวัฒนธรรมที่ดี จนเกิดสังคมดี และที่สำคัญมีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องตามหลักอปริหานิยธรรมให้เกิดการได้คิดจนคิดได้และได้ทำจนทำเป็น และรวมพลังกันให้สามารถคิดได้ทำเป็นนำไปสู่การปฏิบัติจริงจนสามารถแก้ปัญหาของชุมชน ปัญหาของเครือข่าย และปัญหาของประเทศชาติได้จริง (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ค, หน้า 11) ซึ่งผู้นำที่ดีต้องเน้นเอาความสุขเป็นตัวตั้ง โดยเป็นทั้งตัวชี้วัดและเป็นเป้าหมายของการพัฒนา เน้นการทำงานดับทุกข์สร้างสุข ยึดหลักพึ่งตนเองและผู้อื่นพึงได้ ด้วยการรู้จักตนเอง รู้จักพอดี พอประมาณ ตามศักยภาพ ไม่โลภมากรู้จักการใช้เหตุและผล ในการใช้จ่ายและในการใช้ชีวิตทำให้มีเงินเหลือ มีเวลาเหลือ และรู้จักการสร้างภูมิคุ้มกันในชีวิตด้วยการออมน้ำ ออมดิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ยืนต้น ออมเงิน สังสมกัลยาณมิตร สังสมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาและสังสมคุณงามความดี ทำให้คนในครอบครัวมีความสุข คิดถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก และนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักปฏิบัติของคนในชุมชน ผู้นำที่ดีจะต้องเห็นแต่ส่วนรวม มีอุดมการณ์ เสียสละ มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความโปร่งใสในการบริหารเงิน และการบริหารคน ผู้นำที่ดีจะเป็นที่ยอมรับของสมาชิก และเป็นที่ยอมรับเพราะเป็นคนดี มีคุณธรรมนำชีวิต มีศีลธรรมประจำใจ เป็นแบบอย่างที่ดีมีความรับผิดชอบตรงต่อเวลา มีจิตอาสา มีน้ำใจ มีการพัฒนาตนเองตลอดเวลา แต่ในขณะเดียวกันก็มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ไม่ติดอบายมุข มีการบริหารจัดการดี แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ ด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน หนักแน่น ใฝ่เรียนรู้ มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจ คนในครอบครัวให้การสนับสนุน เป็นผู้นำครอบครัวและเป็นแบบอย่างที่ดีของคนในชุมชน สร้างความรักสามัคคี และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้ ร่วมกันฟื้นฟูและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมทั้งร่วมกันอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีด้วย (คำคุณ, 2551ค, หน้า 8-9)

เช่นเดียวกัน สังคมจะได้ดีต้องมีหน่วยครอบครัวที่ดี มีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอย่างสมดุลและมีความสุข ด้วยการหันมารู้จักตนเองศักยภาพตนเอง ความพอดี พอประมาณ ไม่โลภมาก ใช้เหตุและผลในการใช้ชีวิต และการสร้างภูมิคุ้มกันด้วยการออม ทั้งการออม น้ำ ออมดิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ยืนต้น ออมเงิน สังสมกัลยาณมิตร สังสมภูมิปัญญา สังสมความดีงาม และมีการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อแลกเปลี่ยนในการพัฒนาเชื่อมโยงตำบลอยู่ดีมีสุข อำเภออยู่ดีมีสุข และจังหวัดอยู่เย็นเป็นสุข (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ง, หน้า 6) ซึ่งการใช้ชีวิตตามแนวทางพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ทำแล้วสิ่งที่เกิดขึ้นเกิดขึ้น คือ มีหลักประกันในชีวิต มีความสุขทางใจ มีความภาคภูมิใจในสิ่งนี้สินหมด เกิดความสุขทางสังคม ครอบครัวกลับมาอยู่ด้วยกันไม่หนีไปไหน ชุมชนเข้มแข็ง มีความสมัคสมานสามัคคีกัน มีความสุขทางปัญญา การทำเกษตรประณีต 1 ไร่ หรือเกษตรประณีตในพื้นที่เล็ก ๆ จึงเป็นคำตอบสุดท้ายที่จะช่วยให้เกษตรกรไทยบรรลุการหลุดพ้น การทำเกษตรต้องทำอย่างสนใจ ตั้งใจและใส่ใจ โดยปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ทุกอย่างที่กินและกินทุกอย่างที่ปลูกที่เลี้ยงทำให้รายจ่ายด้านอาหารการกินลดลง เหลือกินแจก เหลือแจกขาย จนกลายเป็นคนมีอยู่มีกิน มีเพื่อน มีเงิน มีสุขภาพดีด้วย เพราะอาหารปลอดภัยสะอาด และได้ออกกำลังกายจากการทำงานทุกวัน (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2551ข, หน้า 6-7) ทั้งนี้ ความสงบสุข พออยู่ พอกิน ของครอบครัวรุ่นพ่อรุ่นแม่ ส่งผลให้มีการสืบทอดวิถีการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง

สร้างอยู่สร้างกิน ไม่เป็นหนี้ใคร มีการสร้างรายได้ที่เป็นตัวเงินก็เพียงเพื่อใช้ในภาวะที่จำเป็นและหลีกเลี่ยงไม่ได้ ครอบครัวจึงได้ร่วมกันสืบทอดอาชีพการทำนา โดยทำบ่อเพิ่มขึ้น (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2551ค, หน้า 29-30) การที่มีโอกาสได้เรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้านถึงแนวทางการพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองอย่างสมดุลและมีความสุข ด้วยการสร้างองค์ความรู้ของการรู้จักศักยภาพของตนเองถึงความพอดี พอประมาณ ไม่โลภมาก การรู้จักอุดหนุนลดรายจ่ายร่วมกับการใช้เหตุและผลในการใช้จ่าย การรู้จักการสร้างภูมิคุ้มกันด้วยการออมทั้ง การออมน้ำ ดิน สัตว์ ต้นไม้ และการออมเงิน ส่งสมกัลยาณมิตร ส่งสมภูมิปัญญา ส่งสมคุณงามความดี ทำให้ชีวิตของเกษตรกรเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิต เกิดความสุขทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม ทางปัญญา และการผลิตอาหารและสมุนไพรปลอดสารปลอดสารเคมี การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ กลุ่มเหล่านี้จะช่วยให้สมาชิกกลุ่มแข็งแรงและเข้มแข็งมากขึ้น จะช่วยให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นในทุกด้าน (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ง, หน้า 6) ทั้งนี้ ในการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในชุมชนนั้น ต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่องในประเด็นนั้น ๆ เช่น ประเด็นความสำคัญของการสร้างสุขภาพโดยประชาชนเอง หรือจะเป็นการสร้างนำซ่อมของกระทรวงสาธารณสุข จะเน้นเรื่องอาหารปนเปื้อนสารพิษ พิษภัยของเหล้า บุหรี่ หรืออบายมุขต่าง ๆ การสร้างอาหารปลอดสารเคมี โดยชุมชนให้มีมากพอแจกและจำหน่ายแก่ผู้บริโภคที่สนใจ การสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี ทั้งพืช ผัก ผลไม้ หรือแม้แต่สมุนไพรปลอดสารเคมี เพื่อสุขภาพของคนในชุมชน (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2252ข, หน้า 11)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี มีทั้งหมด 17 ตัวชี้วัด ซึ่งเรียงลำดับตามความสำคัญได้ ดังนี้ มีที่ดินทำกินของตนเอง มีคุณธรรม สร้างแหล่งน้ำ อาหารปลอดสารพิษ แบ่งปันความรู้ ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด ทำบัญชีครัวเรือน มีงานทำตลอดปี มีกัลยาณมิตร ครอบครัวอบอุ่น มีความรู้และประสบการณ์ มีเงินออม มีลูกหลานสืบทอด ที่อยู่อาศัยมั่นคง ศรัทธาในอาชีพ อนุรักษ์ป่าไม้ และอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม

3. ตัวชี้วัดความสำเร็จตามเงื่อนไข

การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้นั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน มีความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้เพื่อการวางแผนการดำเนินงานและการดำเนินชีวิต ซึ่งเงื่อนไขที่ใช้ประกอบการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น จะต้องประกอบขึ้นบนพื้นฐานเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม ซึ่งตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือบนพื้นฐานเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม มีรายละเอียดดังนี้

3.1 ตัวชี้วัดความสำเร็จตามเงื่อนไขความรู้

เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ ซึ่งตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตาม

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือบนพื้นฐานเงื่อนไขความรู้ และลำดับความสำคัญของตัวชี้วัด สรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 4.5 ตัวชี้วัดความสำเร็จตามเงื่อนไขความรู้

ที่	ตัวชี้วัดความสำเร็จตามเงื่อนไขความรู้	คะแนน	ร้อยละ
1	ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด	55	19.37
2	ครอบครัวยั่งยืน	42	14.79
3	แบ่งปันความรู้	37	13.03
4	ใช้ปุ๋ยอินทรีย์	35	12.32
5	ไม่สร้างหนี้	29	10.21
6	อาหารปลอดภัย	26	9.15
7	สิ่งแวดล้อมดี	20	7.04
8	สุขภาพแข็งแรง	14	4.93
9	ลดรายจ่าย	13	4.58
10	เรียนรู้ศึกษาดูงาน	9	3.17
11	พึ่งตนเองและพึ่งพากัน	2	0.70
12	ทำบัญชีครัวเรือน	2	0.70
รวม		284	100.00

จากตารางที่ 4.5 พบว่า ตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามเงื่อนไขความรู้ มีทั้งหมด 12 ตัวชี้วัด และตัวชี้วัดที่มีความสำคัญ 3 อันดับแรก ประกอบด้วย ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด ครอบครัวยั่งยืน และแบ่งปันความรู้ คิดเป็นร้อยละ 19.37, 14.79 และ 13.03 ตามลำดับ

คุณ คำเปล่ง กล่าวว่า “การพึ่งพากันเอง เป็นการทำอะไรก็ตาม ต้องทำด้วยตนเองที่ทำได้ เช่นเวลาเกี่ยวข้าวเราก็ต้องลงแขกช่วยกัน วันนี้เราช่วยเขาวันต่อไปเขาก็ช่วยเรา”

แก้วสัน ชานันโท กล่าวว่า “เราต้องพึ่งพากันเอง ต้องแนะนำเพื่อนบ้าน ช่วยกันทำ”

ชั้นทอง จิตกุล กล่าวว่า “พึ่งตนเองก่อนที่จะไปขอความช่วยเหลือจากคนอื่น”

คำนิง เจริญศิริ กล่าวว่า “การมีส่วนร่วมปฏิบัติการงานช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน เพื่อความเจริญก้าวหน้าของสังคม”

คำมี มุ่งคุณ กล่าวว่า “พึ่งพากันในครอบครัว ตลอดจนถึงบ้านเมืองของเรา ก่อนพึ่งพาท้องถิ่นอื่นเมืองอื่น”

คุณ สงฆ์คลัง กล่าวว่า “ต้องพึ่งตนเองและพึ่งพากัน แก้ปัญหาเรียนรู้ร่วมกัน”

ญาณิน เนื่องลี กล่าวว่า “พึ่งพากันเอง เรียนรู้ซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน”

ดวงจันทร์ จำปามูล กล่าวว่า “มีความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน”

แดง พลสงคราม กล่าวว่า “ทำทุกอย่างด้วยตัวเองพึ่งตัวเองให้ได้”

แดน มุ่งงาม กล่าวว่า “เราปลูกแบบพออยู่พอกินก่อน ตรงนี้จะทำปุ๋ยเองด้วย จะทำเหมือนกับที่ศูนย์อบรม ทำน้ำหมักชีวภาพ จุลินทรีย์หมักกล้วย ที่เราทำตรงนี้เพื่อต้องการลดรายจ่าย อย่าใช้เงินเป็นเครื่องมือในการทำงาน เราต้องใช้แรงงานเป็นต้นทุนเอง นี่คือทุน”

ทองเต็ด ทาหาร กล่าวว่า “มีการไปเรียนรู้ศึกษาดูงาน ศึกษาหาความรู้ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาที่ยั่งยืน ทำอาชีพให้พอเพียง ให้พออยู่พอกิน ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด ให้สามารถพึ่งตัวเองได้”

ทองสา จุ่มคอม กล่าวว่า “มีความเอื้ออาทรต่อพี่น้องและชุมชน มีการแบ่งปันความรู้ซึ่งกันและกัน”

ทานทิพย์ พ่อบำรุง กล่าวว่า “การพึ่งพาอาศัยของคน สัตว์และธรรมชาติ การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข”

ชนพล ทิมธนสาร กล่าวว่า “ซื้อเขากินกำละ 1-2 บาท หลายอย่างมันก็หลายบาท อย่างพริกซื้อเขามือละ 5 บาท อยู่ 3 มือ ถ้าเขาปลูกเอง 3 ต้น ตื่นเข้ามาไปล้างหน้าใส่ได้กินตลอดปี ถ้าปลูกกินเองบได้ซื้อเขาเงินเขาก็เหลือ ผมก็จะมาเน้นเรื่องการผลิตปุ๋ยใช้เองต้องผลิตอาหารให้พืช เพราะพืชผลิตอาหารให้เขา มันก็จะได้ประหยัดค่าใช้จ่าย”

ธิดาพร สามขุนทด กล่าวว่า “ได้ความอบอุ่นในการที่เราได้พึ่งพากันและกัน ทำงานด้วยกันอย่างมีความสุข”

นอ แวงวรรณ กล่าวว่า “แบ่งปันซึ่งกันและกัน ในกลุ่มชุมชน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่”

นิตยา สัพโส กล่าวว่า “เงินรายได้ที่เข้ามา มีเงินไปซื้อที่ดิน ก็เกิดจากการเอื้อเกษตรประณีตรายจ่ายมันมี รายได้มันก็เพิ่มขึ้น ต้องมีบัญชีรายรับ-จ่าย ถึงปีหนึ่งก็มารวมว่าใช้เท่าใด จ่ายเท่าใด รายจ่ายน้อยมันก็มีเงินออม”

บังอร สาลาด กล่าวว่า “เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันต่อกัน มีเมตตา มีคุณธรรม”

บัวรมย์ พุดซ้อน กล่าวว่า “ตอนนี้พอก็พออยู่พอกินอยู่ ผักก็บได้ซื้อ ข้าวก็บได้ซื้อ ข้าวแบ่งไว้กินแล้วก็เอาไปขาย ทำเกษตรพอเพียง มันลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ มันก็มีเงินเหลือเก็บ”

บุญเพ็ง ทวีโคตร กล่าวว่า “ทำทุกอย่างด้วยตัวเอง การพึ่งพาตนเอง การทำสิ่งใดก็ตามถ้าเกินกำลัง เกินความคิดที่เราจะทำก็ขอความช่วยเหลือจากคนอื่น โดยที่เรามีแนวคิดที่จะสร้างสรรค์ในสิ่งเดียวกัน”

บุญหา เสือปู กล่าวว่า “มาเอ็ดตรงนี้นันก็ทำให้ลดค่าใช้จ่ายลง ผักก็บได้ซื้อ ค่าใช้จ่ายของแม่เดือนหนึ่งตก 3,000 บาทต่อเดือน รายรับแม่ขายได้เดือนหนึ่งประมาณ 4,000-5,000 บาท ถ้าได้ขายไก่อก็ได้หลายอยู่ เพราะว่าเลี้ยงไก่”

บุษรินทร์ งอยจันทร์ศรี กล่าวว่า “แลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจและแบ่งปันเพื่อนบ้าน”

ประกอบ สุเรนรัมย์ กล่าวว่า “ปุ๋ยมันแพงหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพดีกว่า ได้ผลผลิตก็กัน ดีพร้อมเริ่มแรกก็เอ็ดใส่ตามันประหยัดค่าใช้จ่าย เอาขี้วัวใส่ บ้านผมคือผักบ่งามนะมันต้องได้ผ่านกระบวนการชีวภาพ กระบวนการชีวภาพนี้ คือ การหมัก ปุ๋ยโตนี้ละดีครับผมเอ็ดมาแล้วผมพัฒนาไปเรื่อย ๆ หมักหอยเชอร์รี่ก็ดีแต่เหม็นอดเอา ตอนผมนี้ใช้เศษอาหาร กากน้ำตาล น้ำบักพร้าวน้ำข้าวข้าว มีหลายคนใส่ปุ๋ยชีวภาพคือกัน”

ประจวบ ชัยนา กล่าวว่า “การพึ่งพากันเองในกลุ่ม มีอะไรก็ปรึกษาหารือซึ่งกันและกัน และมี การแลกเปลี่ยนในความคิด”

ประสาน พลแสน กล่าวว่า “เศรษฐกิจพอเพียง แต่ก่อนผมก็ไม่รู้ ทำกินอีกอย่างหนึ่ง ไม่เคย เห็นคนพูดให้เห็นแบบอย่าง คนสอนให้ก็ไม่เห็นแบบอย่าง หาอยู่หากินแบบนี้ สมัยก่อนก็หายาก ไปหา กินตามห้วย หนอง คลอง บึง มาแกงกินแค่นี้ก็อยู่ได้แล้ว อาชีพผมทำการเกษตรธรรมดา คราวนี้มา ปรับเปลี่ยนใหม่คิดเองทำได้อาศัยการเรียนรู้และขยันปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ให้หลากหลายขึ้น สิ่งแวดล้อมก็ ดีขึ้น เศรษฐกิจก็ดีขึ้น ทำให้พึ่งพาตนเองได้ เรียนรู้ตลอดชีวิต เรียนรู้จากผู้มีประสบการณ์ ผู้ประสบ ผลสำเร็จและถ้าเราพึ่งพากันเองได้แล้ว เราก็ต้องเป็นผู้ให้ในขณะเดียวกัน”

ปาน ทองแพง กล่าวว่า “เริ่มแรกผมยังบ่ได้เข้ามาอยู่ในจุดนี้ ก็แบบบู้เรื่องเลย มันก็มีหนี้มี สิ้นหลาย ก็เลยหันเข้ามาอยู่ในกลุ่มนี้ หนี้สินก็ลดลงเกือบหมด เพราะว่าแต่ก็เอาหาเงินมาได้ก็มาหมด กับอาหารการกิน บัดนี้ก็เข้ามาอบรมอยู่ในกลุ่มอิต๋น้อย เกษตรพอเพียง ผมก็เลยได้สระมาแต่ปี พ.ศ. 2542 ได้มาก็มาปล่อยปลา การอยู่การกินก็ดีขึ้นหาเงินมาได้มันก็บ่รู้ไหลไปซื้อกิน พอมีน้ำก็มาปลูก ของขายมันก็ทำให้เขามีรายได้ ปีหนึ่งตก 10,000-20,000 บาท อยู่ครับ”

พรศักดิ์ งอยภูธร กล่าวว่า “แบ่งปันความรู้กับเพื่อนบ้าน”

พ่อคำเตื่อง ภาษี กล่าวว่า “พอมามาแบบนี้ก็เริ่มเข้าใจชีวิตเจ้าของหลายชั้น มาดูใส่กันกับคำ สอนของศาสนา มันถูก สร้างโลก สร้างสิ่งแวดล้อม มันถูกไปหมด มันพินขึ้น มันบ่มีหยั่งมันก็ดีขึ้น มันก็ เป็นตัววัดให้เขาเห็น ชีวิตดีขึ้น สิ่งแวดล้อมดีขึ้น มันดีขึ้นหมดทุกแนว มันเป็นความมั่นคง”

พ่อบุญเต็ม ชัยลา กล่าวว่า “ความสุขที่พ่อได้จากตรงนี้ คือ ครอบครัวอบอุ่น ครอบครัวผม มีอยู่มีกิน”

พ่อผอง เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “อะไรกินได้เอามาปลูก เอามาเลี้ยงตามกำลังของตนที่จะทำได้ ไม่นานก็มีผัก ผลไม้ ปลูก กุ้ง หอย ให้กินโดยไม่ได้อาศัยเหมือนแต่ก่อน เหลือกินได้แจกญาติมิตร สหาย ได้ขายมีเงินออมไม่มีหนี้ มีอาหารอุดมสมบูรณ์ มีความสุข ครอบครัวอบอุ่น ปลูกต้องเลี้ยง หลายเลี้ยงพอกิน แจกพี่น้องเหลือก็ขาย ปลูกทุกอย่างที่กินได้ แล้วกินทุกอย่างที่ปลูกถ้าอยากได้ บำนาญชีวิตต้องเอาต้นไม้ไปปลูก สิบต้นสิบปีราคาต้นหนึ่งได้สองพันบาทอย่างน้อยนะ ถ้าร้อยต้นก็ สองแสน พันต้นก็สองล้าน”

พ่อผาย สร้อยสระกลาง กล่าวว่า “เกษตรประณีตสำหรับเกษตรกรแก่จนได้แน่นอน เพราะมี สระน้ำ มีสวนครัว พืชผัก ผลไม้ กุ้ง หอย ปลูก ปลา หมู เห็ด เป็ด ไก่ วัว ควาย ครบถ้วนทุกชนิด มีเงิน 100 บาท อยู่ได้เกิน 100 วัน ช่วยให้รายจ่ายลดลง แต่รายได้ยังคงเดิมหรือเพิ่มขึ้น จึงหายจนได้ แน่แน่นอน”

พัฒนา พรหมสาขา กล่าวว่า “เราใช้เวลาว่างมีการคุยแลกเปลี่ยนทัศนคติทางแนวคิดที่จะ ปลูกอะไรถึงจะดี ปลูกแล้วดูแลยังไงมีแนวทางป้องกันอย่างไร แลกเปลี่ยนทัศนคติไม่ใช่ตั้งวง แลกเปลี่ยนที่เที่ยว ห้องอาหาร ลาว เวียดนาม หรือเขมร ให้ปลูกจิตสำนึกนี้ไว้”

พุนทรัพย์ คำภีระ กล่าวว่า “เราต้องทำด้วยตัวเราเอง ไม่สร้างหนี้ ไม่พึ่งคนอื่นมากเกินไป”

เพชร ศักดิ์ศรี กล่าวว่า “ผักถ้ามันเกิดเพลี้ยมากก็ให้หมักใส่ตะไคร้ ผักสะเดา หมากคุณ ใส่แล้ว มันก็ได้ผลอยู่บ่อยเกิดเพลี้ย เขาใช้ไถ่นีรดักบ่อยมีหนอน มันก็ลดค่าใช้จ่ายลง”

มะลิวัลย์ จินสิดา กล่าวว่า “ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ทำให้หลากหลายชนิด ทำหลาย ๆ อย่าง จะพึ่งตนเองได้”

รัตน์ทชัย ธรรมรัตน์ กล่าวว่า “เราจะทำสิ่งที่เราทำให้พึ่งพาตนเอง เพราะเราไม่เอาความคิดของคนอื่นมาใช้”

เรืองทรัพย์ งอยจันทร์ศรี กล่าวว่า “คือการอยู่ร่วมกันในสังคมกับคนรอบข้างได้อย่างมีความสุขและคนรอบข้างเราก็อยู่ด้วยกัน พึ่งพาอาศัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน”

วอน ศิริพอง กล่าวว่า “แบ่งปันความรู้กับเพื่อนบ้าน”

วิจิต ประทุมภา กล่าวว่า “การทำงานเป็นกลุ่มและมีการใช้ความคิดร่วมกัน เกิดปัญหาต้องช่วยกันแก้”

เศรษฐพงษ์ โมนาติ กล่าวว่า “พืชสวนครัวของผมก็มีทุกอย่าง บได้ซื้อหยิ่งดอก เพราะว่าอยู่สวนเขาก็มีครบหมดแล้ว เขาปลูกไว้กินมันก็ช่วยลดค่าใช้จ่ายในบ้านลงไป”

สกุล แก้วเลื่อน กล่าวว่า “เมื่อทำจากตัวเองได้สำเร็จเราก็ต้องหาเพื่อนที่อยู่ใกล้ คิดเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันมีการรวมกลุ่มต่าง ๆ เกิดขึ้น”

สมใจ พลพันธ์ กล่าวว่า “แต่ก็พอเป็นหนี้ หลังจากมาเฮ็ดแนวนี่ก็เบาบางไปใกล้จะหมดแล้วลดรายจ่ายหลาย หมายพริกมากซื้อได้ซื้อ เดียวนี้หอมหัวแดงผมเฮ็ดเป็นห่วงไว้ เวลาเขาอยากกินอะไรก็ได้กิน ปลอดสารพิษน้ำ เอาเฮ็ดกินเอง สุขภาพแข็งแรง ปลูกไว้แล้วมีผู้มาซื้อมีผู้มาเอาไปขาย การเฮ็ดเกษตรพอเพียงนี้รายรับได้หลายกว่ารายจ่าย คือมีนี้ได้ขายส้มผักเสี้ยนแล้ว 200 บาท บได้จ่ายหยิ่ง วันต่อมาได้อีก 200 บาท รายได้มันหลายกว่ารายจ่าย”

สมชาย ดีจะมาลา กล่าวว่า “ทำให้มีอยู่มีกินในครอบครัว ไม่สร้างหนี้สิน”

สมบุญ สาลาด กล่าวว่า “รู้จักทำเกษตรผสมผสานของตนเองให้มีหลากหลาย ปลูกทุกอย่างที่กิน และสร้างภูมิคุ้มกันของตนเอง และมีการศึกษาเรียนรู้”

สมพิศ แผงนาวัน กล่าวว่า “การจัดตั้งกลุ่มให้คำปรึกษาแนะนำ เกษตรที่สนใจอยากทำ”

สมสมัย วิดสา กล่าวว่า “เราสามารถปลูกพืชทุกชนิดที่เรากินได้ เหลือกินเราแบ่งให้เพื่อน”

สัน สีพี กล่าวว่า “พึ่งพากันในกลุ่ม มีอะไรก็พึ่งพากันเอง”

สันติธร สำรวมรัมย์ กล่าวว่า “การพึ่งพากันเอง รวบรวมความรู้ความสามารถของทุกคนทุก อย่างเพื่อพัฒนากันและกัน อาศัยกันเพื่อความอยู่รอด”

สาม ปุระเหล่า กล่าวว่า “พึ่งพากันเอง มีการปรึกษาหารือกัน จะได้มีความรู้และแลกเปลี่ยน ความคิดซึ่งกันและกัน”

สุพรรณิ งอยจันทร์ศรี กล่าวว่า “แลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่เราไม่รู้”

สุวลี ภาษี กล่าวว่า “ถ้าไปเห็นของจริงมันจะคิดออก คนบางทีมันไม่เห็นภาพมันก็คิดไม่ออก นี่เราไปเห็นภาพถ้าเป็นนักวิจัยเรียกว่าวิจัยเชิงประจักษ์ เห็นจะ ๆ เลย บางคนเขาเขียนไม่ออกอ่านไม่ออกก็มี คำว่าเรียนนี่ก็ไม่ใช่ว่าจะไปแลกเซอร์อย่างเดียว การได้เห็นการเรียนรู้ศึกษาดูงานในสถานที่จริง บางทีมันอาจจะปึง บางแปลงอาจจะเหมือนกับพื้นที่ของเขา โอ้เหมือนกับสวนเราเลยนะ เขาจะได้ออกไปทำอย่างนั้นอย่างนี้ ตรงนี้มันจะคิดออก มันก็เป็นวิธีการที่ไปเห็นของสด ๆ ใหม่ ๆ มันก็เพิ่ม การเรียนที่แน่นขึ้นไม่หลวมเหมือนกับเราไปได้แต่วิชาการไปนั่งฟังเฉย ๆ”

เสถียร จำยก กล่าวว่า “เราต้องทำกันอย่างเป็นกลุ่มเป็นก้อนพึ่งพากันกลุ่มเราเอง”

แสงทอง มนต์อิม กล่าวว่า “เราก็กินอยู่แล้วเราปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด เกษตร ประณีตตารางเมตรเดียวมันก็พอกินนะ อยู่บ้านสารเคมีไม่ค่อยใช้ ใช้แต่ชีวภาพเพราะว่าแม่เลี้ยงหมูอยู่ แล้ว เอาไปใส่ในสวนปลูกมะนาว พริก แล้วก็กล้วย มีส้มโอ มะละกอ พวกลั้ลลู่อยู่ใต้ผักอะไรพวกนี้ มะเขืออย่างนี้”

ไสว พากุดแร่ กล่าวว่า “แต่ก่อนพริกหน่วยหนึ่งก็ซื้อเขา บักหุ่งหน่วยหนึ่งก็ซื้อเขา แต่ว่าทุก มื้อนี้มันผิดแต่ก่อนแต่เก่าหลาย รายจ่ายก็ลดลง มีเงินออมมีเงินเก็บ หนึ่งก็หายไป บ่มีหนี้ มีแต่เงินออม สิ้นเดือนมาผมก็มาเก็บไว้”

หนูนิล สำรวมรัมย์ กล่าวว่า “มีเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง แบ่งป่า แบ่งน้ำ แบ่งที่ดินทำ กิน ไปดูแปลงนี้มาได้อันนั้นมาก็ปลูกชุดคั่นนาอย่างใหญ่ ไปอบรมมาเขาสอนก็มาทำ ปลูกมะม่วง มะนาว ตะไคร้ ส้มโอ เขาทำอะไรก็ทำตาม เอาธรรมชาติมาปรับเปลี่ยนดู ลองทำบัญชีรายรับรายจ่าย ปี พ.ศ.2552 ลองทำรายได้จากป่าแต่ก่อนด้านหลังนี้ไม่ได้ขายใครจะเอาไปทำอะไรก็เอา พอทำก็ได้ที่ ละนิดทีละหน่อยปีนั้นขายได้ 8 พันกว่าบาท ลงทุนไป 500 กว่าบาท ขายได้ 8,000 กำไรเห็น ๆ ปีที่ สองขายได้ 12,000 ปีที่สามขายได้ 70,000 กว่าบาท ลงทุนไม่ถึง 3,000 ปากับนารายได้ห่างกันมาก ไม่ได้นับค่าขายเห็ด ดอกกระเจียว กลอย ผักต้ว ผักเม็ก แล้วก็กินอาหารไปตามธรรมชาติ ธรรมชาติ สร้างอาหารให้เราทุกเดือนทุกปี อาหารเกิดจากธรรมชาติอยู่แล้ว เราก็กินไปตามปีตามเดือน”

หนูพลอย จุ่มเกต กล่าวว่า “ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ในหมู่บ้านและคนข้างเคียง”

อำนวย ศรีคล้าย กล่าวว่า “รวยเงินแต่ว่าจนสุขภาพนี่ละคือจุดเปลี่ยน มีคนมาบอกว่ามีศูนย์ อบรมตอนกิ่งไม้ตอนพันธุ์ไม้ศูนย์พ่อผาย แต่ก่อนเรียนเกษตรแต่บ่เคยเห็ดนา เคยกินแต่ข้าวถึง พอไป อบรมฟังคำพ่อผายสอนว่าฝากบ้านาญชีวิตไว้กับพื้นดิน ลูกจะบ่ได้แย่งกันแต่ก่อนสามปีเป็นโรคหอบหืด เกิดจากการแพ้ฝุ่นนี้แหละ เป็นมาหลายปีเดียวได้เข้าโรงพยาบาลบ่อยมากต้องใช้เครื่องฟั่นตลอดเวลา อาการรุนแรงมากเกือบเอาชีวิตไม่รอดทั้งแน่นหน้าอกและหายใจไม่ออก แต่ปัจจุบันนี้ไม่ได้เป็นโรค หอบ ไม่ได้กินยา ปวดขาหักหายเพราะกินน้ำฮอโรมนโซ่กับน้ำอุ่นกินเยอะ ๆ กินทุกวันไป ๆ มา ๆ ก็เลย มาเห็ดเกษตรอันนี้ละ ปลูกพืชผักหลายสิ่งหลายอย่าง บ่ใช้สารเคมี ปลอดสารพิษ พอผ่านไป 2-3 ปี หายไปเลยโรคหอบหืด บ่เห็นเป็นจ๊กเถื่อ(สักครั้ง)”

อุทัย จ่ายก กล่าวว่า “อะไรที่พอจะอาศัยกันได้ เราต้องอาศัยกันเอง โดยตั้งเป็นกลุ่มขึ้นมาให้ มันคงเข้มแข็ง”

เอ็ด เฉียดโรสง กล่าวว่า “ความพอเพียงที่พ่อเห็ดตรงนี้มันก็พอเพียงอยู่ มันก็พอได้อยู่ได้กิน พอเพียงในความพอใจของเขา มันบ่ได้ซื้อเขากิน พอได้กินเจ้าของ บ่ได้เป็นหนี้เขา เดียวนี้ก็หมดหนี้ หมดสินแล้ว”

จากการสนทนากลุ่ม ณ แปลงเกษตรนางอำนวย ศรีคล้าย (กลุ่มที่ 14) สรุปได้ว่า จากการ เรียนรู้ศึกษาดูงาน ได้เห็นการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด เป็นการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ที่มีการ สร้างแหล่งน้ำ ส่วนมากนิยมเลี้ยงปลานิลเนื่องจากขยายพันธุ์ง่าย บริเวณขอบสระมีการปลูกพืช สำหรับกินใช้ในครัวเรือนมีตะไคร้ ข่า โหระพา มะละกอ มะเขือ มะเขือเทศ แตงกวา พริก และอีก หลาย ๆ อย่าง ได้เรียนรู้เรื่องเกษตรผสมผสานหรือที่เรียกกันว่าเกษตรประณีต มีการทำบัญชี ครัวเรือน ใช้จ่ายแบบบอດออม การมีการดำรงชีวิตแบบพอเพียงทำตามแนวพระราชดำริ

จากการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พ่อผาย สร้อยสระกลาง (กลุ่มที่ 11) สรุปได้ว่า มีการแบ่งปันความรู้ในเรื่องของการนำสมุนไพรมาใช้ในครัวเรือน สมุนไพรที่ใช้คือสมุนไพรฤทธิ์เย็น หลักที่เลือกใช้สมุนไพรฤทธิ์เย็นเขาเปรียบเทียบกับเทคนิควิธีสมัยโบราณ คือสมัยโบราณหมอส่วนใหญ่จะใช้สมุนไพรฤทธิ์ร้อนเป็นหลัก เพราะว่าโรคสมัยก่อนเป็นภาวะเย็นเกิน อากาศเย็น สิ่งแวดล้อมเย็น อารมณ์คนก็เย็น เลยใช้สมุนไพรที่มีฤทธิ์ร้อน แต่โรคเดี๋ยวนี้คืออากาศร้อน อารมณ์ร้อน ภาวะตึงเครียด เลยต้องใช้สมุนไพรที่มีฤทธิ์เย็นมาทดแทน เทคนิคเย็น ๆ ในการเอามาใช้ในการขับพิษ สมุนไพรที่ใช้ในครั้งนี้มี ใบเป่าเป่าที่ญี่ปุ่นเอาไปจดลิขสิทธิ์ เป่าตัวนี้ในญี่ปุ่นไม่มีปลูกแต่มีปลูกที่ประเทศไทย มีย่านาง มีอ่อมแซบ หรือเบญจรงค์ มีใบเตย แล้วก็ใส่ผักบุ้งนิดหน่อยงผักบุ้งก็มีฤทธิ์เย็น นำมาใช้แช่ มือ แช่เท้าเพื่อปรับสมดุลในร่างกายเพื่อให้สุขภาพแข็งแรง เป็นเทคนิคที่ดีว่าดีที่สุดที่นำมาใช้กับชาวบ้าน แล้วชาวบ้านฟังตนเองและฟังพากันให้เข้าถึงหลักสุขภาพที่ดีได้

จากข้อมูลการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พ่อชาลี มาระแสง (กลุ่มที่ 8) สรุปว่า เกษตรพอเพียงทำแล้วก็มีกินทุกอย่าง มีบำเหน็จบำนาญชีวิต ครอบครัวก็อบอุ่น พร้อมหน้าพร้อมตา รักและสามัคคีกันการทำเกษตรพอเพียงทำให้เราได้กินหรืออย่างน้อยก็ได้ซื้อ หากกินไม่หมดก็มาแลกเปลี่ยนกัน ทำให้ไม่มีรายจ่ายหรือลดรายจ่ายได้ค่อนข้างมาก เราทำแล้วเราก็ได้กิน อย่างน้อยก็ได้ซื้อ แต่ก่อนเดินออกจากบ้านก็ได้ซื้อ พอทำแล้วก็ได้กิน ได้แลกเปลี่ยน ได้แจก ไม่มีรายจ่าย ครอบครัวอบอุ่น

จากข้อมูลการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พ่อทัศน์ กระยอม (กลุ่มที่ 2) สรุปได้ว่า เกษตรประณีต คือ การปลูกทุกอย่างที่เรากิน เรามีเนื้อที่น้อยก็ปลูกลittle เพื่อให้เราลดรายจ่ายที่เกิดขึ้นได้ให้มากที่สุด แนวคิดหลักของเราคือไม่ทะเลาะทะเลาะกัน ไม่ซื้อเกียจไม่เกียจร้าน เราต้องขยันอยู่ในศีลในธรรม อยู่แบบธรรมชาติ อยู่แบบเกื้อกูลกันไป ไม่โลภเอาของคนอื่น พอใจในสิ่งที่ตัวเองทำได้ ทำเท่าที่แรงตัวเองทำได้ ไม่ต้องจ้างคนอื่นมาทำ ให้เราทำแล้วไม่เป็นหนี้เป็นสิน ไม่ก่อหนี้สิน

จากรายงานการประชุมเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ครั้งที่ 12/2547 (2547, หน้า 3-5) เรื่อง “ต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายกับสุขภาวะที่ดี” กับประเด็น “ต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายเกิดผลดีกับเศรษฐกิจอย่างไรบ้าง” พบว่า การลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ จากไม้ยืนต้นที่หลากหลายช่วยให้เกษตรกรสามารถลดรายจ่ายลงได้ทันตาเห็น เพราะว่าต้นไม้ยืนต้นมีใบ มีดอก มีผล มีราก มีเปลือกไม้ มีสมุนไพร มีเห็ด มีรังผึ้ง รังนก รังมดแดง ที่สามารถใช้เป็นอาหารและยารักษาโรคต่าง ๆ กันสามารถนำมาเผ่าถ่าน แปรรูปเป็นของชำร่วย เป็นเฟอร์นิเจอร์ ลำต้นสามารถแปรรูปเป็นแผ่นกระดานไว้ซ่อมบ้าน และสร้างบ้านได้ การลดหนี้ปลดสิน การลดรายจ่าย การเพิ่มรายได้ การเพิ่มการออม ในที่สุดช่วยให้ลดหนี้ปลดสินลงได้ในที่สุด รวมถึงรายงานการประชุมเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานครั้งที่ 9/2550 เรื่อง “ปลูกต้นไม้หลากหลายเพื่อใช้หนี้และเพื่อสร้างสุขภาวะดี” ซึ่งสรุปได้ว่า หากเกษตรกรในเครือข่ายทั้งต้นแบบเกษตรกรและเกษตรกรเป้าหมาย พากันปลูกต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายมากกว่า 20 ชนิด รวมจำนวนมากกว่า 1,000 ต้นขึ้นไปในพื้นที่ของตนเอง ถือครองอยู่ จะมีชีวิตที่เปลี่ยนไปทั้งหลักประกันในชีวิตและบำนาญชีวิตที่เพิ่มขึ้น เพราะเมื่อเวลาผ่านไปไม่ถึง 5 ปี ต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายแต่ละต้นให้ผลผลิตอย่างน้อยต้นละ 100 บาทต่อปี ก็จะมีรายได้ถึงปีละ 1 แสนบาทขึ้นไป และเมื่อผ่านไป 20 ปี แต่ละต้นมีมูลค่ามากกว่า 1,000 บาท ก็จะมีบำนาญชีวิตเป็นธนาคารต้นไม้มากกว่า 1 ล้านบาท (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2552, หน้า 18) เกษตรประณีต เป็นความพยายามของปราชญ์ชาวบ้านที่มุ่งมั่นทำเกษตรผสมผสานบนพื้นที่เล็กๆ

จาก 1 ไร่ไปหาพื้นที่ใหญ่ ๆ ทำจากง่ายไปหายาก บนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง ปลูกทุกอย่างที่กิน และกินทุกอย่างที่ปลูก เพื่อกลับสู่วิถีชีวิตแบบพอเพียง มีความสุขอย่างเรียบง่ายแต่ยั่งยืน (ศูนย์ประสานงานเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น, 2551, หน้า 5) เกษตรประณีต ช่วยให้เกษตรกรไทยหลุดพ้นจากเกษตรเชิงเดี่ยว เพราะเกษตรประณีตปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ทุกอย่างที่กินและกินทุกอย่างที่ปลูกที่เลี้ยง ทำให้รายจ่ายด้านอาหารการกินลดลง เหลือกินยังได้แจกทำให้มีเพื่อน เหลือแจกได้ขายทำให้มีเงิน จนกลายเป็นคนมีอยู่มีกิน มีเพื่อนมีเงินมีสุขภาพดีด้วย เพราะอาหารปลอดสารเคมี และได้ออกกำลังกายจากการทำงานทุกวัน เหลือก็แจกให้ญาติสนิทมิตรสหายเพื่อให้มีอยู่มีกิน (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2551ข, หน้า 7) เกษตรประณีต ระยะสั้นภายในเวลา 3-6 เดือน ช่วยให้อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ขึ้นทั้งผัก ผลไม้ สมุนไพร ปลอดสารเคมีหลากหลายชนิด ไว้รับประทาน ช่วยให้อุดหนุนลดรายจ่ายลงได้มากมาย เพราะมีอยู่มีกินโดยไม่ต้องซื้อ เหลือกินเหลือใช้ทำให้ได้แจกทำให้มีเพื่อนสร้างความเป็นปึกแผ่นภายในชุมชน เหลือแจกได้ขายทำให้มีเงิน ช่วยให้เป็นอาชีพเสริมทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น มีเงินทุนไปปลดหนี้ และมีเงินออมมากขึ้น (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ค, หน้า 19)

นอกจากนี้ ผลประโยชน์ที่ได้ด้านเศรษฐกิจช่วยให้เกษตรกรมีอยู่มีกิน มีอาหารที่ปลอดสารพิษ มีเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย มียารักษาโรคเมื่อยามเจ็บไข้ได้ป่วย อีกทั้งสามารถลดรายจ่ายได้อย่างรวดเร็ว เหลือกินแจกช่วยให้มีเพื่อน เหลือแจกได้ขายทำให้มีเงิน ทั้งมีเงินประจำวัน เงินเดือน และเงินปี ที่สำคัญมีบ้านอายุชีวิต มีหลักประกันที่มั่นคง มีงานทำตลอดปี และมีรายได้ตลอดปีรับประกันได้ว่าไม่มีวันตกงาน (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2551ข, หน้า 20) การทำเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นรากฐานที่สำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ส่งผลให้เกษตรกรคิดได้และทำเป็นหันกลับมาทำอยู่ทำกิน ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูกเหลือกินได้แจกทำให้มีเพื่อน เหลือแจกได้ขายทำให้มีเงินและมีสุขภาพที่ดี ได้กินอาหารปลอดสารพิษที่หลากหลาย อยู่ในร่มเงาของต้นไม้ยืนต้น ชีวิตจึงดีวันดีคืน (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก, หน้า 6) รวมถึง สนับสนุนให้มีการจดบันทึกประจำวัน การทำบัญชีฟาร์ม และการทำบัญชีครอบครัวให้เห็นรายรับรายจ่ายด้านอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค รวมทั้งรายจ่ายอื่น มีการค้นหา รวบรวม และจัดให้เป็นหมวดหมู่ ทั้งแนวคิดและรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาจนอยู่เย็นเป็นสุข ทั้งในอดีตและปัจจุบัน (คำคุณ, 2550ค, หน้า 12)

เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน มีเคล็ดลับในการสร้างความสำเร็จของเครือข่ายในการสร้างคน สร้างป่า สร้างชุมชน และสร้างประเทศชาติ ที่อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันได้ ทดลองทำดูแล้ว พบว่า สิ่งแวดล้อมดีขึ้นเพราะดินดำ น้ำชุ่ม ป่าอุดมสมบูรณ์ ปลอดสารเคมีฆ่าหญ้า และสารเคมีฆ่าแมลง เศรษฐกิจดีขึ้น เพราะรายจ่ายลดลง หนี้สินลดลง เงินออมค่อยๆ เพิ่มขึ้น รายได้ค่อยๆ เพิ่มขึ้น และมีต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายเป็นบ้านอายุชีวิต มีครอบครัวและสังคมดีขึ้น วิถีชีวิตมีอยู่มีกินไม่อดไม่ยาก พึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้ ช่วยให้มีความสุขทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ค, หน้า 7) ซึ่งมีการพัฒนาต้นแบบเกษตรเพื่อช่วยกันขยายเกษตรกรเป้าหมาย จัดกระบวนการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและการปลูกต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย โดยทำการพัฒนาการออมน้ำ ออมดิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ ออมเงิน ส่งสมกัลยามิตร ส่งสมภูมิปัญญาและส่งสมคุณงามความดี โดยการให้บริการแจกและจำหน่ายปุ๋ยหมัก ปุ๋ยหมัก

ชีวภาพ พันธุ์สัตว์ พันธุ์พืช และพันธุ์ไม้ยืนต้นที่หลากหลาย จนมีเศรษฐกิจพอเพียงปลูกต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อเป็นบำนาญชีวิต ช่วยให้ระบบเศรษฐกิจดีขึ้น (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ค, หน้า 15)

จากการประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรที่ผ่านการอบรมจากศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านตามโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงปี พ.ศ.2551 พบว่า ความรู้ที่ผู้เข้ารับการอบรมส่วนใหญ่นำไปใช้ประโยชน์ทั้งหมด ผู้เข้ารับการอบรมส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านกิจวัตรประจำวัน ด้านการใช้จ่าย ด้านการออม และด้านการใช้ปุ๋ยเคมี ทั้งนี้หลังจากผู้เข้ารับการอบรมนำความรู้ไปปฏิบัติสามารถลดรายจ่ายได้เฉลี่ยรายละ 1,208.16 บาทต่อเดือน (ศูนย์ประเมินผล สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2552, หน้า 63-65) ทั้งนี้ ถ้าวัดหนึ่งปีลดสินได้สำเร็จ ทุกคนทุกครอบครัวจะมีสัมมาอาชีพ มีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ มีอยู่มีกินไม่ยากไม่จนมีความพอเพียง มีธนาคารสัตว์ ธนาคารต้นไม้ และธนาคารเงินเก็บเงินออม เป็นหลักประกันชีวิตและหลักประกันของครอบครัว มีสติปัญญาในการประกอบสัมมาอาชีพ ทำงานอย่างมีบำนาญชีวิต ช่วยให้สุขภาพ สบายใจ นอนหลับฝันดี ไม่มีความวิตกกังวล อารมณ์ดี สุขภาพจิตดี อยู่ในสภาพสมดุลง่ายสบายใจ สงบ เกิดความรักใคร่ปรองดอง เอาใจกัน เข้าใจกัน ไว้วางใจกัน ทำให้สมาชิกอยากอยู่พร้อมหน้าพร้อมตาช่วยกันสร้างครอบครัวที่อบอุ่นมีความมั่นคง (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2548, หน้า 28)

ในการจัดการความรู้ของเครือข่ายนั้น ทำโดยการนำความรู้ที่เครือข่ายสร้างขึ้นด้วยการไปดูของจริง ปฏิบัติจริง ด้วยความขยัน อดทน อดออม จนเกิดความสุขและเชื่อมั่นในวิถีทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ศรัทธาในผู้นำภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีความรู้ มีประสบการณ์ เป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณของคนในเครือข่ายที่สำคัญมีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ให้เกิดการได้คิดจนคิดได้ และได้ทำจนทำเป็นและรวมพลังกันให้สามารถแก้ปัญหาได้ (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ค, หน้า 11) ซึ่งเครือข่ายได้เจริญตามรอยพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อนำงานวิจัยและพัฒนางานเกษตรประณีต 1 ไร่ ที่ใช้ที่ดินน้อย ใช้แรงงานเพียงวันละ 2-3 ชั่วโมง ลงทุนไม่มาก แต่ได้ผลคุ้มค่า ไม่เพียงได้อาหารปลอดภัยจากสารพิษอย่างหลากหลายเลี้ยงคนในครอบครัวและในชุมชนได้แล้ว ยังกลายเป็นแหล่งเรียนรู้สู่ปัญญา ในการนำพืชยืนต้นที่ปลูกง่ายและสัตว์เลี้ยงที่เลี้ยงง่ายไปขยายผลในพื้นที่ที่เหลือ และเครือข่ายที่เหลือรวมทั้งเป็นที่ประสานของคนในครอบครัว คนในชุมชน และคนในเครือข่าย เป็นจุดตั้งต้นที่สำคัญในการพาไปสู่งานวิจัยและการพัฒนาสัมมาอาชีพสู่คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ดี (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก, หน้า 17) สัมมาอาชีพหมายถึง อาชีพที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และมีรายจ่ายน้อยกว่ารายได้ ในทุกชุมชนและทุกตำบลควรจะมีการดูแลให้ทุกครอบครัวมีสัมมาชีพ ควรจัดสรรให้มีที่ทำกินครอบครัวละประมาณ 5 ไร่ โดยทำเกษตรพึ่งตนเองหรือเกษตรพอเพียง ถ้าทำเกษตรพืชเชิงเดี่ยว เช่น ปลูกข้าวอย่างเดียว ปลูกอ้อยอย่างเดียว ปลูกปออย่างเดียว ปลูกมันสำปะหลังอย่างเดียว ทำอย่างไร ๆ ก็ไม่พอกินไม่ใช่เกษตรพอเพียง ถ้าทำเพื่อการบริโภคเองเสียก่อน เหลือขายคือทำทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ทำ ซึ่งมีทั้งการปลูกสมุนไพร ฯลฯ ที่ 5 ไร่ ก็จะเหลือกินเหลือใช้ (คำคุณ, 2555ข, หน้า 14-15) จุดเริ่มต้นที่คนสนใจมาเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยวิธีเรียนรู้จากของจริงแล้วกลับไปปฏิบัติ กลับไปกลับมาจนเกิดความสำเร็จ แล้วไปชวนญาติสนิทมิตรสหายมาเรียนรู้และปฏิบัติ

ตามแล้วค่อย ๆ ขยายจากเล็กไปใหญ่ ค่อย ๆ แก้ปัญหาจากง่ายไปยาก กับวิถีชีวิตขยายสู่ความหลากหลายสัมผัสมาอาชีพในชุมชน ปัญญาครอบคลุมทั้งด้านหลักประกันชีวิต ร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สิ่งแวดล้อมดี มีความภาคภูมิใจ มีอิสรภาพและอยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุลทั้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจมุ่งเน้นการลดรายจ่าย และเน้นการออมแทนการเน้นการเพิ่มรายได้และแทนการเพิ่มโอกาสการเข้าถึงเงินทุน และมีการทบทวน กันเป็นประจำ รายจ่ายลดหนี้สินลด เงินออมเพิ่ม ดินดีขึ้น น้ำอุดมสมบูรณ์ขึ้น ทั้งปริมาณและชนิด ใช้สารเคมี ครอบครัวใกล้ชิดกัน ชุมชนพึ่งพากันได้ และอยู่ร่วมกันได้ (คำคุณ, 2553, หน้า 49-50) อย่างไรก็ตาม ผู้นำที่ดีจะต้องเป็นคนที่พุดจารู้เรื่อง คอยติดต่อสื่อสารและถ่ายทอดให้ความรู้กับสมาชิกตลอดเวลา สามารถติดต่อสื่อสารได้ดีกับคนทุกระดับ สามารถขยายเครือข่ายและติดต่อประสานงานกับเครือข่ายอื่นได้ ที่สำคัญคือทำตัวเป็นตัวอย่างในทุกด้านทั้งการครองตนและการครองงาน เพราะตัวอย่างดีมีค่ากว่าคำสอน (คำคุณ, 2551ค, หน้า 9)

ทั้งนี้ เนื่องจากถ้าเกษตรกรทำเกษตรประณีต 10 ตารางวาขึ้นไป จะเริ่มมีอยู่มีกิน ไม่อดไม่อยาก จากพืชพันธุ์ธัญญาหารตามฤดูกาลจากสัตว์เล็ก ๆ เห็ดต่าง ๆ ตามฤดูกาลและสมุนไพรหลากหลายชนิด ช่วยให้ครอบครัวและชุมชนสามารถลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว มีต้นไม้ไว้สร้างบ้าน เป็นบ้านอายุชีวิตในอนาคต มีบ่อน้ำมันบนดินไว้ดูแลครอบครัวและชุมชนตนเองและมีเหลือไว้จำหน่าย จนสามารถพึ่งพาตนเองและให้คนอื่นพึ่งพาได้ เหลือแจกได้ขายทำให้มีเงินมาจุนเจือครอบครัวไว้ใช้จ่ายสิ่งที่จำเป็นในชีวิต และยังสามารถสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนและประเทศชาติอีกด้วย ช่วยเพิ่มความหลากหลายของต้นไม้และต้นไม้ยืนต้นสร้างบ้านได้ ใบไม้ที่ร่วงหล่นมาผสมกับปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมักและปุ๋ยหมักชีวภาพ ทำให้ระบบนิเวศสมดุลมากยิ่งขึ้น ช่วยลดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ไปเก็บไว้ในใบไม้และเนื้อไม้ปล่อยก๊าซออกซิเจนและไอน้ำออกมา ทำให้อากาศชุ่มชื้น ยังส่งผลให้ฝนตกตามฤดูกาลและลดภาวะโลกร้อนได้ในที่สุด ทำให้เกิดสุขภาพดีหรือมีความสุขทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา (คำคุณ, 2555ก, หน้า 11-12)

จากผลการดำเนินการโครงการชุมชนเป็นสุขครบ 7 ปี มีการสรุปบทเรียนเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานว่า การจะมีครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนที่เข้มแข็ง ต้องอาศัยการเชื่อมและตัวช่วย 2 เรื่องใหญ่ ๆ คือ ต้นไม้ยืนต้นสร้างบ้านได้หลากหลายชนิดและพยาบาลชุมชน จะทำให้มีอยู่ มีกิน เหลือกินได้แจก เหลือแจกได้ขาย ทำให้มีเงินและเป็นคนมีอยู่มีกิน มีเพื่อน มีเงิน มีสุขภาพแข็งแรง เพราะได้กินอาหารปลอดสารเคมีและออกกำลังกาย ส่วนพยาบาลชุมชนนอกจากจะช่วยดูแลรักษาพยาบาลผู้ป่วยในชุมชน ยังสามารถดูแลผู้พิการ คนแก่ เด็ก หญิงมีครรภ์ และกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ อีกด้วย (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2552ก, หน้า 18) ซึ่งการพัฒนาคนสามารถร่วมกันค้นหาผู้นำสร้างสุขภาพ (ต้นแบบ) และพัฒนาผู้นำเหล่านี้อย่างต่อเนื่องร่วมกันจัดกระบวนการเรียนรู้แก่เกษตรกรและคนในชุมชนที่สนใจ ทั้งในรูปแบบการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน จนสามารถผลิตอาหารปลอดสารเคมี สร้างคนในชุมชนให้มีอยู่มีกิน มีอาหารการกิน และปัจจัยสี่อุดมสมบูรณ์ เหลือกินได้แจก เหลือแจกได้ขาย มีต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายเป็นบ้านอายุชีวิต ช่วยให้สิ่งแวดล้อมดี อากาศดีทำให้มีสุขภาพที่แข็งแรงด้วย มีการจัดกิจกรรมสร้างความรักความเอื้ออาทรของมวลสมาชิกช่วยให้สามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้นและพึ่งพากันเองได้ด้วย กลายเป็นชุมชนและสังคมที่น่าอยู่ มีพลังพอที่จะไปจัดกิจกรรมช่วยเหลือคนจน ช่วยเหลือผู้ติดเชื่อโรคเอดส์ ผู้

พิการ และผู้ด้อยโอกาส นอกจากนั้นยังสามารถร่วมกันจัดกิจกรรมออกกำลังกายร่วมกัน รณรงค์ ป้องกันโรคติดต่อ รณรงค์ ลด ละ เลิก เหล้า บุหรี่ และอบายมุข รวมทั้งจัดกิจกรรมคัดกรอง โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ เช่น เบาหวาน ไข้เลือดออก และช่วยกันติดตาม ประเมินผลอย่างต่อเนื่อง (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2552ข, หน้า 11-12) นอกจากนี้ ทางเลือกทางรอดของผู้ผลิต คือหันมาผลิตโดยไม่ใช้สารเคมีให้มีหลากหลายชนิด โดยมีผักตามฤดูกาลนับร้อยชนิด มีไม้ยืนต้นที่ทำบ้านได้ และยังเป็นผักเป็นผลไม้ เป็นยา เป็นน้ำมันเชื้อเพลิง เป็นดอกไม้ เป็นไม้หอม เป็นตัวไล่แมลง เป็นอาหารสัตว์ และเป็นไม้ทำเฟอร์นิเจอร์ แล้วชีวิตจะดีขึ้นภายใน 3-5 ปี เพราะรายจ่ายจะลดลง หนี้สินจะหมดไป เงินออมจะเพิ่มขึ้น รายได้จะค่อย ๆ เพิ่มขึ้น สิ่งแวดล้อมจะดีขึ้นทั้งดิน น้ำ ต้นไม้ สัตว์ และไม่ต้องใช้สารเคมี ลูก ๆ หลาน ๆ จะกลับมาอยู่ใกล้บ้าน วิถีชีวิตจะพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง เพราะวิถีชีวิตเช่นนี้จะช่วยให้มีอยู่ มีกิน เหลือกินได้แจก ทำให้มีเพื่อน เหลือแจกได้ขายทำให้เรามีเงิน กลายเป็นคนมีอยู่มีกินมีเพื่อนมีเงินมีสุขภาพดีด้วยเพราะเป็นอาหารที่ปลอดภัยปลอดสารเคมี การพัฒนาและวิจัยอาหารและสมุนไพรปลอดสารเคมี เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาและวิจัยแก้ปัญหาและสร้างสรรค์สังคมไทยและสังคมโลกในทุก ๆ ด้าน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต การศึกษา และการเมือง เพื่อให้เกิดสุขภาวะดีทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา แก่พลเมืองไทย และพลเมืองโลก (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2551ก, หน้า 6-7)

จากเอกสารรายงานการประชุมเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ครั้งที่ 7/2549 ประเด็นสำคัญในการระดมสมอง คือ อาหารปลอดสารเคมีแทบจะไม่มีทางเลือกในการบริโภค เนื่องจากผัก ผลไม้ สมุนไพร สัตว์เลี้ยงที่เราบริโภคเข้าไปเต็มไปด้วยสารเคมีนานาชนิด ทั้งยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าเชื้อรา ยาฆ่าสารสารพัดชนิด รวมทั้งปุ๋ยเคมี ถูกนำมาใส่เรือกสวนไร่นาของเกษตรกรจนยาพิษอาบแผ่นดิน เกษตรกรผันแปรตัวเองจากนักสร้างสิ่งมีชีวิตที่หลากหลายไม่อดอยากไปเป็นนักฆ่าสิ่งมีชีวิตจนตนเองอดอยาก หนี้สินล้นพ้นตัว ไม่มีความสุข ทางรอดของเรื่องนี้จึงต้องสร้างความรู้และจัดการความรู้ให้การผลิตพืช ผัก ผลไม้ สมุนไพร ปลอดสารเคมีให้ขยายออกไปให้ครอบคลุมทุกคน การระดมสมองจากผู้มีประสบการณ์ ส่งเสริมการพัฒนาและวิจัยผัก ผลไม้ สมุนไพร สัตว์ปลอดสารเคมีที่ละชนิด ให้เป็นอาหารปลอดสารพิษ ปลอดสารเคมี การรวมตัวระดมสมองอย่างต่อเนื่อง ทำให้พวกเราทุกคนรู้จักการพึ่งตนเองอย่างมีความสุขด้วย การออม ส่งสมักลายณมิตร ช่วยให้เราสามารถพัฒนาตนเอง เพื่อสังคมและส่วนรวม (คำคุณ, 2551ง, หน้า 7-8) ซึ่งการรวมตัวกันเพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยผู้ผลิตหรือเกษตรกรได้หาทางผลิตอาหารและสมุนไพรปลอดสารเคมี ด้วยการระดมสมองภูมิปัญญาชาวบ้าน ต่อยอดแปลงเกษตรประณีต 1 ไร่ ที่ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ให้มีเหลือกิน เหลือแจก และเหลือขาย ทำให้มีเพื่อน มีเงิน เพื่อไว้พัฒนาศูนย์เรียนรู้ของต้นแบบเกษตรแต่ละคนให้ก้าวหน้าเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งทำให้ต้นแบบเกษตรได้เรียนรู้เทคนิคการผลิตอาหารปลอดสารพิษต่าง ๆ กินแล้วไม่เป็นโรคภัยไข้เจ็บแปลก ๆ เกษตรกรเหล่านี้กำลังการพัฒนาและวิจัยการเพาะกล้าไม้ที่กินได้ ใช้ได้ ไว้แจก ไว้แลกเปลี่ยนกัน และขาย ซึ่งระยะยาวจะช่วยให้เกษตรกรแต่ละคนมีต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย ช่วยทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น วิถีชีวิตดีขึ้น สุขภาพดีขึ้น และยังช่วยให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ข, หน้า 37) ทั้งนี้ การปลูกต้นไม้ยืนต้นตั้งแต่ 20 ชนิดขึ้นไป ได้กลายเป็นยุทธศาสตร์หลักในการสร้างครอบครัว

และชุมชนเป็นสุขของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน เพราะต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายได้ช่วยให้เศรษฐกิจของเกษตรกรดีขึ้น ทำให้รายจ่ายลดลง หนี้สินค่อย ๆ ลดลง รายได้ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น เงินออมค่อย ๆ มากขึ้น ช่วยให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น เพราะมีความร่มรื่น มีใบไม้ ดอกไม้ กิ่งก้านสาขาร่วงหล่นลงมาทับถมทำให้ดินดีขึ้น ระบบนิเวศดีขึ้นโดยไม่ต้องใช้สารเคมีฆ่าแมลง ทำให้วิถีชีวิตดีขึ้น เพราะรู้จักพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง มีครอบครัวที่อบอุ่นและชุมชนที่เข้มแข็งอยู่เย็นเป็นสุข เครือข่ายได้สนับสนุนปราชญ์ชาวบ้าน คนค้าคนคูณ และต้นแบบเกษตรกรช่วยกันพัฒนาและวิจัยการเพาะกล้าไม้ยืนต้น เพื่อนำมาปลูก มาแลก มาแจก แล้วนำไปขาย กลายเป็นสินค้าประจำศูนย์แก่ผู้คนที่สนใจ(ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ง, หน้า 28)

จากรายงานการประชุมเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ครั้งที่ 7/2548 พบว่า ปุ๋ยชีวภาพช่วยเพิ่มแร่ธาตุอาหารในดิน ทำให้ต้นไม้นำไปใช้สร้างความเจริญเติบโต เป็นแหล่งอาหารให้กับมนุษย์และสัตว์ ทำให้ดินเกิดความชุ่มชื้น ร่วนซุย เพิ่มจุลินทรีย์ในดิน เป็นการปรับปรุงดินแบบถาวร ทำให้แม่ธรณีอยู่เย็นเป็นสุข ไม่มีสารพิษตกค้างในสิ่งแวดล้อม ช่วยลดปริมาณขยะที่สามารถย่อยสลายได้ ทำให้ลดมลภาวะและช่วยเพิ่มความสมดุลและความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ จะช่วยให้พึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้มากขึ้น เพราะทำได้ง่าย ทำได้เอง นำไปใช้ได้สะดวก ช่วยให้มีอิสรภาพในการประกอบอาชีพในการทำเกษตรและเกิดการเรียนรู้ในการศึกษาวิจัยด้วย ปุ๋ยชีวภาพยังช่วยเพิ่มผลผลิตด้านอาหารสำหรับบริโภคที่มีความสะอาดและปลอดภัยจากสารพิษ เป็นการสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขให้ทุกสรรพสิ่งทั่วทั้งโลก (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ค, หน้า 23) ซึ่งต้นแบบเกษตรกรและเกษตรกรเป้าหมายที่ปลูกต้นไม้ยืนต้น ที่กินได้และใช้เนื้อไม้สร้างบ้านได้ ซ่อมบ้านได้ และทำเฟอร์นิเจอร์ได้ จะพบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งด้านเศรษฐกิจคือ รายจ่ายลดลง หนี้สินลดลงจนหมดไป เงินออมเพิ่มขึ้น รายได้ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น และมีบ้านอายุชีวิตสิ่งแวดล้อมดีขึ้น เพราะมีต้นไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้นทั้งชนิดและปริมาณ ครอบครัวและสังคมดีขึ้น เพราะมีอาหารกินเพิ่ม วิถีชีวิตโดยรวมดีขึ้น เพราะพึ่งพาตนเองและการพึ่งพากันเองได้อย่างสมดุลและมีความสุข (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ง, หน้า 46) ซึ่งการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญของชีวิตมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เพราะจะช่วยให้เก่งขึ้นและฉลาดขึ้น อย่างไรก็ตาม การที่จะรู้จนถึงขั้นรู้จริง รู้แจ้ง แก้ปัญหาได้นั้น วิธีที่ดีที่สุด คือ การได้มีโอกาสเรียนรู้จากของจริงโดยมีทฤษฎีมาเสริมส่วนที่ขาดหรือที่ยังไม่เข้าใจอย่างชัดเจน เครือข่ายมุ่งเน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สมาชิกเครือข่ายและผู้สนใจ ได้มีโอกาสเรียนรู้จากของจริงของผู้ที่ได้คิดจนคิดได้และได้ทำจนทำเป็น จนกลายเป็นกลุ่มคนที่คิดได้ทำเป็น แก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ จนปัญหาหรือความทุกข์ลดน้อยลง มีความสุขเพิ่มมากขึ้น มีหลักประกันในชีวิตเพิ่มมากขึ้นจากการปลูกไม้ยืนต้นที่กินและใช้ได้ตั้งแต่ 50 ชนิดขึ้นไป โดยปลูกชนิดละ 10-20 ต้น เมื่อเวลาผ่านไป 3 ปี 5 ปี ต่างพากันออกดอกออกผลเลี้ยงดูเจ้าของสวน ผ่านไป 15-20 ปี กลายเป็นหลักประกันชีวิตของคนทำสวนวนเกษตรหรือเกษตรผสมผสาน มีอาหารปลอดภัยสารเคมี กิน แจก และขาย ทำให้ร่างกายและจิตใจแข็งแรง มีครอบครัวอบอุ่น มีชุมชนเข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมดี มีความภาคภูมิใจ มีอิสรภาพและมีความสามารถในการอยู่ร่วมกับสรรพสิ่งทั้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ก, หน้า 39)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามเงื่อนไขความรู้ มีทั้งหมด 12 ตัวชี้วัด ซึ่งเรียงลำดับตามความสำคัญได้ ดังนี้ ปลุกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด ครอบครัวยั่งยืน แบ่งปันความรู้ ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ไม่สร้างหนี้ อาหารปลอดภัย สิ่งแวดล้อมดี สุขภาพแข็งแรง ลดรายจ่าย เรียนรู้ศึกษาดูงาน พึ่งตนเองและพึ่งพากัน และทำบัญชีครัวเรือน

3.2 ตัวชี้วัดความสำเร็จตามเงื่อนไขคุณธรรม

การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ จะต้องมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ซึ่งตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามเงื่อนไขคุณธรรม และลำดับความสำคัญของตัวชี้วัด สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 4.6 ตัวชี้วัดความสำเร็จตามเงื่อนไขคุณธรรม

ที่	ตัวชี้วัดความสำเร็จตามเงื่อนไขคุณธรรม	คะแนน	ร้อยละ
1	ซื่อสัตย์	60	20.27
2	เป็นแบบอย่างที่ดี	39	13.18
3	ปลุกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด	31	10.47
4	ปลูกผักสวนครัว	28	9.46
5	ไม่สร้างหนี้	24	8.11
6	ทำเกษตรผสมผสาน	22	7.43
7	ภูมิใจในสิ่งที่ทำ	22	7.43
8	มีอาหารพอกิน-แจก-แลกเปลี่ยน-ขาย	20	6.76
9	ครอบครัวยั่งยืน	19	6.42
10	แบ่งปันความรู้	13	4.39
11	เลิกอบายมุข	8	2.70
12	มีกัลยาณมิตร	7	2.36
13	ศรัทธาในอาชีพ	3	1.01
รวม		296	100.00

จากตารางที่ 4.6 พบว่า ตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามเงื่อนไขคุณธรรม มีทั้งหมด 13 ตัวชี้วัด และตัวชี้วัดที่มีความสำคัญ 3 อันดับแรกประกอบด้วย ซื่อสัตย์ เป็นแบบอย่างที่ดี และปลุกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด คิดเป็นร้อยละ 20.27, 13.18 และ 10.47 ตามลำดับ

คำทอง ดงกันจ่า กล่าวว่า “ตอนนี้ปลูกทุกอย่างที่กิน ผักได้ดิน คือ มัน กระบุง ทุกอย่าง ปลูกของหลากหลาย คิดง่าย ๆ มันประหยัดแทนที่จะซื้อเขา ปลูกเองเขาก็ประหยัดแล้ว อะไรก็ได้ซื้อแต่เขาเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ได้ซื้อมีแต่รายจ่าย พอมาทำของเขาแล้วลดรายจ่ายลงเยอะ เมื่อก่อนแม่ซื้อหอยแกงซื้อแล้วแม่ก็ลงบัญชีไว้ บัดนี้ลดเอาไปซื้อเลยพยายามลดมันลงมันเลยดีขึ้นดีอีหลี (จริง ๆ) ย้อนเฮ็ด (เพราะทำ)บัญชีครัวเรือนนี้แหละทำให้รู้รายจ่าย”

คุณ สงค์คลัง กล่าวว่า “ชุดสระครึ่งหนึ่ง ครึ่งหนึ่งทำสวน เป็นหนึ่งไร่พอดีที่ดินน้อยผมก็ทำไปเรื่อย ๆ ปลูกผัก ปลูกมะม่วง ปลูกต้นไม้ยืนต้น ต่อมาเริ่มได้เก็บแล้วก็เอาไปขายได้วันละร้อยสองร้อย ต่อมาก็ปลูกบวบปลูกถั่วเพิ่ม ได้ดีกว่าทำนา”

ญาณิน เนื่องลี กล่าวว่า “ก่อนอื่นทุกคนต้องพึ่งตัวเองอยู่แล้ว ภูมิใจในสิ่งที่ทำให้มีความเชื่อมั่นในตัวเอง”

ตุ้ม ธรรมธรรุระ กล่าวว่า “มีที่ 2 ไร่ ก็แบ่งเป็นบ่อน้ำ ปล่อยปลา ปลูกมะพร้าว มีไม้ยืนต้น พวกผักก็ปลูกหอมแดง ถั่วดิน ปลูกของกิน ผักสวนครัวทุกอย่าง”

ทิวาพร ผ่องพิลา กล่าวว่า “เราสามารถปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด ปลูกต้นไม้ที่เรากินได้ทุกอย่าง เช่น ปลูกต้นมะละกอและผักที่เรากินได้ลงในแปลงเดียวกัน”

ธนพล ทิมธนสาร กล่าวว่า “ผมก็ปลูกผสมผสาน ทุกอย่างรวมกันในนี้หมด มีไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผักสวนครัว อย่าให้พื้นที่มันว่างผมปลูกกล้วย พอมายี่ 2 ผมก็ลงข้าแทน ลงไม้ผลแทนหลุมกล้วย ข้าก็พอได้ขาย ข้านี้ถือเป็นพระเอกในแปลงเลย”

นงคันช พรมงอย กล่าวว่า “ทำเกษตรปลูกผักสวนครัว ก็มาเรียนรู้ไว้เพื่ออนาคตข้างหน้า อยากรู้อยากปลูกผักหวาน ส่วนมากเราจะปลูกพืชแต่อย่างเดียวเราก็กลับไปปลูกเพิ่มขึ้น ๆ ทีละอย่างได้ประโยชน์แน่ ก็ทำให้พอกินในครอบครัวเพื่อเพื่อนบ้านด้วย แต่ไม่ได้ต้องการขายมีแต่แจกแบ่งกันใช้ แบ่งกันกิน”

นิตยา สัพโส กล่าวว่า “บ่แน่นอนว่าจะขายอย่างเดียว ก็แจกเขาไปน้า คนที่เขาบ่มีกินก็แจกให้เขา บ่ถือว่าจะขายแต่อย่างเดียว พออยู่พอกิน พอแจกก็แจก พอขายก็ขาย”

บัวรมย์ พุฒซ็อน กล่าวว่า “ตอนนี้พอก็พออยู่พอกิน ผักก็ได้ซื้อ ข้าวก็ได้ซื้อ มาทำเกษตรพอเพียง มันลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ มันก็มีเงินเหลือเก็บอยู่เริ่มปลูกแนวที่ว่ากินได้ก่อนปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ปลูกไปทีละน้อย มันก็ใหญ่ไถ่เลยกินบ่ต้องปลูกหลายปลูกพออยู่พอกิน บางทีเหลือกินก็แจกชาวบ้าน เหลือแจกชาวบ้านก็ขาย”

ประนอม อุสาหะพันธ์ กล่าวว่า “หลังจากไปดูมาก็ลองมาทำเกษตรผสมผสานลองดู เลี้ยงปลาบ้าง ปลูกต้นไม้ ปลูกผักสวนครัว เอาขายที่ตลาดน้ำปลีก ส่งร้านกล้วยเตี๋ยด้วย ทำแบบพออยู่พอกิน ทำอะไรก็ไม่ไปขอทุนใครมาเป็นทุน ปลูกในพื้นที่มี 2 งาน เราไปเห็นแล้วก็เอามาทำ อยากกินอะไรก็ได้กิน มีกล้วย มีมะพร้าว มะนาว ชมพู่ มะม่วง สวนครัวมีทุกอย่าง มีผัก 30 ชนิด และก็มีหน่อไม้ มีเห็ด มีถั่วฟักยาว มีหมูด้วย ลองปลูกขายช่วงแรกมาปลูกผักสวนครัวก่อน ค่ะน้ำ ผักกาด ผักบุ้ง พริก คือ จะต้องนำทุกอย่างมาลงในที่แคบ ๆ ประณีต ใช้พื้นที่ดินให้คุ้ม อันนี้ต้นมะนาวต่อต้นกะสัง นี่ก็ย่านางขาคือเครือหมาน้อย นี่มะรุม มะกอกน้ำ มะกรูด ลำไย ต้นหมากยอ ต้นคูณ มะยม มะขามหวาน มะม่วง มะเฟือง ส่วนข้างล่างเป็น สมุนไพร”

ประมวล ชำกรม กล่าวว่า “พึ่งพากันในกลุ่ม ช่วยเหลือแบ่งปันความรู้ มีความเอื้ออาทรในกลุ่มเพื่อนหรือชุมชน”

ปัญวลัย รัชนี กล่าวว่า “พออยู่พอกิน บ่มีหนี้มีสิน บ่ไปเบียดเบียนเอาของคนอื่น”

ไพบี โฉมไธสง กล่าวว่า “เกษตรพอเพียงคือไม่ให้โลภมาก ทำพออยู่พอกิน เหลือกินก็แจกพี่น้อง เราไม่ทะเยอทะยาน บางทีก็มีคนมาขอบ้างเราก็ให้เขาไป”

พรสวรรค์ นันทารักษา กล่าวว่า “ต้องทำเป็นแบบอย่างให้เห็นว่าดีที่สุด และคอยช่วยคนอื่นที่ไม่มีประสบการณ์ เราต้องช่วยแนะนำให้เขา”

พ่อจันทร์ที ประทุมภา กล่าวว่า “ข้อสัจย์ต่อตนเองและผู้อื่น ขยันหมั่นเพียร คือจั่งมือนี่ จะเฮ็ดงานอียี้กัเฮ็ดตามนั้น บโโลกมาก ถ้าโโลกมากก็เบียดเบียนผู้อื่นมาก ถ้าโโลกน้อยก็เบียดเบียนผู้อื่นน้อย ถ้าบโโลกก็เบียดเบียนไผเลย ต้องมีความรักกับหมู่กับพวกกับครอบครัว สิ่งที่เฮาได้รับสิ่งที่เฮาได้รับคือความสุข คือเฮาเฮ็ดตรงนี้แล้วครอบครัวเฮาอบอุ่น บบ้านแตกสาแหรกขาด ครอบครัวเฮาก็มีความสุข”

พ่อทัศน์ กระยอม กล่าวว่า “เกษตรพอเพียง คือ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน เหลือกินแจกพี่น้อง เหลือกินก็แจก เหลือกินก็ขาย พอเพียงเฮาบ่ต้องลงทุนหลายให้มียู่สามอย่าง คือ หนึ่งในวิถีชีวิตประจำวัน สองคือมีสุขภาพดี สามให้เรียนรู้ เกษตรพอเพียงคนก็ต้องพอเพียงด้วย ครอบครัวก็ต้องพอเพียง เฮาต้องมีคุณธรรมมีความพอดีพองามมารวมกลุ่ม ประชุมอย่างต่อเนื่อง หลีกเลี้ยงอบายมุข สร้างสุขให้ลูกหลาน วางรากฐานให้ชัดเจน ใ้มองเห็นอนาคต”

พ่อบุญเต็ม ชัยลา กล่าวว่า “ความสุขที่ได้ คือ ครอบครัวอบอุ่น ครอบครัวมีอยู่มีกิน ครอบครัวบ่มีหนี้ อย่างที่เฮาว่าคนเป็นหนี้เป็นทุกข์ที่สุดในโลก ผมสบายแล้วผมบ่มีหนี้ แล้วก็ต้องทำงานของเจ้าของทุกมื่อ บได้น้อยก็ต้องได้หลายในแต่ละมื่อ ถ้าทำแบบนี้มันมีงานทำอยู่ทุกวัน ปลุกไปเรื่อย ๆ มันก็บ่อดันวอยู่แนวกิน เอาให้พื้พี่น้องกินนำขายนำ ปลุกทุกอย่างที่เจ้าของกิน กินทุกอย่างที่เจ้าของปลุก”

พ่อผอง เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “อะไรกินได้เอามาปลุก เอามาเลี้ยงตามกำลังของตนที่จะทำได้ ไม่นานก็มีผัก ผลไม้ ปู ปลา กุ้ง หอย ให้กินโดยไม่ได้ซื้อหาเหมือนแต่ก่อน เหลือกินได้แจกญาติมิตร สหาย ได้ขายมีเงินออมไม่มีหนี้ มีอาหารอุดมสมบูรณ์ มีความสุข ครอบครัวอบอุ่น ปลาบ่ต้องเลี้ยงหลายเลี้ยงพอกิน แจกพี่น้องเหลือก็ขาย ปลุกทุกอย่างที่กินได้ แล้วกินทุกอย่างที่ปลุก”

พ่อผาย สร้อยสระกลาง กล่าวว่า “เฮ็ดมา 20 ปี 30 ปี บมีเงินเดือนจ๊กบาท จนในหลวงบอกให้ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนให้มาคูปพ่อผายถามว่าทำไมไม่เอาเงินเดือน เอาไหมจะเอาให้ ผมบ่บอกไม่เอาจะทำให้กระหม่อมมีกิเลส มีตัณหา ติดหนี้แผ่นดินผมจะทำเหมือนพระพุทเจ้า ทำเหมือนในหลวง พระพุทเจ้ากับในหลวงยังไม่ได้เงินเดือนจะเอามาทำไม ผมภูมิใจในสิ่งที่ผมทำไปไหนก็มีคนถามหา เตียวนี้ชุมชนก็เปลี่ยนแปลงไปหลาย ดังเช่น ดิมเหล้าก็ลด หนี้สินก็ลดลง”

พิกุล เรื่องอาหาร กล่าวว่า “แลกเปลี่ยนความรู้ ไม่ได้ซื้อผัก เช่น ผักปลุกกินเอง มีการเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนบ้าน”

พิทุรย์ กลางสาทร กล่าวว่า “ทุกคนในชุมชนต้องมีความดี ข้อสัจย์ ขยัน พึ่งพาซึ่งกันและกัน”

ภัทรพล บรรเลงเสียง กล่าวว่า “การแลกเปลี่ยนความคิดกัน ความรู้ซึ่งกันและกันเป็นกลุ่ม”

ไมตรี พร้อมเพรียง กล่าวว่า “หลักคุณธรรมนี้เราต้องยึดเลยเป็นอันดับแรกเลย เราต้องมีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ถ้าหากว่าไม่มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองเราก็กู้แรงผลักดันจากภายนอกไม่ได้ เห็นข้าวของเขาสวย ๆ งาม ๆ เราก็กินไม่ได้”

ละออง สุวรรณอำไพ กล่าวว่า “การพึ่งตัวเองทำให้มีความสุข สบายใจ ภูมิใจในสิ่งที่ทำ ที่ยืนได้ด้วยตัวของตัวเอง ไม่ต้องพึ่งใคร”

วัชรพงษ์ พรศรี กล่าวว่า “ความรู้ที่มีอยู่ เอามาแลกเปลี่ยนกันและเอื้อเพื่อเผื่อแผ่”

วีระชัย ธยาธรรม กล่าวว่า “ส่วนมากของพ่อจะเน้นในเรื่องการปลูกต้นไม้ ไม้ผล ไม้ยาง กอ ไม้ หมูพวกมากก็นำกัน เอื้อเพื่อเผื่อเผื่ออาหารกันนี้ละ แจกกัน พี่น้องมาก็แจกกันไปกิน เหลือค่อยขาย แลกเปลี่ยนกัน”

เศรษฐพงษ์ โมนาติ กล่าวว่า “พูดถึงรายได้เขาก็ดี เก็บขายได้ตลอดปี เกษตรผสมผสานสามารถเลี้ยงครอบครัวได้ พื้นที่น้อย ๆ นี่เขาสามารถดูแลได้หลาย ผลผลิตมันก็หลายมันดูแลได้เต็มที่”

สง่า จันทศิริ กล่าวว่า “วิถีชีวิตแม่ก็เปลี่ยนไป สามารถส่งหลานเรียนได้ ความเป็นอยู่ในครอบครัวดีขึ้น มีอยู่มีกิน แล้วแม่ก็มีหนี้”

สมควร ชินพาด กล่าวว่า “มีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน”

สมจิตร ปานชาลี กล่าวว่า “การพึ่งพากันในกลุ่ม เรามีอะไรก็แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ใครรู้อะไรดี ๆ ก็มาพูดมาเล่าให้กันฟัง มีกัลยาณมิตรที่ดี เราปลูกทุกอย่างที่เราจะปลูก ทั้งไม้ยืนต้น ทั้งปลูกผักสวนครัวไว้กินและก็ทำเกษตรผสมผสานด้วย”

สมใจ พลพันธ์ กล่าวว่า “เกษตรพอเพียง เหลือกินก็ได้แจก เหลือแจกก็ได้ขาย เอ็ดไปเขาก็กินบ่หมด มีพี่น้องกว่าวันนี้อันนั้นไปกินเอานี้ไปกิน ไปส่งให้พี่บ้านอา หมดผู้ส่งยังมีอีกก็เอาไปขาย ในหมู่บ้านบ่เหลือกลับมา”

สมบุญ สาลาด กล่าวว่า “รู้จักทำอยู่ทำกินในแปลงของตน ทำการเกษตรผสมผสานแบบพอดี รู้จักประหยัด อดออม ขยัน วางแผนครอบครัว”

สมปอง ตะนุพิช กล่าวว่า “เมื่อเราพบความสำเร็จจนเป็นแบบอย่างที่ดีและมีคนนับถือ ก็พยายามขยายเครือข่ายออกไปให้ใหญ่โตขึ้นจนคลุมพื้นที่”

สมพงษ์ บาลไธสงค์ กล่าวว่า “ไม่ต้องรอคอยหรือขอความช่วยเหลือตั้งใจให้มัน ขยันซื้อสัตย์ลงมือทำด้วยตนเอง”

สมมาศ วรรณนา กล่าวว่า “ทุกวันนี้ก็พอใจในสิ่งที่ตัวเองทำ เราทำได้ พอใจแล้วก็ภูมิใจ ส่วนมากที่ปลูกก็แจกพี่แจกกน้อง เหลือแจกก็ขาย ก็พอขายได้อยู่ พอได้กินในครอบครัว ขายได้นิด ๆ หน่อย ๆ”

สมมุง อินทร์เฮ้า กล่าวว่า “มีทุกอย่าง มีอยู่ มีกินไม่อด เหลือกินแจกพี่น้อง เหลือแจกขาย”

สอน คำเหลือ กล่าวว่า “แต่ก็พอทั้งสุบยา กินเหล้า เล่นการพนัน เอาไปเอามากี่มาลดเรื่องสุบยา กินเหล้า การพนัน ตอนนี้เลิกหมด ปลดหนี้ปลดสินหมด”

สายทอง เกสกุล กล่าวว่า “ต้นไม้มันก็โตทุกวัน ๆ อันนี้คือสิ่งที่ภูมิใจมากที่สุด ต้นไม้มันก็ค่อยโต ๆ เราก็ได้มีต้นไม้เหลือไว้ให้ลูกหลานเป็นมรดก เราอยากกินอะไรเราก็ได้กิน ในสวนของผมนี้มีทุกอย่าง มีพืชผัก สมุนไพร มีปลา เราต้องการกินเวลาใดก็ได้ มีอาหารครบ เราปลูกพืชต้องให้มี 4 ระดับ ระดับสูง พวกมะพร้าว หมาก ลงมาก็มะนาว ลงมาก็พวกกินใบ ลงมาก็ข้าว ชิง พวกไต่ดิน หลุมหนึ่ง 4 มุม เราจะลงไม้ยืนต้น ไม้ผล กินใบ แล้วก็พืชผักสวนครัว เขาเรียกเกษตรประณีต 1 เมตร ตอนนี้ประชาชนเขากำลังทำ”

สำรอง อินทสร้อย กล่าวว่า “แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน”

สุพงษ์ ธยาธรรม กล่าวว่า “มีความสุข มาปลูกสิ่งปลูกของแล้วก็มีมีความสุข ครอบครัวก็มีความสุข ครอบครัวอบอุ่น ยามแล้งมากินเข้าฮ่วมพา ตื่นเช้ามากินเข้าน้ำกัน”

สุวรรณ สุยัง กล่าวว่ “ในแต่ละคนปลูกของกินใช้ในแต่ละอย่าง แล้วนำมาแลกเปลี่ยนกัน นี่คือพึ่งพากันเอง”

สุวลี ภาษี กล่าวว่ “พวกเรานี้มีจุดเด่นอยู่อย่างหนึ่งคือเป็นต้นแบบแล้วไม่ต้องไปเลียนแบบกัน มันเด่นของใครของมัน เป็นแบบอย่างที่ดีอย่างหนึ่ง อย่างของคุณอำนวยที่เราไปดูวันนั้นจุดเด่นคือแรงงานผู้หญิงคนเดียวแรงงานน้อยมาก ตัวคนเดียวแล้วไถบ้าน ตัวแปลงมันไม่ได้เด่นอะไรหรอกนะ แต่เด่นที่คนขยันมากแล้วสู้ สู้ขนาดนี้แล้วทำได้ขนาดนี้ ผู้หญิงคนเดียวไม่ได้ทำได้ง่าย ๆ นะ ดินขีเหร่มากเขายังทำได้เลยเอาพลังใจเอาพลังตรงนั้นมาเปรียบเทียบกับตัวเองได้ส่วนนี้”

สุวัฒน์ จำปามูล กล่าวว่ “มีวัตถุประสงค์อันเดียวกัน ต้องการให้คนเฝ้าอยู่เฝ้ากิน ต้องการให้คนลดละเลิกอบายมุข ทำอยู่ทำกินพึ่งตนเอง ลดการใช้สารเคมี หันมาใช้ปุ๋ยทำเอง ใช้ชีวิตตามธรรมชาติ ทุกคนดีคนเดียวได้ต้องดีกัน ฟังกันดูแลกัน เพราะว่าเขาอยู่คนเดียวได้”

จากข้อมูลการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พ่อทัศน์ กระจาย (กลุ่มที่ 3) สรุปได้ว่า แนวคิดหลักคือไม่ทะเยอทะยาน ไม่เกียจคร้าน ขยันอยู่ในศีลในธรรม อยู่แบบธรรมชาติ อยู่แบบเกื้อกูลกันไป ไม่โลกเอาของคนอื่น พอใจในสิ่งที่ตัวเองทำได้ ทำเท่าที่แรงตัวเองทำได้ ไม่ต้องจ้างคนอื่นมาทำ ให้ทำแล้วไม่เป็นหนี้เป็นสิน ไม่ก่อหนี้สิน

จากข้อมูลสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พ่อชาติ มาระแสง (กลุ่มที่ 8) สรุปได้ว่า เราทำแล้วเราก็ได้กิน อย่างน้อยก็ได้ซื้อ แต่ก่อนเดินออกจากบ้านก็ได้ซื้อ พอทำแล้วเราได้กิน ได้แลกเปลี่ยน ได้แจก ไม่มีรายจ่าย ครอบครัวยุ่น

จากการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พ่อผาย สร้อยสระกลาง (กลุ่มที่ 12) สรุปได้ว่า พ่อผายบอกว่าปลูกมะพร้าว 3 เดือนได้กินผล ตอนแรกพากันสงสัยปลูกมะพร้าว 3 เดือนได้กินไม่มีหรอกแต่พ่อผายอธิบายว่า ปลูกมะพร้าวเสร็จก็ให้ปลูกผักสวนครัว พริก มะเขือ มะนาว ขิง ข่า ตะไคร้ มะกรูด 3 เดือนก็ได้กินจริง ๆ และยังมีเหลือพอแจก พอขายอีกด้วย

จากการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พ่อผาย สร้อยสระกลาง (กลุ่มที่ 17) สรุปได้ว่า เห็นความภาคภูมิใจในสิ่งที่ทำของต้นแบบเกษตร เมื่อพูดถึงการแบ่งปันความรู้ในเรื่องของการทำปุ๋ยและฮอร์โมนต่าง ๆ แม่อำนวยพูดถึงการใช้หมักกล้วยที่ยังไม่โตมากในการทำจุลินทรีย์หมักกล้วยว่า “เพราะหมักกล้วยนี้ก็เหมือนกับเด็กสาววัยรุ่นนี้แหละ พวกจุลินทรีย์ต่าง ๆ ในเหง้าในดินมันจึงหลาย ถ้าหมักแล้วเผ่าแล้วมันบด ถ้าสมมุติว่ามันเป็นสาวเป็นป्लीอกมานี่เอาป्लीมาเสียดแรงใหญ่ หัวอย่างใหญ่เลย หัวป्लीกล้วย พอสับป्लीไปแล้วมันแก็ดเครื่องออก ลอกกาบออก เอาล้ามันที่เขาเรียกว่าไส้ตันเสียดสูตรเร่งยาว ถั่วฝักยาวมาก ๆ ทั้งใหญ่ทั้งยาวเอาสูตรง่าย ๆ อย่างนี้แหละ จากกล้วยอย่างเดียวนี่แหละกล้วยเขาปได้ซื้อจะทั้งไว้เสียดหย่ง”

ในกระบวนการอบรม วปอ.ภาคประชาชน เพื่อปลูกจิตสำนึกเกษตรกรเป้าหมาย และตกผลึกทางความคิดจากการทำงานหาเงินซื้อความสนุกสนานมาเป็นการทำงานดับทุกข์สร้างสุขบนรากฐานของการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง หันมาสร้างบำเหน็จบำนาญให้ชีวิตด้วยการปลูกต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย สร้างแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรให้พอเพียง เพื่อปลูกทุกอย่างที่กินและใช้ จะได้กินและใช้ทุกอย่างที่ปลูก ทั้งสระน้ำและบาดาล ทั้งชุดด้วยทุนส่วนตัว เงินกู้ และขอพรจากแหล่งทุนต่าง ๆ ทำปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภาพไว้ใช้แทนปุ๋ยเคมี ลด ละ เลิก อบายมุข เหล้า เบียร์ บุหรี่ และสิ่งเสพติดทุกประเภท สร้างผู้สืบทอดทั้งเด็กและเยาวชน สร้างผู้สืบทอดทั้งเด็กและเยาวชนและสร้างครอบครัวให้

สมาชิกทุกคนมีสุขภาพดีเป็นครอบครัวที่อยู่เย็นเป็นสุขอย่างค่อยเป็นค่อยไป (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2552, หน้า 15) ซึ่งจากรายงานการประชุมเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานครั้งที่ 4/2553 (2553, หน้า 4-5) ชี้ให้เห็นว่า ผลลัพธ์ที่ควรจะเกิดขึ้นกับเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายหลังจากการอบรม จะกลับไปปลูกและเลี้ยงทุกอย่างที่กินและใช้ พร้อมทั้งใช้และกินทุกอย่างที่ปลูกและเลี้ยง ทำให้ลดรายจ่ายได้ ลดการพึ่งพิงปัจจัยภายนอก สามารถพึ่งตนเองได้ และผู้เข้ารับการอบรมประสบผลสำเร็จจะกลับไปสร้างกลยุธมิตร จัดระบบชีวิตเอื้อต่อการสร้างครอบครัวที่อบอุ่นและมีความสุข แบ่งปันกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความรักความสามัคคีกัน มีการช่วยกันขยายเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง สามารถประกอบสัมมาอาชีพจนมีรายจ่ายน้อยกว่ารายรับ ใช้หลักการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองจนมีความพอเพียง มีธรรมะมีคุณธรรมในการประกอบอาชีพ ลด ละ เลิก อบายมุขลงได้ เป็นตัวอย่างในการดูแลสุขภาพตนเองและของคนในชุมชน อีกทั้งการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ ด้วยการพูดคุยกันอย่างต่อเนื่อง การศึกษาดูงาน ทำให้เปลี่ยนวิธีคิดทั้งของชาวบ้าน ผู้นำชุมชนคนทำงานทั้งภาครัฐและเอกชนลงไปได้มาก เรียนรู้จากตัวอย่างผู้ที่ประสบผลสำเร็จมาจากวิธีคิดพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและการจัดการระดมสมองยังเกิดการแลกเปลี่ยนความสำเร็จของสมาชิกภายในกลุ่ม ทำให้เกิดความภูมิใจที่จะเผยแพร่และมั่นใจที่จะถ่ายทอดให้ผู้อื่น (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ก, หน้า 53) ทั้งนี้ หลักธรรมมะว่าด้วยการพึ่งตนเอง ซึ่งต้องเริ่มต้นจากการรู้จักตนเอง ด้วยการมีสติสร้างจิตสำนึกใหม่ให้ตนเอง หาทางอุดรรัวด้วยการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ด้วยการทำเกษตรประณีต 1 ไร่ เพื่อสร้างแหล่งอาหารให้พอเพียง และปลอดภัยจากสารพิษให้กับครอบครัว งดการซื้อของเงินผ่อน ผ่อนชำระหนี้จากน้อยไปหามาก โดยไม่ต้องรอรอก่อนและไม่ก่อหนี้เพิ่ม ลดละเลิกอบายมุขทุกประเภท รวมทั้งทำเกษตรผสมผสาน สะสมน้ำ บำรุงดิน ให้มีพืชและสัตว์หลากหลายผสมผสานกันอย่างค่อยเป็นค่อยไป (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2548, หน้า 25-26)

จากประสบการณ์ชีวิตของพ่อคำเตื่อง ภาษี ที่เป็นหนี้ธนาคาร เมื่อหนี้สินล้นพ้นตัวพ่อคำเตื่องมองไม่เห็นทางออก สิ่งที่ตามมาคือทั้งดื่มเหล้าสูบบุหรี่ เพื่อปลดทุกข์ แต่การหันไปพึ่งอบายมุขเช่นนี้ก็ไม่ทำให้หนี้สินลดลงเลย จนกระทั่งวันหนึ่งน้องสาวที่บวชชีทำให้พ่อคำเตื่องคิดได้ความพยายามเลิกเหล้าเลิกบุหรี่จึงเกิดขึ้น และหันกลับมาพึ่งทางธรรมคืออริยสัจสี่และเมื่อสัมมาทิฐิเกิดขึ้น การพูดขอขมาทำชอบก็เกิดขึ้นตามมาทำทุกอย่างเพื่อให้พึ่งตนเองได้ พยายามลดรายจ่ายทุกอย่างลงอย่างสุดกำลัง เร่งใช้หนี้ที่ละน้อยคืนความอุดมสมบูรณ์ให้กับธรรมชาติ และหันกลับมาทำการเกษตรแบบผสมผสาน ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ทำให้ชีวิตครอบครัวดีขึ้น สามารถสร้างครอบครัวและชุมชนที่พึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้ (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2551ข, หน้า 36-40) ประสบการณ์ในครั้งนั้น พ่อคำเตื่อง ภาษี ที่เล่าให้ฟังว่า “พอเราคิดจะลด ละ เลิก บุหรี่เท่านั้นแหละ ตัวอยากสูบบุหรี่ก็ขึ้นมาเต็มหน้าไปหมด การทดลองเพื่อเลิกบุหรี่จึงเกิดขึ้นด้วยสูตรหลาย ๆ สูตร ทั้งที่ได้อ่านมาจากเอกสารและจากเทพธรรมะ ถูกผมหยิบยกขึ้นมาทดลองทำตามหมด เช่น เทปของพระพะยอม กัลยาโน วัดสวนแก้ว แนะนำว่าเลิกบุหรี่ง่ายมากแค่อ้าปากบุหรืมันก็ร่วงไม่เก็บขึ้นมาสูบต่อกับแล้ว ผมก็ทดลองหันที่พอสูดบุหรือ้าปากขึ้นผลปรากฏดังที่ท่านได้เทศน์คือบุหรืมันร่วงลงมาจริง ๆ แต่มือก็ตามไปจับมาสูบอีกจนได้ มีคนแนะนำให้แปรงฟันตอนอยากสูบบุหรี่ก็ทำตาม จนเหงือกบวมเพราะแปรงฟัน ต้องนอนกินข้าวต้มหลายอาทิตย์เพราะปากพอง

ทดลองไม่พุกบหรี่ไม่พุกไม้ขีดไฟไปทุ่งนา ซึ่งห่างจากหมู่บ้าน 2 กิโลเมตร ตามคำแนะนำในวารสารผลสุดท้ายต้องเดินกลับไปหมู่บ้านเอาบหรี่อยู่ดี ในที่สุดต้องกลับมานั่งท่องอริยสัจสี่คือ รู้ทุกข์ รู้เหตุแห่งทุกข์ รู้วิธีที่จะดับทุกข์ และวิธีที่จะอยู่เหนือทุกข์ แต่ก็ยังเลิกบหรี่ไม่ได้ เวลาเกี่ยวข้าวสักพักก็นั่งสูบบหรี่ แต่เสียดรู้ทุกข์ รู้เหตุ รู้วิธี ฯลฯ ก็ดั่งแข่ง อยู่มาวันหนึ่งประมาณบ่ายโมงนั่งสูบบหรี่กลางแสงแดดร้อนระอุรอบข้างมีฟางข้าวแห้งกรอบ เสียดรู้ทุกข์ดังรบกวนอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่จุดไฟเพื่อจะจุดบหรี่สูบบหรี่ก็ร้อนที่มือขึ้นเรื่อย ๆ จนไฟที่ไหม้ก้านไม้ขีดไหม้ถึงมือจนมือพองต้องรีบโยนก้านไม้ขีดทิ้งไปบนพื้นจนไหม้ฟางแห้ง ซึ่งขณะที่ไฟกำลังไหม้ลุกลามไปไหม้กองข้าวที่เก็บเกี่ยวไว้ ขณะนั้นไม่มีอุปกรณ์ดับไฟอะไรในมือต้องรีบเอามือเปล่า ๆ ตะปบลงไปกลางไฟโดนไฟลามมือทั้งสองข้าง ทุกข์จากไฟไหม้มือเพราะอยากสูบบหรี่ร่วมกับทุกข์ในใจ ทำให้เห็นสัจจะที่ว่ารู้ทุกข์ เอามือถ่างบหรี่ออกจากกระเป๋าสลือแล้วบรรจุเผาทั้งพร้อมทั้งไม้ขีดไฟจนเป็นเถ้าถ่าน ณ บัดนั้น นับเป็นจุดเริ่มต้นความสำเร็จที่สำคัญ”

รวมถึงประสบการณ์ชีวิตของพ่อทัศน์ กระยอม ที่ด้วยความเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต มีวิชาความรู้ด้านกฎหมายและธรรมะในการช่วยเหลือผู้คน ทำให้ชาวบ้านศรัทธา และตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านและพาชาวบ้านพัฒนาบ้านเมือง เช่น ตัดถนนหนทาง โดยไม่ได้ใช้งบประมาณแผ่นดิน จนชาวบ้านรักใคร่ หลักจากเป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่ 5-6 เดือน มีเจ้านายจากอำเภอหลายคนเข้ามาตรวจเยี่ยมท้องที่ เจ้านายบอกให้หาเหล้ามาให้กิน สั่งให้นั่งดื่มเป็นเพื่อน ทำให้พ่อทัศน์ไม่กล้าขัดคำสั่งชักชวนของเจ้านาย เริ่มดื่มจนติดเสื่อมลงเรื่อย ๆ เสียผู้คน ปี พ.ศ.2513 พ่อทัศน์ได้พาตนเอง ครอบครัว และชุมชน ไปสู่บ่วงกรรมของหนี้สิน ด้วยการกู้เงิน ธกส. ขาดการคิดวิเคราะห์ และเกิดความโลภ ทำให้น่าเงินกู้ มาใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ทำให้จ่ายหนี้และดอกเบี้ยคืนไม่ได้เป็นผลให้ลำบาก ความล้มเหลวทำให้เป็นหนี้จึงไปทำไร่ข้าวโพดที่อื่น 2 ปี กลับมาอีกครั้งชาวบ้านพากันทำเรียกร้องให้ผู้ใหญ่บ้านกลับมาอยู่ในบ้านของตนเอง เมื่อคิดทบทวนเรื่องทั้งหมดที่ผ่านมาเชื่อมโยงกันจึงคิดว่าตนเองเสียคนเพราะคนอื่นไปเชื่อคนภายนอก ละเมิดศีลธรรม ตั้งแต่นั้นจึงหยุดดื่มเหล้า ตั้งอกตั้งใจทำงานช่วยเหลือประชาชน เรียนรู้ในการดำเนินกิจกรรมธนาคารข้าว ทำโอ่ง ทำส้วม ออมทรัพย์ ขุดสระหมุนเวียน ตั้งกลุ่มสมุนไพรรักษา กลุ่มหมอนวด จนเป็นที่ยอมรับและเป็นแบบอย่างที่ดีต่อชุมชน (คำคุณ, 2551ข, หน้า 31-32) ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลง ทำให้ต้องประหยัด หยุดเรื่องอบายมุขทั้งปวง ไม่ดื่มสุรา ไม่เล่นหวยเด็ดขาด ตั้งความหวังไว้ให้ชัดเจน ทำงานด้วยความมีสติมุ่งมั่น มีการวางแผนที่ดี การเติมกำลังใจให้กันและกันของคนในครอบครัว เพื่อนร่วมงาน เพื่อนร่วมเครือข่าย จัดทำบัญชีครัวเรือน ให้โอกาสกับทุกคนในการทำความดีเพื่อสังคม สิ่งสำคัญคือการเปลี่ยนความคิด เปลี่ยนวิธีการปฏิบัติจากการหาเงินซื้อความสุขมาเป็นทำงานดับทุกข์สร้างสุขซึ่งทำได้ทุกคน ซึ่งทุกคนต้องทำด้วยมือของตนเองทำด้วยความมุ่งมั่น ขยันอดทนและจะพบกับความสำเร็จ ด้านเศรษฐกิจจะพบกับรายจ่ายที่ลดลง หนี้สินหมดไป เงินออมมากขึ้น รายได้มากขึ้น (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2554, หน้า 36-37)

การแปรรูปผลผลิตจากผลผลิตที่มีมากจนกินแล้ว ใช้แล้ว แจกแล้ว ขายแล้ว จนมีเหลือมาทำผลผลิตจะช่วยให้ด้านเศรษฐกิจดีขึ้น พึ่งตนเองได้มากขึ้น รวมทั้งเกิดอาชีพเสริมในครอบครัวและชุมชนช่วยให้เพิ่มรายรับ พาไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง สามารถเรียนรู้พัฒนาสู่การแปรรูปด้านอื่น ๆ และถ่ายทอดสู่คนรุ่นลูกหลานพัฒนาเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ก, หน้า 30) ทำให้เครือข่ายค้นพบว่า เมื่อเปลี่ยนวิธีคิดมาทำการเกษตรเพื่อดับทุกข์สร้างสุขทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา เน้นการพึ่งตนเองด้วยการรู้จัก

ตนเอง รู้จักอดรู้จักออม สัมผัสกัลยาณมิตร ปรากฏว่า มีอยู่มีกิน เหลือกินได้แจกทำให้มีเพื่อน มีเงิน และมีความสุข ซึ่งช่วยให้เศรษฐกิจทางสังคมและสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต และที่สำคัญคือการพึ่งตนเองได้อย่างมีความสุข (คำคุณ, 2552ก, หน้า 14-15) ทั้งนี้ ผู้นำที่ดีนั้นควรมีสัมมาทิฐิคือ ผู้นำที่ดีต้องเน้นเอาความสุขเป็นตัวตั้ง โดยเป็นทั้งตัวชี้วัดและเป็นเป้าหมายของการพัฒนา เน้นการทำงานดับทุกข์สร้างสุข ยึดหลักพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง มีความซื่อสัตย์สุจริตและไม่เห็นแก่ตัว ผู้นำที่ดีจะต้องเห็นแก่ส่วนรวม มีอุดมการณ์ เสียสละ สื่อสารได้ จะต้องเป็นคนที่ไม่พูดจารู้เรื่องคอยติดต่อสื่อสาร และถ่ายทอดให้ความรู้กับสมาชิกตลอดเวลา มีคุณธรรมนำชีวิต มีศีลธรรมประจำใจ มีความรับผิดชอบ เป็นแบบอย่างที่ดี จนคนในชุมชนรัก ศรัทธา เชื่อถือและยอมรับ (คำคุณ, 2551ค, หน้า 8-9)

การทำเกษตรผสมผสาน ยิ่งทำไปมีแต่จะได้อะไรก็ได้ ไม่มีคำว่าถอยหลัง ไม่มีอดยาก ยิ่งทำยิ่งมีรายได้เพิ่มขึ้น ขยายปลา ขยายมะละกอ จึงทำให้มีความเชื่อมั่นในวิถีเกษตรผสมผสานตามแนวทางของเครือข่ายนั้น ยังเกี่ยวข้องกับการลงทุนการผลิตและการตลาดสารมลภาวะ เนื่องจากได้เรียนรู้การทำปุ๋ยชีวภาพใช้เอง การทำเกษตรผสมผสานนั้น ทำให้สมาชิกในครอบครัวมีงานทำร่วมกัน ไม่หักโหม ได้พูดคุย เรียนรู้ร่วมกัน มีอยู่มีกินอุดมสมบูรณ์ มีรายได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้มีเงินออมเป็นความสุขที่รู้สึกได้ (คำคุณ, 2555ข, หน้า 30) เพราะฉะนั้น ทางเลือกทางรอดของเกษตรกรที่ท้ออาเจียนต้องหันกลับมาใช้แนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่สู่เศรษฐกิจพอเพียง โดยนำความรู้คุณธรรมมาจัดการยุทธศาสตร์ของเศรษฐกิจพอเพียง จนทุกครัวเรือนของเกษตรกรไทยและเกษตรกรอาเซียนทุกครอบครัว มีอยู่มีกิน เหลือกินได้แจก ทำให้มีญาติมีเพื่อน เหลือแจกได้ขายทำให้มีเงิน จนกลายเป็นเกษตรกรที่มีสุขภาพแข็งแรง ประการที่สองคือใช้เหตุและผลในการใช้จ่ายจะทำให้มีเงินเหลือ โดยเกษตรกรหันมาปลูกทุกอย่างที่กินและใช้ พร้อมทั้งใช้และกินทุกอย่างที่ปลูกจะช่วยให้ไม่ต้องซื้อกิน ร่วมกับประการที่สามคือออม ทั้งออมน้ำ ออมดิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ ออมเงิน สัมผัสกัลยาณมิตร สัมผัสภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาและสัมผัสคุณงามความดี จนเกิดมีเครือข่ายเกษตรกรที่ดีทั่วอาเซียน (คำคุณ, 2554, หน้า 6-7) เพราะคนขยัน มานะ อุตสาหะ อดทน และอดออม สังเกตได้จากการสามารถผ่านภาวะขัดสนจากการเกษตรเชิงเดี่ยวจนกระทั่งปลดหนี้ได้ สามารถส่งทางญาติให้เรียนจบกระทั่งปริญญา และส่งให้ลูกได้เรียนตามอัธยาศัย รวมทั้งยังสามารถซื้อที่ดินเพิ่มสะสมจนกระทั่งได้ที่ดินกว่า 100 ไร่ ที่สำคัญเป็นคนช่างคิดวิเคราะห์ ถอดบทเรียนมาใช้ให้เป็นประโยชน์สังเกตได้จากเรื่องการเลิกเหล้า เลิกบุหรี่ และไม่กินดิบ เพื่อที่จะให้ชีวิตตนเองดีมากกว่านี้ไปเรื่อย ๆ และมีความสุขมีครอบครัวที่อบอุ่นทั้งในชุมชนและสังคมตนเอง (คำคุณ, 2554, หน้า 26)

นโยบายสนับสนุนการรวมตัวมาร่วมเรียนรู้ช่วยกันคิดร่วมกันทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างตัวชี้วัดความสุข และพัฒนาพร้อมวิจัยเพื่อดับทุกข์สร้างสุข นโยบายการทำเกษตรผสมผสาน 1-100 ตารางเมตร สู่เกษตรประณีต 1 ไร่ และมีอาหารปลอดภัย มีต้นไม้ยืนต้นสร้างบ้านได้เพิ่มขึ้นทั้งชนิดและปริมาณ มีเงินออมเพิ่ม มีกัลยาณมิตร มีภูมิปัญญาเพิ่ม มีร่างกายและจิตใจแข็งแรง โดยการลดละ เลิก อบายมุขต่าง ๆ มีครอบครัวที่อบอุ่น มีชุมชนที่เข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีความภาคภูมิใจในสิ่งที่ทำ มีอิสรภาพ ปลอดหนี้ปลดสิน มีอิสระที่จะคิดดี ทำดี พูดดี โดยไม่รบกวนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม (คำคุณ, 2553, หน้า 52-53) หลังจากการที่พบว่าหลงทาง ก็ได้พบคำตอบว่าต้องทำเกษตรผสมผสาน เพราะจะลดรายจ่ายลงได้ทันที จากไม่ต้องซื้อกิน มีเหลือกินได้แจก ช่วยให้มีเพื่อน และมีเหลือแจกได้ขายช่วยให้มีเงิน สามารถสร้างบ้านอายุชีวิตจากการปลูกต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย

ทั้งไม้ผลและไม่ใช้สอย (คำคุณ, 2551ง, หน้า 36) ซึ่งเมื่อคิดได้และเปลี่ยนวิธีการผลิตและการดำเนินชีวิตด้วยการอุดรูรั่วและเลี้ยงทุกอย่างปลูกทุกอย่าง การเจริญเติบโตของต้นไม้ยืนต้น นอกจากจะเป็นบ้านาญชีวิตอย่างดีให้กับครอบครัวแล้ว ยังมีผลผลิตต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นดอก ผล ยอด ใบ เนื้อไม้ และสมุนไพร สามารถนำมาใช้อยู่ใช้กิน เหลือกินได้แจก ทำให้มีเพื่อน เหลือแจกได้ขายทำให้เรามีเงินเหลือจากขายยังนำมาแปรรูปเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน และขยายผลจนเป็นอุตสาหกรรมในชุมชน ทำให้มีรายได้เป็นกอบเป็นกำและปลดหนี้สินลงได้อย่างรวดเร็ว (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2553, หน้า 51-52)

เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้นำแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาประยุกต์ใช้ จนกระทั่งสามารถที่จะพึ่งตัวเองได้ ด้วยการรู้จักตนเอง ลดรายจ่าย อุดรูรั่วทั้งหลาย รวมทั้งรู้จักการออม ทั้งออมน้ำ ออมดิน ออมต้นไม้ ออมสัตว์ ออมเงิน สังคมกัลยาณมิตร สังคมภูมิปัญญา และสังคมคุณงามความดี ผลลัพธ์ที่ได้ตามมา คือ มีปัจจัยสี่พอเพียง เหลือกินแจก เหลือแจกขาย มีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง มีครอบครัวที่อบอุ่น และชุมชนเข้มแข็งเพราะคนในชุมชนมาร่วมตัวช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ร่วมแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้ลุล่วงลงไปได้ มีความภาคภูมิใจว่า ตัวเองทำงานได้ประสบความสำเร็จ และภูมิใจที่ลูกหลานตัวเองประสบความสำเร็จตามอรรถภาพ และมีอรรถภาพในการคิดดี พูดดี ทำดี โดยไม่กระทบกระเทือนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม หันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยคอก และปุ๋ยหมัก ดินดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด มีพืชผัก ผลไม้และสมุนไพรไทยเพิ่มขึ้น สำหรับเงินออมมีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนสามารถลดหนี้สินจนหมดลงได้ มีการทำบัญชีครัวเรือน จนกระทั่งเห็นรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น หวย การพนันก็ค่อย ๆ ลดลงไปได้ นอกจากนี้มองเห็นรายจ่ายที่มีผลเสียต่อสุขภาพ เช่น เหล้า บุหรี่ ก็คิดได้และเลิกไปในที่สุด บางคนอาศัยกลุ่มและกระบวนการกลุ่มนำไปสู่การเลิกเหล้า เลิกบุหรี่ได้ มีกัลยาณมิตรคอยเตือนคอยบอกก็เลิกได้ในที่สุด (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2551ค, หน้า 24-25) การทำเกษตรประณีตอย่างเอาใจใส่ตั้งใจ จนเกิดผลดี มีอยู่มีกิน ไร้แจก ไร้ขาย ได้ออกกำลังกาย ได้เรียนรู้ปัญหาและการแก้ปัญหา ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงขยายผลเกษตรประณีตจนกลายเป็นเกษตรผสมผสานเต็มรูปแบบ ช่วยกันทำอยู่ทำกินด้วยความขยันหมั่นเพียร ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ลด ละ เลิก อบายมุข จนเกิดความสำเร็จ และความเจริญไปข้างหน้า ดังนั้น การออมน้ำ ออมดิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย ก็จะมีอากาศที่ดีและสิ่งแวดล้อมที่ดีด้วย เครือข่ายได้ไปสร้างพลังทางความคิดและทางการปฏิบัติให้คิดดี พูดดี ทำดี ทำจริงจัง จนลดหนี้ปลดสินได้ เกิดความสำเร็จ ความอิสระทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต และการสร้างสุขภาวะดี ด้วยการฮักกัน โสมกัน เฮียนรู้นักัน และเฮ็ดนากัน สร้างความสนุกสนานในการอยู่ร่วมกัน (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ค, หน้า 9-10)

ดังนั้น ความรู้ที่สำคัญในการดับทุกข์ สร้างสุข ทำให้คนได้คิดจนคิดได้ และจัดกระบวนการให้คนที่คิดได้ ทำเป็นได้เรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ จนเกิดปัญญา องค์ความรู้ในการใช้เหตุและผล ด้วยการปลูกทุกอย่างที่กินและใช้ พร้อมทั้งกินและใช้ทุกอย่างที่ปลูก องค์ความรู้ในการสร้างภูมิคุ้มกันด้วยการออม ทั้งออมน้ำ ออมความอุดมสมบูรณ์ของดิน ออมสัตว์ สังคมกัลยาณมิตร สังคมภูมิปัญญาและสังคมคุณงามความดี และมีการเลิกใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีฆ่าหญ้า สารเคมีฆ่าแมลง หันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพ ควบคุมหญ้าและควบคุมแมลงด้วยวิธีการทางชีวภาพ เลิกเหล้า เลิกบุหรี่ มีของกินของใช้ที่สะอาดปลอดภัยจากสารเคมีอุดมสมบูรณ์ สามารถลดหนี้ปลดสินลงได้ มีครอบครัวที่อบอุ่น

เป็นตัวอย่างของผู้สนใจทั้งในชุมชนและนอกชุมชน เพื่อช่วยกันขยายผลแนวคิดและแนวปฏิบัติของเครือข่ายออกไปอย่างกว้างขวาง (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2550, หน้า 38) ในการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอย่างสมดุลและมีความสุข เพื่อให้นวัตกรรมจากภูมิปัญญาไทสามารถช่วยให้คนลด ละ เลิก เหล้า เบียร์ บุหรี่ และยาเสพติดได้ สามารถดับทุกข์สร้างสุขได้ และสามารถร่วมมือและช่วยเหลือรัฐบาลในการแก้ปัญหาของความแห้งแล้ง และความยากจนให้สำเร็จเพื่อชาวไทยและแผ่นดินไทยที่พวกเรารักยิ่งเหนือสิ่งอื่นใดได้ตลอดไป (คำคุณ, 2550ก, หน้า 16)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามเงื่อนไขคุณธรรม มีทั้งหมด 13 ตัวชี้วัดซึ่งเรียงลำดับตามความสำคัญได้ ดังนี้ ขยันซื่อสัตย์ เป็นแบบอย่างที่ดี ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด ปลูกผักสวนครัว ไม่สร้างหนี้ ทำเกษตรผสมผสาน ภูมิใจในสิ่งที่ทำ มีอาหารพอกิน-แจก-แลกเปลี่ยน-ขาย ครอบครัวยั่งยืน แบ่งปันความรู้ เลิกอบายมุข มีกัลยาณมิตร และศรัทธาในอาชีพ

4. ตัวชี้วัดความสำเร็จตามความสมดุลมั่นคงยั่งยืน

ผลที่ได้รับจากการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ ความสมดุลมั่นคงยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านทั้งด้านชีวิต เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี ซึ่งตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่แสดงให้เห็นถึงความสมดุล มั่นคง ยั่งยืน และลำดับความสำคัญของตัวชี้วัด สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 4.7 ตัวชี้วัดความสำเร็จตามสมดุลมั่นคงยั่งยืน

ที่	ตัวชี้วัดความสำเร็จตามความสมดุลมั่นคงยั่งยืน	คะแนน	ร้อยละ
1	ทำเกษตรผสมผสาน	66	21.15
2	ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด	52	16.67
3	มีอาหารพอกิน-แจก-แลกเปลี่ยน-ขาย	50	16.03
4	ปลูกผักสวนครัว	43	13.78

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

ที่	ตัวชี้วัดความสำเร็จตามความสมดุลมั่นคงยั่งยืน	คะแนน	ร้อยละ
5	ขยันซื้อสัตย์	33	10.58
6	ครอบครัวอบอุ่น	21	6.73
7	สุขภาพแข็งแรง	12	3.85
8	ภูมิใจในสิ่งที่ทำ	7	2.24
9	ลดการใช้สารเคมี	6	1.92
10	ไม่สร้างหนี้	6	1.92
11	เป็นแบบอย่างที่ดี	6	1.92
12	มีเงินออม	5	1.60
13	มีอิสระเสรีภาพ	5	1.60
รวม		312	100.00

จากตารางที่ 4.7 พบว่า ตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามความสมดุลมั่นคงยั่งยืน มีทั้งหมด 13 ตัวชี้วัด และตัวชี้วัดที่มีความสำคัญ 3 อันดับแรก ประกอบด้วย ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด และมีอาหารพอกิน-แจก-แลกเปลี่ยน-ขาย คิดเป็นร้อยละ 21.15, 16.67 และ 16.03 ตามลำดับ

เข้มจร เดชโม กล่าวว่า “ปลูกไว้กิน ถ้าเหลือก็แจกให้ญาติพี่น้อง ถ้าเหลือแจกก็ขาย พอได้ซื้อกิน”

ณัฐสิทธิ์ อินจันทร์ กล่าวว่า “แบ่งอยู่ แบ่งกิน แบ่งใช้ แบ่งให้เพื่อน”

ณอม ภูมิแถม กล่าวว่า “เกษตรพอเพียง พอได้เฮ็ดแล้วชีวิตแมตดีขึ้น เฮ็ดกินนำ แบ่งพี่แบ่งน้องไปกิน เหลือแบ่งเฮาก็เอาไปขาย”

ทองจันทร์ ทุมคำ กล่าวว่า “เราพึ่งตนเอง เราต้องทำเกษตรผสมผสาน ปลูกทุกอย่างที่กินได้ ครอบครัวอบอุ่นอยู่ร่วมกัน”

ทิวพร ผู่พิลา กล่าวว่า “ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกพืชผักที่ตนเองกินได้ และปลูกต้นไม้ใหญ่ เช่น ยางนาและต้นไม้หลากหลายอย่างไว้ในครัวเรือน”

ธนพล ทิมธนสาร กล่าวว่า “ผมก็ปลูกผัก ที่แรกผมคิดว่าปลูกเอาไว้กินเจ้าของ แล้วผมก็มาซื้อที่ 1 งาน งานหนึ่งผมก็ได้อยู่ 6-7 แปลง ปลูกพวกพืชผักสวนครัว ผักชีแปลงหนึ่ง สารแหน่แปลงหนึ่ง ผักชีฝรั่งแปลงหนึ่ง รายได้ก็ได้รับทุก แต่วันก็บ่เท่ากัน บางวันก็ได้ 100 บาท บางวันก็ 200 บาท ปีแรกที่ผมปลูก ผมปลูกกล้วย พอมาปีที่ 2 ผมก็ลงข้าแทน ลงไม้ผลแทนหลุมกล้วย ข้าก็พอได้ขาย ข้านี้ถือเป็นพระเอกในแปลงเลย”

ธิดาพร สามขุนทด กล่าวว่า “ถ้าเรามีการพึ่งตนเองแล้ว เราก็จะภูมิใจในการที่เราได้ทำทุกอย่างที่เราได้ตั้งใจไว้ทุกประการ”

บัวรมย์ พุดซ้อน กล่าวว่า “ที่จะมาเฮ็ดตรงนี้ได้มันต้องใจสู้ แล้วพ่อก็รวยพร้อม พ่อรวยต้นไม้ รวยความสุข ทำงานก็อิสระบ่ขึ้นกับใคร แล้วรายได้มันก็ได้ทุกมือ ตั้งแต่พ่อกาเฮ็ดตรงนี้ พ่อบ่ได้ไปหา

หมอเลย สุขภาพก็ดีขึ้น บ่เจ็บบ่ไข้ เอ็ดไปก็ม่วนไปเพลินไป พอปลูกหยั่งได้ก็ปลูก ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เขาก็ค่อย ๆ ปลูกไปทีละน้อย มันก็ใหญ่ไล่เสียกัน เขาได้เก็บเอาไปขายทุกมื้อ เขาเอ็ดจากเล็กไปหาใหญ่ พอเขาปลูกได้ผลแล้วก็ขายออกมาเรื่อย ๆ เอ็ดแนวนี้นี้ดีกว่าไปเอ็ดอย่างอื่น”

บุญยัง กองทุ่งมน กล่าวว่า “เราต้องปลูกผักสวนครัว แล้วก็ปลูกทุกอย่างที่กิน แล้วก็กินทุกอย่างที่ปลูก เราก็สามารถอยู่ได้”

ประกอบ สุเรนรัมย์ กล่าวว่า “ทำเกษตรผสมผสาน 1 ตารางเมตร ครอบครัวยังก็พอกินละ แต่ถ้าหากว่ามันไม่พอเราก็ปลูกเพิ่มอีกไม่ต้องเยอะ พอเราได้ทำแล้วมันจะมีแนวตั้งดูใจให้หลากหลาย บူးชีวภาพก็ไม่มีอันตราย สารไรแมลงก็ไม่มีอันตราย ฉีดเตี้ยวันล้างมากินเดี๋ยวนี้อย่างได้เลย พืชผักที่ตลาดซื้อง่าย แต่อันตรายก็เยอะมีแต่สารเคมีทั้งนั้น แต่ถ้าอาหารเราปลูกเอง ขายเอง ก็ได้กินเองด้วย ทั้งกำไรและปลอดสารเคมีมีแต่ได้กับได้ ผักปลอดสารเคมีอร่อยน่ากินกว่าผักใช้สารเคมี”

ประนอม อุดาหะพันธ์ กล่าวว่า “ปลูกผักสวนครัว เสร็จทำนาเขาก็เย็บผ้าตลอดเวลา ตอนเช้าก็ไปรดต้นไม้ แต่ก่อนไม่มีอะไรนะ ดินโล้น ๆ สุขภาพก็แข็งแรง ไม่ได้ไปโรงพยาบาลนานแล้ว”

ประสาน พลแสน กล่าวว่า “ครอบครัวผมมีความสุขอุดมสมบูรณ์ดีไม่ขาดแคลน มีข้าวในนามีปลาในน้ำ ภาควิชาใจในคุณค่าที่ได้พึ่งพาตน อิศราภาพผมมีมากล้นไม่มีใครมาบังคับ คิดเองทำเองได้ อาศัยการเรียนรู้และขยันปลูกทุกอย่างครบถ้วน ผสมผสาน รัฐบาลสนับสนุนส่งทุนมาเพิ่มมาให้อบรมทุกหน่วยงานราชการ ไม่ได้เจตนามาพูดอ้างแต่มีความสุขจริง ๆ ทำอยู่ในจุดนี้ แต่ก่อนยังถูกอาชีพตัวเองว่าด้อยต่ำ ทำไรทำนา หนาดำ ถึงจุดนี้ผมก็รู้ว่าเงินล้านไม่ได้อยู่ไกลตัวเราเลย”

โປ้ โคมโธสง กล่าวว่า “เราทำของเราเองไม่ต้องให้ใครมาบังคับเรา ส่วนมากที่พ่อทำก็ทำตอนเช้ากับตอนเย็น เพราะตอนกลางวันมันทำไม่ได้มันร้อน ที่พ่อทำเกษตรอยู่ทุกวันนี้ก็ทำให้สุขภาพพ่อแข็งแรงดี เราได้ออกกำลังกายด้วย”

พ่อจันทร์ที ประทุมภา กล่าวว่า “คือคนที่ยึดหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ เดินมาทางสายกลาง ไม่โลภมาก รู้จักตนเอง ไม่ใช่จ่ายเกินตัว สร้างแหล่งอาหารให้พอกินพอใช้ ไม่ฟุ่มเฟือย มีน้อยใช้น้อย รู้จักประหยัดอดออม เกษตรพอเพียงของผมคือ ครอบจักรวาล มีทุกอย่าง อยากกินอะไรมีหมด มีทั้งพืชระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว ทั้งไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้เศรษฐกิจ มีผัก มีปู มีปลา มีเป็ด มีไก่ มีครบ สมบูรณ์ทุกแนว”

พ่อทัศน์ กระยอม กล่าวว่า “เกษตรพอเพียง คือ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือเอ็ดอยู่เอ็ดกิน เหลือกินแจกพี่น้อง เหลือแจกก็แจก เหลือแจกก็ขาย พอเพียงเขาไม่ต้องลงทุนหลายให้มียู่สบายอย่าง คือ หนึ่งในวิถีชีวิตประจำวัน สองคือมีสุขภาพดี สามให้เรียนรู้ เกษตรพอเพียงคนก็ต้องพอเพียงด้วย ครอบครัวก็ต้องพอเพียง เขาต้องมีคุณธรรมมีความพอดีพองาม”

พ่อผอง เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “อะไรกินได้เอามาปลูก เอามาเลี้ยงตามกำลังของคนที่ทำได้ ไม่นานก็มีผัก ผลไม้ ปู ปลา กุ้ง หอย ให้กินโดยไม่ได้อะไรเหมือนแต่ก่อน เหลือกินได้แจกญาติมิตร สหาย ได้ขายมีเงินออมไม่มีหนี้ มีอาหารอุดมสมบูรณ์ มีความสุข ครอบครัวอบอุ่น ปลาบ่ต้องเลี้ยงหลายเลี้ยงพอกิน แจกพี่น้องเหลือก็ขาย ปลูกทุกอย่างที่กินได้ แล้วกินทุกอย่างที่ปลูก”

พิทุรย์ กลางสาทร กล่าวว่า “ถ้าเราปลูกพืชผัก เราต้องให้มีพอยู่พอกิน เหลือกินก็แจกเหลือแจกก็ขายทำให้มีเงินออม”

มณี มาระแสง กล่าวว่า “เกษตรพอเพียงผมว่าแก้จนได้ เพราะมีเงินออม”

ไมตรี พร้อมเพรียง กล่าวว่า “หลักคุณธรรมนี้เราต้องยึดเลยเป็นอันดับแรกเลย เราต้องมีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ถ้าหากว่าไม่มีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง เราก็สู้แรงผลักดันจากภายนอกไม่ได้ เห็นข้าวของเขาสวย ๆ งาม ๆ เราก็จะทนไม่ได้”

รัศมี คำควร กล่าวว่า “เราต้องช่วยเหลือตนเอง ทำทุกอย่างที่เราพอทำได้ ปลุกผัก เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เพื่อเอาไว้กินเองในครอบครัว”

วิจิต ประทุมภา กล่าวว่า “ปรับเปลี่ยนจากสารเคมีมาใช้ปุ๋ยที่ทำเองหลักการคือ ลด ละ เลิก ไปทีละนิด พอเอามาใช้แล้วผลที่ตามมาข้าวก็ได้หลาย ผลดีก็ดี ผลเสียก็ดี ปลอดภัยจากสารเคมี มีสุขภาพดี ต้นทุนก็ลดลง”

สง่า จันทศิริ กล่าวว่า “แม่ปลูกผักบั้งรวมทั้งโหระพาขายแต่ละเดือนแม่ขายได้ประมาณ 10,000 บาท ผักบั้งนี้ลงทุนประมาณของละ 200 บาท ได้กำไรของละประมาณ 500 บาท ค่าใช้จ่ายเดือนหนึ่งที่ลงทุนไปประมาณ 1,000 กว่าบาท ก็เหลือออมเหลือเก็บ”

สมใจ พลพันธ์ กล่าวว่า “ผมเอ็ดบั้งไม่พอเงินให้หลาน 2 บั้ง บั้งหนึ่งใส่เหรียญ อีกบั้งหนึ่งใส่แบงค์ ปีแรกได้เงินสองหมื่น ทุกวันนี้ภูมิใจแล้ว ปลูกหมากพร้าวก็ได้กินหน่วย(ผล)แล้ว ปลูกหมากนาวก็ได้รับผลแล้ว อันใดก็มีอยู่มีกิน พออยู่พอกิน เงินที่ออมไว้แต่ละปี พอได้ใช้หนี้ใช้สินไป เดือนนี้ใกล้จะหมดแล้ว ถึงจะมีก็มีหลาย”

สมปอง ตะนุพิช กล่าวว่า “ความภูมิใจในการพึ่งตนเองได้ และมีหน่วยงานเข้ามาเรียนรู้ในแปลงเกษตรของเราได้เป็นแบบอย่างที่ดีมีความภูมิใจในสิ่งที่ทำ การทำอะไรด้วยตนเองในด้านต่าง ๆ โดยไม่ต้องอาศัยปัจจัยหรือความช่วยเหลือจากคนอื่น หรือจากภายนอก มีความสุข มีความมั่นคง”

สมพงษ์ บาลโรธรงค์ กล่าวว่า “ไม่ต้องรอคอยหรือขอความช่วยเหลือ ตั้งใจให้ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ ลงมือทำด้วยตนเอง ทำเกษตรผสมผสานปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ให้หลากหลายชนิดปลูกหลาย ๆ อย่าง คิดว่าจะปลูกมะละกอใส่กับแตง ปลูกแตงใส่กับถั่ว เอาฟางลงแล้วเอาข้าวใส่แล้วรดด้วยน้ำหมัก ปลูกรวมกันหลาย ๆ อย่าง”

สมมาศ วรรณนา กล่าวว่า “ทุกวันนี้ก็พอใจในสิ่งที่ตัวเองทำ เราทำได้ พอใจแล้วก็ภูมิใจ ส่วนมากที่ปลูกก็แจกพี่แจกน้อง เหลือแจกก็ขาย ก็พอขายได้อยู่ พอได้กินในครอบครัว ขายได้นิด ๆ หน่อย ๆ”

สายทอง เกสกุล กล่าวว่า “ต้นไม้มันก็โตทุกวัน ๆ อันนี้คือสิ่งที่ภูมิใจมากที่สุดต้นไม้มันก็ค่อย โต ๆ เราก็ได้มีต้นไม้เหลือไว้ให้ลูกหลานเป็นมรดก เราอยากกินอะไรเราก็ได้กิน ในสวนของเรามีทุกอย่าง มีพืชผัก สมุนไพร มีปลา เราต้องการกินเวลาใดก็ได้ มีอาหารครบ เราปลูกพืชต้องให้มี 4 ระดับ ระดับสูง พวกรมะพร้าว หมาก ลงมาก็มะนาว ลงมาก็พวกกินใบ ลงมาก็ข้าว ชิง พวกไต่ดิน หลุมหนึ่ง 4 มุม เราจะลงไม้ยืนต้น ไม้ผล กินใบ แล้วก็พืชผักสวนครัว เขาเรียกเกษตรประณีต 1 เมตร”

สุพงษ์ ธารธรรม กล่าวว่า “มีความสุข มาปลูกสิ่งของแล้วมีความสุข ต้นเข้าขึ้นมาได้ดู สิ่งของ ครอบครัวมีความสุข ลูกเดັกก็ได้สอนยาก ครอบครัวอบอุ่น กินข้าวด้วยกัน ลูกกลับมาแต่โรงเรียนจะมาช่วยงานพ่อแม่ บ่ได้ไปหาเล่น ความสุขละนี่”

สุพิน สมทา กล่าวว่า “เขาเอ็ดกินก่อน เหลือกินได้แจกเหลือแจกได้ขาย”

สุลล ภาษี กล่าวว่า “มันยั่งยืนจริง ๆ เป็นธนาคารเป็นทรัพย์ที่ใจมองไม่เห็น ต้นไม้คือเงิน คนทั่วไปเขาไม่รู้แต่เรารู้ว่านี่คือทรัพย์มหาศาลมาก ๆ ไม่ต้องไปมีอาคาร ไม่ต้องมีตำรวจเฝ้า ไม่ต้องไป

มีอะไร มันสบายตรงนี้ พอตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานก็มาศึกษาว่าถ้าจะทำเกษตรผสมผสานต้องตั้งหลักนานไหมแค่ 20 วันก็ตั้งหลักได้แล้ว แคปลูกผักบุงไม่ถึง 20 วันก็ได้กิน แล้วก็จริง ๆ เพราะแค่ 18 วัน ก็ตั้งหลักได้แล้ว ไปฟังเขาอบรมเมื่อได้ฟังต้นแบบดี ๆ เลยมาวางแผนเริ่มปี พ.ศ.2547 จากทำผักสวนครัวปลูกพืชผักไป ทำงานคนเดียว เราทำได้เพราะว่าเริ่มทำจากทีละน้อยๆ เริ่มจากวาไปเมตรแต่ว่าเราต้องไปทำให้เข้มข้น ทำให้แน่นแล้วค่อย ๆ ขยายออกขยายออก แล้วมันภูมิใจในสิ่งที่ทำ ทำแล้วมันมีแต่สิ่งดี ๆ เราก็มีกำลังใจ”

หนูเคน กุลสุวรรณ กล่าวว่า “ผลที่ตามมาสุขภาพพอแข็งแรง สุขภาพดี ได้ออกกำลังกายไป นำ การพึ่งตัวเองไม่ต้องพึ่งใครให้มาก ไม่ต้องลอกใคร จะทำอะไรก็ได้ทำมีอิสระสภาพ”

อำนวย ศรีคล้าย กล่าวว่า “เมื่อลดค่าใช้จ่ายได้แล้ว สุขภาพก็ดีขึ้น บ่อยมีโรคประจำตัวเลย นี่ละคือผลที่ว่าหลีกเลี่ยงสารเคมีมาใช้ปุ๋ยชีวภาพ ค่าใช้จ่ายก็ลดลง จากที่ใช้ปุ๋ยเคมีปีละ 20,000 บาท มาใช้ปุ๋ยชีวภาพเหลือปีละ 10,000 บาท มันก็ลดค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตร”

จากการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พอผาย สร้อยสระกลาง (กลุ่มที่ 16) สรุปได้ว่า ทุกคนสัมผัสบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติ ได้ไปเห็นแปลงผักปลอดสารพิษ มีการแนะนำในเรื่องปุ๋ยชีวภาพ โดยเฉพาะฮอร์โมนไข่ที่เจ้าของแปลงได้สาธิตให้ดู และในเรื่องของสมุนไพรที่หาง่ายในชุมชนได้เห็นต้นยางนาที่ปลูกมาแล้ว 3-4 ปี มีกิจกรรมที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือสวนมนต์และโยคะ ช่วยให้มองเห็นภาพสะท้อนทั้งสองด้าน ทั้งเรื่องที่ต้องพัฒนาในด้านความรู้และเรื่องของการดูแลสุขภาพใจสุขภาพกายให้แข็งแรง

จากการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พอผาย สร้อยสระกลาง (กลุ่มที่ 17) สรุปได้ว่า ต้นแบบเกษตรชี้ให้เห็นว่าความหลากหลายทางชีวภาพมันอย่างนี้ เห็นพอผายปลูกต้นไม้เยอะ ๆ คิดว่าเป็นความหลากหลายแล้ว แต่พอมาเจอ 1 ตารางเมตร ปลูกผักสวนครัวไว้ ไม่ต้องใช้สารเคมีอะไร กินก็ได้ แลกเปลี่ยนกันได้ ขายก็ได้ ในอนาคตข้างหน้าจะสร้างบ้านก็ได้ เพราะมีไม้ยางไม้ยืนต้นใหญ่ ๆ ที่ปลูกเอาไว้ตรงโน้นข้างตรงนี้บ้าง เป็นเรื่องที่น่าสนใจเพราะได้ไปเห็นสภาพจริงเห็นแหล่งผักหวานป่าแท้ ๆ ไม่เคยคิดว่าจะปลูกกินได้ ทั้ง ๆ ที่มีอยู่ตามหัวไร่ปลายนา แต่ทำไมต้องไปซื้อที่ตลาด นี่คือแบบอย่างที่ดีเป็นการจุดประกายใหม่ ซึ่งถ้าทำได้จะช่วยให้มีเงินออมมากขึ้น

จากข้อมูลการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พอชาติ มาระแ่ง (กลุ่มที่ 8) สรุปได้ว่า การทำเกษตรพอเพียงทำไปเราเองก็ได้กิน อย่างน้อย ๆ ก็ไม่ต้องไปซื้อคนอื่นเขา เมื่อก่อนมีคำกล่าวว่า “พริกเหือนเหนือ เกลือเหือนใต้” แต่ปัจจุบันเดินออกจากบ้านก็ได้ซื้อ แต่ถ้าทำเกษตรพอเพียงแล้วกินไม่หมด ได้แลกเปลี่ยนกัน ไม่มีรายจ่าย ครอบครัวก็อบอุ่น

จากข้อมูลการสนทนากลุ่มศูนย์เรียนรู้พอทัศน์ กระยอม (กลุ่มที่ 2) สรุปได้ว่า แนวคิดหลักคือไม่ทะเลาะทะเลาะ ไม่ชี้แจงไม่เกียจคร้าน เราต้องขยันอยู่ในศีลในธรรม อยู่แบบธรรมชาติ อยู่แบบเกื้อกูลกันไป ไม่โลภเอาของคนอื่น พอใจในสิ่งที่ตัวเองทำได้ ทำเท่าที่แรงตัวเองทำได้ ไม่ต้องจ้างคนอื่นมาทำ ให้เราทำแล้วไม่เป็นหนี้เป็นสิน ไม่ก่อหนี้สิน

จากรายงานการประชุมเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีอีสานครั้งที่ 9/2550 เรื่อง “ปลูกต้นหลากหลายเพื่อใช้หนี้และเพื่อสร้างสุขภาวะดี” สรุปได้ว่า ต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย ถือเป็นยุทธศาสตร์และยุทธวิธีที่จะช่วยให้เกษตรกรไทยปลอดหนี้ปลอดสิน และมีสุขภาวะดีทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา เมื่อกาลเวลาผ่านไปไม่ถึง 5 ปี ต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายแต่ละต้นให้

ผลผลิตอย่างน้อยต้นละ 100 บาทต่อปี ก็จะมีรายได้ถึงปีละ 1 แสนบาทต่อปี และเมื่อเวลาผ่านไป 20 ปี แต่ละต้นมีมูลค่ามากกว่า 1 ล้านบาท และยังมีอาหารปลอดภัยเสริมที่เหลือเพื่อ มีออกซิเจนที่มากมาย มีอากาศที่ร่มรื่น จึงแข็งแรงขึ้นทั้งกายและใจ ทำให้ครอบครัวใกล้ชิดสนิทสนมกัน ลูกหลานกลับมาอยู่ใกล้กัน ชุมชนเข้มแข็งกับมารวมตัวกันคิดร่วมกันทำ สิ่งแวดล้อมฟื้นตัวมีสภาพดินดำ น้ำชุ่ม ป่าอุดมสมบูรณ์ ปลอดภัยจากสารเคมีฆ่าหญ้า สารเคมีฆ่าแมลง แต่ละชีวิตมีความภาคภูมิใจ มีอิสรภาพที่จะคิดดี พูดดี ทำดี โดยไม่ไปละเมิดสิทธิผู้อื่น ทำให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุล และมีความสุข (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2552, หน้า 18-19) ต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายช่วยให้เศรษฐกิจของเกษตรกรดีขึ้น เพราะรายจ่ายลดลง หนี้สินค่อย ๆ ลดลง รายได้ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น เงินออมค่อย ๆ มากขึ้น ระยะยาวมีธนาคารต้นไม้เป็นบำนาญชีวิต ช่วยให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้นเพราะมีความร่มรื่น มีใบไม้ ดอกไม้ กิ่งก้านสาขาร่วงหล่นลงมาทับถมกับชั้นกทำให้ดินดีขึ้น มีระบบนิเวศดีขึ้นทำให้ไม่ต้องใช้สารเคมีฆ่าแมลง ทำให้วิถีชีวิตดีขึ้น เพราะพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้ ทำให้ครอบครัวอบอุ่นและชุมชนเข้มแข็งอยู่เย็นเป็นสุข (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ง, หน้า 28) การปลูกต้นไม้ยืนต้นเพิ่มจนกลายเป็นป่าหรือไพร ช่วยให้ระบบนิเวศดีขึ้นมาอย่างชัดเจน ความหลากหลายทางชีวภาพช่วยให้การทำเกษตรอินทรีย์เป็นจริงและได้เริ่มลด ละ เลิก สารเคมีทุกชนิด หันมาทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก น้ำหมักชีวภาพที่เป็นปุ๋ยและเป็นไ้ไล่แมลง ทำให้สามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น อีกทั้งจากการอมน้ำ ออมดิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ ออมเงิน ส่งสมกัลยาณมิตร และส่งสมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาได้มากขึ้น (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2553, หน้า 46)

การทำเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นรากฐานที่สำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ส่งผลให้เกษตรกรคิดได้ และทำเป็นหันกลับมาทำอยู่ทำกิน ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เหลือกินได้แจกทำให้มีเพื่อน เหลือแจกได้ขายทำให้มีเงินและมีสุขภาวะที่ดี ได้กินอาหารปลอดภัยพิชิตที่หลากหลาย อยู่ในร่มเงาของต้นไม้ยืนต้น ชีวิตจึงดีวันดีคืน โดยเริ่มจากง่ายไปยาก ปลูกต้นที่อยากปลูกแทรกลงไป ค่อย ๆ ทำจากเล็กไปใหญ่ จาก 1 ไร่ ขยายเป็น 2 ไร่ 3 ไร่ 4 ไร่ จนเต็มพื้นที่ (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก, หน้า 6-7) รวมถึง ยังสร้างร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง เกิดผลดี มีอยู่มีกิน มีอาหารปลอดภัยเสริมไว้กินไว้แจกไว้ขาย มีปัจจัย 4 พอเพียง ได้ออกกำลังกาย ได้เรียนรู้ปัญหาและการแก้ปัญหา ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงขยายผลเกษตรประณีต จนกลายเป็นเกษตรอย่างผสมผสานเต็มรูปแบบ จนมีอาหารดี อากาศดี อารมณ์ดี ออกกำลังกายดี และเชื่อมต่อกับผู้บริโภคจนมีการเงินดี (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ค, หน้า 9-10) และจากผลงานวิจัยของปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสานพบว่า มีผลผลิตปลอดภัย มีแปลงผัก มีไม้ยืนต้นสามารถเลี้ยงคนในครอบครัวได้ เหลือกินได้แจก ทำให้มีเพื่อน เหลือกินเหลือใช้เหลือแจกทำให้มีเงิน กลายเป็นคนมีอยู่มีกิน ทำให้มีเงิน และมีสุขภาวะดีทั้งทางกายทางใจ และยังมีสวนที่ร่มรื่นสวยงามที่ตนสร้างไว้ แถมยังมีเงินเหลือมาใช้หนี้ มีสุขภาวะดีทางสังคม เพราะคนในครอบครัวเอาด้วย คนในสังคมก็เอาด้วย คนนอกชุมชนก็สนใจทำตามที่สำคัญคือมีสุขภาพภาวะทางปัญญา ได้เรียนรู้จากธรรมชาติว่าต้นไม้ต้นไหนดีโตเร็วรักษาง่ายก็นำไปขยายผลในพื้นที่ที่เหลือ สัตว์ตัวไหนโตง่ายดูแลรักษาง่ายถูกกับจริตของผู้เลี้ยง ก็นำไปขยายผล (คำคุณ, 2549, หน้า 41)

บทเรียนจากชุมชนเป็นสุขภาคอีสาน ได้ทำให้เครือข่ายลดทุกข์จากการอด ๆ อดยาก ๆ ด้วยการปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ทำให้รายจ่ายลดลงอย่างเห็นได้ชัด จากการปลูกผัก ผลไม้

และไม่ใช้สอยนับสิบนับร้อยชนิด นอกจากนั้นยังพบว่าสมาชิกเริ่มลดละเลิกการใช้สารเคมีลงได้ รวมถึงการเลือกบายมุขต่าง ๆ ทำให้สมาชิกมีสุขภาพดีขึ้น (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2549, หน้า 28) อีกทั้ง ความหลากหลายทางชีวภาพ ยังทำให้ลดรายจ่ายด้านอาหารการกินลงได้อย่างชัดเจน เพราะปลูกและเลี้ยงทุกอย่างที่กินและใช้ เมื่อมีเหลือก็แจกญาติสนิทมิตรสหาย ทำให้รักใคร่และพึ่งพากันเองได้ เหลือกินเหลือใช้เหลือแจกก็ขาย ทำให้มีรายได้เพิ่ม และมีเงินออมและทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพช่วยให้เศรษฐกิจดีขึ้น (คำคุณ, 2549, หน้า 46)

เศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต เริ่มจากการวางแผนและลงมือปรับพื้นที่นาเพื่อนำพันธุ์พืชมาปลูก พื้นที่เหลือปลูกข้าว ขุดบ่อน้ำ ปลูกพืชสวนครัว พืชล้มลุก ไม้ผล ไม้ยืนต้น มีข้าวปลาอาหาร พืชผัก ผลไม้ หนุ่ เห็ด เป็ด ไก่ กินเองแบบความอุดมสมบูรณ์ตลอดปี ผลผลิตที่มีมากมาย เหลือกิน เหลือกินเหลือใช้ เหลือแจก นำไปขายช่วยให้มีเงิน มีอยู่มีกิน มีเพื่อน ที่สำคัญคือการมีอาหารดีทั้งปริมาณและคุณภาพปลอดภัย การมีอากาศดี การมีอารมณ์ดีจากการไม่เครียด การออกกำลังกายดี เพราะได้ทำงานสมกับวัยทำให้มีสุขภาพดีและมีอายุยืน (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2552ก, หน้า 27-28) ด้วยจิตสำนึกอันยิ่งใหญ่ที่อยากจะเห็นญาติสนิทมิตรสหายและพี่น้องชาวอีสาน ได้เกิดดวงตาเห็นธรรมบ้าง กลุ่มเกษตรผสมผสานจึงได้ก่อตัวขึ้นทำการขุดสระน้ำด้วยกำลังของตนเองจนมีแหล่งน้ำ เมื่อมีแหล่งน้ำของตนเองก็สามารถปลูกผัก ผลไม้ ไม้ใช้สอย เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลาที่หลากหลาย ทำให้มีอยู่มีกิน เหลือกินได้แจก เหลือแจกได้ขาย เหลือขายให้สัตว์กินกันอย่างถ้วนหน้า เรียนรู้สู่การพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเอง การจัดการแก้ปัญหาของสมาชิกและกลุ่มทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น มีรายจ่ายต่ำ เงินออมเพิ่ม หนี้สินหมด และรายได้ค่อย ๆ เพิ่ม มีสิ่งแวดล้อมดีขึ้น ในสภาพดินดำ น้ำชุ่ม ป่าอุดมสมบูรณ์ ปลอดภัย มีสังคมที่มีครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนเข้มแข็งประเทศชาติมั่นคง และที่สำคัญคือวิถีชีวิตที่พึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้อย่างสมดุล และมีความสุข เข้าใจหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่เน้นความพอเพียง การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ทดแทนการพึ่งเงิน พึ่งตลาด พึ่งวัตถุ และพึ่งคนอื่นอยู่ตลอดเวลา (คำคุณ, 2554, หน้า 30-31) ซึ่งชาวบ้านและผู้นำชุมชนหลายคน ได้เปลี่ยนความคิดในการผลิตตามระบบเศรษฐกิจแบบตลาด เป็นการผลิตแบบพึ่งตนเองทำพออยู่พอกิน มีเหลือแจกญาติมิตร เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน และเหลือจากนั้นจึงขายให้ตลาดเพื่อช่วยผู้บริโภคและนำเงินมาซื้อผลผลิตที่ตนเองผลิตไม่ได้รวมทั้งสะสมเป็นเงินออมยามแก่เฒ่าสามารถลดรายจ่ายลงได้ หนี้สินลดลง รายได้เพิ่มขึ้น มีคนมารับซื้อถึงบ้านและกำหนดราคาได้เอง แต่ไม่เอาเปรียบผู้บริโภค มั่นใจว่าชีวิตจะดีขึ้นตามลำดับ ทำให้มองเห็นภาพของการพึ่งพาตนเอง ภาพความหลากหลายทางชีวภาพ ภาพของความสุขทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ แต่ความสุขของคนน่าจะเป็นการอยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม จินตนาการเหล่านี้พาไปสู่ความสุขและเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ถือเป็นจุดสำคัญที่ควรมาร่วมเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ทั้งคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2553, หน้า 54-55)

การทำเกษตรผสมผสาน ทำให้มีทั้งบ้านอายุชีวิต มีร่างกายและจิตใจที่แข็งแกร่งกว่าวัยเดียวกันหลายเท่า มีครอบครัวที่อบอุ่น มีชุมชนที่เข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีสุขภาพ ไร้หนี้ปลอดสิน มีความภาคภูมิใจได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์แก่ลูกหลานและผู้สนใจไม่รู้เบื่อ และสำคัญคือ

มีปัญหาเรียนรู้ธรรมะ และธรรมชาติ เห็นสัจธรรมของความยั่งยืนจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2553, หน้า 15) ซึ่งเกษตรผสมผสาน ประเทศไทยทำมานานพอแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเรียกว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” เมื่อบริโภคพอเพียง จิตใจพอเพียง ก็นำไปขายและต้องแบ่งปันให้คนอื่นด้วย ทำเกษตรผสมผสานมีต้นทุนไม่หลากหลายชนิด ทำให้มีกินมีใช้ ปลอดภัย สิ่งแวดล้อมกลับคืนมา จะมีการแปรรูปอาหารไม่จำเป็นจะเป็นการบรรจุภัณฑ์ มีการส่งตลาด จำหน่ายทั้งในและนอกประเทศ ผู้ผลิตจะไม่ใช้สารพิษเพื่อประโยชน์ของผู้บริโภคในเมือง ผู้บริโภคก็บริโภคสินค้าที่ชุมชนผลิต เป็นโครงสร้างของความดี เพราะเราต้องบริโภคทุกวัน ทำให้เกษตรกรก็ดีขึ้น ฐานะทางเศรษฐกิจก็ดีขึ้น ครอบครัวได้อยู่ร่วมกันกับสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน (คำคุณ, 2551ง, หน้า 20-22) ทั้งนี้ การทำเกษตรผสมผสาน มีผลดีทั้งหลายด้าน มีอยู่มีกินครบทุกอย่าง ทั้งผัก ผลไม้ สมุนไพร เห็ด ไม้ใช้สอย ตลอดจนทั้งกุ้ง หอย ปู ปลา ไม่มีรายจ่าย มีเหลือกินเหลือแจก แลกเปลี่ยนกันในเครือข่าย เหลือกินเหลือแจกได้ขาย นำเงินมาปลดหนี้ปลดสิน ออมทรัพย์ในหมู่บ้าน จนหนี้สินที่เคยมีเริ่มลดลง เงินออมค่อย ๆ เพิ่มขึ้น ที่สำคัญช่วยให้ลด ละ เลิก ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า และปุ๋ยเคมีลงได้ ทำให้ไม่ต้องเสี่ยงต่อสารพิษเหล่านี้ (คำคุณ, 2551ง, หน้า 36-37) การแปรรูปผลผลิตที่หลากหลายจากแปลงเกษตรผสมผสานปลอดสารพิษและสารเคมี เก็บไว้กินและใช้ในครัวเรือน มีหลากหลายรสชาติและหลากหลายผลิตภัณฑ์ ช่วยลดรายจ่ายในครอบครัว พึ่งพาตนเองได้มากขึ้น เกิดอาชีพเสริมในครอบครัวและชุมชน ช่วยเพิ่มรายรับ ช่วยให้เงินออมได้ตลอดปี ทำให้มีอยู่มีกิน มีความสุข ชุมชน รักใคร่กลมเกลียวกันพาไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถเรียนรู้ต่อยอดพัฒนาสู่การแปรรูปด้านอื่น ๆ และถ่ายทอดสู่รุ่นลูกหลาน พัฒนาเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ก, หน้า 29-30)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามความอุดมสมบูรณ์ที่ยั่งยืน มีทั้งหมด 13 ตัวชี้วัด ซึ่งเรียงลำดับตามความสำคัญได้ ดังนี้ ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด มีอาหารพอกิน-แจก-แลกเปลี่ยน-ขาย ปลูกผักสวนครัว ขยันซื้อสัตย์ ครอบครัวอบอุ่น สุขภาพแข็งแรง ภูมิใจในสิ่งที่ทำ ลดการใช้สารเคมี ไม่สร้างหนี้ เป็นแบบอย่างที่ดี มีเงินออม และมีอิสรเสรีภาพ

ตารางที่ 4.8 ลำดับความสำคัญของตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ที่	ทางสายกลาง	คุณลักษณะ			เงื่อนไข		สมดุลง่ายยั้งยืน
		พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี	เงื่อนไขความรู้	เงื่อนไขคุณธรรม	
1	ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ หลากหลายชนิด	วางแผนการใช้พื้นที่	ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ หลากหลายชนิด	มีที่ดินทำกินของตนเอง	ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ หลากหลายชนิด	ขยันซื่อสัตย์	ทำเกษตรผสมผสาน
2	ไม่สร้างหนี้	พึ่งตนเองและพึ่งพากัน	ดูตัวเองให้ออก-บอกตัวเอง ให้ได้-ใช้ตัวเองให้เป็น	มีคุณธรรม	ครอบครัวอบอุ่น	เป็นแบบอย่างที่ดี	ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ หลากหลายชนิด
3	ครอบครัวอบอุ่น	สร้างแหล่งน้ำ	วางแผนการใช้พื้นที่	สร้างแหล่งน้ำ	แบ่งปันความรู้	ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ หลากหลายชนิด	มีอาหารพอกิน-แจก- แลกเปลี่ยน-ขาย
4	ทำเกษตรผสมผสาน	อาหารปลอดภัย	ทำเกษตรผสมผสาน	อาหารปลอดภัย	ใช้ปุ๋ยอินทรีย์	ปลูกผักสวนครัว	ปลูกผักสวนครัว
5	ลดรายจ่าย	ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด	เป็นแบบอย่างที่ดี	แบ่งปันความรู้	ไม่สร้างหนี้	ไม่สร้างหนี้	ขยันซื่อสัตย์
6	พึ่งตนเองและพึ่งพากัน	มีที่ดินทำกินของตนเอง	เรียนรู้ศึกษาดูงาน	ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด	อาหารปลอดภัย	ทำเกษตรผสมผสาน	ครอบครัวอบอุ่น
7	เป็นแบบอย่างที่ดี	ครอบครัวอบอุ่น	ทำเกษตรทฤษฎีใหม่	ทำบัญชีครัวเรือน	สิ่งแวดล้อมดี	ภูมิใจในสิ่งที่ทำ	สุขภาพแข็งแรง
8	มีงานทำตลอดปี	มีลูกหลานสืบทอด	สร้างแหล่งน้ำ	มีงานทำตลอดปี	สุขภาพแข็งแรง	มีอาหารพอกิน-แจก- แลกเปลี่ยน-ขาย	ภูมิใจในสิ่งที่ทำ
9	มีความพอเพียง	ไม่สร้างหนี้	แบ่งปันความรู้	มีกัลยาณมิตร	ลดรายจ่าย	ครอบครัวอบอุ่น	ลดการใช้สารเคมี
10	วางแผนชีวิต	ใช้แรงงานตนเอง	ใช้ปุ๋ยอินทรีย์	ครอบครัวอบอุ่น	เรียนรู้ศึกษาดูงาน	แบ่งปันความรู้	ไม่สร้างหนี้
11		ใช้ปุ๋ยอินทรีย์		มีความรู้และประสบการณ์	พึ่งตนเองและพึ่งพากัน	เลิกอบายมุข	เป็นแบบอย่างที่ดี
12		อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม		มีเงินออม	ทำบัญชีครัวเรือน	มีกัลยาณมิตร	มีเงินออม
13		มีกัลยาณมิตร		มีลูกหลานสืบทอด		ศรัทธาในอาชีพ	มีอิสระภาพ
14		สิ่งแวดล้อมดี		ที่อยู่อาศัยมั่นคง			
15				ศรัทธาในอาชีพ			
16				อนุรักษ์ป่าไม้			
17				อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม			

ตารางที่ 4.9 สรุปตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ที่	ตัวชี้วัด	ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
-----	-----------	-----------------------

		ทางสายกลาง	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี	เงื่อนไขความรู้	เงื่อนไขคุณธรรม	สมดุลมั่นคงยั่งยืน
1	ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
2	ไม่สร้างหนี้	✓	✓			✓	✓	✓
3	ครอบครัวอบอุ่น	✓	✓		✓	✓	✓	✓
4	ทำเกษตรผสมผสาน	✓		✓			✓	✓
5	ลดรายจ่าย	✓				✓		
6	พึ่งตนเองและพึ่งพากัน	✓	✓			✓		
7	เป็นแบบอย่างที่ดี	✓		✓			✓	✓
8	มีงานทำตลอดปี	✓			✓			
9	มีความพอเพียง	✓						
10	วางแผนชีวิต	✓						
11	วางแผนการใช้พื้นที่		✓	✓				
12	สร้างแหล่งน้ำ		✓	✓	✓			
13	อาหารปลอดภัย		✓		✓	✓		
14	มีที่ดินทำกินของตนเอง		✓		✓			
15	มีลูกหลานสืบทอด		✓		✓			

ตารางที่ 4.9 (ต่อ)

ที่	ตัวชี้วัด	ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง						
		ทางสายกลาง	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี	เงื่อนไขความรู้	เงื่อนไขคุณธรรม	สมดุลมั่นคงยั่งยืน
16	ใช้แรงงานตนเอง		✓					
17	ใช้ปุ๋ยอินทรีย์		✓	✓		✓		

18	อนุรักษประเพณีวัฒนธรรม		✓		✓			
19	มีกัลยาณมิตร		✓		✓		✓	
20	สิ่งแวดล้อมดี		✓			✓		
21	ดูตัวเองให้ออก-บอกตัวเองให้ได้-ใช้ตัวเองให้เป็น			✓				
22	ทำเกษตรทฤษฎีใหม่			✓				
23	เรียนรู้ศึกษาดูงาน			✓		✓		
24	แบ่งปันความรู้			✓	✓	✓	✓	
25	มีคุณธรรม				✓			
26	ทำบัญชีครัวเรือน				✓	✓		
27	มีความรู้และประสบการณ์				✓			
28	มีเงินออม				✓			✓
29	สุขภาพแข็งแรง					✓		✓

ตารางที่ 4.9 (ต่อ)

ที่	ตัวชี้วัด	ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง						
		ทางสายกลาง	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี	เงื่อนไขความรู้	เงื่อนไขคุณธรรม	สมดุลมั่นคงยั่งยืน
30	ขยันซื้อสัตย์						✓	✓
31	ปลูกผักสวนครัว						✓	✓
32	ภูมิใจในสิ่งที่ทำ						✓	✓
33	มีอาหารพอกิน-แจก-แลกเปลี่ยน-ขาย						✓	✓
34	เลิกอบายมุข						✓	

35	ที่อยู่อาศัยมั่นคง				✓			
36	ศรัทธาในอาชีพ				✓		✓	
37	อนุรักษ์ป่าไม้				✓			
38	ลดการใช้สารเคมี							✓
39	มีอิสรเสรีภาพ							✓
รวม		10	14	10	17	12	13	13

จากที่ตารางที่ 4.8 จะเห็นได้ว่า ตัวชี้วัดความสำเร็จต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ค้นหาและพัฒนาออกมาเป็นผลการวิจัย โดยได้นำเสนอข้อมูลประกอบผลการวิจัยทั้งข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การประชุมเชิงปฏิบัติการ และจากการศึกษาเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งตัวชี้วัดที่ได้ทั้งหมดนั้นสามารถสรุปและจัดเรียงลำดับตาม 7 องค์ประกอบตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้ดังนี้

1. ตัวชี้วัดความสำเร็จบนทางสายกลาง มี 10 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ปลุกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด ไม่สร้างหนี้ ครอบครัวยากจน ทำเกษตรผสมผสาน ลดรายจ่าย พึ่งตนเองและพึ่งพากัน เป็นแบบอย่างที่ดี มีงานทำตลอดปี มีความพอเพียง และวางแผนชีวิต

2. ตัวชี้วัดความสำเร็จตามคุณลักษณะความพอเพียง ซึ่งแบ่งออกตามคุณลักษณะความพอเพียง 3 ด้าน ดังนี้

2.1 ตัวชี้วัดความสำเร็จตามคุณลักษณะความพอประมาณ มี 14 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย วางแผนการใช้พื้นที่ พึ่งตนเองและพึ่งพากัน สร้างแหล่งน้ำ อาหารปลอดภัย ปลุกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด มีที่ดินทำกินของตนเอง ครอบครัวยากจน มีลูกหลานสืบทอด ไม่สร้างหนี้ ใช้แรงงานตนเอง ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม มีกัลยาณมิตร และสิ่งแวดล้อมดี

2.2 ตัวชี้วัดความสำเร็จตามคุณลักษณะความมีเหตุผล มี 10 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ปลุกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด ดูแลตัวเองให้ออก-บอกตัวเองให้ได้-ใช้ตัวเองให้เป็น วางแผนการใช้พื้นที่ ทำเกษตรผสมผสาน เป็นแบบอย่างที่ดี เรียนรู้ศึกษาดูงาน ทำเกษตรทฤษฎีใหม่ สร้างแหล่งน้ำ แบ่งปันความรู้ และใช้ปุ๋ยอินทรีย์

2.3 ตัวชี้วัดความสำเร็จตามคุณลักษณะการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี มี 17 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย มีที่ดินทำกินของตนเอง มีคุณธรรม สร้างแหล่งน้ำ อาหารปลอดภัย แบ่งปันความรู้ ปลุกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด ทำบัญชีครัวเรือน มีงานทำตลอดปี มีกัลยาณมิตร ครอบครัวยากจน มีความรู้และประสบการณ์ มีเงินออม มีลูกหลานสืบทอด ที่อยู่อาศัยมั่นคง ศรัทธาในอาชีพ อนุรักษ์ป่าไม้ และอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม

3. ตัวชี้วัดความสำเร็จตามเงื่อนไข ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 เงื่อนไข ดังนี้

3.1 ตัวชี้วัดความสำเร็จตามเงื่อนไขความรู้ มี 12 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ปลุกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด ครอบครัวยากจน แบ่งปันความรู้ ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ไม่สร้างหนี้ อาหารปลอดภัย สิ่งแวดล้อมดี สุขภาพแข็งแรง ลดรายจ่าย เรียนรู้ศึกษาดูงาน พึ่งตนเองและพึ่งพากัน และทำบัญชีครัวเรือน

3.2 ตัวชี้วัดความสำเร็จตามเงื่อนไขคุณธรรม มี 13 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ขยันซื่อสัตย์ เป็นแบบอย่างที่ดี ปลุกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด ปลุกผักสวนครัว ไม่สร้างหนี้ ทำเกษตรผสมผสาน ภูมิใจในสิ่งที่ทำ มีอาหารพอกิน-แจก-แลกเปลี่ยน-ขาย ครอบครัวยากจน แบ่งปันความรู้ เลือกลายมูข มีกัลยาณมิตร และศรัทธาในอาชีพ

4. ตัวชี้วัดความสำเร็จตามความสมดุลมั่นคงยั่งยืน มี 13 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ทำเกษตรผสมผสาน ปลุกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด มีอาหารพอกิน-แจก-แลกเปลี่ยน-ขาย ปลุกผัก

สวนครัว ขยันซื้อสัตย์ ครอบครัวอบอุ่น สุขภาพแข็งแรง ภูมิใจในสิ่งที่ทำ ลดการใช้สารเคมี ไม่สร้างหนี้ เป็นแบบอย่างที่ดี มีเงินออม และมีอิสรเสรีภาพ

จากตารางที่ 4.9 จะเห็นว่า เมื่อนำทุกตัวชี้วัดมาเปรียบเทียบใน 7 องค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะมีตัวชี้วัดรวมทั้งสิ้น 39 ตัวชี้วัด แบ่งออกเป็น ตัวชี้วัดที่ปรากฏอยู่ 7 องค์ประกอบมี 1 ตัวชี้วัด ปรากฏอยู่ 6 องค์ประกอบมี 1 ตัวชี้วัด ปรากฏอยู่ 5 องค์ประกอบมี 1 ตัวชี้วัด ปรากฏอยู่ 4 องค์ประกอบมี 3 ตัวชี้วัด ปรากฏอยู่ 3 องค์ประกอบมี 5 ตัวชี้วัด ปรากฏอยู่ 2 องค์ประกอบมี 16 ตัวชี้วัด และปรากฏอยู่ 1 องค์ประกอบมี 12 ตัวชี้วัด ซึ่งตัวชี้วัดที่ปรากฏอยู่ในทุกองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ “ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด” ปรากฏอยู่ 1 องค์ประกอบมี 12 ตัวชี้วัด โดยแยกตามองค์ประกอบ ได้ดังนี้ ทางสายกลางมี 2 ตัวชี้วัด คือ มีความพอเพียง และวางแผนชีวิต ความพอประมาณมี 1 ตัวชี้วัด คือ ใช้แรงงานตนเอง ความมีเหตุผลมี 2 ตัวชี้วัด คือ ดูตัวเองให้ออก-บอกตัวเองให้ได้-ใช้ตัวเองให้เป็น และทำเกษตรทฤษฎีใหม่ การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีมี 4 ตัวชี้วัด คือ มีคุณธรรม มีความรู้และประสบการณ์ ที่อยู่อาศัยมั่นคง และอนุรักษ์ป่าไม้ เงื่อนไขคุณธรรมมี 1 ตัวชี้วัด คือ เลิกอบายมุข ความสมดุลมั่นคงยั่งยืน มี 2 ตัวชี้วัด คือ ลดการใช้สารเคมี และมีอิสรเสรีภาพ